

hankiss
ágnés
intézet

Baucsek Csaba A RAJK-BRANKOV ÜGY CSEHSZLOVÁK KAPCSOLATAI

Baucsek Csaba

A RAJK-BRANKOV-ÜGY CSEHSZLOVÁK KAPCSOLATAI

hankiss
ágnés
intézet

 PETŐFI
IRODALMI
MÚZEUM

Baucsek Csaba

A RAJK–BRANKOV-ÜGY CSEHSZLOVÁK KAPCSOLATAI

Lektorálta:
Zinner Tibor

Szerkesztette:
Taller János

Petőfi Irodalmi Múzeum
Hankiss Ágnes Intézet
Budapest, 2024

HATALOM ÉS KULTÚRA

Sorozatszerkesztő:
TALLER JÁNOS

Kiadó:
PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

Felelős kiadó:
DR. TÖRÖK PETRA
FŐIGAZGATÓ

Lektorálta:
ZINNER TIBOR

A cseh nyelvű szövegeket ellenőrizte:
KOVÁCS ESZTER

HANKISS ÁGNES INTÉZET
Igazgató:
ÓZE SÁNDOR

1066 Budapest, Teréz körút 6. I. em. 1.
titkarsag@hankissagnesintezet.hu
hankissagnesintezet.hu

ISBN: 978-615-5364-18-1
ISSN: 3007-0674
© Baucsek Csaba, 2024
© Petőfi Irodalmi Múzeum, 2024

Kiadványszerkesztés:
NÉMETH ILONA

Borító és tipográfiai terv:
Anuri Design

A szöveget gondozta:
M. TÓTH KATALIN

Tartalom

ELŐSZÓ	5
BEVEZETÉS	7
A „per” a szakirodalomban és a történetírásban	7
A Slánský-per és a Rajk–Brankov-ügy kapcsolatának kutatása cseh levéltárakban	10
A csehszlovák gazdaság helyzete 1945–1955 között	13
A CSKP megszerzi a hatalmat.....	15
A RENDSZER ELLENSÉGEI.....	19
A titóisták.....	19
„Cionista szervezkedés”	20
„Imperialista kémszervezet”	20
Konceptiók perék.....	21
Budapest felől érkeznek a viharfelhők.....	22
NOEL HAVILAND FIELDET ELFOGJÁK PRÁGÁBAN, MAJD ÁTADJÁK BUDAPESTNEK	33
Noel Haviland Field kapcsolata a szovjet hírszerzéssel.....	33
Field kapcsolata az OSS-szel (amerikai hírszerzéssel)	42
Pavlík Gejzának és nejének, Saroltának elfogását és kiadatását kéri Budapest	56
Rákosi Mátyás Prágában átadja Gottwaldnak Pavlíkének vallomását	57
Budapest átadja Pavlíkét Prágának	79
Noel Haviland Field feleségének (Herta) és Field testvérének (Hermann) elfogása	148

Az amerikai hivatalok keresni kezdik Fieldéket.....	152
Pavlíkék vallatása és a csehszlovák kihallgatótisztek budapesti munkája.....	158
A KOCKA EL VAN VETVE.....	173
Egy elfuserált kirakatper	209
Megbukik Field svájci kapcsolatának koncepciója.....	210
A szovjet tanácsadók megkezdik a „hajtóvadászatot”	214
Célkeresztbe kerülnek a szlovák nacionalisták	215
A CSKP-n belül egyre erősödik a „boszorkányüldözés”	216
RUDOLF SLÁNSKÝ, A „CSEHSZLOVÁK RAJK”	221
Slánský fénykora	221
A bukás első előjelei	223
Szorul a hurok, Slánský elfogásának megkonstruálása	225
Fogságban	232
KEZDŐDIK A SZÍNJÁTÉK.....	233
Az ítélet	235
Az utolsó szó jogán.....	237
A SLÁNSKÝ-PER NEMZETKÖZI SAJTÓVISSZHANGJA.....	239
ÖSSZEGZÉS	245
RÖVIDÍTÉSEK	247
IRODALOMJEGYZÉK	249
Felhasznált irodalom.....	249
Levéltári források:.....	253
ÉLETUTAK	261

Előszó

Vannak titkok, amelyeket hiába próbálnak elrejtteni – mint Máté evangéliumában –, a véka alá rejtett fény egyszer csak világosságra jön. Ilyen véka alá rejtett igazság volt az 1960-as években Magyarországon a Belügyminisztériumban eltüntetett iratanyag is, amely a Slánsky-perrel volt kapcsolatos. A dokumentációt Baucsek Csaba tárta fel nemrégiben prágai levéltárakban.

A per kirakatper-sorozatoknak és személyek százai eltüntetésének kezdete volt, annak a nagy tisztogatásnak a része, amelyet a sztálinizmus a közép-európai szatellit országainak kommunista pártjaiban hajtott végre. A Slánsky-per ötlete, mint az iratokból kiderül, nem is a csehszlovák titkosszolgálat központjában született meg, hanem a nyomozás magyar elvtársaik fenyegetésére, szovjet tanácsadók segítségével indul meg, hogy azután majd továbbgyűrűzve a Rajk–Brankov-perben folytassa megkezdett halálosztó munkáját.

A történet, amelyet a szerző élénk tár, gazdagon dokumentálja azt a folyamatot, amellyel az 1950-es évek sztálini kommunista állambiztonsági gépezete működött, és félelemben tudta a terror eszköztárával tartani alávetett országainak millióit az alsó rétegektől kezdve a hatalom csúcsán állókig.

Ahogy Zinner Tibor lektori véleményében írja:

„Baucsek Csaba »kollázsregénye« több hiánypótló kötet. [...] korábban pótolhatatlannak vélt, cáfolhatatlan levéltári források felhasználásával vetette papírra [...]

A Rajk–Brankov-ügy hátterében a soha kelet-közép-európai bíróság elé nem állított Field testvérek közül Noel Haviland vallomásainak egy része fennmaradt Budapesten. A Pavlík házaspár most előkerült vallomásai szervesen kapcsolódnak ezekhez. Ahhoz az ördögi titkosszolgálati trükkhöz, amelynek végén látható, miként lehetett Zizkov Boarov, Lazar Brankov, Gayer Imre, Pavlik Géza és Heller Sarolta – azaz Budapesten magyar és Szovjetunióból érkezett titkosszolgák vallatásának alávetett öt nem magyar állampolgár – esetében életben hagyásának, vagy ellenkezőleg, az élők közül örökre eltüntetésének alternatívájára hivatkozva megzsarolásukkal s egyéb szörnyűségekkel kikényszerített, általuk aláírt jegyzőkönyvekből büntetőpereket fabrikálni az Elbától keletre. Majd az ismertebb kivégzetteket Magyarországon jeltelen sírokba, mésszel leöntve második világháborús hadszínterek futóárkaiba eltemetni, avagy Csehszlovákiában a kivégzett, majd elégetett személyek urnáiból, hamvaikból a síkos országutat felszórni. Még leírni is borzalmas volt az előbbieket.”

A feltárt dokumentumok többségében magyar nyelvűek. A más (általában cseh) nyelven írottak magyar fordításban, magyarázó jegyzetekkel kerülnek elénk a könyv lapjain. A szerző érzelmeiktől tartózkodó, szikár stílusa révén saját állásfoglalása szinte észrevehetetlen. Precízen feltárt dokumentumai azonban időrendben egymás után rendezve markánsan, sokkal nagyobb erővel és az olvasó számára indulati töltetet is generálva pergetik le a filmet szemünk előtt, és tárják fel pőrén a diktatúra mozgástörvényeit és kimeríthetetlen gonoszságát.

Baucsek Csaba, a fiatal füleki történész bizonyította, hogy csak együttes erővel lehetséges és érdemes közös közép-európai történelmünk feltárása, mert az egyes országokra vonatkozó mozaikdarabkák is szerteszórva hevernek a térségben. A mozaikkép pedig csak minden egyes darabjának helyrekerülésével lesz értelmezhető az itt tovább élő népek számára is.

Budapest, 2024. március 12-én

Óze Sándor

a Hankiss Ágnes Intézet igazgatója

Bevezetés

A Csehszlovákiában lefolytatott büntetőperek fő sajátossága, hogy 1949 és 1953 között ebben az országban rendezték Közép-Európa legnagyobb „vérfürdőjét”. A 233 halálraítélteből 178-at kivégeztek. A perek négy-öt éven át egészen 1954 végéig tartottak. A Szovjetunió kívüli legnagyobb és legjobban kidolgozott kirakatperek egész sorozatát vonultatták fel. A perek alakulására és lefolyására több tényező is hatással volt. Csehszlovákia Kommunista Pártja [CSKP] 1939 előtt egy számbelileg jelentős, legális párt volt. 1939 után csehek sokasága kényszerült nyugati emigrációba, s ez a tény gyanússá tette őket Joszif Visszarionovics Sztálin előtt. Igyekeztek ellenük meggyőző bizonyítékokat keresni vagy konstruálni, ezért a perek előkészületei hosszasan elhúzódtak. Mint általában ezekben az esetekben is, a koncepciót a szovjet tanácsadók dolgozták ki, akik szolgálai követték a többi országban végzett tisztogatások menetét. A mellékperekre a külső befolyásolás nem volt jellemző. A Rudolf Slánský^{1*} és társai ügyében folytatott főperben a moszkoviták sem voltak érinthetetlenek. A Szovjetunió Hőse kitüntetéssel rendelkező partizántábornokot, a későbbi hadügyminisztert, Ludvík Svobodát is elítélték.

Munkámban rámutatok, hogy a megváltozott politikai viszonyok között Slánský és a csehszlovák kommunista politikusok miként kerültek a vádlók célkeresztjébe, és a Rajk*–Brankov*-ügy milyen hatással volt a Csehszlovákiában lefolytatott perekre. Azzal a kérdéssel is foglalkozom, hogy a csehszlovák perek szálai milyen messzire vezettek és milyen hatással voltak Magyarországra. Feltérképezem a Slánský-per előéletét, a per során kialakult cseh és magyar kapcsolatokat, a cseh nyomozó és végrehajtó szervek működését, kiemelve azok módszerét és struktúráját. Csehszlovák és magyar források felhasználásával egy egészen új szemszögből mutatom be az eseményeket és azok közvetlen hatását Magyarország politikájára.

A „per” a szakirodalomban és a történetírásban

A kutatók a Slánský-féle perrel csak az 1989-es rendszerváltást követően kezdtek el foglalkozni. A magyarországi kutatók – Zinner Tibor történészt kivéve – nem foglalkoztak részletekbe menően a csehszlovákiai törvénytörő perekkel. Zinner Tibor kutatási területe a 19. és a 20. század politikai bíraskodása és annak társadalmi

¹ A jelentősebb személyek életútját a könyv végén közöljük, a szövegben *-gal jelöljük.

következményei. Munkáiban a Magyarországon elérhető források alapján többször rámutatott a Rajk–Brankov-ügy és a Slánský-per kapcsolatára.²

A Slánský-perrel kapcsolatban említésre méltó Rudolf Ströbingernek *A főtitkár meggyilkolása (Vražda generálního tajemníka)* cím alatt megjelent munkája. A témával részletesebben foglalkozik a *Politikai perek Csehszlovákiában 1945 után és a Slánský-per (Politické procesy v Československu po roce 1945 a případ Slánský)* c. konferenciakötet és Karel Kaplan *Jelentés a főtitkár meggyilkolásáról (Zpráva o zavraždění generálního tajemníka)* című műve. A kutatók főleg a per előkészítésére koncentráltak, az ún. „antiszemita vonal” mindinkább háttérbe szorult.

Karel Kaplan *Csehszlovákia és Izrael 1947–1953 között (Československo a Izrael v letech 1947–1953)* című munkájában viszont már ezt az vonalat is érintette. Kaplan a Csehszlovákiában élő zsidók rossz körülményeit taglalta. A következő években is megjelent néhány tanulmány és könyv, amely a kommunizmus kiépítésének korai szakaszában a zsidóság csehszlovákiai helyzetével foglalkozott. Ezek a következők: Peter Broda: *Zsidók a háború utáni Csehszlovákiában (Židé v poválečném Československu)*, Jana Svobodová: *Az antiszemitizmus forrásai és megnyilvánulásai a cseh területeken 1948–1992 között (Zdroje a prejavy antisemitizmu v českých zemích 1948–1992)*. Pavel Mešťan *Az antiszemitizmus Szlovákia politikai fejlődésében 1948–1992 között: (Antisemitizmus v politickom vývoji Slovenska (1948–1992))*. Ide sorolható még a szlovák származású izraeli történész, Ješajah Andrej Jelínek munkája, melynek címe: *Dávid-csillag a Tátra alatt – Zsidók Szlovákiában a 20. században (Dávidova hviezda pod Tatrami - Židia na Slovensku v 20. storočí)*. A két történész Mešťan és Jelínek inkább a szlovák résszel foglalkozott, egyikük sem végzett komolyabb levéltári kutatást. Jelínek publikációja izraeli levéltárakban folytatott kutatómunkán alapul. Benne főleg a zsidó lakosság életéről informál. Ezeket a tapasztalatokat a Csehszlovákiában működő izraeli nagykövetség alkalmazottaitól szerezte meg. A csehszlovák történetírásból hiányoznak azok a tanulmányok, amelyek a Slánský-per utáni csehszlovákiai eseményekkel és a lakosság ellenállásával foglalkoznak. Az egyedüli történész, aki a témával kapcsolatban a prágai levéltárakban kutatott, az az angol Kevin McDermott volt, aki „*A hangok többszólamúsága? A cseh közvélemény és a Slánský-per*” („*A Polyphony of Voices? Czech Popular Opinion and the Slánský Affair*”) c. munkájában foglalkozott az antiszemitizmussal. McDermott alapos levéltári feltárást végzett, de a perek sajtóvisszhangjával már nem foglalkozott, ezért is érdemes ezeknek a pereknek a háttérét feltárni. Megvizsgálom, hogy a megváltozott politikai körülmények között Slánský és a csehszlovák kommunista po-

² ZINNER Tibor (1989): *Adalékok a magyarországi koncepciós perekhez*. Székesfehérvár: Videoton–József Attila Művelődési Ház és Könyvtár; Zinner Tibor (1999): *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata, 1944/45–1992*. Budapest: Rejtjel; ZINNER Tibor (2013–2014): „*A nagy politikai affér*” *A Rajk–Brankov-ügy 1–2*. Budapest: Saxum; ZINNER Tibor (2021): *A magyar nép nevében? Tanulmányok népbíróságokról, jogászokról, diktatúráról*. Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága; ZINNER Tibor (2001): *Az egyik gyűjtőzsinór a Rajk–Brankov-ügyhöz (is)*. In Horváth et al. (2001): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958*. Budapest: Történeti Hivatal. 241–350.

litikusok miként kerültek a vádlottak padjára, és a magyarországi Rajk–Brankov-ügy milyen hatással volt a csehszlovák perekre. Érdekes irányvonalként jelölöm meg a lakosságnak a perről alkotott véleményét. A Szabad Európa Rádió rendszeresen tájékoztatott az eseményekről. Munkáiban Melissa Feinberg történész is ezzel a problematikával foglalkozik (*Fantastic truths, compelling lies: Radio Free Europe and the response to the Slánský trial in Czechoslovakia*).

Mindenképpen meg kell említeni Bernd-Rainer Barth és Werner Schweizer német kutatók „A Noel Field* eset” (*Der Fall Noel Field*) című kétkötetes munkáját, amelyben aprólékosan feldolgozzák a per előzményét és annak lefolyását. A szerzők az összes elérhető magyar, német és svájci forrást igyekeztek összegyűjteni és leközzölni. A kétkötetes munkából viszont hiányoznak a cseh források. Ennek oka az lehet, hogy az általam feldolgozott és leközzölt források csak 2010 után váltak kutathatóvá.

A fent említett munkákon kívül még számos tanulmány és kötet született a Rajk–Brankov-üggyel és a Slánský-perrel kapcsolatban³, de a Rajk-perről egyik sem közöl olyan magyart, amelyek hatással voltak a csehszlovák kirakatperekre.

A témával kapcsolatban érdemes betekinteni a legnagyobb cseh levéltárak fondjaiba. Ezek közül ki kell emelnem a Kommunista Párt Központi Bizottságának fondjait, melyek a Cseh Nemzeti Levéltárban (Národní archiv České republiky) találhatóak. Ezeknek a fondoknak a kutatása azért is érdekes, mert ezek tartalmazzák a prá-

³ RAINER M. János (1998): *Távirat „Filippov” elvtársnak. Rákosi Mátyás üzenetei Sztálin Titkárságának, 1949–1952*. In: Litván György szerk. (1998): *Évkönyv 6*. Budapest: 1956-os Intézet. 103–118.; Galina Pavlovna MURASKO (1997): *Gyelo Szlanszkovo. Voproszi Isztorii*, 1997. 3.; Tatjana V. VOLOKITYINA et al. (1997): *Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953 гг. I. 1944–1948*. Moszkva–Novoszibirszk: Szibirszkij hronograf.; Tatjana V. VOLOKITYINA et al (1998): *Восточная Европа II. 1949–1953*. Moszkva – Novoszibirszk: Szibirszkij hronograf.; Karel BARTOŠEK (2003): *Vallanak az archívumok. Prága–Párizs (1948–1968)*. Budapest: Hamvas Béla Kultúrákutató Intézet.; Leonyid GIBIANSZKIJ (1994): *Az 1948-as szovjet–jugoszláv konfliktus és a Kominform. Múltunk*, 39(4).; Karel KAPLAN (1990): *Report of the Murder of the General Secretary*. London: I. B. Taurus & Co. Ltd.; Karel KAPLAN- František SVÁTEK (1998): *Die politischen Säuberungen in der KPČ*. In: Hermann WEBER - Ulrich MÄHLER (1998): *Terror*. Paderborn: Schöningh.; KELLNER György (1983): *Magyar antifasiszták Angliában 1940–1945*. Budapest: Magvető Könyvkiadó. Walter KRIVICKIJ (1991): *Sztálin ügynöke voltam*. Moszkva: Terra–Terra.; Walter KRIVITSKY (1939): *I was Stalin’s Agent*. London: Hamish Hamilton.; Artur LONDON (1992): *Beismerő vallomás*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.; Galina Pavlovna MURASKO – A. F. NOSZKOVA (1996): *A szovjet tényező Kelet-Európa országainak háború utáni fejlődésében. Múltunk*, 41(2).; Galina Pavlovna MURASKO (1999): *Néhány esetvonal Rákosi Mátyás politikai portréjához. Múltunk*, 44(2); Jiří PELIKAN (1970): *Das unterdrückte Dossier. Der Piller-Bericht*. Wien: Europa Verlag.; Jiří PELIKAN (1971): *The Czechoslovak Political Trials 1950–1956*. London: MacDonal.; Miroslav ŠÍŠKA (1991): *»Verschwörer, Spione, Statsfeinde...«*. *Politische Prozesse in der Tschechoslowakei, 1948–1954*. Berlin: Dietz Verlag.; Tatjana V. VOLOKITYINA (1997): *A nemzeti utak elutasítása és a jugoszláv ügy. Múltunk*, 42(3). Tatjana V. VOLOKITYINA et al. (2002): *Moszkva i Vosztocsnaja Jevropa. Sztanovlenyije politicseszkih rezsimov szovjeszkogo tipa 1949–1953*. Moszkva: ROSSZPEN.

gai tavasz idején a politikai perek kiértékelését a párt részéről. A kormány elnöki hivatalának (*Úrad predsedníctva vlády*) fondjaiban úgyszintén vannak jelentések a Slánský-perről. Ezek is a nemzeti levéltárban vannak elhelyezve, s ugyanitt az állambiztonság vezetésének (*Velitel'stvo štátnej bezpečnosti [Štb]*) fondjai között található azok a dokumentumok is, amelyek a perek alatt az állampolgárok reakcióival foglalkoznak. Érdeemes betekinteni a perről tájékoztató korabeli csehszlovák sajtóba is. A megjelent írások szerint a pernek erős sajtóvisszhangja volt. Magyarországon a Rajk–Brankov-ügyben érdekelt vagy elítélt, esetleg rehabilitált személyek adatait 1965. szeptember 25-én a Belügyminisztérium zúzdájában megsemmisítették⁴, ezért a cseh levéltárakból előkerülő minden magyar vonatkozású dokumentum egyedi és még feldolgozatlan.

A Slánský-per és a Rajk–Brankov-ügy kapcsolatának kutatása cseh levéltárakban

Csehországban a témával kapcsolatban három levéltárban kutattam. Ezek a Cseh Nemzeti Levéltár, az Állambiztonsági Levéltár és a Külügyminisztérium Levéltára. A magyar eseményekkel kapcsolatban az említett intézményekben szinte kimeríthetetlen, gazdag forrásanyag áll a kutatók rendelkezésére.

A prágai külügyi tárca levéltárában számtalan értékes anyag került a kezembe. Itt Magyarország és Csehszlovákia kapcsolatát illetően számos hiánypótló anyag található, beleértve a politikai pereket is. A csehszlovák–magyar kapcsolatok kutatásában főképpen a Teritoriální odbory–Tajné a Obyčajné (Titkosított és általános területiális szekció), valamint a Politické Zprávy (Politikai hírek) és a Zastupitelský úřad Budapešť (Képviselői Hivatal – Budapest) gyűjteményei nyújtottak segítséget, de anyagot találtam a právní odbor (jogi szekció), valamint a generální sekretariát (központi titkárság) részlegén is. Az összes iratot 30 dobozban tárolják. Itt szembesültem azzal a ténnyel, hogy milyen terjedelmes iratanyag áll a témában kutatók rendelkezésére. Sokszor egy másik ország levéltárában akadunk rá olyan információkra, amelyekre Magyarországon már nem. Ez azért is lehetséges, mert egyrészt a pártok a belpolitikai történeésekről rendszeresen tájékoztatták egymást, másrészt a külügyi vonal legális hírszerzőként a hazai központ számára szinte minden fontos eseményről készített jelentést. Az említett levéltárak gyűjteményeit azért is érdemes kutatni, mert a régió belüli kapcsolatok, összefonódások, érdekek feltárásához itt található meg az elsődleges források. Szlovákiához hasonlóan a levéltárak Csehországban is belügyminiszteri felügyelet alá tartoznak. A belügyi tárca honlapján

⁴ ZINNER (2001) 22.

a csehországi levéltári ügyekkel kapcsolatos alapinformációk a cseh nyelven kívül angolul, németül és franciául is elérhetők. A szervezeti egységek feladatkörei elsősorban az iratok keletkezési ideje alapján különülnek el egymástól.

A levéltárban összesen 21 részleg (odbor) áll a kutatók rendelkezésére. Ezenkívül néhány személyes fondjegyzék is megtalálható, mint például Edvard Beneš*, Václav Girsas⁵, František Chvalkovský⁶, Ludvík Strimpl⁷, Vlastimil Tusar⁸ és Vladimír Vochoč⁹ jegyzéke, de itt őrzik Tomáš Garrigue Masaryk¹⁰ elnök személyes iratait is.

A Cseh Nemzeti Levéltár külön fondban tárolja a Slánský-perre vonatkozó anyagot. A nemzeti levéltár az 1990. évi 496. sz. államtörvény alapján (496/1990 Sb. o navracení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky) vette át Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának anyagait. Ezek között minden olyan fontos irat szerepel, amely 1989-ig a párt tevékenységével foglalkozik, kivéve a Slánský-per anyagát, melyet már 1966-ban számon tartottak, de a levéltári feljegyzések alapján a titkosítás alól csak 2008-ban oldották fel.

2018 márciusában a levéltár tulajdonába kerültek azok a hangfelvételek, mikrofilmek és audiovizuális anyagok, amelyek a politikai per eddig ismeretlen részleteibe nyújtanak betekintést. A levéltár a következő rendelet alapján vehette birtokába az anyagot: (Protokol o výběru archiválií mimo skartační řízení, č. j. SOAA-Ř/2436/2018/2 ze dne 18. dubna 2018.). A Slánský-perről készült filmfelvételek hanganyagának egy részét a cseh rádió is közvetítette. A több kilométernyi filmanyagra a közelmúltban találtak rá egy közép-csehországi gyárban. Michal Bregant, a Nemzeti Filmarchívum igazgatója újságírók előtt kijelentette, a történészek már évtizedek óta sejtették, hogy létezik ilyen anyag, de senki sem tudta, hol lehet. Azt, hogy ezek az értékes történelmi dokumentumok, hogyan és miért kerültek a csődbe ment gyár épületébe, egyelőre nem tudni. Bregant valószínűnek tartja, hogy az anyagot ismeretlen személyek az 1989-es rendszerváltás után rejthették el, és csak a szerencsének köszönhető, hogy a filmeket sikerült megtalálni.¹¹

Petr Blažek történész és Martin Vadas filmszakértő nézte át az előkerült anyagot, amely többek között filmfelvételeket, hangszalagokat, különféle fényképeket és

⁵ Václav Girsas (1875–1954) cseh orvos, diplomata, külügyminiszterhelyettes.

⁶ František Chvalkovský (1885–1945) diplomata, politikus. A Cseh–Morva Protektorátus berlini megbízottja volt. 1945. február 25-én Berlinben halt meg egy bombatámadás során.

⁷ Ludvík Strimpl (1880–1937) festő, grafikus, diplomata.

⁸ Vlastimil Tusar (1880–1924) újságíró, szociáldemokrata politikus, 1919–1920 között Csehszlovákia miniszterelnöke

⁹ Vladimír Vochoč (1894–1985) diplomata. 1938–1941-ben Marseilles-ben Csehszlovákia konzulja, 1941-ben az Egyesült Királyságba távozott. Az 1953–1960 között fogságban volt, 1964-ben felmentették.

¹⁰ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) filozófus, szociológus, egyetemi tanár, politikus. Csehszlovákia egyik alapítója és első elnöke.

¹¹ *Protokol o výběru archiválií mimo skartační řízení dokumentů nalezených* (2018). Online: https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/06/Protokol_o_MSR_277904.pdf.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága levéltári dokumentumainak másolatát tartalmazza. A felvételeket hivatalos úton juttatták el a Nemzeti Filmarchívumhoz [NFA]. Az NFA igazgatója szerint a felvételeket nézve rögtön szembetűnik, milyen alaposággal készítették elő a pert. Amikor a vádlottaknak felolvasták az ítéletet, egyesével előreléptek, beismerték bűnösségüket, és elfogadták a perben kiszabott büntetést. Mindegyikük arcán közöny volt látható. A 14 fém- és hat fadobozba rejtett filmanyagot a régi gyárépületet felszámoló cég találta meg, ők fordultak szakértőkhöz.¹²

Munkám szempontjából a legértékesebb dokumentumra a prágai Állambiztonsági Levéltár iratai között akadtam rá. A levéltár MNB 039-es számú dossziéja tartalmazza azokat a magyar iratokat, köztük Rákosi Mátyás* levelét Klement Gottwaldhoz*, amelyek következtében Csehszlovákiában elkezdődtek a politikai kirakatperrek. A fond része még Noel Haviland Field, Gejza Pavlík* és felesége, Heller Sára* ügyének számos dokumentuma is. Az iratokat a titkosítás alól 2008. január elsején a 412/2005. sz. törvénycikk alapján oldották fel. Ezeket a cseh anyagokat olvasva a kutató számára egyértelművé válik a Rajk–Brankov-üggyel való szoros kapcsolat. A fond 2590 oldal dokumentumot tartalmaz, amiből majdnem száz oldal magyar nyelvű. Ezeknek a magyar nyelvű iratoknak az ismertetése alkotja munkám gerincét.

Többek között ismertetem azt a magyar nyelven írott levelet, amelyet Rákosi küldött Prágába. Ebben a levélben felsorolja azoknak a politikában és a közéletben tevékenykedő csehszlovák kommunistáknak a nevét, akikre Budapesten Pavlík Géza és felesége terhelő vallomást tett. Ezek a dokumentumok egyedülállóak, mivel a Rajk–Brankov-ügy megsemmisített anyagának részét képezik¹³. A magyar forrásokat teljes egészében, szerkesztett formában, az elütési hibák és a benne szereplő nevek javítása nélkül közlöm, mivel szerintem a jogtörténészek és a történészek számára ezek fontos dokumentumok lehetnek a további kutatásokhoz. A magyar nyelvű iratok egy része a Rajk–Brankov-ügy londoni csoportjához tartozó Zsigmondi Endre* (Nágel), Zsigmondi Éva*, Lajos Géza* (dr. Eisler), Sala Sándor* (Salamon Weis), Simon Mózes* és Káldor Gyula* (dr. Kremer) vallomását tartalmazzák.

¹² Uo.

¹³ „A Rajk-Brankov-ügy iratai közül a nyomozati, vizsgálati anyagokat 1959. augusztus 19-én, a Magyar Rádióban őrzött hanglemezeket (270 darabot) 1961. február 8-án, míg a tárgyalási iratokat 1961. április 12-én zúzták be. A Pálffy György és társai kivégzéséről készített film – Vesszenek az árulók! – két példányát is megsemmisítették, hasonló sors várt március 4-én a Magyar Rádióban talált további, Rákosi Mátyás és társai hangját őrző 39 hanglemezre s egy magnószalagra. Az illetékesek pótolhatatlan veszteséget okoztak az iratok bezúzásával. Ennek során 112 személy vizsgálati dossziéja, valamint Rajk és társai 9 dossziéban őrzött 2239 oldal bírósági anyaga, továbbá Rajk egy dossziényi törvényszéki iratai 243 oldal terjedelemben váltak a tűz martalékává (a mikrofilmekkel együtt). Valamennyi, a Rajk–Brankov perkomplexummal összefüggő, bezúzott dosszié összesen 45 489 iratoldalt tartalmazott. A végrehajtást – mert semmi sem lehet tökéletes – holdudvara számos korabeli irata túlélte. Ezeket ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őrzi; a másolatokban és egyéb dokumentumokban fennmaradt töredékek a legbecsebb források.” ZINNER (2013–2014) 12–15.

A Cseh Állambiztonsági Levéltárban ezen kívül még megtaláltam a Slánský-per dokumentumait is, vagyis 12 800 oldal nyomozati és bírósági anyagot. A levéltárakban végzett kutatásaim alapján állítom, hogy kutatási szempontból a cseh levéltárak anyagai a cseh vagy a szlovák nyelvet bíró magyarországi történészek számára kiemérhetően kincsesbányák. (Végül – de nem utolsósorban – jelzem, hogy a Slánský-per naponként jegyzőkönyvezett anyagát ismeretlen személy, vélhetően a Magyar Dolgozók Pártját és a *Szabad Népet* a büntetőperről tudósító Betlen Oszkár* lefordította, s Magyarország Igazságügyi Minisztériuma megjelentette: *Rudolf Slánský és az államellenes összeesküvő-központ vezetőinek bűnpere. Budapest, 1953. I. M. kiadása.*)

Mielőtt bemutatnám a magyar vonatkozású dokumentumokat, ismertetem a pert megelőző politikai háttéreseeményeket, a Slánský-pert és annak utóéletét.

A csehszlovák gazdaság helyzete 1945–1955 között

Közvetlenül a háború befejezése után a csehszlovák gazdaság nagy változáson ment keresztül, ami nem kis társadalmi feszültséget okozott. 1945. október 24-én Beneš elnök aláírta az államosításról szóló rendeletet. Ezt követően az országon belül szociális és gazdasági változások folyamata indult el. Államosították a bankokat, a biztosítókat és a nagyobb ipari vállalatokat. A rendeletek végrehajtása után a csehszlovák ipari termelés 60 százaléka állami kézbe került. A gazdaság három részre tagolódott: 1) az államosított ipari és pénzügyi szektor, 2) a szövetkezeti és 3) a magánszektor. Az államosított szektorban a politikai pártok igényt tartottak rá, hogy a vállalatok irányításában a politikai vezetés mindenkor jelen legyen. A CSKP tagjai vagy a szociáldemokraták képviselői az államosított gyárak harmadában vezetői funkciót töltöttek be, s így teljes mértékben befolyásuk és ellenőrzésük alá került az adott vállalat.¹⁴

A CSKP a földosztás sikerének köszönhetően erős támogatói bázisra tett szert. A földosztás során a kitelepített német és magyar lakosság államosított földjeit főleg nincstelen vagy kisbirtokos szlovák és cseh parasztok kapták meg. A mezőgazdasági minisztérium élén Július Ďuriš¹⁵, a CSKP tagja állt, aki a földreform sikerét kihasználva jelentős szavazóbázist hozott a kommunistáknak. A Szudéta-vidékről elűzött németek helyébe kommunista szimpatizánsokat telepítettek be, s így a határ menti Járási Nemzeti Tanácsokban többségbe kerültek a CSKP-tagok. Az 1945-ös kassai kormányprogram a politikai pártok közül teljes mértékben a kommunisták számára volt a legkedvezőbb, a legelőnyösebb. Gottwald 1945–1946-ban úgy gon-

¹⁴ Rudolf KROLL (2019): *Gottwald a jeho doba*. Prága: NAKLADATELSTVI XYZ. 150.

¹⁵ Július Ďuriš (1904–1986), 1945–1951 között Csehszlovákia földművelésügyi minisztere.

dolta, hogy a kommunista hatalomátvétel nyugodt körülmények között fog végbe menni, elég lesz egy szavazás, nem kell erőszakos módon leváltani a kormányt. Gottwald többször is utalt rá, hogy Csehszlovákia a szocializmus felé haladó úton más irányt kíván követni. Reményei azonban 1947-ben szertefoszlottak, mert a jelentkező gazdasági nehézségek miatt csökkenni kezdett pártjának népszerűsége. A felmérésekből kiderült, hogy már csak a lakosság 30 százaléka szavazna rájuk. A CSKP-nak gyorsan stratégiát kellett változtatnia, mert a kialakult helyzetet már Moszkva sem nézte jó szemmel.¹⁶

A csehszlovák gazdaságot 1947-ben újabb csapás érte. Gottwalddal egyetemben a kormány júliusban elfogadta a Marshall-terv által a jövőben nyújtandó gazdasági támogatás lehetőségét. Moszkva reakciója nem sokat váratott magára. 1947. július 9-én Gottwaldot, Jan Masaryk* külügyminisztert és Prokop Drtina* igazságügyi minisztert Moszkvába rendelték. A tárgyalások megkezdése előtt Sztálin magához hívatta Gottwaldot. A kettejük beszélgetéséről nem sokat tudni, de szemtanúk szerint Gottwald falféhen jött ki Sztálintól és keze-lába remegett. Sztálin a csehszlovák vezetés tudtára adta, hogyha nem mondanak le a Marshall-terv igénybevételéről, akkor elkerülhetetlen a kétoldalú kapcsolatok megromlása. Gottwald a következő békekonferencián mindent elkövetett, hogy Csehszlovákia ne legyen részese a Marshall-tervnek. A gazdaság a Marshall-terv elutasításának következményeként lassúbb fejlődésre lett ítélve, és jobban ki lett szolgáltatva a háború utáni bizonytalanságnak.¹⁷

Sztálin tisztában volt a csehszlovák politikai helyzettel, hiszen Valerij Alekszandrovics Zorin*, a prágai szovjet követ naprakészen tájékoztatta. Egyre nagyobb nyomást gyakorolt Gottwaldra és a CSKP-ra, hogy rövid időn belül oldják meg a kialakult kedvezőtlen helyzetet. A második világháború után a CSKP a hatalom átvételében és megőrzésében, a szovjetek támogatása mellett, teljes mértékben támaszkodhatott a Nemzetvédelmi Hivatal keretén belül alapított szervezetre, az Štb-re. A szovjetek különösen ügyeltek arra, hogy az Štb-nél vezetői funkcióba mindig megbízható kommunisták kerüljenek. Az állambiztonsági szervezet élére az ortodox kommunistát, Václav Nosek* belügyminisztert nevezték ki.

A szovjetek befolyása a politikai helyzet alakulására az 1938-as müncheni döntés után növekedett meg. Beneš nemcsak a nyugati hatalmakra támaszkodott, hanem Moszkvával is igyekezett jó kapcsolatot ápolni. A fent említett tények is közrejátszottak abban, hogy 1945 után a CSKP vezető pozícióba kerülhetett. A pártba 1945 után belépők magas száma annak is betudható, hogy az egyének a párttagságtól rövid távú személyes előnyt reméltek. 1947-ben a tagság létszáma és a párt társadalmi támogatottsága csökkent. Úgy látszott, hogy a Nemzeti Fronton belül az 1948-as parlamenti választáson a kommunisták elveszítik vezető pozíciójukat. Egy ilyen kimenetelű választás nemcsak a CSKP-t tette volna tönkre, hanem a pártvezetésnek

¹⁶ KROLL (2019) 150–155.

¹⁷ Uo. 182–188.

is súlyos következményekkel kellett volna szembenéznie. A CSKP vezetése Sztálint nem akarta magára haragítani, ezért sürgősen cselekedniük kellett.¹⁸

Miután a CSKP Gottwald vezetésével magához ragadta a hatalmat, 1948-ban már meg is kezdték az 50 főnél nagyobb cégek és gyárak államosítását. 1954-ig minden magánvállalatot, céget és a piacot is államosították. Az egyszemélyes magánvállalkozásokat kártalanítás nélkül szüntették meg. A parasztságot szövetkezetbe kényszerítették. Az erőszakkal „behajtott” parasztnak nem végeztek tökéletes munkát, ami végül a termelés csökkenését eredményezte. 1953-ban egyik napról a másikra új pénzt vezettek be. Az átváltás következményeként a legkiszolgáltatottabb réteg még szegényebb lett. A családok és a magánvállalkozók elvesztették a több éven át gyűjtött pénzük jelentős részét. Az iparban a szovjet modell alapján bevezetett 5 éves tervgazdálkodás a termelés visszaesését okozta.¹⁹

A CSKP megszerzi a hatalmat

A CSKP meggyengülése és társadalmi támogattságának visszaesése 1947-ben már egyértelműen kimutatható volt. Gottwald elvetette a békés hatalomátvétel lehetőségét, és egyre agresszívebb politikát folytatott a kormányban lévő demokratikus pártok ellen. Hogy a CSKP-nak kormányválság esetén stabil többsége legyen, ezért más baloldali pártok és a szociáldemokraták között keresett szövetségest. Rudolf Slánský irányításával a jobboldali pártok vezetőit hamis vádakkal illették, reakciónak titulálták és igyekeztek ellehetetleníteni a további politikai munkásságukat. A CSKP elérte, hogy a Nemzeti Front megszabadult a „reakciós” politikusoktól. Masaryk külügyminiszter 1947 szeptemberében egy működésképtelen robbanószervezetet tartalmazó csomagot kapott. A vizsgálódás során kiderült, hogy a bombát kommunista aktivisták készítették el, sőt a párt egyik parlamenti képviselője is tudott az akcióról. Gottwald leállította az Štb vizsgálatát, nehogy az eredmény még jobban rombolja a CSKP támogattságát.²⁰

Az 1948-as év a CSKP számára nem kezdődött valami rózsásan. Az előzetes felmérések szerint az elkövetkező választáson csak 28%-ra számíthattak, ami 10%-kal lett volna kevesebb, mint két évvel ezelőtt. A párt vezetésében eluralkodott a nyugtalanság, mivel a Kominform 1947-es ülésén felszólították a CSKP küldötteit, tegyenek meg mindent azért, hogy a párt az országban mielőbb hatalomra kerüljön, mert ellenkező esetben leváltják a CSKP egész vezetését.²¹

¹⁸ Uo. 155–158.

¹⁹ Uo. 228–230.

²⁰ Uo. 177–180.

²¹ Rudolf STRÖBINGER (1991): *Vražda generálního tajemníka*. Brno: Petrov. 6

Slánský vezetésével titkos tervet készítettek elő, hogy a hatalmon lévő kormányt még a választások előtt térdre kényszeríthessék. Az események folyamata viszont felgyorsult, így Slánský terve előbb megvalósulhatott.²² A kommunista párt tagja, Václav Nosek belügyminiszter 1948. február 8-án a biztonsági erőktől elbocsátott nyolc magas rangú tisztet, és a helyükre megbízható kommunistákat helyezett. A demokratikus erők tiltakoztak az elbocsájtások miatt, és követelték, hogy Nosek vonja vissza a határozatot.²³

A parlament 134. ülését 1948. február 17-én tartották. Az ülésen dr. Petr Zenkl*, a szociáldemokraták elnöke követelte, hogy Nosek tartson beszámolót a belügyminisztérium helyzetéről és adjon magyarázatot az elbocsájtásokra. Nosek egészségügyi okokra hivatkozva nem vett részt az ülésen. Valójában ő már a belügyben Gottwalddal és Slánskýval tárgyalt a kommunista erők mobilizálásáról.

Petr Zenkl²⁴ és Jan Šrámek* miniszterelnök-helyettes (a Keresztény Néppárt elnöke) találkozott a tizenkét jobboldali miniszterrel, akikkel elhatározták, hogy Benešnek benyújtják a lemondásukat. Meg voltak róla győződve, ha a köztársasági elnök feloszlatja a parlamentet és időközi választásokat ír ki, akkor biztos, hogy nem győznek a kommunisták.²⁵

Gottwald mindent elkövetett, hogy ne ez a forgatókönyv valósuljon meg. A szociáldemokrata kormánytagoknál különböző ígéretekkel elérte, hogy ne mondjanak le. Gottwald arra törekedett, hogy a 26 tagú kormány minisztereinek a többsége ne váljon meg a pozíciójától. A szociáldemokraták ugyanis elfogadták Gottwald ajánlatát, és további miniszteri székek megszerzésének a reményében nem mondtak le. A független Jan Masaryk külügyminiszter is maradt a helyén. Gottwald számára a jobboldali miniszterek lemondása kedvezően alakult ahhoz, hogy átvehesse a hatalmat.²⁶

A kommunisták 1948. február 20-án mozgósítást rendeltek el. Prágában és környékén kommunista tisztek vezetésével készenléti egységek sorakoztak fel, akik szükség esetén bármikor beavatkozhattak az eseményekbe. A biztonsági erők egységei elfoglalták a stratégiai fontosságú létesítményeket, így a hidakat, alagutakat, postákat, telefonközpontokat és a rádió épületét.²⁷

Gottwald vezetésével másnap, február 21-én nyolcvanezres tüntetésre került sor. Gottwald itt nyilvánosan felszólította Beneš-t, hogy fogadja el a „reakciós” miniszterek lemondását, és adja át a hatalmat a népnek. Közben a demokratikus sajtót már

²² Uo. 6.

²³ Uo. 7.

²⁴ Petr Zenkl (1884–1975) politikus, 1946–1948 között Csehszlovákia miniszterelnökhelyettese, 1948-ban emigrált. 1949–1974 között a Szabad Csehszlovákia Tanács emigráns szervezet elnöke volt.

²⁵ STRÖBINGER(1991) 9.

²⁶ KROLL (2019) 182–192.

²⁷ STRÖBINGER (1991) 10.

sikerült elhallgattatniuk. A kommunista érzelmű munkások a papírgyárakban visszatartották a szállítmányokat, a vasutasok pedig megakadályozták a papír kiszállítását a jobboldali napilapok számára. A kommunista tisztek a hadseregben átvették az irányítást, és feszülten várták Prága utasításait.²⁸

A kommunisták még nem voltak hatalmon, de a terror első hulláma már érződött. Jindřich Veselý*, a titkosszolgálat vezetője parancsot kapott Slánskýtól, hogy Prágában és más városokban fogja el a demokrata párt vezetőit.²⁹ A lemondott 12 jobboldali minisztert február 22-én az Štb folyamatos megfigyelés alatt tartotta, hogy bármikor fogságba helyezhesse őket, ha bele akarnának avatkozni a politikai eseményekbe.³⁰ A fejleményekről február 23-án Gottwald és Slánský telefonon folyamatosan informálta Sztálint, aki Benešsel szemben határozottságot és magabiztosságot követelt. Beneš az elnöki palotában rémülten figyelte a kommunista mozgósítást, mert attól félt, hogy ez az egész helyzet polgárháborúba torkollik. Február 25-én délután fogadta Gottwaldot.³¹ A hosszan tartó megbeszélés után az elnök elfogadta a tizenkét jobboldali miniszter lemondását, és Gottwald tervezetét az új miniszterek kinevezéséről. A tárgyalás végén megfenyegette a köztársasági elnököt, hogy a szovjet egységek már felsorakoztak a magyar határ mentén, és bármikor beleavatkozhatnak az eseményekbe.³²

Slánský és Gottwald Csehszlovákiában mielőbb egypártrendszert akart bevezetni. Elképzelésük megvalósítását a brünni párttitkára, Oto Šlingre* és Zdeněk Fierlingerre* bízta. 1947 telén a szociáldemokraták élére a kommunisták embere, Fierlinger került, aki parancsot kapott Slánskýtól, hogy mielőbb egyesítse a kommunista és a szociáldemokrata pártot. Az „egyesülési gyűlést” 1948. július 27-én Prágában tartották meg, ahol a szociáldemokraták tizennégy képviselőjét beválasztották a CSKP központi vezetésébe. Ezzel a lépéssel a Szociáldemokrata Párt tizenhét éves fennállása után megszűnt létezni.³³

Az 1948-as tisztogatás még csak a kezdet volt. 1948. október 16-án életbe lépett a 231-es számú törvény, mely lehetővé tette a legszigorúbb büntetés kiszabását a kommunista állam „ellenségeire”. Állami bíróságokat hoztak létre, amelyek az első öt évben csaknem százezer vádlott ügyével foglalkoztak, és ezek közül mintegy negyvenezer embert tíz évnél is hosszabb büntetésre ítélték. Október 25-én megalkották a 247-es számú törvényt, melynek értelmében munkatáborokat hoztak létre. Ezekbe a táborokba bármelyik állampolgár könnyen bekerülhetett, mert nem volt szükség bírósági végzésre, elég volt hozzá a körzeti biztonsági komisszió döntése. 1948 telén megkezdődtek az első politikai perek. A katonai bíróság 1948 és 1952 között 233

²⁸ Uo.

²⁹ STRÖBINGER (1991) 11.

³⁰ KROLL (2019) 193–194.

³¹ STRÖBINGER (1991) 12–13.

³² KROLL (2019) 195–196.

³³ STRÖBINGER (1991) 14–15.

halálos ítéletet hozott, melyből 178-at végre is hajtottak. Ma is vita tárgyát képezi a rendszer által elítéltek és megbüntettek pontos száma. A kutatók feltételezik, hogy körülbelül 220 000 embert ítéltek el, vagy büntettek meg valamilyen módon.³⁴ A halálos ítéletek száma olyan magas volt, hogy az igazságügyi miniszter kénytelen volt lassítani a bírósági tárgyalások menetét. A börtönökben modernizálták az ítéletek végrehajtását. Maga Slánský is részt vett az első „új módszerrel” végrehajtott kivégzésen, és a látottakkal nagyon meg volt elégedve. Így nyilatkozott: „*Itt fogjuk likvidálni az osztályidegeneket és a rendszer ellenségeit.*”³⁵

³⁴ KROLL (2019) 225–226.

³⁵ STRÖBINGER (1991) 15.

A rendszer ellenségei

Az alábbi vádpontok nem Prágában születtek. Eredetüket Moszkvában, Sztálinnál kell keresni:

- a titóisták
- a cionista szervezetek tagjai
- az imperialista kémszervezetek tagjai.³⁶

A felsorolt vádpontok 1949 után, egészen Sztálin haláláig gyakran előfordultak a közép-kelet-európai kirakatpercek során. Azok a személyek, akiket a felsorolt vádpontok valamelyikével illettek, komoly büntetésre, több évtizedes szabadságvesztésre, rosszabb esetben halálbüntetésre számíthattak. Számos olyan prominens kommunista is bíróság elé került, aki mindig hűségesen támogatta a rendszert, részt vett a kommunista hatalomátvételben, segítette a diktatúra kiépítését.

A titóisták

Sztálinnak Jugoszlávia sok gondot okozott. Azt kérte Joszip Broz Titótól*, hogy II. Péter* királlyal az élen, ideiglenesen állítsa vissza a monarchiát Jugoszláviában. Tito ezt elutasította, mert a világháború után inkább ő szeretett volna hatalmon maradni. Moszkva meg akarta szerezni a jugoszláv ipart, ezért támogatta Jugoszlávia törekvését Albánia anektálásában. Úgy tűnik, hogy Sztálin Jugoszláviával szemben a „cukorka és az ostor” politikáját alkalmazta.³⁷

A jugoszláv rendőrség 1948 márciusában szovjet kémeket fogott el, amire válaszul Sztálin visszarendelte a katonai és a politikai tanácsadókat. A Kominform elítélte Titót, mert Jugoszlávia miatta tért le a marxizmus-leninizmus útjáról. Tito válaszolt a vádra: *„Nincs ellentétben a marxizmus-leninizmus elveivel és a Szovjetunió érdekeivel, ha valaki szereti a saját hazáját.”*³⁸ Sztálin őrjöngött, mert nem értette, hogy merészelt neki valaki ilyet válaszolni. Katonailag mégsem avatkozott be, mert tudta, hogy a jugoszlávok szilárd ellenállást tanúsítanak, és a háború akár egy évig is elhúzódhatna. Katonai beavatkozás helyett inkább rágalomhadjáratot indított Jugoszláviával szemben. A környező országok vezetőinek megtiltotta, hogy kommunikáljanak

³⁶ STRÖBINGER (1991) 19–20.

³⁷ Uo. 20–22.

³⁸ Uo. 21.

Titóval. Georgij Mihajlovics Dimitrov* bolgár pártfőtitkár ezt a tilalmat megszegte, és titokban továbbra is barátságot ápolt Titóval. Dimitrov hallgatólagosan támogatta Tito tervét a Balkán egyesítését illetően. Sztálin tudomást szerzett a tilalom megszegéséről, ezért Bulgáriába küldte Andrej Januarevics Visinszkij* külügyminisztert, hogy gyógykezelésre hozza el Dimitrovot egy Moszkva melletti kórházba. Dimitrov rövid időn belül, 1949. augusztus 2-án meghalt. Halála után a titóista megbélyegzés majdnem felért egy halálos ítélettel.³⁹

„Cionista szervezkedés”

Moszkvában 1948 telén megnyílt az izraeli nagykövetség. Golda Meir*, az első izraeli nagykövet üdvözlésére rengeteg zsidó gyűlt össze. Azt remélték, hogy a nagykövettasszonytól információt kapnak az Izraelbe való kivándorlás feltételeiről. Sztálinnak nem tetszett ez a felvonulás a Kreml közelében, ezért megparancsolta Viktor Szemjonovics Abakumovnak*, a szovjet állambiztonsági miniszternek, hogy a zsidókat tüntesse el a közéletből és a vezető pozíciókból.⁴⁰

„Imperialista kémszervezet”

A Rajk–Brankov-ügy valójában nem Magyarországon kezdődött, hanem Csehszlovákiában. 1949-ben Prágában letartóztatták Noel Haviland Fieldet, majd kiadták Budapestnek.⁴¹

Field 1904. január 23-án született Londonban. Mint hivatalnok az Amerikai Egyesült Államok [USA] külügyminisztériumában dolgozott, majd Svájcba került, ahol az Unitárius Egyház segélyeinek szétosztásában segédkezett. A kommunista eszmék nagy hatással voltak rá, ezért a szovjet titkosszolgálat viszonylag könnyen be tudta szervezni. A kommunista irányítás alá kerülő államokban sok ismerőse volt. Többek között Németország szovjet megszállási zónájában Paul Merker*, Leo Bauer*, Magyarországon Rajk, dr. Szőnyi Tibor*, Csehszlovákiában Artur London*. Field meggyőződéses kommunista volt, aki kiszolgált Moszkvát. Külföldi és magyarországi kapcsolatai miatt „beleillett a főgonosz szerepébe”.⁴²

³⁹ Uo. 26–27.

⁴⁰ Uo. 28.

⁴¹ Uo. 106.

⁴² Uo. 28–38.

Fieldet Budapestre szállították, és ezzel a lépéssel lassan, de biztosan beindult a gépezet. 1949. május 30-án letartóztatták Rajkot. Dr. Szőnyi vallomása alapján a csehektől Gejza Pavlík és felesége, Charlotte [Heller Sarolta] kiadatását kérték. Prága eleget tett a kérésnek és 1949. május végén Pavlíkékat Budapestre szállították, ahol is a BM ÁVH kezébe kerültek. Egy hónapon keresztül vallatták őket, majd a „terhelő bizonyítékokkal” együtt visszaküldték Prágába.⁴³

Koncepciós perek

A CSKP bizottságot hozott létre, hogy kivizsgálja Field és a többi vádlott ügyét. A vizsgálóbizottság tagja volt a Nemzetbiztonsági Hivatal vezetőhelyettese, Karel Šváb* is, aki néhány évvel később szintén a vádlottak padjára került. A bizottság szerint a felhozott vádak nem lehetett bizonyítani, ezért minden további vizsgálatot megszüntettek. Rákosi 1949 szeptemberében Gottwaldnak írt levelében elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy: *„az árulók a bizonyítékok ellenére még mindig szabadlábban vannak. A Rajk-perben hamarosan nyilvánosságra hozzák a bűntársai nevét, akik között több csehszlovák állampolgár neve is szerepelni fog, ezek még a mai napig szabadlábban vannak.”*⁴⁴

A levélnek titkos üzenete is volt, mert ha Gottwald nem cselekszik elég gyorsan, akkor ő is „Tito táborába kerülhet”, ami felért egy halálos ítélettel. Néhány hét elteltével Gottwald és Slánský levelet írt Sztálin legközelebbi munkatársának, Malenkovnak, hogy a vizsgálathoz szovjet segítséget kérjenek. A segítség Lihacsov* és Nyikolaj Ivanovics Makarov* személyében hamarosan meg is érkezett.

Az első letartóztatott Eugen Löbl* volt, akit 1949. július 24-én fogtak el. A külügyminisztert, Vladimír Clementist* egy kisebb színjáték megrendezése után vetették fogságba. Ő éppen a külügyminisztériumba igyekezett, amikor a járdán váratlanul megtámadták. Fekete zsákot húztak a fejére, betuszkolták egy autóba, majd gyorsan elhajtottak vele. Egy erdőbe vitték, ahol egy kis házikónál a zsákot levették a fejéről, majd bevezették a házba. Egy amerikai tiszt állt előtte, aki menedéket ajánlott fel neki „Nyugaton”. Clementis az ajánlatot visszautasította, és követelte, hogy vigyék vissza Csehszlovákiába. Az angolul beszélő katona végül megszólalt csehül, és ekkor derült ki, hogy az egész csak színjáték volt. Clementis megbízhatóságát vizsgálták, aki hiába állta ki a próbát, végül mégis fogságba került. 1951. január 28-án elfogták Artur Londont, de vele még nem ért véget a letartóztatások sora.⁴⁵

⁴³ Uo. 107.

⁴⁴ ZINNER (2013) 261.

⁴⁵ STRÖBINGER (1991) 48–52.

Budapest felől érkeznek a viharfelhők

Az előző fejezetekben ismertettem a csehszlovák politikai helyzetet. A következőkben rámutatok a Rajk–Brankov-ügy és a Slánský-per kapcsolatára, hogy Rákosi miként próbálta befolyásolni a csehszlovák hatóságokat, hogyan működött a csehszlovák államgépezet, milyen módon kezdték meg a vádlottak felkutatását. A perek közötti kapcsolatot igyekszem a cseh levéltárakban talált korabeli forrásokkal alátámasztani. Egyben csatolom az ügyekkel összefüggő valamennyi magyar nyelvű dokumentumot.

Csehszlovák informátorok jelezték Prágának, hogy Rajk belügyminiszter feje felett „gyülekeznek a viharfelhők”. Ezt az információt a budapesti csehszlovák követség is megerősítette. Szerintük Rajk letért a marxista-leninista útról, és a Magyar Kommunista Párt [az MKP] nacionalista vonalát képviseli. 1948. január végére úgy tűnt, hogy Rajk helyzete stabilizálódott. Rajk 1949. április 16-án, Budapesten, Dobi István miniszterelnökkel együtt aláírta a magyar–csehszlovák barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. A csehek szemében úgy tűnt, hogy nacionalista kilengése után Rajk visszatalált az MKP-hoz, így a politikában ismét számolhatnak vele.⁴⁶

Szűcs Ernő* államvédelmi ezredes 1949 februárjában⁴⁷ (Kaplan szerint 1949. január 23-án volt a találkozó⁴⁸) ismét Prágába utazott, hogy megkérje a cseh szerveket, segítsenek elfogni Noel Haviland Fieldet, mert terhelő bizonyítékok vannak ellene. Szűcs közölte a csehekkel, hogy Field kulcsszereplő lehet az MDP-n belüli ellenségek lebuktatásában. Vesély tudatta Szűccsel, hogy nem tudják Fieldet elfogni, mivel nem tartózkodik Csehszlovákiában. Végül a magyarok sürgetésére a csehekkel együtt kidolgoztak egy tervet, hogy miként fogják Fieldet Csehszlovákiába csalni.⁴⁹

Oskar Valeš*, a csehszlovák állambiztonság 2. részlegének (külföldi hírszerzés) ezredesi rangú vezetője 1949 végén a találkozóról a következőt írta:

⁴⁶ Karel KAPLAN (1992): *Zpráva o zavraždení generálního tajemníka*. Prága:: Mladá fronta. 44.

⁴⁷ Bernd-Rainer BARTH–Werner SCHWEIZER (2005): *Der Fall Noel Field I.*, Berlin: BasisDruck Verlag. 33.

⁴⁸ Karel KAPLAN (1990): *Report on the murder General Secretary*. Columbus: Ohio State University Press. 23.

⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek Abs Praha – Állambiztonsági Levéltár ÁBTL Prága, fond (ABS) MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a Field- és a Pavlík-ügy helyzetéről*. 1949. június 17.

„Feljegyzés:

Titkos!!!

1949. I. 30-án találkozóra került sor Szűcs elvtárs »kabát alatt« (lásd a telegrammot az aktában) és a megjelent elvtársak között:

Veselý, Šváb, Závodský*, Milén*, Valesš.

Ennek a találkozóknak az alapján elintézttem azt, ami a mellékletben említve van. (feljegyzés Kovář elvtársnak).

Pontosan már nem emlékszem, hogy London elvtárral milyen alkalomból beszéltem Fieldről. Lehet, hogy akkor, mikor arra kértem London elvtársat, hogy azonnal értesítsen, ha Field vízumot igényelne, amit meg is kellene kapnia, vagy máskor, amikor London elvtárs Párizsból, Sup*-tól⁵⁰ táviratot kapott, hogy Field vízumot igényelt. – Úgy gondolom, hogy a fent említett eseményen, Šindelář*⁵¹ elvtárs jelenlétében beszéltem Fieldről London elvtárral.

A melléklethez még megjegyzem:

Horngacher* svájci ügynökünket Vincent* elvtárs beleegyezésével / Svájci Kommunista Párt/, London ajánlotta Šindelář elvtársnak.

Az irat, amit Horngacher* 1945-ben Fieldtől kapott, azt saját akaratából 1948 novemberében Prágában adta át Šindelář*⁵² elvtársnak.

Feljegyzést aláírta Val. Dr. Wehle

10. X. 1949

Oskar Valesš⁵³

Mivel Field az említett időpontban nem tartózkodott Csehszlovákiában,⁵⁴ ezért Szűcs kérésére a cseh szervek megkezdték Field helyzetének és útitervének feltérképezé-

⁵⁰ Josef Šup csehszlovák genfi kulturális attasé. A diplomata időnként elszállásolta lakásán Artur Londont, amikor az Svájcba látogatott. Šup együttműködött a csehszlovák hírszerzéssel, összekötő tisztje J. Šindelář („Modry”), a titkosszolgálat helyettes vezetője volt. ZINNER (2013) I. 17, 180.

⁵¹ Jiří Šindelář – Többek között Josef Šup összekötő tisztje. J. Šindelář a titkosszolgálat helyettes vezetője volt („Modry” álnév). Ő – egyes források szerint – az 1930-as évektől a szovjet titkosszolgálatnak dolgozott. Šindelář feladata volt a kapcsolattartás – a kémügyek esetében – a központi titkárság káderosztályával és a központi szervekkel, valamint a Külügyminisztériummal és személy szerint Londonnal. ZINNER (2013) I. 180.

⁵² J. Šindelář a titkosszolgálat helyettes vezetője volt és többek között J. Šup összekötő tisztje („Modry” álnév). Egyes források szerint – az 1930-as évektől – a szovjet titkosszolgálatnak is dolgozott.

⁵³ ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes – Oskar Valesš feljegyzése. 1949. október 11.

⁵⁴ Field 1948 októberében Vilém Nový*, Dr. Margolius*, Markus*, Kohnová*, Kischová* ajánlásával Csehszlovákiába utazott. Ezenkívül Paul Merkertől és Franz Dahlemtől* is kapott ajánlást, hogy Csehszlo-

sét. Kapcsolatba léptek a Svájcban tartózkodó ügynökükkel, Max Horngacherrel, aki „Brown” álnév alatt dolgozott a csehszlovákoknak és „János” fedőnév alatt a magyar katonai titkosszolgálatnak, a HM Katonapolitikai Osztályának, a Katpol-nak.⁵⁵ Horngachert, mások mellett, Artur London szervezte be a csehszlovák hírszerzésbe. M. Horngacher* A Cseh–Morva „régipárttag” volt, és 1948 nyarán „veszítette el az állását”. Šindelár tanácsára Horngacher beszervezéséről London a Svájci Munkapárt titkárával, J. Vincenttel tanácskozott, és úgy döntött, hogy felveszi a kapcsolatot Horngacherrel. Miután London megszerezte Horngacher beleegyezését, önéletrajzot kért tőle, amit aztán Prágába küldött Šindelárnak, aki azt javasolta, hogy a konkrét feladatok megbeszélése miatt küldje „a beszerezett embert”, vagyis Horngachert Prágába. Horngacher beszerzése a tervek szerint alakult, így 1949 márciusában Prágában, „Brown” fedőnévvel, havi 1500 frank fizetéssel felvették ügynöknek.⁵⁶

Max Horngacher a következő utasítást kapta a csehszlovák hírszerzéstől:

„Szigorúan titkos!!!

Kovář =Valeš⁵⁷

Modrý = Šindelár⁵⁸

Brown = Horngacher (ügynök Svájcban)

Nerad = Novák⁵⁹

Feljegyzés Kovář elvtárs számára.

Március 31-én /31. 3/ utasítást kaptam Modrý elvtárstól, hogy Brown ügynökünknek, akit én instruáltam, adjam ki a következő feladatot:

Genfben tudja meg, hogy az amerikai állampolgárságú Noel Field ott lakik-e még, és nem készül-e Csehszlovákiába. Ezt úgy derítse ki, hogy a megnevezett ne sejtse, hogy Brown-t ezzel a feladattal mi bíztuk meg.

Modrý elvtárs a dologról többet nem mondott, én meg már tovább nem érdeklődtem. Még aznap este közöltem a feladatot Brownnal, aki a

vákiában tartózkodhasson. Mint megbízható amerikai kommunistát ajánlották. Az Štb Fieldet csehszlovákiai tartózkodása alatt kihallgatta, de ekkor még elengedték. Field 1948 végén hazautazott Svájcba, további nyomozást a cseh szervek nem folytattak ellene. ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a Field- és a Pavlík-ügy helyzetéről.* 1949. június 17.

⁵⁵ BARTH-WERNER (2005) II. 647.

⁵⁶ ZINNER (2013) I. 182.

⁵⁷ Oskar Valeš

⁵⁸ Jiří Šindelár

⁵⁹ Novák Miroslav „Nerad”: Horngacher egyik összekötő tisztje. BARTOŠEK (2003) 250–251.

parancsot megjegyzés nélkül tudomásul vette. Az volt az érzésem, hogy ismeri Fieldet. Megbízta őt, hogy az eredményt mielőbb küldje el a megbeszélés címre. Figyelmeztettem, hogy egy nagyon bizalmas ügyről van szó, és tartani kell a konspirációtól. Ezután a kioktatása a szokásos mederben folyt.

Mivel áprilisban nem kaptam választ, ezért a szervezet csatornáján keresztül üzenetet küldtem Brownnak. Az említett üzenet egy része a következő volt: /Fielddel kapcsolatban a mai napig nem kaptuk meg az üzenetét/. Az 1949. 04. 23-án megírt levelet 1949. 05. 09-én Nyonban adták át Brown összekötőjének.

A megbeszélés címre 1949. május 12-én Párizsból a következő szövegű távirat jött: /»Cousin René dé ja arrivé Palace Hotel après depart soudain via Paris. Max.«⁶⁰ /Még aznap 19:00 órakor az üzenetet átadták Rott elvtársnak⁶¹, aki további intézkedéseket tett.

Brown az ügyhöz 1949. 05. 27-kei levelében még visszatért, és azt állította, hogy: »Az üzenetemben információkat kért tőlem a személyről, akivel kapcsolatban telegrammot küldtem a szomszédos ország fővárosából. Nem volt rá lehetőségem, hogy kiderítsem, mikor utazik el, mert sem ő, sem a barátai erről nem tudtak semmit. Több mint valószínű, nem nálunk igényel vízumot, hogy kikerülje az Önök hivatalát. Pár hónapig kíván Önöknél maradni. Jelenleg a Palace Hotelnél olcsóbb szállást keres. A felesége júniusban megy utána. Biztos, hogy egyenesen innen indul, ezt pontosan fogom tudni, mivel baráti kapcsolatban vagyok vele. Ehhez az ügyhöz új rejtjeles címet kaptam, hogy közölhessem Önökkel az érkezése pontos dátumát.«

Az egész üzenet fordítását megkapta Modrý elvtárs. Ezzel az üggyel kapcsolatban nem kaptam további információkat, és Brown sem említette többé. Gondolom azért, mert már nem foglalkozott az üggyel, vagy tárgyaltalan lett, de erről nincs információm.

Noel Field ügyével kapcsolatban nincs további információm.

1949. október 11.

Nerad⁶²

⁶⁰ „Unokatestvérem, René már megérkezett a Palace Hotelbe, majd hirtelen távozott Párizson keresztül. Max.” (szerző fordítása)

⁶¹ Személyét nem sikerült kideríteni.

⁶² ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes – Feljegyzés Kovář (Oskar Valeš) elvtárs számára. 1949. október 11.

Max Horngacher, vagyis „Brown” ügynök egyik kulcsszereplője a Field-történetnek. Horngacher részére írta meg Field azt az ajánlólevelet Allen Dulleshez*, ami később Field vesztét okozta. Valójában ki is ez a Max Horngacher? Horngacher a Nemzetközi Diáksegély Szervezet egyik alosztályának, az F.E.S.E.-nek (Európai Alosztály) a volt vezetője. Tagja volt a svájci illegális kommunista pártnak, a cseh MNB⁶³-nek és a magyar katonai titkosszolgálatnak, a Katpolnak is jelentett. Horngacher volt az, aki az Štb-nek jelentett Field Dulleshez írt ajánlóleveléről és magáról Fieldről is. A jelentés eredeti szövegét még nem találtam meg, csak az 1949. december 8-án iktatott cseh fordítást.

Horngacher vallomása Fieldről:

„Field Dulleshez írt ajánlólevelének körülményei.

1945 júniusában hivatali ügyek intézése miatt Jugoszláviába kellett utaznom. Nem volt jugoszláv vízumom, ezért az átutazás elég bonyolult volt. Franciaországon keresztül tranzitvizumot igényeltem, hogy Marseilles-ben hajóra szállhassak. Fielddel folytatott baráti beszélgetésem során /1943 óta hivatali ügyek terén jó kapcsolatot ápoltunk/ ő azt tanácsolta, hogy Olaszországból induló amerikai katonai repülőgépen igényeljek helyet. Ehhez engedélyt kellett kérnem a Caserta-i S.H.A.E.F⁶⁴-től. Field felajánlotta, hogy ír nekem egy ajánlólevelet Dulleshez, akinek nagy a befolyása Caserta-ban. Azt mondta, hogy ismeri Dullest és közbenjár nála, hogy segítsen nekem. Ennek tudatában megkértem Latinovičot, a Marseilles-i alkonzult, hogy gyorsítsa fel a vízumom kiadását. Latinovič kapcsolatba lépett Ilič⁶⁵ tábornokkal és a párizsi helyettesével Rukavinával⁶⁶ /Jugoszláv Katonai Misszió/, hogy a misszió tagjaként repülővel Belgrádba utazhassak. Ezeket Fieldnek is elmondtam.*

Field Dulleshez írt levelének tartalma.

Ez egy személyes ajánlólevél, mely ezzel a megszólítással kezdődik: »Kedves D. Úr«, a levélben Field a barátjaként mutatott be, miközben arra kérte Dullest, hogy Caserta-ban tegyen meg minden tőle telhetőt, hogy katonai engedéllyel tranzitvizumot kapjak, és repülővel, vagy vonattal Jugoszláviába utazhassak. Dulles 4. 24-én fogadott, megjegyzés: /Horngacher eredeti írásában »Avril« van, de lehet, hogy Aoutot akart írni. 1945 reggelén a Thun-Strasse-i villában lévő irodájában fogadott.

⁶³ Ministerstvo národný bezpečnosti – Nemzetvédelmi Hivatal Minisztériuma.

⁶⁴ Supreme Headquarters of the Allied Expeditionary Forces – A Szövetséges Expedíciós Erők Főparancsnoksága.

⁶⁵ Bogoljub Ilič (1881–1956), a Szerb Királyi Haderő tábornoka.

⁶⁶ Ivan Rukavina (1912–1992) vezérőrnagy, a párizsi Jugoszláv Katonai Misszió vezetője.

Elovesta az ajánlólevelet, feltett néhány kérdést, érdeklődött az utazás céljáról, majd azt mondta, mindent megtesz annak érdekében, hogy megkapjam a jugoszláv belépő vízumot. Később Dulles visszament a hazájába, és én csak 1945. 12. 15-én kaptam meg a belépési engedélyt Jugoszláviába.⁶⁷

Fielddel szembeni gyanú

Be kell ismernem, hogy ebben az esetben a véletlen játszott közre. 1945-ben más volt a helyzet. Fieldet úgy ismertem meg, mint baloldali beállítottságú, haladó gondolkodású embert, aki segített a Franciaországba internált spanyol köztársaságiaknak és a nemzetközi brigadistáknak. 43–44-ben többször félrehívott, és arról mesélt, mennyire szimpatikus neki a baloldali eszme, és várja, hogy a humanitárius szervezetekben, melyeknek tagjai voltunk /antifasiszták, üldözött zsidók támogatása/ győzzön a haladó gondolkodás. Karl Hofmaier személyes jóbarátja volt, ami abban az időben felért egy erős ajánlólevéllel. A fasizmus ellen, a felszabadítás érdekében vívott harcban nem tűnt fel, hogy barátokozik országa követével. Akkoriban Dullesre úgy tekintettünk, mint a németek ellenségére. Valódi szerepéről csak később értesültem, mivel bennünket nem világosítottak fel ezekről az emberekről, és a közép-kelet európai menekültek különböző szervezeteiről. 1945-ben Fieldet szem elől tévesztettem. Később meg tudtam, hogy a humanitárius segélyszervezet⁶⁸ megszüntette Field munkahelyét. Azt terjesztették róla, hogy a háború utáni időkben túlságosan baloldalinak mutatkozott. Azt is beszélték, hogy mint újságíró munkát keres, és Németországba utazik. Volt egy csinos szőke nevelt lánya Erika Glaser*, aki az illegalitás alatt Genfben egy német menekülttel, Leo Schwarz*-cal /valószínűleg álnév/ járt és erős a gyanú, hogy Glaser trockista ügynök lett. Field 1945 végén egyszer azt mondta nekem, hogy a nevelt lánya visszatért Frankfurtba és a kommunista ifjúsági szervezetnél dolgozik. Nem foglalkoztam Fielddel, mivel nyomát vesztettem. Egyszer egy közös barátunkkal 1948-ban G.-vel /London?/ beszélgettem, akitől véletlenül megtudtam, hogy Field a fővárosukban különböző folyóiratoknál dolgozik. Viccesen megjegyeztem G.-nek, hogy Field, barátja Dullesnek és egészen 1945 áprilisáig szoros kapcsolatban voltak. G. nagyon meglepődött és bizonyítékot kért tőlem. A papírjaim között megtaláltam az ajánlást, amire Önök utalnak.*

⁶⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Különböző dokumentumok. *Hornbacher jelentése Fieldről kivonat.* /beérkezett 1949. november 19./

⁶⁸ USC (Unitarian Service Committee): Unitárius Szolgálat Bizottsága.

Field svájci kapcsolata.

Foglalkozásából adódóan Fieldnek Svájcban rengeteg kapcsolata volt. Biztosan tudom, hogy a középiskolát Zürichben végezte, és jól beszélt valamennyi Svájcban használt nyelvet. Szoros kapcsolatban volt Politzer Gézával /Pavlik Géza/, de többet nem tudok Field és Politzer földijei kapcsolatáról, kivéve Runge-ról.*

Field kapcsolata Csehszlovákiával

Erről sajnos nem tudok semmit. Fielddel egyszer véletlenül összehalákoztam az Aerolíniában a Köztársaság-téren, talán 1949 januárjában / vagy 1948 novemberében/, csak néhány szót váltottunk. A csehszlovákiai viszonyokat kritizálta.

Field véleménye Tito Jugoszláviájáról

Svájcban 1945-ben Field kapcsolatban volt az összes jelentős jugoszláv személyiséggel, Latinovič, Lompar, Greta Konfino* stb. Akkor ez még nem tűnt fel nekem, mert úgy gondoltam, hogy Latinovičot 1940–1942 között Spanyolországban, vagy Franciaország meg nem szállt területén ismerte meg. Latinovič jugoszláv alkonzul volt Marseilles-ben.*

Zárásként: Ezek az emlékek már kicsit megfakultak, nem vagyok bennük 100 %-ig biztos, de úgy gondolom, mindent elmondtam.”⁶⁹

Horngacher lefordított levelét 1949. december 11-én vezették be az aktába. Érdekes módon a Horngacher-anyaghoz hozzácsatoltak még egy 1949. november 19-én beérkezett kivonatot. Ez azoknak a nevéet tartalmazza, akik Fielddel kapcsolatba kerültek:

„Latinovič: /egy Moszkvából kiutasított jugoszláv diplomata/, aki mint menekült 43–44 között, svájci tartózkodása alatt találkozott Field közeli barátjával, Karl Hofmaierrel. A földalatti mozgalom pártmunkája során mindig Hofmaierre hivatkozott.

Lomparnak is hasonló kapcsolata volt Hofmaierrel és Fielddel is.

Pavlik: A háború alatt Politzer néven, mint menekült az »58. av.de Beaumont La Salles Lausanne« cím alatt lakott. 1945 nyarán baráti kapcsolatot ápolt Frederic Runge-val, az akkori »Parallele 50« szerkesztőjével.

⁶⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Horngacher jelentése Fieldről. 1949. december 11.

Politzer és Runge barátságát Fielddel nehéz megmagyarázni. 1945-ben Runge Párizsba költözött, ahol az Francia Kommunista Párt titkárságán dolgozott. Itt számos olyan intrikában vett részt, amelyből régi patrónusa, Karl Hofmaier előnyösen került ki. Később Runge megbánta az intrikálást és visszatért a Parallele-hez. Runge Csehszlovákiából származott, de nem beszélt csehül, viszont angolul, németül és franciául kiválóan kommunikált.

Field az USC-nél egy lengyel / Tonia Lechtman / nevű nőt alkalmazott. Szőnyi a Rajk-per során lengyel kapcsolatról beszélt. Politzerné akár »Fraulein Politzer« is lehet.⁷⁰

Az előbbieken említett, Field által Dulleshez írt ajánlólevél az elindítója a Field-féle ügynek és a későbbi koncepciók pereknek. Első ránézésre ez az ajánlólevél nem tűnik egy égbekiáltó bűnnek. Mégis, hogyan került ez a levél először Budapestre, majd utána Prágába? Az ajánlólevél Prágába kerülésére a választ maga Horngacher adja meg, aki a levelet 1948-ban Svájcban adta át Artur Londonnak, akinek 1947 végén vagy 1948 elején kiújult a tuberkulózisa. Gyógykezelése Svájcban történt, amit az amerikai USC humanitárius szervezet fedezett. Az USC svájci részlegének vezetője pedig Field volt, akivel London néhányszor összefutott. London információcsere ügyében valószínűleg többször találkozott a svájci ügynökükkel, Horngacherrel, és ekkor kerülhetett sor a levél átadására. Artur London 1948 végén visszatért Csehszlovákiába.⁷¹

Kérdéses viszont, hogy miként került Field ajánlása Magyarországra? Itt kerül képbe dr. Ferenczi Edmond Imre*,⁷² aki jó kapcsolatot ápolt Horngacherrel, és akivel együtt dolgozott az F.E.S.E.-nél. Több elmélet is született azzal kapcsolatban, hogyan kerülhetett Ferenczihez Horngacher ajánlólevele. Az egyik elmélet szerint Horngacher, aki a HM Katonapolitikai Osztályának is dolgozott, 1948 márciusában vagy áprilisában ő maga adta át a dokumentumot Ferenczinek.⁷³ Egy másik elmélet szerint az sem kizárható, hogy Ferenczi véletlenül látta meg a levelet Horngachernél és elkérte tőle, de az is elképzelhető, hogy akár titokban is elvehette és lefényképezhette, majd visszatette oda, ahonnan elvette.⁷⁴

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Artur London. Online:<https://www.politickeprocesy.cz/cs/osoba/london-artur-0gNCQn>; ZINNER (2013) I. 158-160.

⁷² Ferenczi Edmond Imre 1920-ban született. Genfben végezte tanulmányait, Svájcban élt. 1947-ben Magyarország az UNESCO delegátusává nevezte ki. Újságíró és az Európai Diákségély Szervezet egyik vezetője (F.E.S.E.), innen ismerte Max Horngachert, és innen ered barátságuk is. Okos, művelt, talpraesett ember, nagy az ismerősi köre, baloldali szimpatizáns volt. Angolul, franciául és németül folyékonyan beszélt és írt, továbbá magyarul és olaszul is beszélt. Ügynöki feladatára a HM Katonapolitikai Osztálya szervezte be. ZINNER (2001) 264.

⁷³ BARTH-WERNER (2005) 702.

⁷⁴ ZINNER (2001) 263.

Az ajánlólevél másolata valamilyen úton-módon, de több mint valószínű, hogy Ferenczi közvetítésével került Budapestre. Feltételezésem szerint Szűcs 1949. január végi prágai látogatása során erre a február 7-én papírra vetett levélre hivatkozhatott, amikor kérte Field elfogását. A csehszlovák felet kényelmetlenül érinthette volna, ha beismeri, hogy a Horngacher részére írott ajánlólevelet – London közvetítésével – Prága még 1948 második felében megkapta, és az ügyben ennek ellenére sem folytattak további vizsgálódást. Ennek következményeként a későbbiekben több csehszlovák hírszerző és olyan személy került árulásért több évre börtönbe, akik kapcsolatba kerültek Fielddel vagy Horngacherrel.

A mai napig rejtély, hogy a csehek és a magyarok a Field által Dulleshez írt és Horngachernek adott ajánlólevelet miért csak 1948 közepén vagy végén kapták kézhez. Feltételezések szerint a levél előbb a szovjet hírszerzéshez került, akik előbb Fielddel szemben kialakították a koncepciót, és utána céltudatosan juttatták el a csehekhez és a magyarokhoz. A jövőben a Cseh Államvédelmi Levéltárban ajánlott a Horngacher-anyagot megvizsgálni, hogy ügynökként 1945 közepétől jelentett-e a csehszlovák szerveknek Field ajánlóleveléről. Ez a kutatás fontos szerepet játszhatna a Rajk–Brankov-ügy előzményeinek feltérképezésénél.

Érdekes, hogy Horngacherhez fűződő kapcsolatáról az 1954-es magyarországi vallomásaiban Field csak nagy általánosságban beszélt: *„Max Horngacher svájci állampolgárt személyesen 1944-ben ismertem meg, de telefonon már régebben is többször beszéltem vele. Horngacher a Nemzetközi Diáksegély Szervezet egyik alosztályának, az F.E.S.E.-nek (Európai Alosztály) volt a vezetője. Tagja volt a svájci illegális kommunista pártnak. Kapcsolatunk hivatalos jellegű volt. Egyéni segélyezésben részesítettünk diákokat... Nincsen tudomásom arról – vallotta a továbbiakban, – hogy kapcsolatban lett volna Dulles-szel.”* Field hitelesítette a fotokópiát, de nem tudta – vagy tudatosan tagadta – az okát, hogy miért írta a kísérőlevelet. *„Nem tartom kizártnak – vetette fel, – hogy Horngacher utazásának elősegítése érdekében írtam egy ajánlólevelet Dulleshez.”*⁷⁵

A történetben nem mindennapi szerepet osztottak Horngacherre. A HM Katonapolitikai Főcsoportfőnökség 1949 szeptemberében megbízta Horngacher barátját, Ferenczit, hogy csalja őt Bécsbe a szovjet megszállási zónába, ahol majd elfogják és Budapestre szállítják. Horngacher lett volna a Field-ügy egyik „új koronatanúja”.⁷⁶

Ferenczi tehát megkapta a feladatot, hogy egyfelől ellenőrizze Horngachert, másfelől pedig csalja Bécsbe, ahol már lakást is bérelt neki. A svájci azonban megérezte a veszélyt, és nem ment el az osztrák fővárosba. Ferenczi a sikertelen akciót követően

⁷⁵ Dr. SZABÓ Győző et al.(2001): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* 3. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Rt., 178-179.; N. H. Field kihallgatási jegyzőkönyve, 1954. augusztus 5. Eredetiben: TH V – 142755/5. 164-1./ Publikálta Zinner Tibor. In ZINNER (2001) 269.

⁷⁶ BARTH–WERNER (2005) I. 703.

szakított a magyar szervekkel, és 1950. augusztus 18-án magyar állampolgárságától is megfosztották. Horngacher viszont nem felejtett, valakitől értesült Ferenczi szerepéről a vele szemben szőtt konspirációban, és kitiltatta Franciaországból.⁷⁷

A csehszlovák fél számára kínos lett volna, ha a magyar szervek elfogják Horngachert. Pavlík Gejzához hasonlóan a magyar fél olyan vallomást préselt volna ki a csehszlovák ügynök Horngacherből, amilyen az elképzeléseiknek legjobban megfelel. Horngacherre a tökéletes ügynök szerepét osztották, aki kapcsolatba került Fielddel, Dullesszel és 1945–1946-ban Jugoszláviában járt. Egy ilyen tanúnak a vallomása elég nehéz helyzetbe hozta volna a CSKP vezetését, és képletesen mondvá, még több vezető feje hullott volna porba.

⁷⁷ ZINNER (2001) 274.

Noel Haviland Fieldet elfogják Prágában, majd átadják Budapestnek

A CSKP először akkor került kapcsolatba a későbbi Rajk–Brankov-ügy kezdeteivel, amikor Prágába megérkezett a magyar államvédelem kérése, hogy fogják el Fieldet és adják át Budapestnek. Field 1904. január 23-án született Londonban. Édesapja híres biológus volt. A Harvardon társadalomtudományt és külpolitikát hallgatott. Bostonban nemzetközi jogot tanult. Tanulmányai befejezése után sokat utazott Európában. 1925-ben feleségül vette Herta Wiesert*, egy német hivatalnok baloldali beállítottságú lányát. Amerikában kapcsolatba került Paul Massing* feleségével, Hede Massinggal*, aki a szovjet kémhálózat tagja volt. Az asszony tartótisztje a szovjet Valentin Markin⁷⁸, a legközelebbi munkatársa pedig a baloldali *Daily Worker* lap tudósítója, Marguerite Young⁷⁹ volt, akinek feladatai közé tartozott, hogy a szovjet kémhálózat számára új informátorokat találjon. Field be akart lépni az amerikai kommunista pártba, de Moszkva tanácsára a felvételét elutasították. Ezek ellenére felvették a kapcsolatot Fielddel, jelezve, hogy információival segíthetné a baloldali eszmét. Lényegében véve Fieldet beszervezte a szovjet kémhálózat.

Noel Haviland Field kapcsolata a szovjet hírszerzéssel

Field 1949. augusztus elsején Budapesten, a csehszlovák kihallgatótiszteknek, német nyelven a következőt vallotta a szovjet hírszerzéssel való kapcsolatáról:

„1934 végén, vagy talán inkább 1935 elején – amikor még csak hivatalnok voltam az Állami Ügyosztály nyugat-európai részlegénél, közös ismerősök (Kendal Foss újságíró⁸⁰ és felesége Lisa⁸¹) révén ismertem meg a német emigráns Paul Massingot és a feleségét Hedda Gomperzt⁸². Massing kommunista volt, aki koncentrációs táborból szökött meg, és Karl Bilinger álnév alatt kiadott egy sikeres könyvet a koncentrációs

⁷⁸ Valentin Markin (1903–1934) a Szovjetunió kémműveleteinek fő illegális rezidense és igazgatója volt az Egyesült Államokban.

⁷⁹ Marguerite Young (1905–1995) újságíró.

⁸⁰ Kendall Blackstone Foss (1904–1964) újságíró.

⁸¹ Foss édesanyját.

⁸² Helyesen: „Hede”.

táborokról; amennyire emlékszem »Kolumbiahaus«⁸³ lehetett a címe⁸⁴. Massing és Gumperz New Yorkban éltek és gyakran meglátogattak engem és a feleségem Washingtonban, és összebarátkoztunk.

Az egyik látogatásuk során elmondták, hogy a szovjet hírszerzésnek dolgoznak, majd megpróbálták bennünket is beszervezni. A feleségemhez és hozzám is közel állt akkoriban a kommunizmus, még tele voltunk polgári előítéletekkel, megrémített az ajánlatuk, és elutasítottuk. Későbbi találkozásaink során viszont beleegyeztünk az együttműködésbe, és ez után minden kapcsolatunkat meg kellett szakítani a baloldali érzelmű személyekkel. 1935-ben Massingéknak több titkos információt adtam át, később egész dokumentumokat is. Emlékszem például Bullit attasé hosszabb titkos üzenetére a szovjet vezetéssel való kapcsolatáról, amelynek másolatát eltulajdonítottam és átadtam.

1935-1936 telén Londonban az amerikai delegáció tagjaként egy tengerészeti konferencián vettem részt. Paul Massing egyenesen Londonba utazott és a tanácskozás folyamán átvette tőlem a híreket. Néhány iratot, amelyhez hozzáfértem az irattárban Massing lefényképezett, majd visszavittem az irattárba. A karácsonyi ünnepek és újév idején Massing és én pár napot együtt töltöttünk Svájcban (Arosa), ahol egy hosszabb memorandumot írtam neki a konferenciáról.

1936 áprilisában a feleségemmel Genfbe költöztünk, ahol a Népszövetség lefegyverzési szekciójánál kaptam munkát egészen 1940-ig. Massingék szintén Európába költöztek, sokat voltak nálunk Genfben, és közeli, személyes barátokká váltunk. Gyakran beszámoltam neki a munkámról, de akkoriban csak kevés valóban jelentős dokumentum került a kezembe.

1937 tavaszán, vagy nyarán Massingékat Moszkvába hívták, ezután, mint az ő utódát először a feleségemnek, majd nekem bemutattak egy férfit, akit »der Dicke«-ként (Dagadt) ismertünk meg, és akiről később a sajtóból tudtuk meg, hogy Eberhard Reis a neve, és cseh származású. Később bemutattak nekünk egy orosz is, akit Krivitzkij* tábornokként neveztek meg.

Reis-szel csak egyszer találkoztam, amikor a Vandouvre-i házunkban töltötte az éjszakát. Krivitzkijjel azt hiszem akkor találkoztam másodszor, amikor 1937 augusztusában megkeresett azzal, hogy még az éjszaka

⁸³ Columbia Koncentrációs Tábor (KZ Lager Columbia): 1933-ban a korábbi katonai börtön területén hozta létre 1934-ben a Gestapo a KZ Lager Columbiát. (1927-ben utcán landolt Miss Columbia repülőgépe, 1929-től az utcát Columbia utcának hívják – innen a név.)

⁸⁴ Karl BILLINGER (1935): *Schutzhäftling Nr. 880: aus einem deutschen Konzentrationslager*. Paris: Ed. du Carrefour.

folyamán Párizsba kell vele utaznom, mert Reis árulása miatt vészhelyzet állt elő, amelyről további információt majd Párizsban kapok.

Párizsban másnap reggel Krivitzkij elvitt egy kávézóba, ahol bemutatott egy másik orosznak, akit később Moszkvában, mint a »Lenin érdemrenddel kitüntetett« személyt ismertem meg. Ez után Krivitzki[j] eltűnt, az új ismerősöm azt mondta, hogy vele (Krivitzkijel) többé már nincs dolgom, és nem is láttam többet.

A Lenin érdemrenddel kitüntetett orosz bemutatott nekem egy orosz fiatalembert, akivel a következő éjjel vissza kellett térnem Genfbe, és vele folyamatos kapcsolatban kellett maradnom. Ha Reis meglátogatott volna bennünket, ami várható volt, akkor a lehető legtovább fel kellett volna tartanunk, és egyikünknek azonnal értesíteni kellett volna ezt a fiatal oroszot. A többi ment volna magától. Egyetértettem, és a fiatal oroszral Genfbe utaztam, ahol velem és a feleségemmel megbeszélte kapcsolatunk gyakorlati részleteit.

A fiatalember a nyoni hotelben szállt meg, Genfhez közel, ahol telefonon éjjel-nappal el tudtuk őt érni.

Úgy 10-14 nap múlva a feleségemmel együtt láttam a genfi újság reggeli kiadásában Reis képét a főcím alatt, akit előző éjjel a Lausanne és Genf között, Genf felé tartó autójában megöltek. Az újságok azonnal merényletre gyanakodtak, és az NKVD⁸⁵-t sejtették a gyilkosság mögött. Ezt néhány letartóztatás követte, de az ügy soha nem lett teljesen felgöngyöltve. Még aznap találkoztunk a fiatal oroszral, aki szintén értesült a gyilkosságról. Elköszönt tőlünk és többé már nem láttuk őt.

Körülbelül egy hónap elteltével olvastuk az újságban, hogy Krivitzkij tábornok, a szovjet ügynök menedékjogot kért a Párizsi Amerikai Nagykövetségen, levelet címzett Sztálinnak, amelyben elítélte az Összövetségi Kommunista Párt politikáját. Fénykép alapján felismertük a másik férfit, akit Massing és Gumpertz révén ismertünk. Később Krivitzkij Bullit nagykövet⁸⁶ segítségével Amerikába menekült, ahol Washingtonban élt az amerikai kormány védelme alatt, a háború kitörésekor elkövetett öngyilkosságáig (úgy hiszem 1940-ben).

A Krivitzkijről szóló híreket követően feldúltan meglátogatott egy német emigráns ismerősöm, Lutz Hamburger. Azt mondta, hogy ismerte

⁸⁵ NKVD = Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel (1934–1943 között) = Belügyi Népbiztosság.

⁸⁶ William Christian Bullitt Jr. (1891–1967) diplomata, újságíró, író. 1933–1936 között az USA moszkvai nagykövete.

Krivitzkijt, aki elmondta neki, hogy kapcsolatban van velem. Elismertem, hogy talán egyszer találkoztam Krivitzkijjel, de azt letagadtam, hogy közös kémtevékenységben vettünk részt. Hamburger azt mondta, hogy már elege van a politikából és a jövőben már nem akar vele foglalkozni. (Úgy fogalmazott, hogy a kis Lutz már nem fog megcsinálni semmit – der kleine Lutz macht nicht mehr mit). Továbbra is baráti kapcsolatot ápolunk Hamburgerrel, de a témát soha többé nem hoztuk fel. Főleg irodalmi tanulmányaival foglalkozott, és úgy tűnik, hogy a háború kitörése után, és Amerikába költözését követően már nem foglalkozott politikával, hanem a washingtoni Brookling Institutnak dolgozott szakértőként. Ez egy tudományos intézet. 1945-1946-ban, amikor az USA-ban tartózkodtunk, egyszer a feleséggel ebédidő alatt találkoztunk vele, de a genfi esetről egy szó sem esett.

1937 októberében feleséggel Moszkvába akartunk utazni az Inturist szovjet utazási irodán keresztül. A beutazási kérelmünket elutasították. 1938 tavaszán volt a Népszövetség gyűlése a spanyol kérdéssel kapcsolatban, ebből az alkalomból a Moszkvában élő amerikai publicista Louis Fisher⁸⁷, a Szovjetunió későbbi ellensége is Genfbe jött, meglátogatott engem és elmondta, hogy Massing és Gumpertz, akiket ismer, még mindig Moszkvában élnek, és nagyon várják, hogy megérkezzünk. Azt mondtam neki, ha az Inturist megadja az engedélyt, akkor májusban tervezzük, hogy elmegyünk Moszkvába.

1938 májusában végre a feleséggel együtt, turistaként Moszkvába utaztunk, és a Novomoskovskaja Hotelben szálltunk meg. 1-2 nappal a megérkezésünk után Massing és Gumpertz felvették velünk a kapcsolatot, akik úgy emlékszem, hogy a Metropol Hotelben laktak. Elmondták, hogy pár hónappal ezelőtt az USA-ba akartak utazni, de még nem kapták meg az engedélyt, ami aggasztja őket. Kritizálták Reis likvidálását, és úgy vélték, tagadnom kellett volna, hogy valami közöm volt az egészhez. Nyugtalanította őket, hogy Moszkvában több német ismerősüket (említette közülük, ha nem tévedek Friedrich Wolfot⁸⁸) is letartóztatták.

Aznap, vagy a következőn Massing és Gumpertz révén megismertem az NKVD egyik képviselőjét, aki Péterként mutatkozott be, s jól beszélt angolul. Attól a naptól Szovjetunióon belüli tartózkodásunk során, legtöbbször az ő felügyelete alatt voltunk, aki az út egy részén el is kísért bennünket. Ő hozott össze minket a »Lenin érdemrenddel kitüntetett

⁸⁷ Louis Fisher (1896–1970) újságíró.

⁸⁸ Friedrich Wolf (1888–1953) zsidó-német író, orvos, politikus, diplomata, forgatókönyvíró és drámaíró. Politikai és írói pályafutása főleg a két világháború közé esett. A hatalomra kerülő náciak elől a Szovjetunióba menekült.

emberrel», akinek a dácájában töltöttük a vasárnapot. A tiszteletünkre bankettet is adott, amelyen rajtam és a feleségemen kívül részt vett a Lenin érdemrenddel kitüntetett férfi, Péter, Massing és Gumpertz. Megérkezésünk után két héttel Massingék elutaztak az USA-ba.

Miután visszatértünk Moszkvából a négy vasárnapi kirándulás után, én és a feleségem Péter dácájában, az ő segítségével megírtuk felvételi kérelmünket az Amerikai Kommunista Pártba. Péter elmondta, hogy a mi esetünk speciális, ezért a megszokott eljárással szemben, kérvényünket az amerikai IKK⁸⁹ szekció intézi. Ő akarta a kérelmet átadni, abban egyezett meg velünk, hogy a végső eredményről, a pártba való felvételünkről, a hozzájárulás mértékéről, egy címen keresztül fog tájékoztatni minket, amelyet Párizsban kellett volna felkeresnünk. Az NKVD-vel való kapcsolattartáshoz pedig használjuk a »Brooks« jelszót.

Néhány hónappal később felkerestem a párizsi címet, kétszer vagy háromszor, de egy zárt, lakatlan házat találtam. 1940-ig az NKVD sem vette fel velem a kapcsolatot, ezért a Svájci Kommunista Párt akkori vezetőjéhez, Jules Humbert-Droz-hoz⁹⁰ fordultam, hogy ismertesse helyzetemet Moszkvával, és ha lehetséges, akkor vegyenek fel a Svájci Kommunista Pártba. Azt mondta, hogy kapcsolatba lép Dimitrovval, és pár hét múlva magához hívatott és közölte, hogy minden rendben van, Richard Wolf álnéven felvesz a pártba, és mint illegális svájci kommunista leszek bejegyezve. Amikor 1943-1944-ben Humbert-Droz-t kizárták a pártból, és a tagságom iránt érdeklődtem, az új vezető Karl Hofmayer azt mondta, hogy Humbert-Droz jogtalanul vett fel a pártba, mert nem egyeztetett a központi bizottsággal, ezért a tagságom érvénytelen.

1944-ben telefonon felhívott »Brooks«, az irodámban találkoztunk. Németül beszélt orosz akcentussal. Azt mondta, hogy párttagságom és a feleségemé rendben van és megkérdezte, hogy hajlandóak vagyunk-e ismét az NKVD-nek dolgozni. Ha igen, akkor fel kell hagynom a jelenlegi munkámmal és minden balos kapcsolatomat fel kell számolnom, úgy kell élnem, mint az »amerikai urak«, majd ők akkor veszik fel velünk a kapcsolatot, amikor kell. Két hét gondolkodási időt kértem, mert nekem ez a hirtelen munka- és életmódváltás váltás problémásnak tűnt. Megegyeztünk egy új találkozóban az irodámban, de soha többé nem jelentkezett.

⁸⁹ Internationale Kontrollkommission der Komintern: a Komintern Nemzetközi Ellenőrzőbizottsága.

⁹⁰ Jules-Frédéric Humbert-Droz (1891–1971) lelkipásztor, politikus. 1931–1943 között a Svájci Kommunista Párt elnöke, 1946–1959 között a Svájci Szociáldemokrata Párt központi titkára.

Közben Bázelen felvettem a kapcsolatot a politikai tanácsadómmal, Paul Berggel, és elmeséltem neki a tapasztalatomat és a kételyeimet. (Már korábban is beszéltem neki az NKVD-hez fűződő viszonyomról. Rajta kívül még két ember, Paul Merker és Maria Weiterer-Tebbe⁹¹ ismerte a helyzetemet.) Azt mondta, hogy ilyen ügyben nekem kell dönteni, de azt ajánlotta, kérjem meg »Brooks-ot«, hogy adja át a leveletem a Kominternnek, amelyben részletesen leírom mostani tevékenységemet, és kérdezzem meg, hogy az adott helyzetben feladjam-e a jelenlegi munkámat, vagy sem. Megírtam a levelet, de »Brooks« nem jött el érte, és még ez év (1949) áprilisában, mielőtt Prágába utaztam volna, a levelet megsemmisítettem.

A »Brooks-szal« való találkozásom óta nem volt kapcsolatom a szovjet hírszerzéssel. 1945-ben a párizsi Szovjet Nagykövetségen keresztül megpróbáltam felvenni velük a kapcsolatot, de nem jártam sikerrel. 1945 decemberében Mexikóban Paul Merkerrel beszéltem erről, aki azt tanácsolta, hogy a párttagságomat New Yorkban, Max Bedacht közbenjárásával próbáljam tisztázni, amit meg is tettem, de ismét nem kaptam választ. A többi próbálkozásomról 1948 nyarán Prágában és Varsóban már írtam.

1939-ben, amikor az USA-ba látogattam, néhányszor találkoztam Massingékkal, akik azt mondták, hogy az NKVD-hez már nincs semmi közük, de nem ellenségeik a Szovjetuniónak és nem árulók. 1945-1946 környékén az Egyesült Államokban való látogatásom alkalmával meg tudtam a testvéremtől, hogy Massingék, Ruth Fischerrel szövetkeztek, és nyílt ellenségekké váltak. 1946-ban, nem sokkal európai utunk előtt a feleségem találkozott Massinggal, és másnap találkoztunk vele és Gumpertzzel. Mindketten a Szovjetunió elkötelezett ellenségei lettek, de megesküdték nekünk, hogy a barátságunkat nem árulják el. Feleségemmel leszögeztük, hogy már nekünk sincs semmi közünk a Szovjetunióhoz, de ők ezt nem hitték el, és azzal váltunk el, hogy többé nem találkozunk. 1948 őszén Varsóban az amerikai újságokból tudtam meg, hogy Massingot kihallgatták az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság előtt. 1949 februárjában a sajtó beszámolója szerint Massing feleségét előzetes vizsgálat folyamán, mint tanút kihallgatták Alger Hiss perében. Hiss a barátom volt, 1935-ben még Washingtonban ismertem meg, aki később az állami apparátusban magas hivatali pozíciót töltött be. Egyik esti találkozásunkkor megpróbáltuk egymást beszervezni a szovjet titkosszolgálatba, akkor döbrentünk rá, hogy mindketten kapcsolatban vagyunk a szovjet hírszerzéssel. Erről

⁹¹ Leánykori neve Mária Tebbe.

informáltam Massing feleségét, aki nagyon meglepődött. Hiss az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság kihallgatásán beismerte, hogy kapcsolatban állt Whitaker Chambers-szel. Chambers azt vallotta, hogy Hiss és én kommunisták vagyunk, de nem említette a kapcsolatunkat a titkosszolgálattal.

Végül még annyit, hogy Krivitzkij a halála előtt állítólag egy könyvben, vagy cikkben azt írta, hogy még Európából ismert engem, de én ezt a könyvet, vagy cikket sohasem láttam.

1949. augusztus 1. N.H.Field

[...]

8. A következő személyek személyesen tőlem tudták meg, hogy a szovjet hírszerzésnek dolgozom: testvérem Hermann Field és elvált felesége, jelenleg Jean Liebermann, Paul Merker, Maria Weiterer, Paul Berg, Gisela Kisch, Alger Hiss, Jo Silva (Telepress Varsó).

Az itt felsorolt személyek az utalásaimból következtethettek arra, hogy a szovjet hírszerzésnek dolgozom: Vannak köztük olyanok, akiket részben informáltam: Leo Bauer, Sali Liebermann (Kalifornia), Herta Tempi (Párizs), Jules Humbert-Droz, Jakob Berman, dr. Alice Kohn (Prága), Max Bedacht (New York) Erika Glaser (férjezett nevén Wallach Párizs), Anna Ludkewicz (külügyminisztérium Varsó) Anna Duracz (Jakob Berman titkárnője, Varsó), Tonia Lechtmann (iparügyi minisztérium Varsó), Leon Ferszt (a varsói központi bizottság tagja), Jerzy Jakubowicz (PPR titkárság Varsó), Regnald Thiel (Genf), Eva Glazner (Prága).

Azok a személyek, akik azért tudták, hogy a szovjeteknek dolgozom, mert közvetlen munkatársai voltak a hírszerzésnek: Paul Massing, aki beszervezett és a főnököm volt, a felesége Hede Gumpertz szintén. A feleségem Herta, az én legfőbb munkatársam és bizalmasom minden ügyben, Eberhard Reis, aki meghalt, Krivitzkij tábornok, aki meghalt, ezen kívül még négy ember a szovjet titkosszolgálattól, akiknek a nevét nem ismerem, de közvetlen kapcsolatban álltunk.

9. Összehasonlítóként megadom a nevét azoknak, akiknek nyíltan elmondtam, hogy az OSS-nek dolgozom: Herta Tempi (Párizs), akivel annyira összebarátkoztunk, hogy nyíltan beszéltem neki olyan dolgokról, amelyeknek titokban kellett volna maradnia, Maria Weiterer (SED, Berlin). Ezen kívül meggyőződésem, hogy, Paul Merkernek is beszéltem erről, de nem tudom teljes biztonsággal állítani.

10. Mindent összevetve kijelentem, hogy összesen négy különböző állam próbált meg beszervezni a hírszerzésébe:

Szovjetunió sikeresen, a Massing házaspár által, tőlük függetlenül Alger Hiss

USA sikeresen, az OSS közvetítésével, konkrétan dr. Dexter és Allen Dulles által.

Nagy-Britannia sikertelenül, Helene Héroy által

Csehszlovákia sikertelenül, Rudolf Feigl által

Eddig ez az összes állam, amelyekre vissza tudok emlékezni.

1949. augusztus 1.⁹²

A kihallgatás során Fieldnek feltettek egy érdekes kérdést. „Hogy lehet az, hogy Krivitzkij és Massingék árulása után Ön nem lett letartóztatva?

Azt, hogy nem tartóztattak le, azzal magyarázom, hogy Krivitzkij vallomása nem volt elég meggyőző és további bizonyítékokat kerestek; esetleg azért, mert az amerikai kormány nem akarta, hogy gyanakodjak, és megszakítsam a szovjet kapcsolatokat, ezzel lehetővé tegyem a amerikai kémelhárításnak, hogy más kapcsolatokat is feltárjanak; talán, végül Massingék személyes barátságunk miatt nem beszéltek rólunk, legalábbis az utolsó 1946-os találkozásunkig, vagy inkább 1948-ig. Arra gondoltam, nem akarják, hogy egykori szovjet ügynökként tartsák őket számon, hanem csak mint megtért kommunistákat, hogy elkerüljék a komplikációkat és semmit se kockáztassanak. Tudom, hogy a barátjuknak Roger Baldwinnek 1946-ban »szigorúan bizalmasan« azt mondták, hogy Fieldéket a háború előtt kommunistaként ismerték; Baldwin ezt »szigorúan bizalmasan« elmondta valami barátjának az USC-ben, aki szintén bizalmasan megosztotta ezt a bizottsággal. Végül kaptam egy bizalmas üzenetet Howard Brookstól, az USC aligazgatójától (úgy gondolom, hogy ez a levél az Önök kezében van). Whitaker Chambers is egész idő alatt igyekezett volt kommunistaként, és nem volt ügynökként beállítani magát.

Hogy az Állami Ügyosztály 1940-től már nem akart felelős és fontos pozíciót rám bízni, arra tudok pár példát, főleg a Népszövetségtől történt elbocsátásomtól (1940 július) az USC-be való felvételemig (1941

⁹² ABS MNB 039 Noel Field. 6-os karton. Field és a szovjet hírszerzés. Kapcsolatom a szovjet hírszerzéssel. 1949. augusztus 1.

március) terjedő időszakból. Az USC-ben a pozícióm szintén veszélyben volt, egészen 1942 nyaráig, amíg dr. Dertusin meg nem látogatott Marseille-ben.

Abban az időben, amikor az OSS-ben dolgoztam, valamennyire békén hagytak. 1946-ban azonban rágalomhadjárat indult ellenem, ami 1947 őszéig erősödött, amikor is elbocsájtottak az USC-től.

Tudatában vagyok annak, hogy kevésbé meggyőzőnek tűnik a vallomásom, összevetve azzal az egyszerű és logikus felvetéssel, hogy Fieldet azért nem tartóztatták le, mert egész idő alatt az amerikai hírszerzésnek dolgozott, és az amerikai titkosszolgálatok védték a hátát.

Azzal lehet a vád ellen óvást emelni, hogy az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság által a Szovjetunió számára történő kémkedéssel megvádoltak közül senkit, köztük magasabb rangú állami hivatalnokokat sem tartóztattak le. Állíthatjuk-e, hogy ezek az emberek mind az USA titkosszolgálatának dolgoztak?

Mindenesetre tény, hogy nem tartóztattak le és nem üldöztek, és ez gyenge pontja a pozíciómnak, egyben elismerem, hogy érthető módon ez gyanússá tehet.⁹³

Field ezzel a mondattal zárta a vallomását a szovjet hírszerzéssel való kapcsolattól. Fielddel szemben egy bizonyos szinten érthető az elhárító szervek gyanúja. Akikkel kapcsolatba került, azok vagy a szovjet hírszerzés kapcsolattartói voltak, vagy „átfutottak a másik oldalra” (Massingék, Krivitzkij), vagy meghaltak (Reis). Az Amerikában tartózkodó Alger Hiss szovjet ügynökkel, akit bíróság elé citáltak és négy év börtönre ítélték, szintén kapcsolatban volt. Ezek az események Fieldet mindenképpen gyanúba keverték, nem beszélve arról, hogy Allen Dullesszen keresztül az OSS-szel is kapcsolatba került.

Field 1936-ban Genfben az USA-t képviselte a Népszövetségben. Később az Unitárius Egyház segélyszervezetének a tagja lett. Európa-szerte pénzzel támogatta az üldözött kommunista vezetőket, s ha kellett, akkor nyugatra menekítette őket. A spanyol polgárháború ideje alatt a kommunista politikai vezetők körében nagy ismertségre tett szert. Genfben megismerkedett Allen Dulles-szel, aki az OSS nyugat-európai rezidenturáját vezette 1942–1945 között. Dulles tisztában volt Field baloldali kapcsolataival, ezért a háború alatt őt használta kommunikációs csatornaként a szovjetek irányába. A háború után a Szovjetunió ellenfélle vált, ezért Field helyzete is egyre nehezebb lett. Field valahol Kelet-Európában szeretett volna letelepedni.⁹⁴

⁹³ Uo.

⁹⁴ SCHMIDT Mária (1998): *Diktatúrák ördögszerkerén*. Budapest: Magvető kiadó. 238–245.

Field kapcsolata az OSS-szel (amerikai hírszerzéssel)

1949. augusztus 3-án a csehszlovákok Budapesten folytatták Field kihallgatását. Az amerikai hírszerzéssel való kapcsolatáról kellett beszámolnia. Field először az USC-hez, majd az OSS-hez fűződő kapcsolatát fedte fel. 1949-ben Field a kihallgató csehszlovák belügyiseknek az amerikai hírszerzéshez fűződő kapcsolatáról így vallott:

„Genfben 1941 márciusában táviratot kaptam dr Joy-tól Marseilles-ből. Az üzenetben igazgatói posztot ajánlott fel a Marseilles-i USC-nél. A genfi YMCA igazgatójától Donald Lawrie-től, vagy Tracy Strongtól tudta meg, hogy munkát keresek.

Az USC-t 1939-ben az USA Unitárius Egyháza alapította. Feladata a nácik elől menekülők segítése volt. Marseilles-ben orvosi és anyagi támogatást nyújtottam a menekülteknek. Az USC-nek két irodája volt, a lisszaboni és a Marseilles-i.

Mikor lépett először kapcsolatba az OSS-szel?⁹⁵

Körülbelül 1942 augusztusában, amikor Robert Dexter, a lisszaboni USC igazgatója megkeresett. Elmondta, hogy az OSS-nek is dolgozik és megpróbált engem is beszervezni.

Tudott arról valamit, hogy dr. Joy az USC-n kívül mivel foglalkozott?

Bostoni látogatásom alatt 1945–1946 között talákoztam Howard Brooks-szal, az USC vezetőségének tagjával, aki elmondta, hogy Joynak voltak titkos feladatai, ezekre New Yorkból kapott megbízást.

Ön ebből milyen következtetést vont le?

Ha abból indulok ki, hogy Joy, a vezérigazgató kapott bizonyos titkos megbízásokat, Dexter, a lisszaboni USC igazgatója az OSS-nek és a Marseilles-i igazgató, vagyis én, úgyszintén az OSS-nek dolgoztam, akkor gyakorlatilag elmondható, hogy az USC-t abban az időben az amerikai titkosszolgálat, az OSS használta fel.

⁹⁵ Kiemelések tőlem (szerk.)

Miért volt hasznos az USC az OSS számára?

Arra gondolok, hogy az USC a szenvedő és üldözött embereket segítette, így a bajbajutottakat könnyebben be tudta szervezni.

Van rá bizonyítéka?

Igen. Amikor Dexter megpróbált engem beszervezni, 15000 dollárnyi támogatást ajánlott fel, aminek csak egy része volt az USC-től, a többit az OSS adta hozzá. Az OSS nem egy filantróp szervezet, és ezek a pénzek nem jótékonyági összegek voltak, hanem inkább befolyásolni próbáltak vele.

Dexter ajánlotta Önt az OSS-nek?

Igen. Később Allen Dulles-től tudtam meg, hogy Genfben 1942 novemberében Dexter ajánlott engem neki.

Tud még olyan személyről, akit az USC-ből szerveztek be az OSS-be?

Igen. Dr. Zimmer, aki az USC orvosa volt. Tőle tudtam meg, hogy Dexter őt is beszervezte az OSS-be.*

Van még más bizonyítéka is, hogy az USC-t az angol-amerikai titkosszolgálat használta?

Igen. Helene Héroy, aki 1944-től 1947-ig a genfi USC irodámban dolgozott, az angol titkosszolgálat munkatársa volt.

Honnan tudta, hogy Héroy az angol titkosszolgálat tagja?

Onnan, hogy megpróbált beszervezni az angol titkosszolgálatba.

Sikerrel járt?

Nem. Arra kért, hogy szerezzek információkat Vlaszov katonáiról, mert közülük néhányat be akarnak szervezni az angol titkosszolgálatba.*

Ki ajánlotta Önnek Helene Héroy-t?

Berg kisasszony, akivel Héroy intim kapcsolatban volt, és akaratom ellenére dr. Joy protezsálta be.

Mi az OSS?

A rövidítés kezdőbetűkből áll /Office of Strategic Services/, és az USA állami szervezete, amelyet akkor alapítottak, amikor az USA belépett a második világháborúba. A szervezet vezetője Donovan⁹⁶ tábornok. Nemcsak hírszerzéssel foglalkoztak, hanem olyan feladatokkal is, amit a hadsereg nem tudott végrehajtani, így szabotázs akciók végrehajtásával, felkelések szervezésével, terrorszervezetek létrehozásával, demoralizáló akciókkal, különleges feladatokkal, speciális ügynökök küldésével idegen államokba. A háború alatt ez a szervezet hatalmasra nőtt. Tudomásom van róla, hogy a szervezet már a háború alatt a háború utáni időszakra készült.

Mit tud erről a készülődésről?

A saját tapasztalatom és a barátaim elmondása alapján tudom, hogy Wiesbadenben az OSS létrehozott egy speciális részleget, amely a munkásszervezetek problémájával és kérdéseivel foglalkozott. Az OSS-nek ebbe a részlegébe főleg volt munkásszakszervezeti vezetőket és a munkásmozgalom képviselőit szervezték be. Bővebb információt az OSS tevékenységéről nevelt lányomtól, Erika Glaser-től kaptam, aki az OSS Wiesbaden-i részlegénél dolgozott. A nevelt lányom a legjobb példa az OSS tevékenységére. A szüleivel 14 éves korában Spanyolországba költözött, ahol a nemzetközi brigádok kórházában dolgozott. Később illegális tevékenységet folytatott a »Szabad Németország« svájci szervezetében. Svájci tartózkodása alatt szervezte be őt az OSS. Később a Hessen-i Landtag kommunista frakciójának titkárságán dolgozott, majd szerkesztőként a baloldali Wissen und Tat lapnál volt alkalmazva. A lapnál Leo Bauer beosztottja volt. Leo Bauer tisztában volt vele, hogy a nevelt lányom az OSS-nek is dolgozik. Az amerikaiakkal való kapcsolata során ismerte meg a férjét, Robert Wallachot*. Jelenleg gyermekükkel együtt Párizsban élnek.

Leo Bauer miért akart Erika Glaserrel találkozni Prágában?

1948 őszén Varsóban levelet kaptam a Tátrában tartózkodó Leo Bauertől. Azt írta, hogy Prágában Erikával és velem találkozót szervezne meg. Itt tudtam meg, hogy a találkozót dr. Bedřich Kisch* szervezte, aki Erika felettese volt Spanyolországban. A találkozóra nem került sor, mert Erika nem kapott vízumot. Bauer azt mondta, hogy pártügyek tisztázása végett lett volna szükség a találkozóra.

⁹⁶ Bill Donovan (1883–1959) az OSS igazgatója 1942–1945 között.

Fel tud sorolni olyan személyeket, akik kapcsolatba kerültek az OSS-szel, és hazatértük után fontos pozíciót töltenek, vagy töltöttek be a munkásmozgalomban?

Igen, a következők:

NÉMETORSZÁG:

Erika Glaser: a részleteket már elmondtam.

Leo Bauer: Genfben dr. Dexter és Leo Bauer között, az utóbbi kérésére, 1942 telén találkozót szerveztem meg. A találkozón én is jelen voltam. Dexter a megbeszélés végén az OSS-be belépni akaró Leo Bauert, egy a berni képviselőten dolgozó személyhez irányította, akinek a neve »F« betűvel kezdődött. Nem emlékszem mi volt az illető pontos neve, de „közgazdász fedés” alatt az amerikai követségen dolgozott. Leo Bauer 1945-ben illegálisan Németországba távozott. Jelenleg is kapcsolatban van Erika Glaserrel, akiről valószínűleg tudta, hogy az OSS munkatársa volt.

Willy Kreikemeyer: Marseilles-ben nekem Paul Merker mutatta be. Közvetítésemmel 1942-1943 telén vette fel a kapcsolatot Dexterrel. Kreikemeyer információi rajtam keresztül jutottak el Dulleshez. A háború után visszatért Németországba, és a szovjet megszállási zónában az autópályák felügyeletének vezetője lett.

Otto Niebergall*: akinek valószínűleg ez az álneve, az igazi nevét Kreikemeyer ismeri. 1945 januárjában a »Szabad Németország« szervezet és az OSS közötti együttműködés feltételeiről Párizsban konferenciát tartottak, és a rendezvény szervezője Niebergall volt.

Hauser?: Niebergall helyettese és kapcsolattartója az OSS felé. A nevét Niebergall és Kreikemeyer ismeri.

Wolfgang Langhof*: 1944–1945 között a svájci »Szabad Németország« szervezet vezetője. Közvetlen kapcsolatban volt az OSS-szel. A Svájcban élő német emigránsokkal foglalkozott. A háború előtt Genfben a Nemzetközi Munkásmozgalom irodájában dolgozott. Langhofot az OSS közvetítésével illegálisan Németországba juttatták. Úgy tudom, hogy 1947-ben a berlini Állami Színház igazgatója volt.

*Hans Teubner**: a svájci »Szabad Németország« szervezet politikai vezetője. Úgyszintén az OSS közreműködésével került Németországba. Lipcsében a SED nevű újságnál szerkesztőként dolgozott.

*Bruno Goldhammer**: az OSS közreműködésével az én tanácsomra küldték Németországba. A szovjet zónában a berlini rádió igazgatója.

Bruno Furumann: hasonló módon került Németországba, mint Goldhammer. Lakhelye ismeretlen.

Kurt és Ruth Fabián: tudomásom szerint Kurt Fabián, Dulles közvetlen munkatársa. Fabiánék ismert trockisták. Ruth Fabián az amerikaiak által támogatott trockista szervezet, az IRRIC /International Relief and Rescue Committee/ svájci részlegének a vezetője.

Paul Merker: neki meséltem az OSS-béli tevékenységemről, a SED vezető egyénisége.

Marie Weiterer: a berlini SED központi bizottságánál dolgozik. Mikor illegálisan Genfben élt, neki meséltem az OSS-ben folytatott tevékenységemről.

FRANCIAORSZÁG:

Herta Tempí: /született Sommefield/ tudott az OSS-béli tevékenységemről, és részvételemről a párizsi OSS konferencián. Arról is tudomása volt, hogy az OSS pénzből adtam Kreikemeyernek. Úgy tudom, hogy a Francia Kommunista Párt aktív tagja.

Dr. René Zimmer: tudomásom szerint 1942-ben együtt dolgozott az OSS-ben dr. Dexterrel. Ismert trockistákkal állt kapcsolatban, mint például Hans Schulsen és Benedít Francor, aki az USA-béli trockista szervezet, a »Secours American« Marseilles-i vezetője volt.

Benedít: 1942-ben Dexter szervezte be, Zimmerrel dolgozott. Tudomásom szerint trockista.

Leon Jouhaux: ha jól emlékszem, rajta volt azon a listán, akinek Dexter utasítására pénzt adtam az OSS kasszájából. Az illető a »Force Ouvrière⁹⁷« szakszervezet vezetője.

⁹⁷ General Confederation of Labor – Workers’ Force Confédération Générale du Travail – Force Ouvrière.

pastor /lelkipásztor/ Jézequiel: ő is azok közé tartozik, aki pénzt kapott az OSS-től. Az 1949-es párizsi békeellenes konferencia egyik szervezője volt.

pastor /lelkipásztor/ Toureille: szintén pénzt kapott az OSS-től.

Jean Marie Souton: Lunnerville-ben a katolikus ellenállás tagja volt. Közvetlen kapcsolatban volt Dulles-szel. A háború után beállt a francia diplomácia szolgálatába, jelenleg Belgrádban dolgozik.

OLASZORSZÁG:

Ester Zamboni Capproni: Dulles-szel az én közvetítésemmel találkozott. Jelenleg Bolognában városi képviselő. Az olasz női munkásmozgalom vezető egyénisége.

SVÁJC:

Jan Opprecht: svájci német, egy szocialista szellemiségű könyvkereskedés igazgatója. A könyvkereskedéssel leplezi az OSS-béli tevékenységét. Hans? Opprechtnek közvetlen kapcsolata van Dulles-szel. Ez a könyvüzlet Genfben a mai napig működik. A bátyja a szociáldemokrata párt svájci képviselője.*

Regina Kägi-Fuchsmann. Az ő irodájában dolgozott Dulles munkatársa, a trockista segélyszervezet, az IRRC tagja Ruth Fábián és férje, Kurt Fábián.

JUGOSZLÁVIA:

Miša Lompar: Tito csoportjának svájci vezetője. Közölte velem, hogy Dulles-szel van kapcsolatban. A háború után Svájcban a jugoszláv Vöröskeresztet képviselte. Később konzul volt Genfben, majd 1948-ban visszatért Jugoszláviába.

Lazar Latinovic: Miša Lompar munkatársa, jugoszláv konzul Marseillesben, később a belgrádi külügyminisztériumban dolgozott.

MAGYARORSZÁG:

Szőnyi körébe tartozók:

Kérdés:

Lehet, hogy az amerikai hírszerzés a mai napig kapcsolatban áll a fent említett személyekkel?

Igen. Tudomásom szerint az OSS egyes személyeket a mai napig pénzzel és más juttatásokkal próbál további együttműködésre kényszeríteni.

Milyen célt szolgál ez az elkötelezettség?

Azt, hogy a fentebb említett, hazájukba visszatért emberek továbbra is rendszeresen jelentsenek. Ezek a szervezetnek elkötelezett, állami hivatalokban dolgozó személyek, akik az adott országokban az amerikai politikai érdekeknek megfelelően befolyásolják a politikát.

A hátszországban végezzenek kártékony tevékenységet, szervezzenek szabotázs akciókat, az adott országokat akadályozzák a népi demokrácia felé vezető úton. Erre példaként említem Leon Jouhaux-ot, akinek sikerült szétvernie a háború után létrejött egységes szakszervezetet. További példaként említhetem pastor Jézequiel-t, aki Párizsban az USA érdekeit képviselte a békeellenes konferencia megszervezésével.

Milyen feladatot kapott az OSS-től a háború után?

Megfontolt gondolkodás után azt mondhatom, hogy semmilyen.

Mivel magyarázza, hogy semmilyen feladatot nem kapott az OSS-től?

Az 1945-ös amerikai utam során az OSS-szel minden kapcsolatomat megszakítottam, kivéve Vági Ferencet* és Deák Ferencet*. Vági a Szőnyi csoporthoz tartozott, Deák pedig ismert magyar reakciós, aki mint a magyar ügyek legjobb ismerője, kulcspozíciót töltött be az OSS-ben. Ezután az amerikai titkosszolgálat már nem adott semmilyen feladatot. Szerintem ennek az lehetett az oka, hogy a hírszerzés vezetése nem bízott meg bennem.

Mivel magyarázza, hogy a háború után is utazgatott Európában, és olyan emberekkel tartotta a kapcsolatot, akikről tudta, hogy az OSS-nek dolgoznak?

Csak a személyes ismerőseimet kerestem fel, és nem az OSS parancsát teljesíttem. Ezek az utak kizárólag az USC szervezésében valósultak meg, a későbbiek pedig magánjellegűek voltak.

Tisztában van vele, hogy ez a válasz hiányos és valószínűtlen?

Igen.

Mivel magyarázza a franciaországi útjait?

Az első franciaországi utazásom 1947-ben volt, ahol az USC és Lengyelország közötti szerződés aláírásánál az USC európai igazgatójaként vettem részt. Miután elengedtek az USC-től, 1948-ban mint munkát kereső haladó újságíró és író, magánemberként mentem.

Tud olyan személyekről, akiket az OSS a háború után is feladatokkal bízott meg?

A nevelt lányomon és a Szőnyi-csoporton kívül másról nem.

Ezt a vallomást az amerikai kémtevékenységemről, és a kapcsolatokat az OSS-szel és az USC-vel 11 oldalon tettem meg /cseh fordításban 9/. A kérdésekre a választ sajátkezűleg írtam, velem szemben semmilyen kényszerítő eszközt nem alkalmaztak.

Noel Field 1949. augusztus 3.⁹⁸

Érdekes, hogy Field a vallomásában az amerikai hírszerzés aktív tagjaként egy személyt és egy csoportot jelölt meg. A Szőnyi-csoport megjelölésén nem lehet csodálkozni, mivel ezt az irányvonalat préselte ki belőle a magyar fél, és Field ezen nem mert változtatni. Érthetetlen viszont, hogy a vallomásában a nevelt lányát, Erika Glasert miért illeti ilyen komoly vádakkal, és prédaként miért dobja oda a titkosszolgálatnak. Miért nem védte meg a családtagját? A csehszlovákok kérdésére válaszolva, miért éppen az ő személyét jelölte meg mint aktív OSS- vagy amerikai ügynököt?

A hidegháború szele elérte az USC szervezetét is. A genfi USC igazgatóját, Fieldet és helyettesét, Herta Fieldet 1947. szeptember 30-án elbocsátották. Field munkahelye elvesztését személyes tragédiaként élte meg. Testileg és lelkileg is megviselte az esemény. Egy komoly szemgyulladás miatt 1948 tavaszáig betegállományban volt.

⁹⁸ ABS MNB 039 Noel Field, 3-as karton, Különféle dokumentumok. *Field tevékenysége az USC-ben és az OSS-ben, valamint ezen szervezetek feladatai.* 1949. augusztus 3.

Ezután állami hivatalban „Nyugaton” már nehezen tudott elhelyezkedni, mivel kettős életéről egyre több információ került napvilágra.⁹⁹

Field és felesége 1948 második felében kelet-európai körúton vett részt. Meglátogatta Varsót és Prágát, hogy készüljék könyvéhez minél több anyagot gyűjtsön. Fieldet 1948. november 19-én kihallgatták, de miután felfedte tevékenységét a szovjet hírszerzésnél, úgy tekintettek rá, mint szovjetbarát nyugati személyre. Néhány órnyi kihallgatás után elengedték, és 1949. május végéig érvényes tartózkodási engedélyt kapott. Field 1948. november 21-én Párizsba ment, majd onnan haza Genfbe.¹⁰⁰

1. kép

Noel Haviland Field (ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton.)

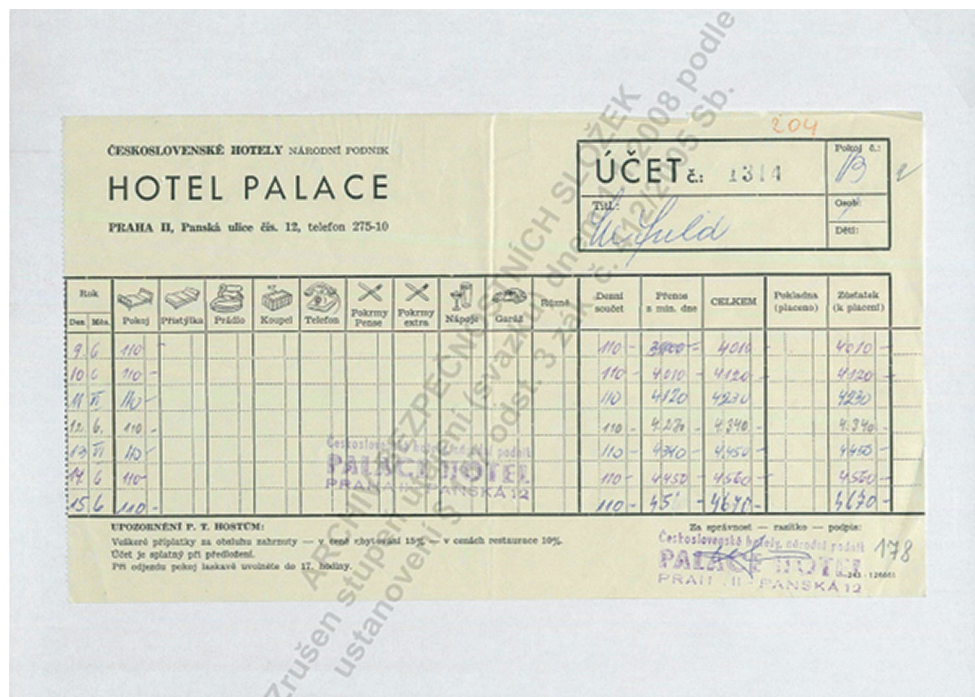
Mire Szűcs Ernő 1949. január végén megérkezett Prágába, addigra Field már elhagyta Csehszlovákiát. Ahogy már az előbbieken ismertettem, magyar kérésre a csehszlovák szervek megkezdték Field mozgásának feltérképezését. Csehszlovákiában Horngacher ügynökük segítségével megpróbálták lépre csalni.

Field 1949-ben részt vett a párizsi Béke-támogatók Világkongresszusán, ahol régi szovjet „békepartizánokkal” találkozott. Moszkvai ismerősei azt ajánlották neki, hogy

⁹⁹ BARTH–WERNER (2005) I. 1–5.

¹⁰⁰ Uo. 9–10.

mielőbb emigráljon keletre. Field megfontolta a tanácsukat, és elfogadta a CSKP ajánlatát, miszerint múltbéli érdemei elismeréseként a prágai Károly Egyetem szívesen alkalmazná őt. Field úgy érezte, hogy rátalált a szerencse. 1949. május 5-én Prágába utazott, és a Vencel-térhez közeli Palace Hotelben szállt meg. A szállás költségeit a CSKP fizette. Field örült, hogy a minisztérium a prágai egyetemen munkát ajánlott neki.¹⁰¹

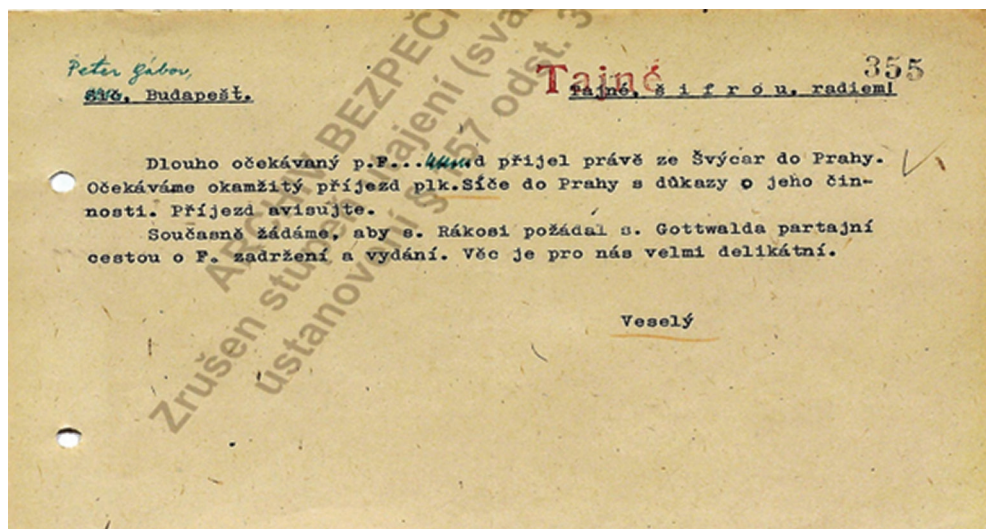
2. kép
 Field szobafoglalása Prágában.
 (ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton.)

Field röviddel Prágába érkezése után megpróbált kapcsolatba lépni a régi barátaival. Tartózkodó magatartásuk hamar feltűnt neki. Alice Kohn kerülte őt, és nem sikerült találkoznia Artur Londonnal sem. Egyedül Pavlík feleségével sikerült telefonon beszélnie, régi „barátai” még vacsorára sem hívták meg.¹⁰²

Mihelyt Field megérkezett Prágába, Veselý, az Štb parancsnoka azonnal értesítette Péter Gábort: „*hogy a régóta várt F... megérkezett Svájcból Prágába*”. A csehek kérésére Szűcs Ernő 1949. május 9-én 14:15-kor elindult Prágába. Érkezését másnap

¹⁰¹ STRÖBINGER (1991) 34–35.
¹⁰² ZINNER (2001) 311.

reggel nyolc órára várták.¹⁰³ Veselý azt kérte a magyaroktól, hogy Rákosi Gottwaldnál kérvényezze Field elfogatását és kiadatását.

3. kép
Jelentés Péter Gábornak Field Prágába érkezéséről.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Rákosi 1949. május 9-én táviratban kérte Gottwaldot, hogy F...-et, aki éppen most érkezett meg Prágába, fogják el.

¹⁰³ ABS MNB 039 Noel Field, 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor üzenete Veselýnek, Szűcs Prágába küldéséről. Budapest, 1949. május 9.

T A J N Ě .Ministerstvo vnitra.

Sektor BA-t.

D O Ě L Ě ě . (D-42/-49. Zasilá: Rakosi, Buc. kdy. 9.5.49 /
 Vše: Zatčení F...d. Došlo:/dáln.radio/
 Dešifrováno: 9.5.49=13,00 hod.-J.
 K vyřízení: s.Vesely.

S. Gottwaldovi:

Prosím, vyhovte naší prosbě a zatkněte F...d, který se právě vrátil do Prahy.

Rakosi.

 BA-t. h.

4. kép

Rákosi kérése Gottwaldhoz Field elfogása kapcsán.
 (ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Szűcs Prágába érkezése és az illetékes szervek jóváhagyása után, az Štb azonnal kidolgozta Field elfogásának a tervét. A tervben szigorú feltételként szabták meg, hogy semmilyen esetben sem derülhet ki, hogy Fieldet a cseh szervek közreműködésével Csehszlovákiában fogták el. A magyarokkal megegyeztek, hogy Field „eltűnését” titokban fogják tartani. Budapestről Field nevében táviratokat küldenek Prágába, hogy úgy tűnjön, mintha végleg Budapestre távozott volna. A magyar fél megígérte, hogy a csehszlovákokat folyamatosan tájékoztatja a vizsgálat kimenetéről.¹⁰⁴

Péter Gábor 1949. május 10-én Szűcsnek üzenetet küldött Prágába. A rövid üzenetben csak annyit írt, hogy: „Kérlek, üzenjétek meg, hogy a poggyással minden rendben van-e.”¹⁰⁵ A BM ÁVH parancsnoka az üzenetben a poggyász alatt Fieldet értette.

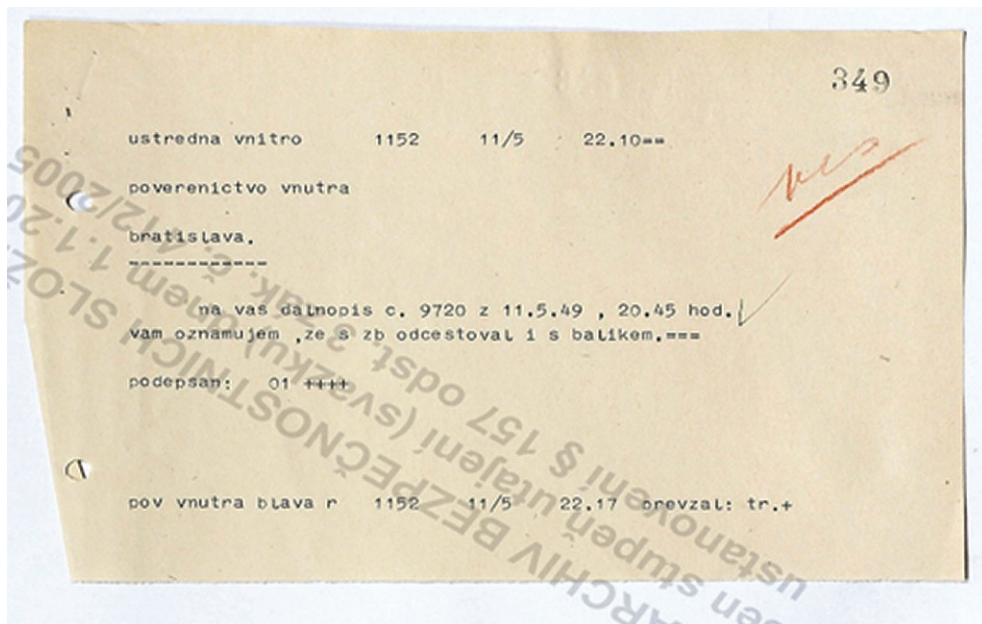
5. kép

Az Štb által készített kép Noel Fieldről.
(ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton.)

¹⁰⁴ ABS MNB 039 Noel Field, 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a Field- és a Pavlík-ügy helyzetéről.* 1949. június 17.

¹⁰⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Péter Gábor kérdése Szűcs Ernőhöz Field kapcsán.* Budapest. 1949. május 10.

Fieldet 1949. május 10-én felkereste két ismeretlen személy, akik arra kérték, hogy tartson velük, mert még egy-két dolgot tisztázni kell. Ezután Fieldet többé már nem látták Prágában.¹⁰⁶ Szűcs még aznap 16:15-kor a következő üzenetet küldte Péter Gábornak: „A poggyászt ma megkapom, reggel indulok.”¹⁰⁷ Május 11-én 8:55-kor.

6. kép

A csehszlovák belügy üzenete Péter Gábornak, hogy Szűcs Ernő Fielddel úton van Budapestre. (ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Szűcs tájékoztatta Péter Gábert, hogy „A poggyászt még technikai okok miatt nem tudtam átvenni.”¹⁰⁸ Péter Gábor a csehszlovák belügytől május 11-én 22:10 órakor kapott egy üzenetet, mely szerint: „Sz. a csomaggal együtt elutazott.”¹⁰⁹ vagyis Szűcs átvette Fieldet, és Budapest felé tartanak.

Péter Gábor május 12-én üzent Vesélynek: „A poggyász megérkezett”, vagyis Field már megérkezett Budapestre.¹¹⁰ Field elfogása és Magyarországra szállítása után

¹⁰⁶ STRÖBINGER (1991) 36.

¹⁰⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Szűcs Ernő levele Péter Gáborhoz Field elfogásával kapcsolatban. Budapest, 1949. május 10.

¹⁰⁸ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Szűcs Ernő üzenete Péter Gábornak. Budapest, 1949. május 11.

¹⁰⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Értesítés a „csomag” indulásáról. Prága, 1949. május 11.

¹¹⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor üzenete Vesélynek Field megérkezéséről. Budapest. 1949. május 12.

1949. május 30-án Rajkot is letartóztatták, és ezzel az újabb fázissal immár kezdetét vette a későbbi Rajk–Brankov-ügy, amely később elindította a csehszlovák kirakatpereket is. Veselý 1949. június 9-én üzenetet küldött a társszerv, a BM ÁVH parancsnokának: „A megegyezés szerint a Palace Hotelből elküldtük az angol nyelvű telegrammot a következő szöveggel: Magyarországon fogok hosszabb ideig tartózkodni. Kérem, hogy a poggyászatot küldjék el a címemre a budapesti Gellért Hotelbe. Prágában a számlákat majd később, személyesen rendezem.”¹¹¹

Pavlik Gejának és nejének, Saroltának elfogását és kiadatását kéri Budapest

Péter Gábor 1949. május 20-án üzenetet küldött Veselýnek: „A poggyász, amit küldtek nagyon hasznosnak bizonyult, értékes eredmények születtek. A poggyász Önök között megnevezett egy személyt, akivel Svájcban a világháború alatt közeli kapcsolatot ápolt. Dr. Pavlik Géza, aki a háború előtt Rózsahegyben lakott és most Prágában él. Meglátásom szerint, Önöknek megérné foglalkozni vele. A vizsgálatról folyamatosan informálni fogjuk Önöket.”¹¹² Feltételezésem szerint a cseheket meglepte a budapesti vizsgálat eredménye. Veselý az üzenetre kitérő választ adott: „Prágában rengeteg ilyen nevű személy van, kérem pontosítsanak.”¹¹³ A válaszüzenetben megérkezett a pontosítás, a keresett személy adataival együtt, vagyis dr. Geza Pavlik (dr. Politzer) a ČEDOK (utazási iroda) ügyvezető elnöke, aki az első Csehszlovák Köztársaság alatt Rózsahegyben ügyvédként praktizált. A Magyar Tanácsköztársaság támogatója volt. 1940 tavaszán mint politikai emigráns előbb Franciaországban, majd később Svájcban élt.¹¹⁴

A csehek nem kis meglepetésére 1949. május 28-án Szűcs ismét Prágába érkezett. Ezúttal Pavlik Geza elfogását és kiadatását kérte. Azt állította, hogy Pavlik együttműködött Fielddel, és a vizsgálat során segíthetne egy párton belüli ellenséges csoport lebuktatásában. Állítása szerint egy, a pártban magas pozíciót betöltő vezetőről van szó. Pavlik vallomását szembesítenék a Fieldével és a többi őrizetben tartott személyével. Segíthetne az úgynevezett Szőnyi-csoport és tagjai lebuktatásában.¹¹⁵

¹¹¹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Vesely üzenete Péter Gábornak*. Prága, 1949. június 9.

¹¹² ABS MNB 039 Noel Field, 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Péter Gábor üzenete Veselynek Pavlik Gézaról*. Budapest. 1949. május 20.

¹¹³ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Vesely válasza Péter Gábornak*. Prága. 1949. május 20.

¹¹⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Dr. Pavlik Géza*. Prága. 1949. május 21.

¹¹⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a Field- és a Pavlik-ügy helyzetéről*. 1949. június 17.

A szükséges engedélyek megszerzése után a cseh belügyi szervek Pavlíkot 1949. május 30-án elfogták. Ők is kihallgatták, de semmi érdemlegeset nem tudtak meg tőle, maximum annyit, hogy Pavlík több jelentős személyiséggel tartott fenn kapcsolatot. A magyarok ismételten kérték, hogy Pavlíkot adják ki Magyarországnak. Prága végül belegyezett, hogy a vizsgálat idejére Pavlíkot és a feleségét átadják Budapestnek. A házaspárt Ivo Milén az Štb BA osztályának vezető helyettese és Oldřich Pápež Štb tiszt kísérték el. Parancsot kaptak, hogy a házaspárt budapesti kihallgatása után azonnal hozzák vissza, mert ha Pavlíké a magyar trockista csoporttal kapcsolatban voltak, akkor Prágában is megkezdik velük szemben a nyomozást. Budapesten a kihallgatás nem hozta meg a várt eredményt, ezért a magyar fél kérte, hogy Pavlíké tovább maradjon náluk.¹¹⁶

Milén és Pápež így Pavlíké nélkül utazott vissza Prágába. A magyar féllel megegyeztek, hogy mihelyt lehet, küldik a kihallgatási jegyzőkönyvet, és a csehek folyamatosan informálják a nyomozás eredményéről. A cseh belügyi szervek bosszúsan konstatálták, hogy a magyar illetékesek, ígéretük ellenére, eddig szinte semmit nem küldtek. Az Štb-t kötelezték, hogy Pavlíké eltűnését disszidálásként kezeljék.¹¹⁷ A dokumentumban említést tesznek arról is, hogy további információk megszerzése érdekében el kell beszélgetni több pártfunkcionáriussal is, akik kapcsolatban voltak vagy lehettek Fielddel. Ezek közé tartozott Štefan Rais, aki Pavlíké közvetítésével ismerte meg Fieldet, Artur London, akiről Field azt állította, hogy kezeskedik érte, Vilém Nový, aki közbenjárt Field érdekében, hogy beléphessen Csehszlovákiába, Ludvík Frejka*, aki egy lengyel személy ajánlására fogadta Fieldet, továbbá Bránik, akiről Field azt állította, hogyha Csehszlovákiában tartózkodik, ajánlást tud neki adni.¹¹⁸ A CSKP ezt az informatív nyomozást – véleményem szerint – azért kezdte el, hogy ne vádolhassák őket azzal, miszerint nem indultak el a Field-féle vonalon, nem térképezték fel, hogy kikkel lehetett kapcsolatban.

Rákosi Mátyás Prágában átadja Gottwaldnak Pavlíké vallomását

Közvetlenül a Pavlík házaspár budapesti átadása után a magyar hatóságok megkezdték a kihallgatásukat. A kihallgatáson időnként jelen volt Milén, Pápež, Jozef Čech, Šváb és Vladimír Kohútek is. A cseh megfigyelők megjegyezték, hogy a magyarok kemény kihallgatótisztek. Sőt szórtak Pavlík szájába¹¹⁹, gumibottal, ököllel, fegyverrel

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ Uo.

¹¹⁹ A Pavlík házaspárt különféle módon kínozták. Tanúvallomások szerint, Moravec László* maga dicselkedett el vele, hogy a földről sőt nyilatott velük. ZINNER Tibor (2001): *Az egyik gyűjtőszinór a*

verték. Azzal fenyegették, hogy megölik és tettét öngyilkosságnak álcázzák, vagy ki-viszik az udvarra, agyonlövik és menekülésnek tüntetik fel. Pápež a magyar módszerekről informálta Slánskýt, aki erre azt válaszolta: „*Ahány ház, annyi szokás.*”¹²⁰

Pavlík és a felesége a vallatások és a kínzások hatására aláírt egy olyan névsort, amelyben 65 magas rangú csehszlovák politikust és személyt kémkedéssel és trockizmussal vádoltak meg.

Rákosi 1949. június 21. és 24. között pártdelegáció élén Prágába utazott, hogy a csehekkel együttműködési szerződést írjon alá. A delegáció kiegészítő tagja volt Péter Gábor, a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának vezetője is. Rákosi négyszemközti beszélgetés közben Gottwaldnak beszámolt a Rajk és társai vizsgálatában addig elért eredményekről és annak csehszlovák vonaláról. Átadott egy hatvanöt névből álló feljegyzést, vagyis azoknak a csehszlovák vezetőknek a névsorát, akiknek a személye a nyomozás szerint összefüggésbe hozható a Rajk és társai ügyének vizsgálatával. Ez a dokumentum a már említett Pavlíkéék vallomása volt.¹²¹

A névsorban szerepel:

- miniszterek: V. Nosek és V. Clementis
- miniszterhelyettesek: J. Goldman*, V. Hajdu*, A. London, E. Löbl
- diplomaták: E. Goldstücker*, B. Lastovička*, Richard Slánský, E. Klinger*
- párttitkárok: O. Šling, K. Moško*, B. Hájek*, V. Fuchs*, E. Polák*
- vezető szlovák politikusok: G. Husák*, E. Friš*, J. Horváth*, M. Falťan*, L. Holdoš* stb.

Rákosi figyelmeztette Gottwaldot, hogy a listán szereplők a második világháború alatt nyugatra emigráltak, és több mint valószínű, hogy be lettek szervezve. Gottwald kérte Rákosit, adja vissza Pavlíkékat, hogy a CSKP is megkezdhesse a kihallgatásukat.

Rajk–Brankov-ügyhöz (is). In OKVÁTH Imre szerk. (2001): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958.* Budapest: Történeti Hivatal.

¹²⁰ KAPLAN (1992) 54.

¹²¹ ZINNER (2013) II. 588.

„Tárgy: Field Noel - Pavlík Géza - Pavlík Gézáné vallomásaiban szereplő csehszlovákiai amerikai ügynökök.

J e l e n t é s

Budapest, 1949. június 17.-én.

1. V i l e m N o v y.

A Rudé Právo főszerkesztője, képviselő, a Külügyi Bizottság elnöke.

Dr. Pavlík Géza vallomásában előadja, hogy Novy, aki a második világháború idején Londonban élt, Fieldet személyesen ismeri. Field amikor Prágában járt, több ízben fölkereste Novyt, aki Fieldet különböző csehszlovák közéleti vezetőkkel, például Reiner Elzával, a Tájékoztatási Minisztérium kabinet főnökségének munkatársával hozta össze. Novy Fieldet elvitte különböző üzemekbe, többek között a Skoda Művekhez is. Field Pavlíknak említette, hogy Novytól politikai jellegű információkat szokott kapni.

Pavlík elmondja vallomásában, hogy Novy nemcsak Fieldnek, hanem neki, Pavlíknak is rendszeresen adott politikai információkat. Novy tudta, hogy az összegyűjtött információkat Pavlík Fieldnek továbbítja. Pavlík elmondta, hogy Field 1948. novemberében is tárgyalt Novyval. Pavlík lehetségesnek tartja, hogy Novy, aki mint a csehszlovák parlamentáris delegáció tagja, valamint a Párt, illetve a Rudé Právo megbízottjaként több ízben járt külföldön, ilyen alkalmakkor is tárgyalásokat folytatott Fielddel.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Novy mind Pavlíkkal, mind pedig Fielddel szoros kapcsolatban állt. Fielddel Novy a Nemzeti Clubban szokott találkozni, ahol Novy összehozta Fieldet jóltájékozott, befolyásos újságírókkal.

2. R u d o l f F e i g l.

A Tájékoztatási Minisztériumban osztályfőnök.

Feigl a második világháború idején Svájcban élt, ahol kapcsolatban állott Noel Fielddel.

Pavlík Géza vallotta, hogy Csehszlovákiába való visszatérésük előtt Fielddel Genfben, Field irodájában megbeszélést tartottak, amelyen résztvett Feigl is. Itt megállapodtak abban, hogy a Csehszlovákiában

kiépitendő kémhálózat irányításában Feiglnek fontos szerepe lesz. »Feigl szerepe – mondotta Pavlík – a kémszervezet finansziális ügyeinek intézése, az újabb hírszerzőkkel való kapcsolat felvétele és munkába állítása, a jelentések összegyűjtése és általában a hálózat szervezeti kérdéseinek intézése volt.«

Csehszlovákiába való hazatérés után Feigl Rudolf volt az, aki az összegyűjtött kémjelentéseket Fieldhez továbbította.

Pavlík vallotta továbbá, hogy Feigl Csehszlovákiába való visszatérése után röviddel visszautazott Svájcba jelentéstételre Fieldhez. Ez alkalommal további utasításokat kért Fieldtől. Csehszlovákiába visszatérve beszámolt Pavlíknak Field utasításairól, melynek lényeges a hírszerző munkához szükséges kapcsolatok kiépitése volt.

1946 nyarán Feigl megbeszélést folytatott Fielddel Prágában, mely alkalommal megállapodtak, hogy s. hírszerzés munkája a kétéves gazdasági tervre, annak egyes szektoraira - nyersanyag, munkaerő, stb. – fog irányulni.

Pavlík vallotta, hogy Feigl volt az, akitől Field részére a legtöbb kémjelentést kapta. Feigl a textil iparra vonatkozó adatokat Adamek Frantisektől, a textil ipar kereskedelmi szektorának vezetőjétől szerezte be.

Feigl feladata volt többek között az is, hogy felvegye a kapcsolatot németországi és ausztriai trockista amerikai ügynökökkel. Feigl 1947.-ben kétszer volt Berlinben. /Pavlík elmondta, hogy Feigl a háború alatt Svájcban kapcsolatot tartott fenn a Svájcban élő osztrák emigránsok trockista csoportjával. Az osztrák csoport egyik vezetőjét, dr. Felix Kohnt Feigl mutatta be Pavlíknak./

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Feigl egyik alapítója volt a svájci Csehszlovák Segítőtársaságnak. Fielden keresztül kapcsolatba került az O.S.E.-vel /Amerikai kémszervezet fedőszerve/, amelynek csehszlovákiai megbízottja, Vlasta Vesela, Feigl barátnője lett. Feigl jelentékeny támogatást nyújtott az Unitárius Segély-bizottság /Field által irányított kémszervezet/ és az O.S.E. csehszlovákiai megszervezéséhez.

Pavlík Gézáné vallomásában elmondta, hogy Feigl feltűnően bizalmas viszonyban van Kopecký tájékoztatási miniszterrel.

Feigl barátnője, Vlasta Vesela szintén aktív tagja Field csehszlovákiai kémhálózatának.

3. Dr. Kohnova Aliz. /Dr. Kohn Ervinné/

Az államosított szállodák káderosztályának a vezetője. Ügyvédnö. Korábban Siroki titkárságán dolgozott.

Noel H. Field vallotta, hogy Kohnovát 1945-ben ismerte meg Amerikában. Csehszlovákiában Field minden alkalommal találkozott Kohnovával, amikor ott járt. A találkozások alkalmával Kohnova. adatokat közölt Fielddel az államosított szállodákról és általában munkaterületeiről.

Pavlik Géza vallotta, hogy Kohnova 1936.-ban Spanyolországba ment, onnan visszatért Szlovákiába, majd 1938.-ban Brüsszelbe utazott, ahonnan amerikai állampolgársággal rendelkező férje, dr. Kohn Ervin segítségével kiutazott Amerikába. Dr. Kohn Ervint Field nevezte ki. - Pavlik ajánlására - az Unitárius Segélybizottság európai orvosi vezetőjévé. A felszabadulás után Kohnova Csehszlovákiában telepedett le, míg férje továbbra is sokat utazott, egy időben, mint az amerikai hadsereg tisztje.

Kohnova Csehszlovákiában történt letelepedése után továbbra is fenntartotta kapcsolatait Fielddel, aki Prágában többször szállt meg nála. Az ő segítségével Field több jelentős politikai személyiséggel jött össze. Kohn Ervin vezetésével amerikai orvosdelegáció járt Csehszlovákiában.

Pavlik Gézáné vallotta, hogy Kohnovát gyermekkorá óta ismeri, távoli rokonságban állnak egymással. Tudja róla, hogy egy időben Egon Ervin Kisch köréhez tartozott. Spanyolországban együtt volt Vlasta Veselával és Kleinova Dórával, /mindketten Field ügynökei/. Pavlikné elmondta továbbá, hogy Kohnova kapcsolatban állt Lathroppal¹²², az Unitárius Segélybizottság egyik amerikai vezetőjével. Pavlikné úgy tudja, hogy Kohn a közeljövőben Genfben fog költözni.

Kohnova szerepére az jellemző, hogy mint Pavlik mondotta, Field bizalmasaként bizonyos mértékig ellenőrizte Pavlik tevékenységét.

¹²² John Howland Lathrop (1880–1967) unitárius miniszter, békeaktivista.

4. Glasnerova Éva.

A prágai Mezőgazdasági Intézet kísérleti állomásának vezetője.
Kohnova Aliz nővére.

H. Noel Field vallotta, hogy Glasnerova Évával 1947. óta áll kapcsolatban. Field adatokat kapott Glasnerovától a csehszlovák mezőgazdaság helyzetéről, az intézetben folyó kísérletekről, a Kommunista Pártban lefolytatott párttisztításról és a szlovákiai politikai helyzetről. Glasnerova a háború alatt Angliában élt emigránsként. Angliából visszatérve a Szovjetunió utazott keresztül és Fieldnek beszámolt az ott szerzett tapasztalatairól is.

Pavlík Géza vallja, hogy Glasnerovát gyermekkorra [óta] ismeri. Elmondja, hogy Glasnerova Londonból elutazva egy egészségügyi csoportot vezetett haza Perzsián keresztül. 1946.-ig Bratislavában élt, azóta Prágában. Megerősíti Field vallomását, hogy Glasnerova adatokat szolgáltatott Fieldnek a politikai helyzetről, mezőgazdasági kérdésekről. Mezőgazdasági statisztikák beszerzése végett Pavlíkot Kotatkóhoz utasította.

Éva Glasnerova Kohnova Alizzal szoros kapcsolatot tartott fenn.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Glasnerovát évtizedes barátság fűzi Biheller Fritzhöz, Csehszlovákia indiai követéhez, aki szintén Londonban volt, mint emigráns. Pavlíkné tud arról, hogy Glasnerova beszámolt Fieldnek a februári események bizalmas hátteréről. Glasnerova jó viszonyban van dr. Schober Hans-sal, aki szintén Londonban élt, és aki a felszabadulás óta kétszer volt Amerikában /Schober az Építésügyi Minisztérium tisztviselője/. Schober az Unitárius Segélybizottság, illetve Field embere.

5. Freica Bedrich.

Az Elnöki Hivatal közigazdasági osztályának a vezetője. Azelőtt a Párt gazdasági osztályának a vezetője.

Pavlík Géza vallotta, hogy Field elmondta neki, hogy prágai látogatása alkalmával összejött Freicával. Freica Fieldnek igen értékes információkat adott Csehszlovákia gazdasági kérdéseiről. Pavlík elmondta, hogy Field Lengyelországból hozott ajánló sorokat Freicához.

6. Biheller Fritz.¹²³

Csehszlovákia indiai követe.

Noel H. Field vallotta, hogy Bihellerrel Genfben ismerkedett meg egy sajtó konferencián. Csehszlovákiában két ízben találkozott vele. Biheller tájékoztatta Fieldet a februári eseményekről, a szlovákiai politikai helyzetről, a munkásbrigádokról.

Pavlík Géza vallotta, hogy Biheller a második világháború idején Franciaországban, majd Londonban élt. Korábban résztvett a spanyol polgárháborúban.

Csehszlovákiába való visszatérése után Siroki titkára volt. Pavlík Gézáné vallotta, hogy Biheller évek óta szoros kapcsolatban áll Glasnerova Évával.

7. Kopeczky Vaslav.

Az államosított Kerámiagyár tisztviselője. Azelőtt berni csehszlovák követ. Pavlík Géza vallotta:

A második világháború előtt a Nemzetközi Munkahivatalnál csehszlovák megbízottként dolgozott. Ezen minőségében diplomáciailag képviselte Csehszlovákiát Svájcban. Benes bizalmi embere volt. Hírszolgáltatást közvetített Anglia és Csehszlovákia között.

Fielddel szoros kapcsolatban állt. Szoros kapcsolata volt Pavlíkékkal is. A felszabadulás után Field csehszlovákiai útjai alkalmával felkereste Kopeczkyt, akivel megbeszéléseket folytatott.

Úgy Pavlík, mint Pavlíkné vallják, hogy Kopeczky az angolok embere volt.

8. Rais Stefán.

A köztársasági elnöki iroda tanácsosa.

Noel H. Field vallotta, hogy 1948. szeptemberében Pavlík lakásán megismertette őt Rais Stefánnal. Rais adatokat közölt Fielddel az ipar államosításáról, valamint más gazdasági és politikai kérdésekről.

Pavlík Géza vallotta, hogy Rais-szal szoros kapcsolatban állt. Pavlík Gézáné vallotta, hogy férjét, Rais rendszeresen tájékoztatta politikai kérdésekről.

¹²³ Bedřich (Alfred) Biheller (1908–1972)

9. Pollák Ernst.

A Csehszlovák Bank egyik vezetője. Jelenleg Csehszlovákia képviselője a washingtoni Nemzetközi Fizetések Bank-jánál.

Noel H. Field vallotta, hogy Pollákkal annak lakásán ismerkedett meg, ahová Pavlík vitte el. Egy alkalommal Field adatokat kapott Polláktól az államosított ipar pénzügyi ellátásáról.

Pavlík Géza vallotta, hogy Pollák lánya Amerikában a csehszlovák követségen dolgozik. Közölte továbbá, hogy Pollákkal ő – Pavlík – rendszeresen levelez, vele baráti kapcsolatban áll.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy férje Pollák Ernsttel igen jó viszonyban áll, már a háború előtt is kapcsolatban álltak egymással. Pollák a felszabadulás után rendszeresen tájékoztatta Pavlíkot gazdaságpolitikai kérdésekről. Pollák a háború alatt Angliában élt.

10. Dr. Simkó /Spitzer/ Péter.

A csehszlovák hadsereg orvos alezredese. Jelenleg a Szovjetunóban Leningrádon van tanulmányúton.

Noel H. Field vallotta, hogy Simkóval kétízben találkozott Pavlík lakásán, mely alkalmakkor Simkó, aki már korábban többízben volt a Szovjetunióban, tájékoztatta őt – Fieldet – a Szovjetunióról szerzett benyomásairól. Pavlík Géza vallotta, hogy Fieldet ő mutatta be Simkónak akivel Field politikai kérdésekről tárgyalt.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Simkó [a] férjét rendszeresen tájékoztatta politikai értesüléséről.

Simkó a múltban az Egyesült Államokban, Buffalóban élt. Járt különböző európai országokban is.

A felszabadulás után járt Svájcban és Jugoszláviában.

11. Dr. Velin Desider.

Volt konzulátusi tisztviselő, Kopeczky beosztottja, csehszlovákiai lakós. Pavlík Géza vallomásában megnevezte Velin Desidert, aki a háború alatt Svájcban élt és ott kapcsolatban állt Fielddel.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Velin Desider Pavlíkkal kapcsolatban állt.

12. Haspel Karol.

Az Unitárius Segélybizottság csehszlovákiai kirendeltségének volt a vezetője és az unitárius egyház vezetője. Kommunista párttag.

Noel H. Field vallotta, hogy Haspellel unitárius vonalon lépett érintkezésbe. Adatokat kapott tőle az egyház helyzetéről, az egyház és állam viszonyáról, valamint azokról az intézkedésekről, amelyeket a kormány az államvédelem szempontjából foganatosított. Például harc a rémhírterjesztők, a spekulánsok ellen, stb.

Pavlík Géza vallotta, hogy Haspel politikai híreket küldött az amerikaiaknak.

Haspel Masaryknak és Benesnek régi bizalmas embere.

13. Vesela Vlasta.

Üzemi orvosnő.

Feigl Rudolf barátnője.

A múltban Spanyolországban volt, onnan Franciaországba, majd Svájcba ment.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1945 szeptemberében Genfben Field irodájában megbeszélést tartottak Fielddel, amelyen részt vettek: ő – Pavlík. – Pavlíkné, Feigl Rudolf és Vesela Vlasta. Ezen a megbeszélésen Field utasításokat adott Csehszlovákiába való hazatérés után kifejtendő kémtevékenységre vonatkozólag. Vesela Vlastának azt a feladatot adták, hogy a trockista csoport adminisztrációját intézze és ő tartsa a szociális vonalat. 1945 őszén Feigellel Vesela Svájcba ment Fieldhez jelentéstételre. Beszámoltak Fieldnek arról, hogy a Svájcból hazatért csehszlovák személyeknek milyen pozíciókat sikerült elfoglalni. Ez alkalommal Feigl és Vesela további utasításokat kértek Fieldtől.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Vesela Vlasta Spanyolországban jóban volt Kohnovával és Kleinova Dórával /Field ügynökei/. Vesela Vlasta Egon Ervin Kisch köréhez tartozott.

Vesela Vlasta a Fieldtől kapott utasításoknak megfelelően megszervezte Csehszlovákiában az O.S.E.-t és belefolyt az Unitárius Segélybizottság megszervezésében is.

14. W r a n a M i r k o.

Az Unitárius Ifjúsági Egyesület vezetője.

Noel H. Field vallotta, hogy tőle kapott információt az ifjúsági szervezetekről, az ifjúság neveléséről, táborokban és brigádokban való helyzetéről. Vele 1947.-ben ismerkedett meg Haspelen keresztül.

15. K l e i n o v a D ó r a.

Üzemi orvosnő.

Noel H. Field vallotta, hogy Spanyolországban a Nemzetközi Brigádnál volt. 1949. májusában ismerkedett meg vele Prágában. Adatokat közölt vele a Kommunisták Pártjában folyó felülvizsgálatról, amelyen ő – Kleinova – résztvett, az egyetemeken folyó tisztításokról. Adatokat közölt Fielddel arról az üzemről, ahol ő dolgozott a szocialista munkaversenyéről és egyéb kérdésekről.

Pavlik Gézáne vallotta, hogy Kleinova Kohnékon keresztül kapcsolódott a hálózathoz. Kleinova Kohnovával és Vesela Vlastával együtt volt Spanyolországban, Egon Ervin Kisch köréhez tartoztak.

16. D r. K l e i n.

Egy kórházban dolgozik, mint orvos.

Kleinova Dóra férje. lengyel nemzetiségű.

Noel H. Field vallotta, hogy akkor ismerkedett meg Kleinnel, amikor Kleinovával. Tőle is információkat kapott. Kleinova és Klein ismeretségben állottak Bauer Leóval és közvetítő volt Merkel Paullal való levélváltásban. Merker Paul neki küldte a leveleket és Kleinova adta át azokat Fieldnek.

17. K i s c h F r e d e r i c h.

Orvos, Prágában.

Noel H. Field vallotta, hogy Spanyolországban volt, ahonnan Anglián keresztül 1949-ben érkezett vissza Csehszlovákiába. Kisch jól ismeri Erika Glasert. Prágában találkozást akart létrehozni Erika Glaser és Bauer Leo között. /Field nevelt lánya, trockista./ Field információt kapott Kisch-től a Csehszlovák köztársaság napi nehézségeiről és eseményeiről.

Pavlik Gézáne vallotta, hogy Kisch Frederich Egon Kisch bátyja. Kohnován keresztül kapcsolták a hálózathoz.

18. Vidova Elvira.

Bratislavában az egyetem jogi fakultásának hallgatója.

Noel H. Field vallotta, hogy Bauer León keresztül ismerkedett meg vele Prágában. Vidova jó ismerőse Bauernak és Kischnek. Field Szlovákiába való utazása alkalmával meglátogatta Vidova Elvirát, amely alkalommal adatokat kapott tőle Szlovákiáról.

19. Kosta Oskar.

A Tájékoztatási Minisztérium tisztviselője.

Noel H. Field vallotta, hogy mint újságíró hivatalos információkat kapott Kostától.

Pavlik Gézáne vallotta, hogy Kosta kapcsolatban állt vele és férjével. Tud róla, hogy Vilem Novy bemutatta Kostát Fieldnek.

20. Geludova.

A Tájékoztatási Minisztérium tisztviselője.

Noel H. Field vallotta, hogy mint újságíró információkat kapott Geludovától.

21. Popper.

A Tájékoztatási Minisztérium tisztviselője.

Noel H. Field vallotta, hogy mint újságíró információkat kapott Poppertől.

22. Adamek Frantisek.

A textilipar kereskedelmi szektorának vezető beosztottja.

Pavlik Géza vallotta, hogy 1946. tavaszán bevonta Adamek Frantiseket a csoport hírszerző tevékenységébe. Adamektől a textiliparra vonatkozó bizalmas adatokat kaptak. Az adatok egy részét Adamek Feiglnek adta át. Pavlik elmondta, hogy Adamek beszámolt a textilgyárak háború utáni

állapotáról, az üzemek kapacitásáról, a gépi berendezések állapotáról és a termelési lehetőségekről. Feiglnek több ízben adott át a gyárak nyersanyag szükségleteiről, termelékenységéről és a munkafegyelemről szóló kimutatásokat. 1947. őszén a Fielddel való megbeszélés után Pavlík fölkereste Adameket, aki ekkor Pavlík rendelkezésére bocsátotta a kétéves tervre vonatkozó termelési grafikonokat.

23. Reiner Elza.

A Tájékoztatási Minisztérium kabinet irodájának beosztottja.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Vilem Novy összehozta Reiner Elzát Noel Fielddel.

24. Dr. Trnec Vladimír.

Az Iparügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1947. elején adatokat kapott Trnec-től az államosított ipar felépítéséről, tagozódásáról, hitelproblémákról és más ipari szervezeti kérdésekről. Az államosítás után Trnec átadta Pavlíknak az államosított szektor felépítését. Trnec az anyagokat hivatalában adta át Pavlíknak. Trnec tudta, hogy az adatok az amerikaiak részére kellenek Pavlíknak.

25. Dr. Pull János.

Szlovákia ipari megbízottja.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1946.-ban fölkereste Pullt, aki a szlovák ipar helyzetére vonatkozó információkat adott neki, különös tekintettel a cseh és a szlovák ipar közötti viszony alakulására. Pull átadta Pavlíknak a jövőbeli tervekre vonatkozó grafikonokat. 1947.-ben Pull írásban közölte Pavlíkkal, hogy hogyan sikerült megvalósítani a kétéves ipari tervet szlovákiai viszonylatban. Ezt az anyagot Pull Prágában adta át Pavlíknak. Pull tudta, hogy ezek az adatok az amerikaiak részére lesznek továbbítva.

26. Kotatko.

Földművelésügyi minisztériumi osztályfőnök.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1946.-ban Kotatko Pavlíknak földreform tervekről, 1946. végén a Duris-féle mezőgazdasági rendszabályokról, 1947.-ben a végrehajtott földreformnak a mezőgazdaságban mutatkozó hatásáról, 1948.-ban pedig az egyházi birtokokkal kapcsolatos további földreformról adott információkat Pavlíknak. A termelésre vonatkozó adatokat írásban bocsájtotta Pavlík rendelkezésére. Kotatko tudta, hogy Pavlíknak ezekre az adatokra külföldi megbízásból van szüksége. Az anyagokat minden esetben saját irodájában adta át Pavlíknak.

27. Dr. Mihál Faltan.

A Szlovák Földművesek Szövetségének elnöke, jelenleg földművelési megbízott.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1946-ban amikor először felkereste őt, aziránt érdeklődött Pavlík, hogy a földreformmal kapcsolatban milyen speciális szlovák problémák merültek fel. A következő találkozásukkor 1947-ben szlovákiai munkaerőgazdálkodási problémákról számolt be Faltan. Ezenkívül a szlovákiai agrárhitel-szövetkezetek problémáiról informálta Pavlíkot. Ez Szlovákiában abban az időben igen fontos kérdés volt. 1948-ban Faltan átvette a földművelési megbízott hivatalát. Pavlík aziránt érdeklődött nála, hogy új hivatalában milyen problémák merülnek fel. Faltan az anyagokat felhozta részére Prágába bár tudta azt, hogy az anyagok az amerikaiak részére szükségesek.

28. Dr. Sedlak Vladimír.

A Belkereskedelmi Minisztérium kabinetirodájának főnöke.

Pavlík Géza vallotta, hogy vele 1947. végétől kapcsolatot tartott fenn. Az általa adott beszámolókat Pavlík az ő - Sedlak - irodájában jegyezte. Ezek a beszámolók általában az állami kereskedelem felépítésével, az áruelosztással, a magánkereskedelemre vonatkozó tervekkel és hasonló átfogó kérdésekkel foglalkoztak. Pavlík dr. Sedlakkal közölte-, hogy a kért anyagokra külföldi megbízásból van szüksége,

29. Dr. Brieger.

A Közélelmezési Minisztérium osztályfőnöke.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1948. januárjában átfogó adatokat kért és kapott Briegertől az ország közélelmezési helyzetére vonatkozólag. 1949. januárjában ezt a kérését Pavlík megismételte, amikor is Brieger ezeket az adatokat újra Pavlík rendelkezésére bocsájtotta.

30. Dr. Darhon.

A Közlekedési Minisztérium osztályfőnöke.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1947. végén adatokat kért és kapott tőle az Odera–Duna csatorna tervével kapcsolatban. Az adatokat megadta.

31. Dr. Soukopova.

A Külkereskedelmi Minisztérium tisztviselője.

Pavlík Géza vallotta, hogy Field kérésére adatokat kapott Soukopovától arra vonatkozólag, hogy 1947. első felére honnan, mennyi és milyen minőségű gyapotot kíván az állam behozni.

32. Dr. Vojtech Slésinger.

A Metrans vezérigazgatója.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1948 nyarán Field érdeklődésére felvilágosítást kapott Vojtech Slésingertől arra vonatkozólag, hogy milyen a kölcsönös transzport volumen Romániával, valamint, hogy hogyan állnak tankvagonokkal.

33. Dr. Andrej Mandel.

Az államosított szállodák vezérigazgatója.

Pavlík Géza vallotta, hogy Mandel Fieldet Amerikából ismeri. Pavlík Field kérésére az államosított szállodák tervbevetett tőkeberuházásaira vonatkozóan kért Mandeltől adatokat, amit meg is kapott tőle.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy tudomása van arról, férje /Pavlík/ kapcsolatban áll dr. Andrej Mandellel, aki a felszabadulás előtt Franciaországban és Amerikában élt.

34. Dr. Jancik Vojtech.

A bratislavai Pártközpont gazdasági osztályának kádervezetője.

Pavlík Géza vallotta, hogy egy ízben Field érdeklődésére arról tárgyalt Jancikkal, hogy mit szólna a cseh Párt, ha csehszlovák ifimunkásokat hívnának meg tanulmányi útra Amerikába.

35. Goldmann Josef.

A Tervhivatal helyettes minisztere.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1948. őszén Field felkereste Goldmant és közgazdasági kérdésekről tárgyaltak.

36. Jelinek Josef.

A svájci Sandos gyógyszerárugyár csehszlovákiai megbízottja.

Pavlík Géza vallotta, hogy Jelinek kapcsolatban Pavlík Gézával, valamint közvetlenül Fielddel is kapcsolatban állt. Jelinek a háború alatt Svájcban együtt dolgozott Pavlíkékkal.

37. Jaroslav Scholcz.

A Honvédelmi Minisztériumban őrnagy.

Pavlík Géza vallotta, hogy Scholcz tárgyalt Fielddel annak prágai tartózkodása idején.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Scholcz kapcsolatban állt Pavlíkkal és katonai vonatkozású adatokat adott számára.

38. Rattinger Bedrich.

A Képviselők Clubjának titkára.

Pavlík Géza vallotta, hogy Rattinger Bedrichet 1946. őszén szervezte be a csoport hírszerző tevékenységébe. Feladata volt a politikai vonal / Parlament, pártok, tömegszervezetek/ befolyásolása.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Rattingerrel férje jóba[n] volt. Tudomása szerint Rattinger Pavlík Fieldnek bemutatta.

39. Kovacik Josef.

Siroki miniszterelnökhelyettes jogügyi titkára.

Pavlík Géza vallotta, hogy Kovacikot 1946. májusában szervezte be a csoport hírszerző tevékenységébe. Feladata volt a közigazgatási vonal tartása.

40. Fukatko Josef.

A Párt gazdasági bizottságának tagja.

Pavlík Géza vallotta, hogy Fukatkot 1946. szeptemberében szervezte be a csoport tevékenységébe. Feladata volt a gazdasági vonal tartása. Fukatko jelentéseket továbbított Fieldhez.

41. Dr. Popel Miloszlav. [sic!]

A Népjóléti Minisztérium osztályfőnöke.

Pavlík Géza vallotta, hogy 1946. decemberében szervezte be a csoport tevékenységébe. Feladata volt a szociális vonal tartása.

42. Dr. Kral Stefan.

A Kerámia gyár vezérigazgatóhelyettese.

Pavlík Géza vallotta, hogy Fieldnek ipari vonalról adott híreket.

43. Bok Gusztáv.

Kereskedelmi miniszter helyettese.

Pavlík Géza vallotta, hogy Bok 5-6 ízben adott neki információt neki.

43.¹²⁴ Dr. Teih Mikulás.

Pártiskolai titkár.

Pavlík Géza vallotta, hogy Teih Mikulás több ízben adott neki politikai információkat. Pavlík Gézáné vallotta, hogy Teih Mikulás angol emigráns volt, felesége angol nő.

¹²⁴ Eredeti szövegben elütés (szerk).

44. Blühova. [sic!]

Szlovákiai népjóléti megbízott. Pavlík Géza vallotta, hogy Blühovától kapott a szlovákiai helyzetre vonatkozó adatokat melyeket Fieldnek továbbított.

45. Fridel.

Pavlík Géza vallotta, hogy Fridel tájékoztatta őt az ostravai vidék szociális problémáiról.

46. Anezka Hodinova Spurna.

A Képviselőház alelnöke.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy összeköttetésben állt férjével. Hodinova jó kapcsolatban volt Glasnerova Évával, akivel együtt volt a londoni emigrációban.

47. Komzala.

Szlovákiai népjóléti megbízott.

Pavlík Géza vallotta, hogy Komzala, aki ismerte Pavlík unitáriussegélybizottsági megbízatását, Pavlíkot Bűhovához utasította, hogy az a szükséges információkat megadja.

48. London Artur.

A Külügyminisztérium káderese.

Pavlík Géza vallotta, hogy amikor Szőnyi Tibor 1949.-ben közölte vele, hogy Fieldről a magyar hatóságok tudják, hogy amerikai kém, akkor ő – Pavlík – Londonhoz fordult és kérte ne adjanak Fieldnek beutazási vízumot, nehogy elfoghassák. Amikor Field mégis Prágába érkezett, akkor Pavlík rögtön értesítette Londont.

London Franciaországban volt emigrációban.

49. Stal Pavel.

Bratislavában az építési iparban dolgozik.

Pavlik Gézáné vallotta, hogy férje és ő már a háború előtt is kapcsolatban álltak Stal Pávellal, aki 1938.-ban Róth József ismert trockistával együtt provokációs puccsba akarta belevinni a szlovákiai kommunistákat.

50. Dr. Seba stian.

Orvos Brudban.

Pavlik Géza vallomása szerint adatokat közölt vele.

51. Staep

Pavlik Géza vallomása szerint Field utasítására lépett vele érintkezésbe. Staep amerikai ügynök, a csehszlovákiai amerikai segílyt vezette.

52. Dr. Winkler Pál.

Pavlik Géza vallotta, hogy Winkler közvetlen kapcsolatban állt Fielddel, Winkler a berni csehszlovák követségben, mint attasé dolgozik.

Winkler felesége 1949. februárjában üzenetet vitt Svájcba Pavlikéktól, hogy ne adjanak Fieldnek csehszlovák vízumot, tartva attól, hogy ha Field Csehszlovákiába jön, letartóztatják.

53. Lang

Csehszlovákia berni követe.

Pavlik Géza vallotta, hogy Field közvetlenül kapcsolatban állt Lang követtel.

54. Dr. Schober Hans.

Építési minisztériumi osztályfőnök.

Pavlik Gézáné vallotta, hogy Schober aki Glaznerovával volt Londonban emigrációban, a felszabadulás óta két ízben járt Amerikában. Schober kulákszármazású, trockista.

Pavlíkné vallotta továbbá, hogy Schober az Unitárius Segély Bizottság egyik propagandistája volt Csehszlovákiában. Kapcsolatban állt Fielddel és dr. Kohn Ervinnel.

55. Dr. Laco Biel.

Pénzügyminisztériumi osztálytanácsos.

Pavlík Gézáné vallotta, hogy Laco Biel a háború alatt a londoni cseh kormány mellett dolgozott. Pénzügyi kérdésekről szokta Pavlíkot tájékoztatni.

56. Gál Stefán.

A belgrádi csehszlovák követség katonai attaséja.

Pavlík Gézáné vallomása szerint kapcsolatban állt Pavlíkkal.

57. Mikulás Langer.

Pavlíkné elmondta, hogy férjével kapcsolatban állt.

58. Dr. Stadler

A londoni követség kereskedelmi attaséja.

Pavlíkné vallomása szerint kapcsolatban állt Pavlíkkal.

59. Dr. Friedrich Steiner

A belkereskedelmi miniszter helyettese.

Pavlíkné vallotta, hogy kapcsolatban áll Pavlíkkal.

60. Dr. Vavro Hajdu

Clementis külügyminiszter helyettese.

Pavlíkné vallotta, hogy Vavro Hajduval kapcsolatban álltak. Jó viszonyban voltak Vavro Hajdu anyjával.

61. Laco Holdos

A bratislavai Kommunista Párt szervezetének funkcionáriusa. Igen sűrűn érintkezett Pavlíkkal. A múltban Spanyolországban volt. /Pavlíkné vallomása/.

62. Dr. Jaroslav Broz

Az államvédelmi szervnél dolgozik.
Pavlíkné vallomása szerint jóban van Pavlíkkal.

63. Dr. Sigmund Stein

A párt ügyésze.

Pavlíkné vallomása szerint jóban van Pavlíkkal.

64. Hella Friedmanova

fogorvosnő.

Pavlik Gézáné vallomásában közölte, hogy Hella Friedmanova lengyel származású fogorvosnővel Pavlik jó kapcsolatban állt. Friedmanovát bemutatta Tonja Lechmanovának, Field lengyelországi megbízottjának is.

65. Löbl Eugen.

Pavlik Géza június 12-i vallomásában kijelenti, hogy Löbl Eugen alkalmi [sic!] informátorai közé tartozott.”¹²⁵

Az előbbieken bemutatott dokumentumokban (12 kihallgatott személy esetében) Field vallomása is fel van tüntetve, amit azután Pavlikék vallomásával egészítettek ki. Véleményem szerint ezt azért hozták így össze, hogy a Field narratíva megmaradjon.

Gottwald a nevek láttán ledöbbsent, mert tisztában volt vele, hogy lépéskényszerbe került. Ha nem kezdi meg a párt ellenségeinek felderítését, akkor úgy tűnhet, mintha támogatná a reakciós elhajlásokat.

¹²⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Field Noel – Pavlik Géza – Pavlik Gézáné vallomásaiban szereplő csehszlovákiai amerikai ügynökök. Budapest, 1949. június 17.

Gottwald bizalmatlansága Rákossal szemben nem volt alaptalan, mivel Rákosi már 1948-ban megpróbálta befeketíteni a CSKP vezetését.¹²⁶ Ma már teljesen megalapozottan állítható, hogy éppen Rákosi volt azon információk „elsődleges forrása”, amelyek a Csehszlovákiában és más népi demokratikus országokban meglévő „egységes kémhálózatról” Moszkvába érkeztek. Ezt a verziót Rákosi 1949 júliusában Sz. T. Zavolozsszkijjal, a Kominform Titkárságának munkatársával folytatott beszélgetésében fejtette ki, amikor Magyarországon már teljes erővel folyt a Rajk László elleni per előkészítése. Zavolozsszkij a következőt jelentette a központ felé: *„Rákosi elvtárs feltételezi, hogy létezik egy egységes ügynöki hálózat a népi demokratikus országokban, és mindenekelőtt Csehszlovákiában. A nevek említése nélkül Rákosi elvtárs Clementis két helyettesére, a Rudé právo szerkesztőjére és Gottwald elvtárs titkárára utalt. Rákosi elvtárs elmondta, hogy személyesen értesítette Gottwald elvtársat, de a Csehszlovák Kommunista Párt vezetői eddig semmilyen intézkedést sem fogantatosítottak.”*¹²⁷

Mi lehetett az oka, hogy Rákosi ilyen túlbuzgón üldözte a pártban és a szomszédos országokban megbúvó reakciót és a külföldi titóista kémeket? Ennek egyik magyarázata lehet, hogy Tito és a JKP szakítása a Szovjetunióval nagyfokú bizalmatlanságot generált Sztálin és az SZKP részéről a kommunista országok vezetőivel szemben.

Ennek egyik bizonyítéka, hogy 1948. február-április folyamán a KB külpolitikai osztályán készült dokumentumsorozat közös „gondolata” az volt, hogy le kell leplezni a kommunista pártok vezetésében meglévő antimarxista hibákat. Ezek az iratok különböző jellegűek. Kettőben (Albániáról és Magyarországról) még a tájékoztató jelleg dominál. Bár már itt is, különösen a magyar témájában (címe: Az MKP vezetésének nacionalista hibái és a burzsoá befolyás a magyar kommunista sajtóban, 1948. március 24.) céltudatosan hangsúlyt kap az a gondolat, hogy *„miközben arra törekcsenek, hogy országuk szemében nemzeti pártnak tűnjenek, a párt vezetői gyakran letérnek a helyes útról, és nacionalista álláspontot foglalnak el. Ez leginkább az MKP vezetésének a Szovjetunióhoz való viszonyában jelentkezik... Az MKP vezetőinek többsége, valószínűleg attól tartva, hogy Moszkva ügynökeinek tekintik őket, lebecsülik a Szovjetuniót.”* A dokumentum szerzői szerint ez *„abban nyilvánul meg, hogy a pártvezetés nemcsak hogy nem propagálja eléggé a Szovjetuniót és a szovjet kultúrát, hanem eltűri számos olyan könyv és egyéb publikáció megjelenését, amely megha-*

¹²⁶ Már korábbi kutatások is bizonyították, hogy Rákosi megpróbálta kompromitálni a közép-európai kommunista vezetőket. A rendelkezésre álló dokumentumok szerint a legkorábbi írás, amely a kommunista harcstársaira nézve kompromittáló adatokat tartalmazott, Rákosi 1948. szeptember 24-i levele Sztálinhoz, amelyet M. A. Szuszlov továbbított a címzettnek. Rákosi ebben a levélben a szlovák kommunista pártban kialakult helyzetről referált. Véleménye szerint a szlovák párt frakciókra bomlott. *„Az egyik frakciót a Szlovák Nemzeü Tanács elnöke, G. Husák vezeti. Ehhez a frakcióhoz tartozik Clementis, Novomesky és általában a szlovák értelmiség és a diákság. A frakció erősen nacionalista, antiszemita és magyarelles. Az antiszemitizmus egyébként is széles körben elterjedt a pártban.”* MURASKO (1999) 161.

¹²⁷ Uo. 161–162.

*misítja a szovjet valóságot, s nyíltan szovjetellenes céllal készült.*¹²⁸ A pártvezetésről szóló három dokumentum már szinte a vádirat benyomását kelti: a jugoszlávról (1948. március 18.), a lengyelről (1948. április 5.) és a csehszlovákról (1948. április 5.). Ezekben világosan nyomon követhető néhány „vádpon”. Akárcsak a magyarokat, a lengyel és a jugoszláv vezetőket is nacionalista állásponttal vádolták meg, amin ezeknek a pártoknak, állítólagos szovjetellenes irányultságát értették. A lengyel vezetést például azért hibáztatták, mert *„miközben az országban nacionalista tendenciák léteznek [...] amelyek a Szovjetunió iránti barátságtalan viszonyban fejeződnek ki, addig agyonhallgatják a Szovjetunióknak a szocialista építésben elért tapasztalatait és sikereit», nem folyik harc a lengyel nacionalizmus megnyilvánulásai ellen,» a vezetés attól tart, hogy Lengyelország szovjetizálásával vádolják meg*.¹²⁹

Rákosi tehát előremenekült, s ha ő vádolt, akkor kisebb esélye volt rá, hogy a vádlottak padjára kerül. Ez lehetett az oka Rákosi állhatatosságának a minden rendű és rangú ellenség keresésében – az „angol–amerikai kémektől” a „Tito-ügynökökön” keresztül a magyar „trockistákig”. Moszkva legfontosabb partnere kívánt lenni, nem csupán magyar méretekben, de az egész szovjet blokkon belül is.

Véleményem szerint a kirakatpercek fontosak voltak az SZKP és Sztálin számára, mert így elhíthette a bizalmatlanságot a közép-európai kommunista vezetők között, ezzel is gyengítve a helyi pártszervezeteket és a pártvezetést. Ezáltal kisebb esély volt rá, hogy valamelyik állam, vagy kommunista vezető a jugoszláv útra tévedjen és saját politikát folytasson, s ez által keresztezze a Szovjetunió érdekeit.

A CSKP, hogy megkezdhesse a nyomozást, Rákositól visszakerítte Pavlíkékat, akiket július 30-án az összes dokumentummal együtt visszavittek Prágába.¹³⁰

¹²⁸ MURASKO–NOSZKOVA (1996) 77.

¹²⁹ MURASKO–NOSZKOVA (1996) 155.

¹³⁰ KAPLAN (1992) 56.

Budapest átadja Pavlíkét Prágának

Pavlíkék átadását Prágának Szűcs és Farkas Mihály* honvédelmi miniszter asszisztálása mellett hajtották végre. Az átadást titkosszolgálati és katonai vezetők egyeztetése előzte meg. Farkas 1949. július 18-án levelet kapott Prágából, amelyben a csehek megkérték, hogy fogadja a CSKP megbízottját, Oldřich Papež elvtársat, akinek a feladata lesz, hogy eljárjon Pavlík és Field ügyében.

A CSKP Pápežt a következőkkel bízta meg:

- „az ügygel kapcsolatos minden anyagot és feljegyzést hozzon haza
- hallgassa ki Fieldet
- legkésőbb hétfő estére hozza haza Pavlíkét, kérje Farkas Mihály segítségét.”¹³¹

Farkas Mihály hadügyminiszter 1945 előtti időszaka szorosan összefonódik a CSKP-val. Kassán még Löwy Herman név alatt nyomdásztként dolgozott, és aktívan részt vett a kassai kommunisták tevékenységében. A csehszlovák bíróságok többször perbe fogták, és összesen hat év és hat hónap szabadságvesztésre ítélték.¹³²

Az egymást követő események érdekes fejleménye, hogy Belkin „kormányzó” a CSKP kongresszusának utolsó napján, 1949. május 28-án Prágában találkozott Farkas Mihállyal, akivel tudatta, hogy a dr. Szőnyitől többszöri fizikai kényszerrel megszerzett, Rajkot terhelő „vallomást” Moszkvában hitelesnek fogadták el. Belkin arra kérte Farkast, hogy erről a tényről tájékoztassa Rákosit. Farkas a balatonaligai találkozón informálta Rákosit.¹³³ Rajk László 1949. május 30-i elfogásával eldőlt az első dominó, ami Közép-Európában rövid időn belül számos pártfunkcionárius pályafutásának, esetleg életének végét jelentette.

¹³¹ ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton. Jelentések és kiegészítések Field-ügy kapcsán. *Prágai levél Farkas Mihályhoz Pavlíkék ügyében*. Prága, 1949. június 18.

¹³² 1. Járásbíróság Kassa 1923.7.4. 5 nap fogság
2. Járásbíróság Kassa 1924. 10. 27. 1 nap
3. Megyei Bíróság Kassa 1925. 2. 26. 8 hónap fegyház
4. Megyei Bíróság Kassa 1925. 9. 21. 9 hónap fegyház
5. Megyei Bíróság Kassa 1926. 7. 27. 2 év fogház
6. Megyei Bíróság Kassa 1926. 6. 10. 18 hónap börtön
7. Megyei Bíróság Prága Tk-XI-915/30 6 hónap szigorú fegyház.

¹³³ ZINNER (2013) I. 350.

152

18. června 1949. ✓

Soudruh
Michal Farkas,
Budapešť.

Vážený soudruhu,

doručitel tohoto dopisu, soudruh Oldřich
Papež, byl mnou pověřen vyšetřování mládežnické
Milda a Pavlíka. Jmenovaný soudruh má za úkol:

- 1/ přivést všechny materiály a poznatky související s
tímto případem,
- 2/ vyslechnout Milda o jeho strocích v Československu,
- 3/ přivést nejpozději v pondělí večer zpět do Českoslo-
venska Pavlíka a jeho ženu.

Prosíme, abyste mu při jeho práci byli všestranně nápomocni.

Děkujeme za Vaši spolupráci a jsme

se soudružským pozdravem

140

7. kép

Prágai levél Farkas Mihályhoz Pavlík ügyében.
(ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton.)

A dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy a magyar fél lassította Pavlík átadását a cseheknek. Rákosi a következő szövegű levelet küldte Gottwaldnak:

„a barátaink, akik a központból jöttek hozzánk még három napot szeretnének Pavlíkkal foglalkozni. Pavlíkot négy napon belül átadjuk, addig kérem szíves türelmüket.

elvtársi üdvözlettel Rákosi”¹³⁴

A következő oldalon lévő, Gottwaldnak címzett levelet, 1949. június 25-én Rákosi nyomós okból írta meg. A levélben említett „barátaink a központból”, a Belkin vezette állambiztonsági főtisztek csoportja lehetett, akik Rákosi előzetes kérésére, Moszkva beleegyezésével, 1949. június 21-én érkeztek meg Budapestre és csatlakoztak Jevdokimenko szovjet tanácsadóhoz.¹³⁵ Feltételezésem szerint a tanácsadók ellenőrizték a Pavlík-koncepciót és a vele küldendő anyagot, hogy az megfelel-e a központ elvárásainak.

¹³⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Rákosi levele Gottwaldhoz Pavlík ügyében.* Budapest, 1949. június 25.

¹³⁵ ZINNER (2013) I. 19.

T. A. J. N. Ě.

313²

Ministersivo vnitra.

Sektor BA-t.

D. O. Š. I. Ě. ě. CD-BA/49..... Zasilár. Rakoši..... kdy 25.6.49.)

Vše: „Pavlík..... Došlo 25.6.49. 9.20% zám. radio/

..... Dešifrováno: 25.6.49. 7.10100h.

..... K vyřizování: B. Gottwald.....

P i l n ě.

B. Gottwaldovi.

Naši přátelé, kteří přijeli s ústředí prosí, aby se mohli zabývat ještě 3 dny Pavlíkem, který Vám bude za 4 dny předán.

Do té doby prosíme o Vaši trpělivost.

Se soudružským pozdravem

Rakoši.

BA-t.

8. kép

Rakosi levele Gottwaldhoz Pavlíkék ügyében.

(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

A magyar fél részéről a kommunikáció a csehekkel elég lassan, akadozva folyt. Prágában 1949. június 25-én Slánskýnak a következő jelentést adták át: „Tegnap tárgyaltam a Prágában tartózkodó magyar biztonsági szervek tagjaival, és pontosítottuk a Pavlík-házaspár hazaszállítását. A megbeszélés szerint tegnap estére kellett volna megüzenniük, hogy mikor küldjük a repülőt Budapestre. Sem tegnap, sem ma nem

kaptunk üzenetet Budapestről. Ajánlom, hogy informáljuk Budapestet, hogy holnap érkezik a gépünk. Ezen kívül Pavlíkékkal együtt el kell hozni az ügygel foglalkozó összes feljegyzést, valamint a magyar elvtársak által Pavlíkékkal készült kihallgatási jegyzőkönyveket a kiértékelésekkel együtt. El kell kérni Field összes vallomását, ami Csehszlovákiával kapcsolatos.”¹³⁶

153

Praha, dne 25.června 1949 Š/B-809

Soudruh
R. Slánský,
z d e.

Vážný soudruhu,

sjednal jsem s maďarskými bezpečnostními ústředními, kteří meškali v Praze, podrobnosti o převozu Pavlíka a jeho ženy do Prahy. Podle tohoto ujednění, měla nám býtí včera sdělena doba, kdy máme vypravít naše letadlo do Budapešti. Zprávu jsem však ani včera, ani dnes dopoledne neobdržel.

Navrhují proto vypraviti zítra v poledne letadlo a sdělit do Budapešti příjezd letadla.

Kromě přivezení Pavlíka považuji za nutné, abychom ještě obdrželi tento materiál :

- 1/ soubor poznátek maďarských soudruhů o Pavlíkovi a jejich hodnocení provedeného výsledku,
- 2/ totéž o Pavlíkově,
- 3/ podrobný výpis z protokolů s Fieldem, týkající se jeho styků v Československu,
- 4/ celkový přehled získaných poznátek o mezinárodní činnosti trockistických šifřů v souvislosti s tímto případem.

Doporučoval bych Tvůj dopis maďarským soudruhům, který by obsahoval shora uvedené požadavky.

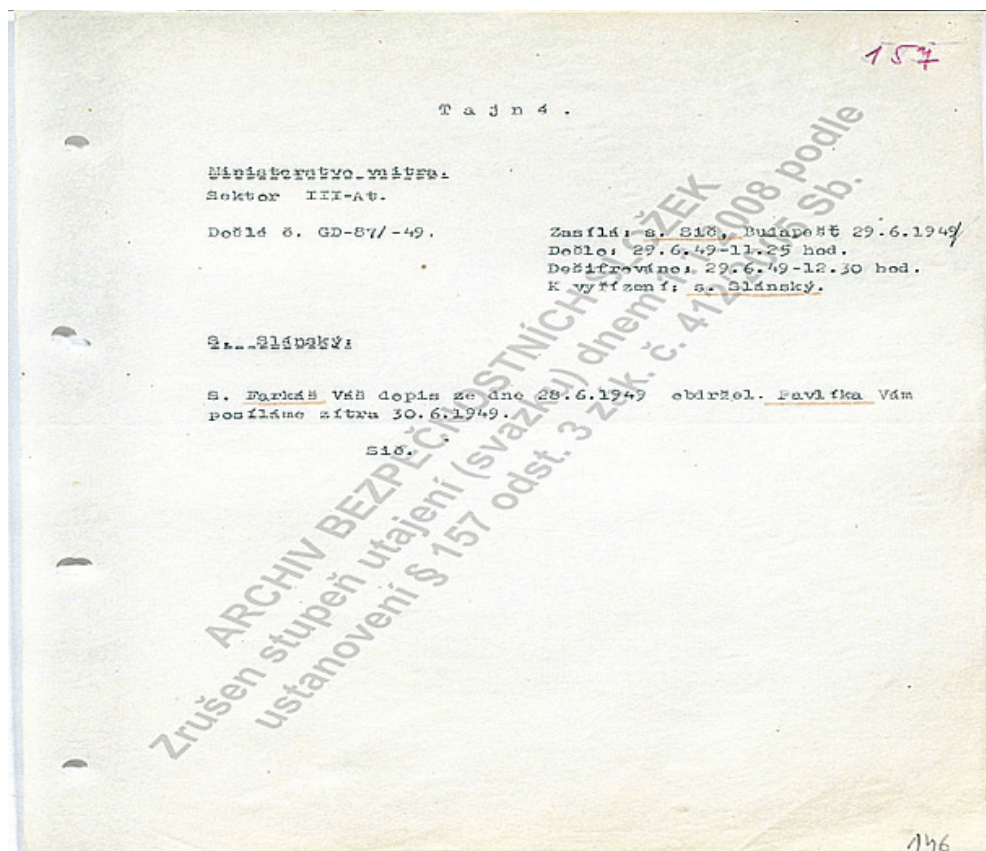
Připomínám, že dosud jsi mi nesdělil, kdo je třetím členem určené komise pro tento případ. Bylo by již nanejvýš nutné, abychom vypracovali návrh na další postup. Pro dnešek navrhuji provést první výsledk osob včera zajištěných. O ostatních věcech jsem včera večer informoval soudruha Gemindera.

Se soudružským pozdravem

9. kóp Levél Slánskýhoz Pavlíkék ügyében.
(ABS MNB 039 Noel Field, 7-es karton.)

¹³⁶ ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton. Jelentések és kiegészítések a Field-ügy kapcsán – Levél Slánskýhoz Pavlíkék ügyében. Prága, 1949. június 25.

A jelentés írója egyben megkérte Slánskýt, hogy a pontokba szedett kérelmeket küldje el a magyar félnek, és kérje azok teljesítését. Slánský elküldte a levelet, amire Szűcs 1949. június 29-én a következőt válaszolta: „*Farkas elvtárs az Ön üzenetét 1949. június 28-án megkapta. Pavlíkot holnap 1949. június 30-án küldjük, Sič*”¹³⁷.¹³⁸

10. kép Sič
(Szűcs Ernő) levele Slánskýhoz Pavlíkék ügyében.
(ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton.)

Szűcs már 1949. június 27-én megüzente Veselynek, hogy Pavlíkot és feleségét át akarják adni. Megerősítést várt a repülő másnapi érkezéséről.¹³⁹

¹³⁷ Szűcs Ernő.

¹³⁸ ABS MNB 039 Noel Field, 7-es karton jelentések és kiegészítések a Field-ügy kapcsán – *Szűcs Ernő levele Slánskýhoz Pavlík ügyében*. Budapest, 1949. június 29.

¹³⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szűcs Ernő levele Veselyhez Pavlíkék hazaadásáról*. Budapest, 1949. június 27.

T A J N Ě .

Ministerstvo vnitra.

309

Sektor III-At.

D O Š L Ě č.....OT-95/-42...

Zasílá: 7-Siř, Bud..... kdy. 27.6.49/

Věc: Pavlík.....

Došlo: 27.6.49...../dáln.-radio/

Dešifrováno: 27.6.49-J.-22,00 hod.

.....

K vyřízení: 7.S. Veselý.....

Zítřka Vám chceme předat Pavlíka a jeho ženu. Očekáváme sdělení, že Vaše
letadlo k nám zítřka přijede.

Siř.

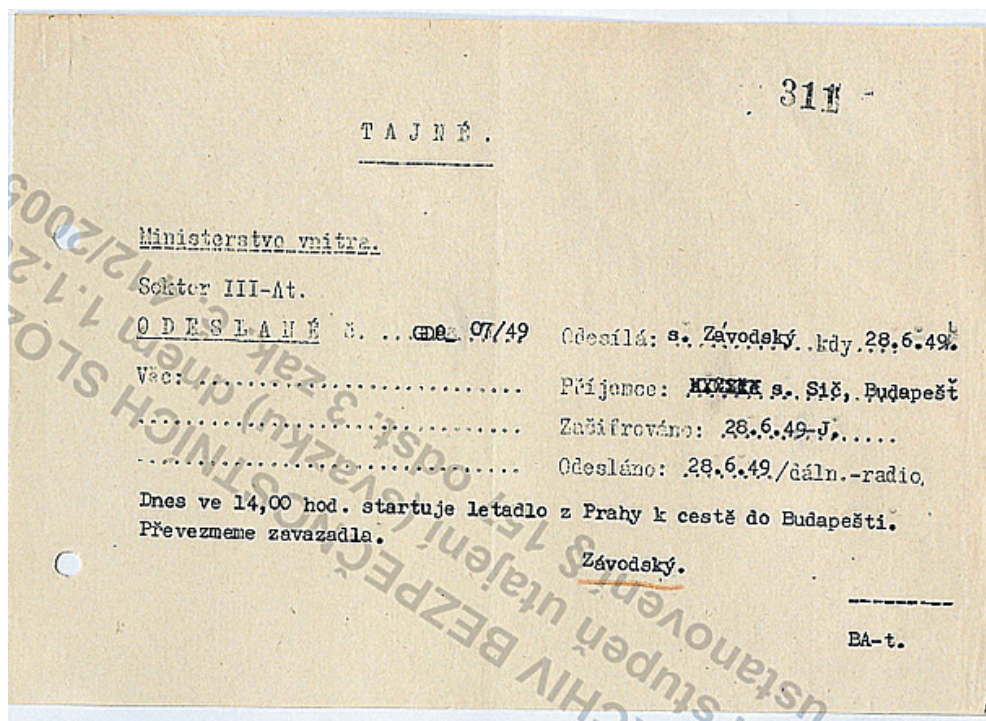
Bt-t.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK podle
Zrušení stupně utajení (svazku) dnem 1.1.2005
ustanovení § 157 odst. 3 zák.č. 412/2005 Sb.

11.kép

Szűcs Ernő levele Veselýhez Pavlík hazaadásáról.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

A következő napon, 1949. június 28-án Oswald Závodský, az Štb parancsnoka válaszolt Szűcsnek, és tudatta vele, hogy a Prágából Budapestre tartó repülőgép még aznap 14:00-kor fel fog szállni, hogy átvegye a „poggyászokat.”¹⁴⁰

12.kép

Závodský Oswald levele Szűcs Ernőhöz Pavlíkék hazaszállításával kapcsolatban.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Szűcs 1949. június 30-án küldött válaszlevelében cinikusan megjegyezte, hogy: „a két poggyással a repülő felszállt Budapestről”¹⁴¹, vagyis a további nyomozás lefolytatása érdekében Pavlíkék a dokumentumokkal együtt átadták a csehszlovák hatóságoknak.

¹⁴⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Závodský Oswald levele Szűcs Ernőhöz Pavlíkék hazaszállításával kapcsolatban. Prága, 1949. június 28.

¹⁴¹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Szűcs Ernő levele Veselýhez Pavlíkék hazaadásáról. Budapest, 1949. június 30.

T A J N É .

310

Ministerstvo vnitra.

Sektor III-At.

D O Š L Ě š. CD-88/-49.

vše: Zavazadla.

.....

Zasláná: S. Sič, Budapešť, kdy 30.6.49/

Došlo: 30.6.49-11.30 hod.

Dešifrováno: 30.6.49-11.45 hod.

K vyřízení: S. Veselý.

Dnes ráno v 8,30 hod. odletělo letadlo se dvěma zavazadly z Budapešti k Vám.

Sič.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1. 2. 2005 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

EA-t./

13. kép

Szűcs Ernő levele Veselýhez Pavlíkék hazaadásáról.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

A Pavlík házaspárra vonatkozó dokumentumokkal együtt csatolom a Prágának szánt magyar nyelvű iratokat is. Steinbergerné Molnár Ibolya* ugyanis terhelő vallomást tett Pavlíkra, a kémszervezet összekötőjére és dr. Szönyire, a magyarországi hírszerző hálózat vezetőjére. A szovjet zónában Lipcsében élő kommunista házaspárt, Molnár Ibolyát és férjét, Steinberger Bernátot meggyanúsították, hogy ajándékok fejében Stolte István beszervezte őket az amerikai titkosszolgálatba. A Steinbergernével

szemben indított büntetőeljárásban Stoltét tanúként többször is kihallgatták. Stolte az 1949-ben Steinbergernére tett hamis, terhelő vallomását 1954-ben visszavonta.¹⁴²

Steinbergernét 1949. május 27-én éjjel vették őrizetbe. Vallomást 1949. június 1-jén tett, amikor Rajk már 48 órája őrizetben volt.¹⁴³ Ahogy már előzőleg említésre került, a CSKP prágai kongresszusán jelen volt a Malenkov védelmére kirendelt Belkin, aki Farkas Mihálynak megerősítette, hogy dr. Szőnyi „vallomása” alapján nem az MDP osztályvezetője a legfőbb hírszerző, hanem „Rajk, az ideiglenes magyar külügyminiszter, az amerikaiak budapesti rezidense”.¹⁴⁴

„Pavlik Géza.

Kivonat Steinbergerné Molnár Ibolya 1949. jún. 1-i vallomásából:

»Gohrbach /amerikai titkosszolgálat egyik németországi vezetője, Stolte munkatársa/ 1947. VI.20-án írt egy levelet nekem, hogy a müncheni KP meghívja Goldhammert és engem egy szűkebbkörű megbeszélésre. A levél postán lett feladva és a KP pecsétjével volt ellátva. Én azonnal értesítettem erről Goldhammert és együtt mentünk le Münchenbe, ahol egyenesen Gohrbach lakására mentünk egy korábbi megbeszélés szerint.

1947. VI.26-án a müncheni megbeszélésen Pavlik Gézával együtt hatan vettünk részt, mégpedig Go[h]rbach Max, Stolte István, Goldhammer Bruno, Steinbergerné és Sterling Fritz. /Frankfurtból./ Pavlikot külföldről hívták meg erre a megbeszélésre, aki Svájcban hazafelé visszatérni igyekezett Münchenen keresztül Csehszlovákiába. Pavlik Fieldnél volt Svájcban.

Gohrbach beszélt arról, hogy ezt a Svájcban keletkezett mozgalmat, amely ma már behálózta Németországot, ki kellene terjeszteni dél felé.

Pavlik, aki jelenleg itt van, és a csehszlovák viszonyokat ismeri, bizonyíthatja, hogy elég sok Svájcban tartózkodott cseh van jelenleg már Csehszlovákiában arra, hogy ott is ezeken keresztül egy hálózatot tudjunk kiépíteni. Ezután rátért Magyarországra és megállapította, hogy Magyarországon olyan tekintélyes a svájci emigráció, hogy feltétlenül fel kell venni a kapcsolatot. A Magyarországon létrehozott kapcsolat után a következő lépés lenne a Jugoszláviában élő volt svájciakkal

¹⁴² ZINNER (2013) I. 372, 395.

¹⁴³ Uo. 407.

¹⁴⁴ Uo. 406.

való érintkezés felvétele. Feladatunk tehát a népi demokráciák felé kiterjeszteni mozgalmunkat, ez a lehetőség nálunk németeknél különösen szerencsésen adva van, mert egy magyar német svájci tagunk is van, és ezért hívtuk meg Pavlík Gézát is. Pavlík a hozzászólásában megemlítette, hogy ők már összeköttetésben vannak a magyarországi volt svájciakkal. /Konkrétan tudom, hogy pl. dr. Kálmán András és dr. Kálmán Andrásné külön-külön jártak Prágában ebben az ügyben./

Ezt a lépést Pavlík feltétlenül helyesnek tartotta, hogy rajtuk keresztül létrehozzák Magyarországgal a kapcsolatot. Az értekezleten Gohrbach konkrétan felszólított, hogy kezdjem el az első lépéseket megtenni ebben az ügyben.«

Steinbergerné ezután elmondta, hogy írt Kálmán Andrásnak, hogy szerezzenek neki beutazási vízumot, amit ők el is intéztek.

Steinbergerné elmondja, hogy Magyarországra való megérkezése után felkereste Kálmánékat, akiknek ismertette fenti értekezletet és anyagokat kért tőlük. Kálmánék megígérték, hogy minden elérhető anyagot átadnak.

»Gohrbach, Goldhammer és én át beszéltük a tennivalókat, amikor is Gohrbach közölte velem, hogy Magyarországra érve elsősorban keressen fel régi barátaimat. Tekintettel arra, hogy a svájci magyarok akkori vezetője Szőnyi volt, Gohrbach utasítása az volt, hogy ő velem kell megbeszélnem egy állandó jellegű kapcsolatot Pavlíkon keresztül. Erről Pavlík már a VI.26-i értekezleten tudomást szerzett.

Ezek szerint Magyarországon Szőnyi gyűjtötte volna az adatokat össze és személyesen adta volna át Pavlíknak, aki azután a német határon átadta volna nekem Münchenbe való továbbításra. Gohrbach Berlinben meghatározta, milyen anyagok érdekliek. Ezek szerint szükségük van gazdasági, katonai, ipari adatokra, mely az iparban és a mezőgazdaságban elért eredményekről, valamint a nehézségekről szól.

Ezenkívül államapparátusra, rendőrségre, közigazgatásra vonatkozó adatok. A MDP-ra vonatkozó adatok. Ezekből elérhető jegyzőkönyvek értekezletekről, a Párt szervezeti felépítéséről és káderpolitikájáról. Különösen fontos számukra a katonai adatok, mely elsősorban a Szovjet Hadsereg magyarországi állományára, felszerelésére és a magyar Néphadsereg állományára, felszerelésére és minőségére vonatkozik.«

»Első utam Szőnyihez vezetett, akit a Pártközpontban kerestem fel. Szőnyi barátságosan fogadott, azonnal megismert még a svájci

időkből. Ez a találkozás 1949. március 24-én volt. Én röviden vázoltam jövetelem célját, vázoltam a 47. VI.26-i értekezlet eredményét, mely szerint ki kell terjeszteni a hírszerző hálózatot a népi demokráciákra, elsősorban Csehszlovákia és Magyarország felé, mely hírszerzőhálózat Németországban már komoly eredményeket ért el.

Közöltem vele, hogy az értekezleten jelenlévők magyarországi viszonylatban elsősorban Szőnyire gondoltak, mint, aki össze tudja fogni a volt svájciak hazatért csoportját. Szőnyi vállalta ezt a feladatot és helyeselte azt a formát, hogy az anyagot ő gyűjti össze és személyesen viszi kb. 3 havonta Prágába, ahol ezt átadja Pavlík Gézának. Pavlík Géza feladata a cseh anyaggal együtt a német határra vinni, ahol én az élőre megbeszélte időben átveszem azokat Münchenbe való továbbításra. Szőnyi mindjárt egy pár brosúrát át is adott «¹⁴⁵

Az 1949. június 3-án készült dokumentum egy jelentés, melyben dr. Szőnyit és Vágit meggyanúsítják, hogy az OSS-be Fielden keresztül lettek beszerelve. A dokumentum érdekessége, hogy sem a készítője, sem az azonosítója nincs feltüntetve.

¹⁴⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Kivonat Steinbergerné Molnár Ibolya 1949. június 1-i vallomásából.

„Tárgy: Field - Szőnyi csoport.

J e l e n t é s .

Budapest, 1949. június 3.-án.

A második világháborút közvetlenül megelőző években és a második világháború alatt Svájcban kialakult egy »baloldali« magyar intellektuel csoport. Ennek vezetői: dr. Szőnyi Tibor /Hoffman/ és Weisz /Vági/ Ferenc voltak. A csoport 1944-ben MNFF /Magyar Nemzeti Függetlenségi Front/ néven egy szövetséget alkotott.

Már a háború elején Noel H. Field az amerikai titkosszolgálat beosztottja, Allan Dulles jóbarátja és közeli munkatársa felvette a kapcsolatot a csoporttal. Anyagi támogatásban részesítette őket és beszervezte többségüket az OSS nevű amerikai kém szervezetbe. A háború vége felé a szervezet vezetői Field útján közvetlenül kapcsolatba kerültek Allan Dullesszal.

A csoport trockista ideológiai alapon állott, szovjetellenes lapokban írt cikkeket is. Többségükben, nem voltak kommunista párttagok, sőt vezetőjük, Szőnyi is magyar pártvonalon pártfegyelmi alatt állott.

1944-ben amikor az amerikaiak látták, hogy Magyarországot szovjet csapatok fogják felszabadítani, Szőnyit és társait az amerikai titkosszolgálat segítségével jugoszlávok útján hazajuttatta Magyarországra. Az elutazás előtt azt a feladatot kapták, hogy a magyar állami életben igyekezzenek minnél nagyobb pozíciókat elérni és az általuk megtudott dolgokról vagy Fieldnek, vagy Dullesnek küldjenek jelentéseket. A kapcsolat megkönnyítésére Field felhasználta az Unitárius Segély Bizottság nevű szervezetet, amelynek ő egyik titkára volt.

A csoport tagjai tudták, hogy Field az amerikai kém szolgálat embere, tudták, hogy mi Dulles funkciója és egy része a csoportnak az OSS beszervezett embere volt.

Pavlik Gézával a csoport tagjai Svájcban ismerkedtek meg és a csoport közül néhány személy, Szőnyi, Vági, fenntartották a kapcsolatot Pavlikkal.

A csoport felgöngyölítése folyik.”¹⁴⁶

¹⁴⁶ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Field-Szőnyi csoport. Budapest, 1949. június 3.-án.

A Budapesten 1949 májusában és júniusában változatos eszközökkel kicsikart „beismerő” vallomások alapjaiban határozták meg a későbbi, úgyszintén törvénytörő csehszlovák, keletnémet és részben lengyel bírósági és közigazgatási eljárásokat. Ha csak az 1949-es magyar anyagot nézzük, akkor ebben az évben megsemmisítették a V – 1500-as ügyben keletkezett H. Field 207–209. sz. három, összesen 573 oldalt; N. H. Field 201–206. sz. hat, 1766 oldalt; G. Pavlík 163–164. sz. kettő, 438 oldalt; dr. Szőnyi 16–22 sz. hét, összesen 2.266 oldalt tartalmazó dossziéját; a koncepció alakulását stb. lehetővé tevő 5.013 oldal iratot; illetve az ezekről készített mikrofilmeket. Budapestről 347 csehszlovák, 29 keletnémet, stb. személyt érintő terhelő jegyzőkönyvet továbbítottak. Pavlíkéék 1949-es vallomását teljes terjedelemben közlöm, mert ahogyan már utaltam rá, Magyarországon ezeket a dokumentumokat megsemmisítették. Ezek az iratok a Rajk–Brankov-ügy és a Slánský-per kapcsolatának fontos részdokumentumai.¹⁴⁷

¹⁴⁷ ZINNER (2001) 22.

„Tárgy: Pavlík Géza és felesége.

J e l e n t é s .

Budapest, 1949. május 27-én.

Pavlík Géza és felesége 1945 óta többször jártak Budapesten. Itt tartózkodásukkor általában Tímár Ágnes Fürst Sándor utca 28. sz. alatti lakásán laktak.

1945 őszén és 1947 tavaszán Pavlíkné csak egyedül jött Budapestre. Első ízben /1945 őszén/ Tímár Ágnes lakásán felkeresték őt Szőnyit, Demetert, Demeternét, Kálmánt és Neufeldné Gárdos Magda[t]. Két heti itt tartózkodása alatt egy ízben Szőnyi lakásán is összejöttek.

Pavlík Géza első ízben 1947 nyarán érkezett Budapestre feleségével együtt. Kb. egy hétig időztek itt. Pavlík és Pavlíkné ez alkalommal a svájci magyar emigráció több tagjával találkoztak.

Pavlík 1948-ban egy Simkó nevezetű személlyel jött Csehszlovákiából, mind a ketten, mint Vörös kereszt delegátusok, ezenkívül velük volt egy Bim nevezetű cseh férfi is, aki szintén a Csehszlovák Vörös kereszt szolgálatában állott. Pavlíkéék Tímár Ágnessel a Balatonra mentek, ahol Pavlík találkozott Kárász és Falus nevű Magyar Vörös kereszt szolgálatában álló személyekkel.

1948-ban Pavlík még egy alkalommal járt Budapesten, mint a CEDOK vezérigazgatója folytatott tárgyalásokat az Ibusz-szal.

1949 január végén, vagy február elején szintén, mint a Cedok vezérigazgatója, delegációval érkezett Budapestre. Vele volt egy Herec nevezetű személy, aki szintén a Cedok alkalmazásában állt.

Legutóbb Pavlík f.hó 16-án érkezett Prágából repülőgépen Budapestre, ugyancsak a Herec nevű személlyel és vele volt egy vice miniszter is. Ez alkalommal Pavlík az Astoria szállóban lakott. Budapestről f.hó 19-én utazott el a prágai menetrendszerű repülőgéppel.

Tímár Ágnes vallomásában elmondja, hogy Pavlíkkal ittlétekor négyszer találkoztak. Pavlík 18-án reggel felkereste hivatalában Vágit, azonban nem találta ott. 18-án este együtt voltak: Pavlík, Tímár Ágnes és Gárdos Magda. Pavlík elmondta, hogy az utóbbi időben járt Varsóban,

Brüsszelben, majd legutóbb Genfben. Genfben mint a Csehszlovák. Vöröskereszt külügyi bizottságának vezetője utazott.

Szőnyit Pavlíkné mutatta be Tímár Ágnesnek, mikor együtt voltak Szőnyiék lakásán. Tímár Ágnes Prágából való visszatérte után egy ajánlólevelet hozott Pavlíknétől Szőnyi részére, melyben Tímár pártfogását kéri. Tímár Ágnes volt Szőnyinél meg egy ízben, Kissné Hajdú Ilonával, mikor Kissné férje után érdeklődött Szőnyinél, akivel férje valamilyen kapcsolatban állt.

Pavlik legutolsó itt tartózkodása alkalmával megemlítette, hogy Szőnyi hetekkel ezelőtt járt Prágában, nála volt megszállva, és ott két napig tartózkodott.

1948 végén Pavlíkné Pesten való tartózkodása alkalmával találkozott Vágival. Ezt a találkozót Tímár Ágnes hozta létre.

Pavlikék ismerték még Demeteréket, Kálmán Andrást, Gárdos Magdát, Kolozsvári Andrást, Haas Árpádot, Angyal Györgyöt, Aranyosi Pált, Kojcsa Ilonát és egy Kovács Róza nevű személyt, aki a Prágai Magyar Kereskedelmi Kirendeltségen dolgozik.

Tímár Ágnes még elmondja, hogy 1946-ban, prágai tartózkodása alkalmával Pavlikék megemlékeztek Field nevét és Field megbízásából Svájcból hoztak magukkal valamilyen megbízatást Prágába.

Vági Ferenc vallomásaiban elmondja, hogy 1943-1944 végéig Svájcban többnyire Lausanneban találkozott Pavlikékkal, akik a megszállt Franciaországból jöttek. Pavlikék informálva voltak a svájci magyar csoport tevékenységéről. 1945- augusztusában.

Vági ismét találkozott velük Svájcban, majd 1946-ban és 1947-ben Magyarországon.

Gárdos Magda kihallgatása alkalmával kijelentette, hogy ismeri Pavlikékat még 1937 óta. Felszabadulás óta is többször találkoztak. Legutóbb f.hó 17-én és 18-án beszéltek.

Szőnyi Tibor május 26.-i vallomásaiban vallja, hogy kb. hat héttel ezelőtt telefonon értesítette őt Vági, hogy Pavlíkné Pestre szeretne jönni könyvének fordítását megbeszélni a Szikrával, de nem kap vízumot. Szőnyi Pavlíknét Vágin keresztül Tamás Aladárhoz utasította.

A választás utáni Köztársaság téri gyűlésen Szőnyiné találkozott Pavlíkkal, aki több külföldivel volt az ünnepségen. Pavlík másnap felhívta Szőnyit telefonon és azt mondta, hogy szeretne vele beszélni, mert valami nincs rendben. Pavlík szerdára beszélt meg találkozózt Szőnyivel, az Ibusz előtt. Előzőleg Vági telefonált Szőnyinek és említette, hogy Pavlík Budapesten van.”¹⁴⁸

Pavlík Géza 1949. május 31-kei vallomásában főleg Fielddel való kapcsolatát taglalja. Szőnyi értesítette Pavlíkot, hogy Fieldet ismeretlen okból le fogják tartóztatni. Ezt az információt megosztotta a lengyel Gezon ezredessel. Pavlík papírra vetett vallomásának minden oldalát sajátkezűleg írta alá.

„Tárgy: Pavlík Géza sajátkezű feljegyzésének másolata.

F e l j e g y z é s

Budapest, 1949. május 31.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front munkájába kb. 1943 közepén kapcsolódtam be, Szőnyivel és főleg Vágival tárgyaltam meg a MNFF. egyes kérdéseit és mint szellemi irányító és tanácsadó bekapcsolódtam munkájukba. /Nyílt üléseiken ritkán vettem részt/ Mint ilyen a MNFF, által kiadót újság kérdéseit is megszokták velem tárgyalni. Egy alkalommal 1944 májusa körül elhelyeztem egy cikket újságjukba, melyet Hunwaldné erdélyi származású író nő írt és amellyel én is egyetértettem. A cikk az erdélyi kérdésekről szólt a háború után Erdélybe autonóm köztársaságot követel. A cikk alaphangja az volt, hogy a nemzetiségi kérést nem lehet egy országban megoldani es egy dunai konferencia elvi alapjait fektette le, mely 1944 májusában amikor a szovjet csapatok románia területén jártak szovjetellenesnek minősíthető. Beismerem, hogy szoros kapcsolatban álltam Hunwald családdal, akik ismert trockisták voltak.

Egy másik alkalommal Browder kérdést vitattuk meg. Bevallom, hogy én Szőnyi Tiborhoz hasonlóan Browder álláspontját fogadtam el, mint helyes kommunista álláspontot.

Gyakran folyattunk az MNFF pártcsoportjaival és külön külön egyes tagjaival is cseh-magyar kérdésekben amikor is magyarul a szlovák területekről folyt a vita. A magyarok magyar sovinsizta álláspontot, míg

¹⁴⁸ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. Jelentés Pavlík Géza és felesége. Budapest, 1949. május 27.

én csehszlovák sovíniszta álláspontot foglaltunk el, ami szintén helytelen egyoldalú politikai nézetenkből adódott.

Meg kel említenem, hogy egy dr Róth. nevezetű egyén lakott nálam néhány hónapig Lausannianon, aki trockista beállítottságú volt.

Meglehetősen jó viszonyt tartottam fenn Kopeckyvel a londoni cseh kormány svájci megbízottjával. Ez a jó viszony Svájcba kerülésemmel kezdődött amikor is a londoni kormánytól kiutalt kb. 150. sf. segéllyel támogatott. Kopeckzy az angolok ügynöke volt. Egy alkalommal Kopeckzy kérésére Szőnyi Tibor dr. az MNFF svájci vezetőjét összehoztam vele. Tudomásom van arról, hogy Szőnyi egy részletes jelentést adott át Kopeckzynak a MNFF működéséről, annak ellenére, hogy tudta, hogy Kopeckzy angol ügynök volt.

1944 elején Vági Zürich-ben felvette a kapcsolatot az »Aufbau« című kimondottan szovjetellenes lapp szerkesztőjével a velem való előzetes megbeszélés alapján. Ebben a lapba én is írtam cikkeket.

Svájci emigrációi tartózkodásom alatt ismerkedtem meg svájci munkapárt trockista frakciójának egyik vezetőjével, Karl Hofmaierrel, akivel jó barátságba kerültem, Elíserem, hogy Karl Hofmayer 1947 novemberiben tájékoztatott kizárása felől és ennek kapcsán a svájci párt belső vitájáról. Hasonló álláspontomnál fogva Hoffmaier felkért engem a kizárása után, hogy írjak cikkeket az ő lapjában, erre azonban a cseh KP. betiltása következtében nem került sor.

Svájcban való tartózkodásom alatt az MNFF. vezetői /Demetérék/ által kerültem Fielddel kapcsolatba. Demeterek támogatásával beadtam egy kérvényt Fieldhez, hogy az általa vezetett USC. anyagilag támogasson.

Így több alkalommal összejöttem. Fielddel és politikai kérdésekről beszélgettünk. Field eleinte kb. 60-100 sv.¹⁴⁹ frankot juttatott, majd később amikor belevont az OSC. szervezési munkájába, kb. havi 400 sv. frankot adott nekem fizetésként, amiről én több alkalommal sajátkezűleg aláírt nyugtákat adtam.

Egy ilyen beszélgetés alkalmával érdeklődött politikai múltáról és kilátásaimról, kérdezte, milyen szerepet várok a felszabadított országban és tudnék e úgy elhelyezkedni, hogy megfelelően tudnám őt informálni. Én vállaltam ezt a szerepet.

¹⁴⁹ svájci

Beismerem, hogy trockista beállítottságomnál fogva, melyeket a fentleirtak tanúsítanak és Field által vázolt feladatok által Field beszerzett embere, rajta keresztül az amerikaiak ügynöke lettem. Elismerem, hogy Field itt az USC. részére hírszerző feladatot végeztem és Csehszlovákia szociális, politikai és gazdasági helyzetéről adatokat és jelentésemet küldtem ki. Az első ilyen jelentést röviddel a hazaérkezésem után küldtem, amelyben beszámoltam az ország általános szociális, politikai és gazdasági helyzetéről és javaslatokat tettem egyes szociális intézmények alapítására. Slovenskón felkerestem Komzala akkori népjóléti megbízottat, akinek megmondtam az USC. feladatomat és kértem tőle adatokat. Ő hozzá Blühová nevű alkalmazottja vezetett be és Komzala őt bízta meg, hogy adja meg nekem, a felvilágosítást. Ennek alapján állítottam össze a további jelentést, mely a slovenskói szociális viszonyokkal foglalkozott különösképpen. További adatokat kértem az USC. részére dr. Vitak zsilinai orvostól Közép-Slovensóra vonatkozólag. Hronesovától /?/ Frydelről az ostravai vidék szociális viszonyairól és ezek alapján részletes beszámolót és javaslatot állítottam össze. Egyes pontos dátumokra nem emlékszem. Az USC. részére egyes helyeken helyi bizalmi személyeket kerestem, akiktől aztán a helyi adatokat kaphattam volna. Az USC.-hez való viszonyom gyors befejezése miatt azonban dr. Vitek Hronesovát /?/ és Knajovicát bíztam meg, de tőle nem kaptam adatokat. Bratislavában dr. Lindot akartam volna megbízni de elfoglaltságára való hivatkozással nem vállalta. 1945 végén átadtam Jog-nak és küldtem Fieldnek egy részletes jelentést az egészségügyi különösen a gyermekegészségügyi viszonyokról és költségvetést indítványoztam új intézményekre. Brudban dr. Sebestián orvost bíztam meg akitől azonban csak felületes adatokat kaptam.

A politikai információkat magam állítottam össze az ehhez szükséges adatokat különböző, helyekről szereztem be, könyvekből és más publikációból. Kifejezetten erre a célra emlékezetem szerint, nem volt senkivel sem külön kapcsolatam. Megjegyzem, hogy önálló politikai jelentést nem küldtem, ez csak része volt a többi szociális és gazdasági politikai problémákkal foglalkozó jelentésnek. Általában a fősúlyt a szociális dolgokra helyeztem, mert az általános politikai helyzet annakidején még nem volt annyira kiforrott a polgári pártoknál.

Field Cseh-be /Prágába:/ hazaérkezésem után először 1946 nyarán keresett fel engem, amikor már nem voltam az U.S.C. hivatalos megbízottja. Ennek ellenére Field kijelentette, hogy továbbra is fogjuk tartani a kapcsolatot és informáljam őt továbbra is az ország politikai, gazdasági és szociális helyzetéről. Beszélgetésünk közben ez alkalommal is érdeklődött – az ország politikai és gazdasági terveiről amit én szóbeli

információkban adtam neki. Én beszámoltam neki a gazdasági, szociális és politikai helyzetről és szembeállítottam Csehszlovákiával, mintahol itt jobb állapotok vannak, Field felkért arra, hogy közvetítsem közte és a magyarok között a kapcsolatot, ha erre szükség lenne.

1948 nyár elején volt nálam Field másodszor amikor Lengyelországba ment. Elmondta, hogy Lengyelországba azért megy, hogy tanulmányozza az ottani viszonyokat és ezen célból Lechmanová nevezetű nőhöz fordul, aki Genfben USC-nél dolgozott és Lengyelországban az USC-t vezette. Látogatása 1–1 1/2 órát tartott így semmi jelentősebb kérdésről nem tárgyaltunk.

Harmadszor Field Lengyelországból való visszatértekor 1948 novemberében járt nálam. Lechmanová összehozta lengyel közéleti személyekkel, akiken keresztül tökéletesen tájékozódott a lengyel politikai viszonyokról és gazdasági helyzetről. Felkért engem is arra, hogy mutassam be csehszlovák közéleti embereknek, hasonlóan Lengyelországhoz, Csehszlovákiáról is tiszta képet kapjon gazdasági vonalon. Én kérését nem tudtam teljesíteni, mert nekem közéleti személyekkel nem volt komoly kapcsolat. Csak dr. Rais Stefán-nak /: az elnöki iroda politikai osztályának vezetőjével:/ talákoztak lakásomon és akkor Field különböző gazdasági kérdésekről informálódott, de legfőképpen a csehszlovák alkotmány részleteiről volt szó, amit meg is kritizált. Ugyanakkor elmondta nekem, hogy magyarországra is el akar menni, hogy ott is tanulmányozni tudja a politikai, gazdasági és szociális helyzetet.

Svájcba való elutazása előtt közölte velem, hogy sikerült összejönnie sok csehszlovák közéleti emberrel, akiktől sok érdekes dolgot tudott meg, sőt még vidéken is járt valami gyári ünnepségen. Állítása szerint Lengyelországból hozott ajánló sorokkal járt többek között Vilem Novy / A Rudé Právo szerkesztője/ és Frejlánál / az kom.párt gazdasági osztályának vezetőjénél stb. Akkoriba volt a cseh és a magyar kormány közötti megegyezés, melyben kölcsönösen áttelepítenek Csehszlovákiából magyarokat, Magyarországról csehszlovákokat. Én vázoltam neki erre vonatkozólag a tervezetet, megállapodás lényegét és közöltem vele a két éves terv eredményeit is és a különböző politikai, gazdasági és szociális kérdésekről beszéltünk.

Ezután hirtelen eltűnt Prágából anélkül, hogy elkészönt volna. Csak Genfből írta meg, amikor azt is közölte, hogy rövidesen vissza fog térni. Elismerem, hogy Szőnyiéktől Budapestről, mint Kálmán Andrásról is közvetítettem levelet Svájcba a Svájcba maradt magyaroknak és Fieldnek

is. A levelek tartalmát nem ismertem az én szerepem csak a továbbítás volt.

Fieldről ezután 1945 tavaszán hallottam, amikor is dr. Szőnyi Tibor volt nálam és közölte velem, hogy Fielddel bajok lehetnek és ha Magyarországra jönne letartóztatnák. Én 1949 májusában csehszlovák ügyben Varsóba utaztam, ahol látogatást tettem a lengyel vöröskeresztnél és figyelmeztettem Gezon ezredest, hogy Fielddel bajok vannak. Gezon kijelentette, hogy le fogja értesíteni Lechmanovát és erről Gezon konkrétumokat kért tőlem, én közöltem vele, hogy semmi konkrétumot nem tudok, ha ő többet akar tudni, szóljon át Szőnyihez Magyarországra.

Mialatt én Varsóban voltam a Belkereskedelmi Minisztériumba aktuálissá vált a Budapestre való utazás. Ezen utazás célja a Magyarország és Csehszlovákia között 1949 évben lebonyolítandó utaztatási program megbeszélése volt. Az utazást a minisztériumban Herec osztályfőnök készítette el, amikor én Varsóból visszajöttem Steiner viceminiszter közölte velem szerda délután hogy menjek vele Pestre hétfőn. Megszereztem a vízumot a nemzetibanki engedélyt és hétfőn Steinerrel, Hereccel és Kossuth-tal a Nemzeti Bank igazgatójával Pestre repültünk, ahová aznap vonattal megjött Bratislavából Truska szlovák idegenforgalom vezetője is a repülőtéren Bartel Ernő közlekedési minisztérium idegenforgalmi vezetője várt a kíséretével és az IBUSZ képviselői a repülőtérről az Astoriába mentünk, elhelyeztük a podgyászainkat és kimentünk az akkor lezajlott választás utáni nagygyűlésre, mely odaérkeztünk már foly, Rákosi beszélt. Mint külföldieket kordonon kívül helyeztek el, a balkontól nem messze. Mialatt figyeltem a beszédet, valaki meghúzta a kabátom ujját a tömeg első sorából és nevémen szólítva köszöntött. Hátrafordultam és dr. Szőnyi feleségét pillantottam meg, ő húzta meg a kabátomat. Néhány szót váltottunk csak, mert engem Rákosi beszéde érdekelt. Kérdeztem most mit csinál a kisfiúk, hogy van Tibor. Tréfásan kérdeztem meg lett e választva, Szőnyiné mutatta, hogy a férje fenn van a balkonon, hogy az utóbbi időben alig látja, mert a választásokkal annyira el volt foglalva férje, hogy nem jut ideje semmihez. Kérdezte látjuk e még egymást, amire én azt mondtam, hogy aligha, mert nem lesz időm. Észrevette a kabátomon a kitüntetést és kérdezte, hogy ez pártjelvény e, mire a mellette álló Herei elvtára megmutatta neki a cseh pártjelvényt, mely Szőnyinének nagyon tetszett. Közben a gyűlés befejezése közeledett és minthogy nem akartunk időt veszteni, avval hogy a tömegbe kerülnünk elmentünk. Szőnyiné még kérdezte, hogy tud e még telefonálni, amire én választ nem adtam, mert elmentünk és ő is átszaladt a másik oldalra. A gyűlésről

visszatértünk az Astóriába, ahol együtt vacsoráztunk a Közlekedési Minisztérium és az IBUSZ embereivel. Másnap reggel a szállodában felkeresett engem Neufeldné, akivel a feleségem telefonon közölte, hogy Pestre jövök, feljött Tímár Ágnes is a prágai csoporttal, azután elmentünk a Kereskedelmi Bankba, ahol beváltottuk az okveditivjeinket.

Azután a Közlekedési Minisztériumba mentünk ahol ebédig tárgyaltunk, az Apostoloknál ebédeltünk. Ebéd után elmentünk Dobogókőre, ahonnan este hazajöttünk. A társaság egy része különvált, én meg Kossuth visszamentünk a szállóba és lefeküdtünk.

Szerdán reggel megint feljött hozzám Timár Ágnes. Azután én Hereczel és Henshoz mentek ahol délutánig tárgyaltunk és ott is ebédeltünk. Délután én Timár Ágnessel bevásároltam az Astoria melletti cukrászdában meguzsonnáztunk. 7 órakor összejöttünk Steiner viceminiszter szobájában a pesti tárgyaló felekkel, aláírtuk a szerződéseket, a társaság nagy része valami lokálba ment, én Sebestyén¹⁵⁰ Ibusz igazgató kocsiján Tímár Ágneshez mentem a Fürst Sándor utcába, ahova feljött Neufeld Magda is. Együtt voltunk kb. 12 óráig, amikor is Neufeldné társaságában a szállóba mentem, ő meg hazahajtatott.

Másnap / csütörtök/ reggel visszarepül Prágába. Én az Ibusz részéről dr. Svéd igazgatóval, dr. Kerekesné és dr. Sebestyén igazgatóval tárgyaltam meg a Minisztériumnak belföldi, illetve a Nemzeti Bank megállapodása alapján a két utazási iroda közti konkrét kérdéseket. A svájci csoport egyik tagjával sem találkoztam, vagy beszéltem, ez alkalommal az említett Szőnyinével történt véletlen találkozáson kívül.

Pavlik Géza¹⁵¹

Pavlik Géza 1949. június 1-jén tett vallomásában is elsősorban a Fielddel való kapcsolátát emeli ki. Ez egy sokkal összeszedettebb, részletesebb vallomás, ahol már jól kivehetők az ok-okozati összefüggések. Mintha Pavlik teljesen újrafogalmazta volna a május 29-i vallomását. Szőnyi konspirációs felelőssége és Pavlik ügynöki szerepe a vallomásban sokkal jobban ki van emelve. Ebben az esetben is minden oldalt saját kezűleg írt alá.

150 Sebestyén György dr., az IBUSZ vezérigazgató-helyettese 1945-ben.

151 ABS MNB 037 Pavlik Géza és társai. 6-os karton. Pavlik Géza saját kezű feljegyzésének másolata. Budapest, 1949. május 31.

„P a v l í k Géza 1949. június 1-i
sajátkezű feljegyzésének másolata.

1942. őszén Marseilleis-ből Svájcba menekültem. Az odaérkezésünket E n g e l / angol/ György avizálta, a Svájcban élő magyar pártcsoportnak Zürichbe. Mi Laussane-ban helyezkedtünk el, ahová kaptunk Zürichből Frankl férjezett Kálmán Paulától levelet és csomagot. Személyesen elsőnek Demeter Ri [sic!] jött át hozzánk. 1943. húsvétjára meghívtak a magyar elvtársak Zürichbe, ahol megismerkedtem a vezetőjükkal, Szőnyivel, akkor Hoffmannal. Szőnyi vezetői működése eléggé autokratikusnak tűnt fel, amit akkor a többiek politikai tapasztalatlanságával magyaráztam, Szőnyi nem tűrt ellenvéleményt, mindig aszerint választottak meg kedveltjelt, ki hogyan tömjénezte.

Később Szőnyi átjött hozzánk Laussane-ba látogatóba - útban Genfben - ahol Bauer Iván működött. Megalakították az MNFF-et, amelyről sokat vitatkoztam velük. mert néhány kétes elem volt benne. Régi diplomatákkal tárgyalt, jóllehet nyilvánvaló volt ezen elemek nyugati érdekeltsége.

Egy alkalommal a Browder kérdést vitattuk meg. Nem emlékszem melyik újságban olvastam róla, de bevallhatom, hogy Browder álláspontját nem ítélt meg helyesnek. Szőnyi emlékezetem szerint hasonlóan ítélte meg a dolgot. Volt-e ennek konkrét megnyilvánulása, nem tudom, de a svájci szoc. elemekkel való intenzív összeköttetésből lehetne arra következtetni, hogy nyugati körök ezen az utón akarják biztosítani befolyásukat Magyarországra felé.

A vitáink sokszor a csehszlovák kérdéstről folytak, amelyben én nem értettem egyet a magyarokkal.

Amikor nálam a nyelöcsövem tágulásának operációjáról volt szó és annak anyagi kérdését tárgyaltuk, a magyar csoport felhozta, hogy Genfben van az USC, annak vezetője Field őket támogatja - Demeterék tudomásom szerint főleg Field támogatásából éltek - és részemre is tudnának nála segílyt szerezni. Beadtam általuk kérvényt, melyet ők támogattak és az USC kilátásba helyezte a segítségét. Erre nem került azonban sor.

Ezzel szemben felkeresett minket az USC hivatalnoknője és aztán Demeterné kíséretében mi át mentünk Genfben, ahol megismerkedtünk személyesen Field-dékkal.

Ez alkalommal Field csak általánosságban és főleg a saját baloldaliságáról beszélt. Utána meglátogatott minket Lausanne-ban. Ez alkalommal Field arról beszélt, hogy a háború utánra a felszabadított országokba segélymissziókat küld vállalom-e a CSR.-be küldendőt, mert ő mindenhová baloldali beállítottságú embereket akar küldeni. Field érdeklődött politikai múltamról és kilátásaimról, kérdezte, hogy milyen szerepet várok és tudnék úgy elhelyezkedni, hogy megfelelően tudjam informálni. kijelentettem, hogy ez ugyan nem tőlem függ, de igyekezni fogok. Én vállaltam a küldetést. A későbbiek során kidolgoztam egy tervezetet. Ezen tervezet alapján megbízott Field egy missióval, mely szociális burokban lényegében gazdasági és politika célokat szolgál, amit én vállaltam, hogy biztosítsam egzisztenciámat.

Eleinte kaptunk Fiaidtól kisebb segélyt havonta, azt hiszem 60 frankot havonta, a missió organizálásától kezdve 400 frankot amivel Field a Schweizer Hilfswerk für die CSR-beni működésemet is honorálta. Feladatom volt otthon megszervezni a segélyakciót és ennek céljából Fieldnek adatokat közölni az ország helyzetéről. Én az ország pusztulására való tekintettel kívánatosnak tartottam bárholnan jövő segélyt, nem ítélt meg kellően, hogy milyen politikai követelésnek szolgál Field missiója.

Ilyképpen Field és általa az amerikaiak ügynökévé váltam aminek következtében aztán küldtem az adatokat az ország helyzetéről.

A magyar csoport politikai működése az első turnus hazautazása után legyengült emlékszem- hogy Szőnyi nem tudott a többiek el egyszerre menni és még egy másiktól- nem tudom ki volt az, néhány nappal később ment át Franciaországba, valami missió segítségével, angol vagy amerikai már nem tudom. Én ezután 1945 szeptemberében a[z] Ist. követség segítségével, hivatalos repatíciójával kerültem haza. Fieldtől utasítást kaptam, hogy lépjek összeköttetésbe Staep proff.-ral, aki amerikai ügynök volt és az amerikai Ist. segélyt vezette. Staep velem szemben bizalmatlan volt és barátságtalanul fogadott, olyannyira, hogy jól-lehet, hogy egy szállodában laktunk, /Alerax-ban / letagadott engem Jog [Jog], az U.S.C. vezetője előtt, aki Hágába jött, hogy engem inspiráljon. Amikor mégis összejöttem vele, Jog azt akarta, hogy menjek Kassára, hogyott segítsek valami Tajc nevű embernek, akit, akit a misszió vezetésével bízott meg. Én ezt nem fogadtam el. Azt kívánta, küldjek Amerikába részletes jelentést az ország szükségleteiről. Én ezt megtettem, azt a választ kaptam Fieldtől Amerikából, hogy nincs elég pénzük, hogy csak kisebb akciót csinálnak, hogy adjunk át mindent az unitárius egyháznak, amit meg is tettem. Dr. Haspel - aki

ezen időben Amerikában járt - és helyettese vette át az akciót, lenn járt akkor valami Leitberg nevezetű ember Amerikából, akivel tárgyaltam a dolgokról. Az is akarta, hogy segítsek tovább. Field azután 1946-ban jött Prágába, amikor meglátogatott engem dr. Kohn-nal, akit még Genf-ben ajánlottam neki mint vezetőt egy unitárius orvos-misszióhoz. Ez a misszió /19 tanár/ dr. Kohn vezetésével beutazta Csehszlovákiát. Ezen orvosi misszióknak politikai feladatai is voltak. A vezetőjük dr. Kohn is származására nézve amerikai állampolgár, akinek felesége Sirokinál volt alkalmazva hazaérkezése után. Field ez alkalommal az ország fejlődéséről érdeklődött, különösen a gazdasági kérdésekkel foglalkozott, amiről adtam neki szóbeli információkat, amennyire azokat a publikációkból ismertem. Ezen ismertetésemben és a jelentéseimben is a gazdasági és szociális kérdésekkel kapcsolatban politikai dolgokról is beszéltem. Főleg a két nemzet egymás közti különbségeiről, nemzeti, kulturális és felekezeti, valamint szociális téren, amiben Csehország javára nagy előnyök mutatkoznak.

1946 nyarán feleségemmel együtt néhány napot Pesten töltöttünk, ahol összejöttünk a svájci barátokkal: Szőnyivel, dr. Kálmánékkal, Demeterékkel, Vági Ferencsel. Ez utóbbiak nagyrészt panaszkodtak Szőnyi barátságatlansága miatt, hogy túlbecsüli önmagát.

Szőnyivel a pártközpontban találkoztunk és egy este eljött Demeterékhez, hogy velünk találkozhasson. Kérdezte tőlem, milyenek a kapcsolataim Fielddel. Én vázoltam őket és megtudtam, hogy Magyarországon működik az U.S.C. melynek részére szüksége volna támogatásra és hogy a vezetőnő, Kojcsa Ilona, összeköttetésben van Fieldékkal. Ezt én csak annyiból tapasztaltam, hogy eléggé kimérten fogadott minket is.

Fielddel azután alig volt kapcsolatom, csak amikor 1948. novemberében Lengyelországból jövet hosszabb ideig volt Prágában, jöttünk össze. Ez alkalommal mesélte, hogy Lengyelországban összejött minden számbajöhető funkcionáriussal és azt szeretné csinálni nálunk is, hogy megismerje a helyzetet és aztán kibővíti az ismereteit Magyarországgal is és ír majd könyvet a népidemokráciákról. Én beszéltem neki a kétéves terv eredményeiről és főleg az új alkotmányról, melynek szövegét megszereztem neki. Fieldet főleg a cseh-szlovák viszony új eredményeiről Informáltam és ennek várható fejleményeiről, hogy Szlovenszkóban a helyzet javulni fog, ha az iparosítás előrehalad.

Egy alkalommal összejött nálam dr. Rais/?/ Stefánnal, akivel közösen vitatkoztunk különböző gazdasági kérdésekről. Később aztán nagy kétségbeeséssel jött, hogy Svájcban nem akarják neki meghosszabbítani

az útlevelét és így ő a-patriol marad. Tanácsoltam neki, adjon be egy kérvényt a prágai konzulátushoz, - ő azonban mutatott nekem újságcikkeket, amelyek írják róla, hogy kommunista sejteket szervezett már 1939-ben a külügyminisztériumban, és ezért az amerikaiellenes bizottság elé állítják, hogy tehát a konzulátus nem adná meg neki a meghosszabbítást.

Ennek ellenére egyszerre csak közölte, hogy fennjárt a konzulátuson és szó nélkül meghosszabbították az útlevelét. Én ezt nem értettem. Ő ezt azzal magyarázta, hogy a konzulátuson őt nem ismerték és a cikkeket talán nem olvasták.

Prágából elment, anélkül hogy elköszönt volna és csak Genfből írta, hogy nem ért rá, de a címét nem közölte, csak annyit, hogy vissza fog jönni. Tőlem ebben az írásában mást nem akart, minthogy legyen segítségére a vízum megszerzésénél és én írtam is ez ügyben dr. Winklernek Bernbe, aki fogadta őt és bemutatta dr. Langnak.

Meg jegyzem, amikor Field a passzus bajairól beszélt, összekötetésbe akart kerülni Geminder elvtárrsal. Azt hiszem, irt neki, rám való hivatkozással, mert egy ízben felkerestek engem a pártközpontból és információt kértek róla. Én azt mondtam, hogy tudomásom szerint antifasiszta, de hogy tagja-e az amerikai pártnak, azt még dr. Kohn Alice sem tudta, akivel együtt volt Amerikában. Gminder nem fogadta Fieldet, aki emiatt meg volt sértve. Azután már többet nem hallottam róla, csak amikor Szőnyi kiutazott Berlinbe és nálunk megszállt, szóbakerült Field. Szőnyi azt mondta, hogy Field nincs rendben, vigyázni kell. Lehet hogy mondta, hogy ügynök. - Én ekkor elmondtam Field útlevelé ügyét és beszélünk róla, miből él, ami mind együtt gy-nua-sá teszi. Azt hiszem Szőnyi említette, hogy ha Field Magyarországra jönne, lefognák.

Röviddel rá Prágában járt dr. Winklerné, akinek elmondtam, amit Szőnyitől hallottam, nehogy a férjének kellemetlensége legyen ha vízumot ad neki. Amikor április elején Zürichben voltam, azt megismételtem. Varsóban figyelmeztettem Fildre Gesow ezredest, aki a hadügyminisztérium megbízottja a lengyel Vörös keresztnél. Gesow nagyon odavolt. Azt mondta, ő ismeri az egész Field családot és hogy honnan veszem ezt. Én megmondtam neki, hogy Szőnyitől, konkrétabb adatokat azonban nem tudok.

Gesow azt mondta még, hogy figyelmeztetni kell Lechmanovát/?/ is, akit annakidején Field Lengyelországba küldött és aki jelenleg a népjóléti minisztériumban dolgozik. Bevallom, hogynem volt helyes Field

Prágába jövetelét nehezíteni, de a véletlen folytán Párisban megkapta a vízumot és eljött. Egy nap a távollétem alatt telefonált, a feleségem azt mondta neki, hogy majd felhívjuk. Field ottlétét közöltem Londra /?/ viceminiszterrel, vagy a helyettesével, Hedinával, aki azt mondta, hogy már tudják, hogy ott van és tőle tudtam meg azt is, hogy Párisban kapta meg Field a vízumot.

Mi vele nem léptünk összeköttetésbe és nem tudtuk mi van vele.

A Field ügygel kapcsolatban belátom, hogy eszközéül adtam magam és sok olyan kérdésben nem voltam óvatos, amiben kommunista létemre ébernek kellett volna lennem, Fieldet főleg gazdasági kérdések érdekelték, amit leplezett közjogi érdeklődésekkel és ez sikerült neki.

Én a hazajövetelem után jelentkeztem a párnál és a KSS parlamenti klubjának titkári állásával lettem megbízva. Ezt főleg Holdos /?/ ajánlásának köszönhettem. Az USC misszióról informáltam a népjóléti minisztériumot, adatokat kértem, de nem kaptam. Jelentkeztem Hodinova-Sp/?/-nél is, aki ismeri Field bátyját, de nála sem volt eredményem. Egyes képviselőket a kerületük szociális segélyezésével bírtam megnyerni, de tőlük csak általánosságokat tudtam meg.

A titkári állást nem töltöttem be jól, mert nem volt politikai aktivitásom a képviselőkkel szemben. A képviselők között annakidején különösen Valo volt a népfront politika ellen. Husák körüli csoport nacionális klikkje sok bajt okozott.

A klubból való kiválásom óta nem jövök össze politikai tényezőkkel, inkább gazdasági téren működök a belkereskedelem terén és nincs ezért elegendő kritikám. Mint a Cedok igazgatója voltam Herec belkereskedelmi miniszter sekony seffel Párisban és Brüsszelben 1948. végén, Budapesten megint vele és Navara igazgatóval 1948 novemberében és most májusban Navara igazgatóval Varsóban és Stereici, Herec, Kissuth [sic!] és Truskó kíséretében megint Pesten. Április első napjaiban voltam Novy viceminiszterrel Genfben a Vöröskereszt végrehajtóbizottsági ülésén. Fielddel nem találkoztam és ismétlem, hogy őt 1948. novembere óta nem láttam.

Bűnömül rovom fel hogy a magam előnye kedvéért nem voltam óvatos. A missziót azért vállaltam, hogy legyen egzisztenciám a felszabadulás után. Ez a várakozás nem teljesedett be, viszont eszközéül adtam magam ellenséges célú információ adására. Mert ha ezek csak szociális és általános gazdasági jellegűek is, az ellenség kezébe veszélyes

fegyvert képeztek. Politikai személyeket nem sikerült általában találni, akitől valamit meg lehetett volna tudni.

Field kívánságára hazajövetelem után kidolgoztam részletes jelentést az ország szociális és gazdasági helyzetéről, mely foglalkozott a hiányokkal és nehézségekkel. Ezt a jelentés részben közvetlen küldtem neki, részben Joynak adtam át, akiről fentebb szó volt. Küldtem továbbá hasonló jelentéseket az U.S.C. genfi irodájába is. A helyzetjelentések foglalkoztak az élelmezési, ruházkodási, lakáshiányokkal, - a termelés alacsony fokával, a lakosság egészségügyi állapotával, gyermekhalandósággal és más szociális bajokkal. Mindezen jelentések ilyenképpen politikai képet is nyújtottak az országról. Szlovákiára vonatkozólag az adatokat Blühovától a minisztérium szoc. osztályától kaptam részben - másrészt fordultam magánszemélyekhez, akiket segélyakció kilátásba helyezésével igyekeztem adatok adására bírni.

Pavlik Géza¹⁵²

A Pavlik Géza ügyében ugyanazon a napon, vagyis 1949. június 1-én keletkezett dokumentumot mint vallomást tüntették fel, de ez inkább egy kivonatnak tűnik, amiben véleményem szerint a Pavlik elleni főbb vádpontok vannak felsorolva.

„P a v l í k G é z a 1949. június1.- i
sajátkezű feljegyzésének másolata.

1942. őszén Marseilles-ből Svájcba kerültem és a Svájcban élő magyar pártcsoporttal kerültem kapcsolatba. 1943. húsvétján ismerkedtem meg a magyar pártcsoport vezetőjével Zürichben, dr. Szőnyi Tiborral.

A magyar pártcsoportban egy alkalommal az u.n. »Browder-kérdést« vitattuk meg. Bevallom, hogy a Browder-kérdésben Browder trockista álláspontját fogadtam el. Hasonlóan dr. Szőnyi Tibor álláspontjához. A pártcsoportban vitatkoztunk a cseh és szlovák kérdésekről is. Itt én mindig szlovák soviniszta álláspontot foglaltam el.

Egy alkalommal dr. Szőnyi Tibor és Demeter György megemlítette, hogy a magyar pártcsoportot anyagilag Field /USC/ támogatja és részemre is tudnának nála segílyt szerezni. Én be is adtam egy kérvényt Fieldnek, amire Field kb. havi 60 sv. frank támogatásban részesített. Később -

¹⁵² ABS MNB 037 Pavlik Géza és társai. 6-os karton. Pavlik Géza saját kezű feljegyzésének másolata. Budapest, 1949. június 1.

amikor az unitárius segélyszerv munkájába belevont - havi 400 sv. frank volt a fizetésem.

Fielddel így több alkalommal tárgyaltam, amikor is Field érdeklődött politikai múltamról és Csehszlovákiába való visszatérésem utáni kilátásaimról, milyen szerepet várok és tudnák-e úgy elhelyezkedni, hogy megfelelően tudám őt informálni. Kijelentettem, hogy ez ugyan nem tőlem függ, de igyekezni fogok.

Egy másik alkalommal megbízott az unitárius segélyszervezet képviselőjével Csehszlovákiában, mely lényegében gazdasági, szociális és politikai célokat szolgált az amerikaiak számára, amit én vállaltam, egyrészt azért, hogy biztosítsam egzisztenciámat.

Ilyenképpen Field és általa az amerikaiak ügynökévé váltam, minek következtében adatokat juttattam neki az ország helyzetéről.

*Dr. G. Pavlík s.k.*¹⁵³

Pavlik Géza újabb kihallgatási jegyzőkönyve 1949. június 2-án keletkezett. Érdekes, hogy az előzőekkel ellentétben ennek a dokumentumnak más a nyelvezete, itt még jobban ki van emelve Szőnyi szerepe. Szőnyi közölte Pavlíkkal, hogyha Field Magyarországra utazik, akkor le fogják őt tartóztatni. A Szőnyi által közölt információt követően Pavlík figyelmeztetni próbálta Fieldet, hogy ne utazzon a keleti blokkba, mert letartóztatják. Bevallása szerint azért próbálta őt figyelmeztetni, mert ha Fieldet elfogják, akkor ő is bajba kerülhet. Pavlík ebben a dokumentumban beismerte, hogy összekötő volt Szőnyi és Field között. Figyelemre méltó, hogy a jegyzőkönyv vezetőjének nehézséget okozott az idegen nevek leírása, többek között Karl Hofmayert, Karl Hoffarcicenek, Vilém Novýt pedig Vilém Konyznak írja.

¹⁵³ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Pavlik Géza saját kezű feljegyzésének másolata – kivonat.* Budapest, 1949. június 1.

„...../194..... szám

Gyanúsított kihallgatásáról

jegyzőkönyv.

Készült **Budapest**¹⁵⁴.....1949 évi **június** hónap **2** napján
délelőtt (délután; órákor.....gyanúsított
.....kihallgatása alkalmával.

Jelen vannak: alulírottak.

Gyanúsított kérésére – Az eljáró tisztviselő intézkedése folytán a
kihallgatás

.....
.....

mint hatósági tanúk jelenlétében teljesítették, történik.

*Idézésre megjelent – Az előállított gyanúsított személyes viszonyaira
nézve megkérdezettvén, előadja:*

1. Családi neve (esetleg mellékneve): **Pavlik**

Esetleges előbbi neve:

2. Utóneve (több utónév közül az, **Géza**

’melyen közönségesen szólítják, aláhúzendó):

(Férjes, vagy özvegy nőknél férjük teljes neve is felveendő.)1

¹⁵⁴ Kiemelések tőlem (szerk.)

3. Atyjának családi és utóneve: **Maximiján Polizer**

I. Anyjának családi és utóneve: **Ernestina Vluckova**

5. Születési ideje: **1894** év **május** hó **24** nap

6. Születési helye: **Oszlan**

..... község (város)vármegye

..... község (város) kerület..... ország

- (16 éven aluli gyanúsítottól megkérdezendő, hogy melyik lelkészt hivatalnál vagy anyakönyvi kerületben anyakönyvezték.)

7. Családi állapota

(Nős férfinál a feleség neve): **nős, Heller Sarolta**

8. Honossága **Ruzsomberon**

9. Községi illetősége:

.....község (város)vármegye

.....község (város)kerület ország

10. Lakhelye: **Prága**

11. Kora: **56** éves

12. Foglalkozása (állása, hivatása): **vállalati igazgató**

Tüzetesen megjelölendők:

a) közszolgálatnál minőség, díjazás,

eskütétel, véglegesség v. ideiglenesség;

b) magánszolgálatnál (az alkalmazás

és foglalkozás minősége;

c) indítványos bűncselekménynél (az alkalmazás állandósága, díjazás minősége):

d) kiskorúaknál és önálló keresettel nem bíró asszonyoknál a családfő foglalkozása;

13. Vagyoni viszonyai: **egy fél háza**

(esetleg ingatlan birtok);

14. Katonasági viszonyai : **1914-1918-ban**

15. Szellemi műveltsége: a) ír és olvas?

jogi fakultás b) magasabb iskolai képzettsége?

16. Anyanyelve: **szlovák**

17. Az örökösökre át nem szálló címek,

rend és díszjelek:

18. Terhelt gyámság vagy

gondnokság.

19. Előző büntetések: **nem volt.**

20. A gyanúsítottnál netán felismerhető

testi vagy szellemi fogyatkozás:

Személyazonosságának megállapítása után közöltetik terhelttel, hogy. .

.....

.....kására elkövetett.....

.....gyanúsítottatik.

Gyanúsított figyelmeztetvén védőválasztói jogára, felvilágosítottván védő kirendelésének módozatairól és az ingyenes védelem esetéről, kijelenti:

a) Védőül választom.....

.....ügyvédet.

b) Ingyenes védő kirendelését kérem.

c) Nem kívánok védőt.

Arra a kérdésre, hogy kíván-e valamit előadni, terhelt következőleg nyilatkozik:

Az 1914- 18-as világháborúban Oroszországba kerültem, onnan Magyarországra jöttem és részt vettem 1919-ben, mint vörös katona a forradalomban. 1920-ban Szlovákiába mentem, majd később Rózsahegyen telepedtem le. Itt az akkor legális szlovák kommunista párt rózsahegyi körzetének ügyvédje voltam, mindaddig amíg a Párt illegalitásba nem vonult. A párt ügyvédje anélkül voltam, hogy gyakorlatilag a párt tagja lettem volna.

A szlovák Kommunistapárt illegalitásba vonulása után a pártmunkába nem vettem részt és 1939 májusában nyugatra /: Belgiumba, Franciaországba, Svájcba ./ vándoroltam ki.

1942 őszén Marsaillesből Svájcba kerültem és az ott élő magyar pártcsoporttal kerültem kapcsolatba.

1943 húsvétján ismerkedtem meg a magyar pártcsoport vezetőjével Zürichben, dr. Szőnyi Tiborral. Ezzel a pártcsoporttal ettől az időtől kezdve szoros kapcsolatot tartottam fenn.

A pártcsoport tagjai a következők voltak: Szőnyi, Vági, Demeter, Demeterné, Kálmán András, Kálmán Andrásné, Detre István stb.

Elismerem, hogy Szőnyivel és főleg Vágival tárgyaltam, maid az MNFF /: svájci pártcsoport/ egyes kérdéseit és mint szellemi irányító és tanácsadó bekapcsolódtam aktívan a munkájukba.

Egy alkalommal 1944 májusa körül elhelyeztem egy cikket az újságjukba melyet Honwaldné - ismert trockista - írt, s amellyel én is egyetértettem. A cikk az erdélyi kérdésekről szólt és a háború utánra Erdélybe autonóm

köztársaságot követelt. Ez a cikk vita céljából készült, bár tudtam, hogy akkor már a szovjet csapatok Romániában jártak és így szovjetellenes beállítottságú volt.

Elismerem, hogy szoros kapcsolatban álltam a Honwald családdal, akik ismert trockisták voltak. Elismerem, hogy svájci tartózkodásom alatt trockistákkal voltam körülvéve, dr.Roth, Karl Ho Farcice, Szőnyi Tibor stb.

Elismerem, hogy dr. Szőnyi Tibort MNFF svájci vezetőjét, összehoztam dr. Kpeczkyvel a londoni cseh kormány svájci megbízottjával, akiről tudtam, hogy Benesnek, tehát az angoloknak az ügynöke volt.

Elismerem, hogy 1944 év elején Vági Ferenc a velem való előzetes megbeszélés alapján Zürichben felvette a kapcsolatot az Aufba[u] című kimondottan szovjetellenes lap szerkesztőjével. Ebben a lapban én is írtam cikket.

A Svájcban elterjedt Browder kérdésben elismerem, hogy Browder álláspontját fogadtam el, mint helyes kommunista állásfoglalást. A Browder kérdés egy likvidátor álláspont volt.

1944-ben Vági, Weisz Ferenc hozott össze Fielddel. Field kb. 60-100 sv. frank támogatásban részesített, később, amikor az Unitárius segélyszerv munkájába belevont havi 400.- fr. fizetést adott.

Fielddel így több alkalommal tárgyaltam amikor is Field érdeklődött politikai múltamról és Csehszlovákiába való visszatérésem utáni kilátásaimról. Megkérdezte milyen szerepet várok és tudnék e úgy elhelyezkedni, hogy megfelelően tudjam őt informálni. Kijelentette, hogy ez ugyan nem tőlem függ, de majd igyekezni fogok.

Elismerem, hogy Field megbízott az Unitárius Segélyszervezet képviselőjének szervezésével Csehszlovákiában, mely lényegében szociális, gazdasági és politikai célt szolgált az amerikaiak számára. Ezt én elvállaltam egyrészt azért, hogy biztosítsam egzisztenciámat, másrészt, hogy segélyt biztosíthassak a csehszlovák rászorultaknak.

Csehszlovákiába való hazatérésem után, először 1946 nyarán keresett fel engem Prágában Field. Én már akkor nem voltam az U.S.C. hivatalos megbízottja. Ennek ellenére Field kijelentette, hogy továbbra is fogjuk tartani a kapcsolatot és informáljam őt az ország szociális, politikai é gazdasági helyzetéről. Elismerem, hogy beszámoltam neki a Csehszlovákiában lévő állapotokról és a helyzetet úgy állítottam be,

hogy Szlovákia, Csehországgal szemben politikai, gazdasági és szociális szempontból hátrányos helyzetben van.

1948 nyarán volt nálam Field másodszer, amikor Lengyelországban ment. Közölte velem, hogy Lengyelországba azért megy, hogy tanulmányozza az ottani politikai és gazdasági viszonyokat. Elmondotta, hogy ezen célból Lechmanova nevezetű nőhöz fordul, aki Lengyelországban volt az U.S.C. megbízottja.

Harmadszor Field Lengyelországból való visszatérésekor 1948 novemberében járt nálam, amikor is kijelentette, hogy Lechmanova összehozta lengyel közéleti személyekkel, akiken keresztül tökéletesen tájékozódik a lengyel politikai viszonyokról. Felkért engem is arra, hogy mutassam be csehszlovák közéleti, tényezőknak, hasonlóan Lengyelországhoz, hogy Csehszlovákiáról is tiszta képet kapjon. Én kérését csak azért nem tudtam teljesíteni, mert nekem közéleti személyekkel nem volt komoly kapcsolatam.

Svájcba való elutazása előtt közölte velem, hogy sikerült összejönnie sok csehszlovák közéleti emberekkel, akiktől sok értékes adatot tudott meg. Állítása szerint Lengyelországból hozott ajánló sorokkal járt többek közt a Rudé Právo szerkesztőjével Vilem Konyál¹⁵⁵ és Freytánál is.

Ezután anélkül, hogy elköszönt volna, hirtelen eltűnt Prágából. Elutazásának okáról nincsen tudomásom.

Elismerem, hogy Szőnyiéktől és Kálmán Andrásztól is Budapestről közvetítettem leveleket Svájcba, a Svájcban maradt magyaroknak és Fieldnek is. A levelek tartalmát nem ismertem, az én szerepen, csak a továbbítás volt.

Fieldről ezután 1949 tavaszán hallottam, amikor is dr. Szőnyi Tibor volt nálam és közölte velem, hogy Field személye nincs rendben és ha Magyarországra jönne letartóztatnák.

Én 1949 májusában Cedok ügyben Varsóba utaztam, ahol látogatást tettem a lengyel Vörös Keresztnél [sic!] és figyelmeztettem Gezon ezredest, hogy Field nincs rendben. Gezon kijelentette, hogy Lechmanovát kifogja erről értesíteni. Emlékszem, hogy Fieldre vonatkozóan Gezon konkrétumokat kért tőlem, én közöltem vele hogy

¹⁵⁵ Helyesen: Vilém Novýt.

semmi konkrétumot nem tudok és ha közelebb itt akar tudni, forduljon Szőnyihez Magyarországon.

Elismerem, hogy Fieldet meg akartam akadályozni abban, hogy Csehszlovákiába jöhessen, Winkler berni követségi tanácsost figyelmeztettem, hogy legyen óvatos a vízum megadásánál, ha Field jelentkezik. Ezt azért tettem, mert féltem attól, hogy Fieldet Csehszlovákiában esetleg le fogják és kellemetlenségeim lehetnének.

Elismerem, hogy Field részére hírszerző feladatot végeztem, miután Field engem erre felkért, Csehszlovákia szociális, politikai és gazdasági viszonyairól adatokat küldtem ki.

Ilyenképpen Field és általa az amerikaiak ügynökévé váltam.

Elismerem ezen túlmenőleg azt is, hogy már Svájcban és trockista beállítottságom volt /: ezeket fentebb már részletesen leírtam :/

Elismerem, hogy a Svájcban emigrált u.n. baloldali magyarokkal 1945 után Field utasításai szerint fent tartottam a kapcsolatot, illetve közvetítettem Field és Szőnyiek között.

Elismerem, hogy 1945 őszén amikor Svájcban Csehszlovákiába jöttem, nagyobb összegű pénzt kaptam Fieldtől, népkonyhák és más jóléti intézmények felállítására az U.S.C keretén belül. Élelmiszer cikkeket ez összegből nem vásároltam, mert a pénzt elköltöttem adminisztrációs költségekre, utazgatásokra, szállodára és szállítási költségekre. A nekem járóapidíjat és egyéb költségeket ebből az összegből elvettem kb. 800 sv.[svájci] fr. [frankot] És a feleségemmel Lausanneban Glas nevű ismerősömhöz küldtem. Ezt sehol semmiféle hivatalos helyen nem jelentettem be. A Fieldtől kapott összeg további maradványait, Field utasítására átadtam Lachnanova a lengyelországi megbízottjának, bár tudtam, hogy a pénz kizárólag a csehszlovák nép segélyezésére volt ki utalva.

Mást előadni nem kívánok, vallomásom az igazságnak megfelelően minden kényszer nélkül tettem meg és azt elolvasva után aláírásommal igazolom.

*Pavlik Géza
Gyanúsított¹⁵⁶*

¹⁵⁶ ABS MNB 037 Pavlik Géza és társai. 6-os karton. Pavlik Géza kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest. 1949. június 2.

Pavlík Géza 1949. június 16-án tett vallomása egy újabb kihallgatási jegyzőkönyv, amelynek érdekessége, hogy az előzőekkel ellentétben ez igen hosszú, 21 oldalt tesz ki. Ezekben a dokumentumokban is főleg Szőnyi szerepe van kiemelve, de Pavlíkék kémtevékenységét és a párton belül folytatott bomlasztó munkáját is alaposan elemezték. Noel Fieldnek mint külföldi hírszerzőnek a munkásságát szintén részletesen taglalják. Ebben a vallomásban Rudolf Feigl, Vlasta Veselá és a Kohn házaspár mint trockista ügynökök szerepelnek. Csehszlovákiában az Štb az említett személyeket az elsők között fogta el és kezdte meg ellenük a terhelő bizonyítékok begyűjtését.

Pavlík ebben az esetben is elismerte, hogy összekötő volt Szőnyi és Field között. A vallomás olvasásakor feltűnik, hogy a dokumentumban feltüntetett „csehszlovák ügynökök tevékenysége” és a személyek nevei visszaköszönnek abból a dokumentumból, amit Rákosi 1949. június 21. és 24. között átadott Prágában Gottwaldnak. Ez a dokumentum az a hatvanöt névből álló feljegyzés, amiben feltüntették azoknak a csehszlovák vezetőknek a névsorát, akiknek a személye a nyomozás alapján összefüggésbe hozható a Rajk és társai-ügy vizsgálatával.

Úgy tűnik, mintha Pavlík vallomásából kiollózták volna ezt a részt, és berakták abba a dokumentumba, amit Rákosi átadott Gottwaldnak.

„...../194..... szám

Gyanúsított kihallgatásáról

jegyzőkönyv.

Készült **Budapest**¹⁵⁷ 1949 évi **június** hónap **16** napján

délelőtt (délután: órákor) gyanúsított

Dr. Pavlík Géza kihallgatása alkalmával.

Jelen vannak: alulírottak.

¹⁵⁷ Kiemelések tőlem (szerk.)

Gyanúsított kérésére – Az eljáró tisztviselő intézkedése folytán a kihallgatás

.....
.....
mint hatósági tanuk jelenlétében teljesítették, történik.

Idézésre megjelent – Az előállított gyanúsított személyes viszonyaira nézve megkérdezettvén, előadja:

1. Családi neve (esetleg mellékneve): **Dr. Pavlík /Politzer/**

Esetleges előbbi neve:

2. Utóneve (több utónév közül az, **Géza**

'melyen közönségesen szólítják, aláhúzandó):

(Férjes, vagy özvegy nőknél férjük teljes neve is felveendő.)¹

3. Atyjának családi és utóneve: **Politzer Mihály**

I. Anyjának családi és utóneve: **Ernestina Vlcek**

5. Születési ideje: **1894** év **május** hó **24** nap

6. Születési helye: **Oszlami**

..... község (város)vármegye

..... község (város) kerület..... ország

- (16 éven aluli gyanúsítottól megkérdezendő, hogy melyik lelkészt hivatalnál vagy anyakönyvi kerületben anyakönyvezték.) 1

7. Családi állapota

(Nős férfinál a feleség neve): **nős, Heller Sarolta**

8. Honossága **cseh**

9. Községi illetősége:

Prágaközség (város)vármegye

.....község (város)kerület ország

10. Lakhelye: **Prága, Mislikowa ulica 23**

11. Kora: **55** éves

12. Foglalkozása (állása, hivatása): **A Cedok utazási iroda igazgatója**

Tüzetesen megjelölendők:

a) közszolgálatnál minőség, díjazás,
eskütétel, véglegesség v. ideiglenesség;

b) magánszolgálatnál (az alkalmazás
és foglalkozás minősége);

c) indítványos büncselekménynél (az
alkalmazás állandósága, díjazás minősége):

d) kiskorúaknál és önálló keresettel
nem bíró asszonyoknál a családfő foglalkozása;

13. Vagyoni viszonyai: **fél ház**

(esetleg ingatlan birtok);

14. Katonasági viszonyai: **első világháborúban volt katona**

15. Szellemi műveltsége: a) ír és olvas?

b) magasabb iskolai képzettsége?

jogi doktorátus

16. Anyanyelve: **szlovák**

17. Az örökösökre át nem szálló címek,

rend és díszjelek:

18. Terhelt gyámság vagy

gondnokság.

19. Előző büntetések: állítása **szerint nem volt büntetve**

20. A gyanúsítottnál netán felismerhető

testi vagy szellemi fogyatkozás:

Személyazonosságának megállapítása után közöltetik terhelttel, hogy

.....

.....kására elkövetett.....

.....gyanúsítottatik.

Gyanúsított figyelmeztetvén védőválasztói jogára, felvilágosítottván védő kirendelésének módozatairól és az ingyenes védelem esetéről, kijelenti:

a) Védőül választom

.....
ügyvédet.

b) Ingyenes védő kirendelését kérem.

c) Nem kívánok védőt.

Arra a kérdésre, hogy kíván-e valamit előadni, terhelt következőleg nyilatkozik:

Az 1914-18-as világháborúban Oroszországba kerültem, onnan Magyarországra jöttem és résztvettem 1919-ben, mint vörös katona a forradalomban. 1920-ban Szlovákiába mentem, majd később Rózsahegyen telepedtem le. Itt az akkor legális kommunista párt rózsahegy körzetének ügyvédje voltam, mindaddig, amíg a Párt illegalitásba vonult. A párt ügyvédje voltam ugyan, de párttag nem voltam a szlovák Kommunista Párt illegalitásba vonulása után pártmunkába nem vettem

részt és 1939 májusában nyugatra, így Belgiumba, Franciaországba, majd Svájcba vándoroltam ki. 1942 őszén Marseilleből Svájcba kerültem és az ott élő és Szőnyi Tibor vezetés alatt álló csoporttal kerültem kapcsolatba. Dr. Szőnyi Tiborral 1943 húsvétján ismerkedtem meg és ettől az időtől kezdve szoros kapcsolatot tartottam fenn vele. A Szőnyi vezetése alatt álló csoport tagjai voltak Vági Ferenc, Demeter György, Demeter Györgyné, Kálmán András, Kálmán Andrásné, Dobó János, Dobó Jánosné, Földi Iván, Balabán Péter, dr. Kuti Gyula, Detre István. Elsősorban Szőnyivel és Vágival voltam közvetlen érintkezésben és az MNFF kérdéseit nevezettek velem beszéltek meg és így, mint szellemi irányító és tanácsadó bekapcsolódtam aktívan munkájukba.

Egy alkalommal 1944 májusa körül az MNFF könyomatásában cikket helyeztem el, amelyet Hunwaldné az ismert trockista írt és amellyel én magam is egyetértettem. Ez a cikk az erdélyi kérdésekről szólt és a háború utáni időre Erdélyben autonóm köztársaságot követelt. Ebben az időben a szovjet csapatok már Romániában voltak és így ebben az összefüggésben a cég határozottan szovjetellenes volt. Én magam a Hunvald családdal szoros kapcsolatban voltam és szoros kapcsolatot tartottam fenn dr. Róth, Karl Ho Farcice¹⁵⁸ közismert trockistákkal.

Az ugyancsak közismerten trockista dr. Szőnyi Tibort összehoztam dr. Kopeczkyvel a londoni cseh kormány svájci megbízottjával, aki Benesnek az emberrel volt és az angolok részére kémiszolgálatot teljesített.

1944 elején Vági Ferenc a velem folytatott előzetes megbeszélés alapján Zürichben felvette a kapcsolatot az Aufbau című kimondottan szovjetellenes lap szerkesztőjével. Ebben a szovjetellenes lapban egyébként én magam is írtam cikkeket.

Az amerikai csapatok Afrikában történt partraszállása után elhangzott Browder beszéd átpolitizálása alkalmával én magam is Browder trockista álláspontját fogadtam el és úgy Szőnyi Tiborral, mint a csoport többi tagjaival megállapodtunk abban, hogy a háború után a kommunista pártok szerepe erősen csökkenni fog.

1944-ben Vági /Weisz Ferenc/ összehozott Noel Fielddel az amerikai titkosszolgálat USC fedőszervének európai igazgatójával, akiről tudtam, hogy Allan Dullessel az amerikai titkosszolgálat európai vezetőjével áll szoros kapcsolatban.

¹⁵⁸ Helyesen: Karl Hoffmayer.

Field nevét egyébként Marseilleben hallottam először, ahol közölték velem, hogy a Spanyolországban harcolókkal is kapcsolata volt. Field tevékenysége - különösen a háborút befejező időszakban Svájcban elsősorban arra irányult, hogy az ott élő emigránsok közül különböző nemzetiségű csoportokat hozzon létre olyan kommunistáknak, vagy baloldalinak ismert személyek közül, akik többé-kevésbé ismertek voltak és hazájukba való visszatérésük után várható volt, hogy komolyabb pozícióba kerülnek. E tevékenységével azt a célt kívánta szolgálni, hogy a szovjet hadsereg által felszabadított országokban és különösen azoknak kommunista pártja egyben a várható szovjetbarát irányzat mellett egy nyugatra támaszkodó csoportot próbáljon létrehozni.

Az az álláspont alakult ki közöttünk, hogy most a fegyveres harc befejezése után a nyilvánvaló szovjet elő töréssel szemben, csakis a tervbe vett illegális hírszerzéssel politikai diverzáns csoportokkal vehetjük fel eredményesen a harcot.

Mi Svájcban ezen munka előkészítésén vettünk részt. Felkészültünk arra, hogy hazatérésük után hírszerző szervezet kiépítésére és az említett nyugatra támaszkodó csoportok létrehozásával tartsuk az összeköttetést Feilden [sic!] keresztül nyugattal konkrétan Amerikával. Abból az elgondolásból indultunk ki, hogy továbbra is biztosítani kell a nyugati demokráciák befolyását, mint politikai, mind gazdasági síkon.

A csoportok ideológiai előkészítésének az alapját azok az előadások és újságcikkek adták, amelyeket a magyar és csehszlovák csoportokban tartottunk. Ezek az előadások természetesen eltértek a kommunista pártok irányvonalától, nacionalisták voltak és mint már említettem a Browder kérdésben is pártellenes, likvidátori álláspontot foglaltunk el.

1945 márciusában vagy áprilisában Field összehívott Genfben egy értekezletet, amelyen rajta kívül én, Feigl, Földi és Demeterné vettek részt. Field itt közölte, hogy hazatérésük után milyen irányban kell a hírszerző munkát végeznünk. Erről a témáról 1945 augusztusában tárgyaltam legközelebb Fielddel és ezen a megbeszélésen rajtunk kívül már csak Feigl volt jelen. Field azt ajánlotta, hogy a csehszlovákiai munka vezetését én vegyem kézbe és Feigl vállalja a munka szervezését. Feigl ezt lealacsonyítónak tartotta magára nézve, tiltakozott az ilyen irányú munkamegosztás ellen, végül is mégis Field utasításainak megfelelően állapodtunk meg. Én vállaltam az elméleti és politikai irányítást, A munka nagy vonalakban való vezetését, míg Feigl a kisebb jelentőségű szervezést, az anyag összegyűjtését és hozzám való továbbítását. Az anyagnak Fieldhez való továbbítási módjára vonatkozóan akkor még

nem tudtunk konkrétan megállapodni, mert nem ismertek az otthoni helyzetet. Ezért elhatároztuk, hogy rövid csehszlovákiai tartózkodás után Feigl újra vissza fog térni Svájcba Fieldhez jelentéstételre. Field annyit ajánlott még, hogy a fedőtevékenységet az USC. ill. az OSE munkát bízzuk az asszonyokra, mi pedig a hírszerzést végezzük.

Field kezdetben havi 100 frank támogatásban részesített, majd később, amikor már aktív hírszerzőtevékenység emberről volt szó, havi 400 frank fizetést kaptam tőle.

1945 szeptember 20-án léptük át a csehszlovák etetés hozzáfogtunk Field által megjelölt feladatok végrehajtásához. Nekem sikerült a képviselőcsoport titkárságát Holdos Laczó ajánlására megszereznem, Feigl pedig igyekezett gazdasági kapcsolatai feleleveníteni.

Feigl röviddel ezután Vesella Vlasztával visszautazott Svájcba és beszámolt Fieldnek arról, hogy az első lépéseket /pozíciók elfoglalása/ megtettük és várjuk a további utasításokat. Feigl Svájcból visszatérve 1945 decemberében Hotel Alcorban beszámolt a Fielddel való megbeszéléséről és közölte, hogy Field tudomásul vette a Feigl által elmondottakat, amiről egyébként Fieldnek már előzően írásban referáltam és közölte Feiglel, hogy jelentéseit meg fogja tenni Amerikában és onnan fogja küldeni a további utasításokat. Jelentéseinket - üzente Feiglel - ha más mód nincs rá postán küldjük genfi címére és egyidejűleg Bostonba. Utasított Field bennünket, hogy fogjunk hozzá a hálózat kiépítéséhez. Az első jelentést ezek után 1945 decemberében küldtem Bostonba. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy a hírszerző munka kezdetétől egészen letartóztatásomig a Fieldnek küldött kémjelentések esetleges másolatait, ill. a Fieldtől kapott írásbeli utasításokat mindenkor haladéktalanul elégettem.

Időközben Prágába érkezett Joy unitárius igazgató Amerikából, aki decentralizálni akarta a csehszlovákiai munkát és egy-egy megbízottat akart küldeni Bratislavába, Kassára és Brünnbe. Ilyenirányú próbálkozásainak eredményeiről nem vagyok részletesen informálva, annyit tudok, hogy tárgyalt egy Dauce nevű személlyel, akit Kassára akart megbízottnak küldeni.

Időközben megváltunk az unitárius segélyszervezetben viselt tisztségünkötől. 1946 nyarán Field Prágába érkezett és felszólított arra, hogy a hírszerző munkát azért változtatlanul vigyem tovább. Én Field által adott megbízást elvállaltam. Ezen a négy szemközötti beszélgetésen Field meg kért arra, hogy a hírszerzés munkáját lehetőség szerint állítsuk

rá a kétéves gazdasági tervbe, annak egyes szektoraira, nyersanyag, munkaerő, nehézségek stb. Tudomásom szerint Field ekkor külön tárgyalta Feiglel hasonló értelemben. Ezen az 1946-os Prága-i megbeszélésen közölte velem Field, hogy a pesti csoport is aktívan dolgozik számára és egyúttal felkért arra, hogy mind az anyag továbbításában, mint pedig a munka irányításában legyek a magyar csoport segítségére. Az elkövetkezendő időkre Field legközelebbi csehszlovákiai utazásáig az összegyűjtött kémjelentéseket, részint postán, részint pedig Feigl külföldi utazásai alkalmával továbbítottuk az amerikaiak számára. Ez alkalommal részletesen beszámoltam Fieldnek a csehszlovákiai politikai és gazdasági helyzetről és közöltem vele, hogy Szlovákia Csehországgal szemben úgy politikai, mint gazdasági és szociális szempontból hátrányos helyzetben van.

Fielddel való megbeszélés értelmében konkrét hírszerző munkának túl legfontosabb feladatnak tartottuk a KSC-be való beépülést, pozíciók megnyerését és ezen keresztül trockista álláspont érvényesítését.

1946 júniusában a Párt álláspontjával szemben nem tartottuk helyesnek a kulákság gyengítését, ezért a Párt által javasolt 13 holdas egyéni gazdasági egység helyett a 30 ill. 50 holdas parasztgazdaságokat propagáltuk. Követelték a paraszti szövetségek azonnali létesítését. Ezeknek a szempontoknak a felvetésre a Párt parasztpolitikájának gyengítését eredményezte.

A másik konkrét elvi kérdés volt a szlovenszkói zsidókérdés és a fasiszták által elkobzott zsidó vagyonok visszaadása. Ez a probléma ebben az időben szintén foglalkoztatta a szlovák közvéleményt. A Párt mindkét kérdésben olyan politikát folytatott, hogy a 20 éves fasiszta propaganda által megmételtyezett tömegeket ne kergesse a reakció karmaiba. Ezzel szemben, mint trockista mindkét kérdés radikális elintézését hirdettük, amely mögött mint cél, a szlovenszkói zsidó burzsoázia anyagi és erkölcsi erejének a megnyerése volt. A zsidó vagyonok visszaadásának szóló törvényjavaslat parlamenti bizottsági tárgyalásánál, agitációnkkal komoly ellentétes sikerült támasztani, a Párton belül is ebben a kérdésben.

Az 1947-es év a csehszlovák reakció fokozódó támadásának jegyében telt el. Ezen támadással szemben a mi álláspontunk azonnali beavatkozás volt a reakcióval szemben, a karhatalmi alakulatok bevetésével. Ez az álláspont a Párt akkori erőviszonyaihoz képest idő előttinek bizonyult, amit később a Párt 1948 februári taktikája igazolt. Ezzel az idő előtti beavatkozására a Párt ütőképességét igyekeztünk gyengíteni.

Az 1948-as februári események után az államosítás idején, amikor az államosítás kiterjesztéséről volt szó, mi a 30 embert foglalkoztató üzemekre is követett az államosítás kiterjesztését, a Párt álláspontjával szemben, amely szerint csak az 50 munkásnál nagyobb üzemekre vonatkozott az államosítás. Követeltük a magánszektor azonnali felszámolását.

Ezek a követelések trockista provokációk voltak, amellyel el akartuk érni egyrészt a Párt tömegbefolyásának gyengítését, másrészt a burzsoá elemek megerősödését.

A fenti provokációkat a gyakorlatban úgy vittük keresztül, hogy egyrészt a képviselőcsoportba beépülve, igyekeztünk zavart kelteni és egységet megbontani, másrészt ezáltal a tömegekben is megingatni a Pártba vetett bizalmat. Kihasnáltuk azokat a pozíciókat, amelyeket a Párt ráknbízott, mint a parlamenti club titkárságát az én kezemben, a Sirokinál betöltött titkári szerepet Kovacik kezében, a Párt egyik legfontosabb pozícióját. a Párt gazdasági bizottságában elfoglat helyet Fukatko kezében, végül a Párt szociális bizottságának vezetői posztját Popel kezében. Ezeken a posztokon keresztül a legszélesebb agitációt indítottuk a pártellenes jelszavak terjesztése érdekében.

Visszatérve Field 1946. nyarán adott utasításaira előadom, hogy Field megbízott bennünket azzal, hogy a körülöttünk lévő népi demokráciák felé is vegyük fel a kapcsolatot. Ez a megbeszélés után fokozatosan meg is történt. A feladatot két részre osztottam. A magam részéről felvettem a kapcsolatot dr. Kálmán Andrásnál keresztül a magyarokkal, 1947. januárjában, Tonja Lechmanován keresztül pedig 1946 nyarán a lengyelekkel, míg Feigl feladata volt felvenni a kapcsolatot a németekkel és az osztrákokkal.

Kálmán Andrásal akkor vettem fel a kapcsolatot 1947. januárjában, amikor Kálmán András útban volt Páris felé. Megtárgyaltuk szervezeteink állását, megállapodtunk kölcsönös hibáinkat és megbeszéltük, hogy Field kívánsága szerint egymást támogatni fogjuk.

Második találkozásom Kálmánnal 1947. májusában volt Prágában. 1947. augusztusában én jártam Pesten és Demeteréknél jöttünk össze Szőnyivel és Kálmánnal és itt megbeszéltük az 1947. júniusi müncheni konferenciával kapcsolatos kérdéseket. A müncheni értekezletről a későbbiekben fogok vallani.

Ezután Szőnyi járt nálam Prágában 1947. őszén. Közöltem Szőnyivel hogy Field meg van elégedve jelentésekkel, beszámoltam Szőnyinek a mi munkánkról és jelentések továbbításának módjáról. Szőnyi szintén beszámolt munkájáról és megbeszéltük, hogy tovább is instruálni fogjuk egymást, hogy kölcsönösen javíthassuk munkánkon.

1948 tavaszán járt Prágában Demeter György, aki referált a magyarországi szervek helyzetéről és Demeter én és tájékoztattam munkánkról. 1948 vége felé Demeter ismét Prágában volt és ekkor ismét kölcsönösen tájékoztattuk egymás.

1948 júniusában én voltam Pesten, Kálmánnal és Demeternével tárgyaltam.

Előadom azonkívül, hogy egyízben volt nálam Prágában Kálmánné, aki Angyal Györgynével együtt jött az CSE kongresszusára. Ez alkalommal Kálmánné egy levelet hozott leragasztva Detre Istvánnak való továbbítás céljából.

Nálam járt ezenkívül két évben Kun Miklós is, aki Aranyosi Pál ajánlásával jött fel hozzám. Ehhez hasonló ajánlással többször jártak nálam magyarok kb. Beer Frigyes, az Egyesült Izzó igazgatója, aki Demeter aláírásával jött és beszélt az üzemi munkáról és arról, hogy hogy vált be az új munkásigazgató Kadosa Pál. 1949 áprilisában járt nálam Detre István és Bech János kíséretében, de felkeresett még Prágában Schöpflin stockholmi követ, valamint Aranyosi Pál az Újságíró Szövetség főtíkára.

Beismerem, hogy budapesti utazásaim során több ízben vettem át jelentéseket Szőnyitől és Kálmán Andrástól és ezeket közvetítettem Svájcba Fieldhez és még kintmaradt, kintélő magyarokhoz.

Itt kell előadnom hogy dr. Szőnyi Tibor 1949 tavaszán volt nálam Prágában és közölte velem, hogy Field tevékenységéről Magyarországon tudomást szereztek és amennyiben Magyarországra jönne, úgy le fogják tartóztatni. Én 1949 májusában, mint a Cedok igazgatója Varsóba utaztam és ott látogatást tett a lengyel vöröskeresztnél. Figyelmeztettem Geson ezredest Field lengyel, kapcsolatát hogy Fielddel bajok vannak és kiderült, hogy az amerikai titkosszolgálat embere. Geson közölte velem, hogy értesíteni fogja Lechmanovát és én közöltem Gesonnal, hogy amennyiben további konkrétumokra van szüksége, úgy forduljon közvetlenül Szőnyيهz.

Ezután értesültem arról, hogy Field Prágában szándékozik jönni és miután félttem a következményektől meg akartam akadályozni csehszlovákiai utazását. Figyelmeztettem Winkler berni követségi tanácsot, hogy legyen óvatos a vízum kiadásánál. Field csehszlovákiai utazásának megakadályozására azonban nem sikerült, mert Field Prágában időközben szerzett beutazási engedélyt.

Visszatérve Fielddel való kapcsolatomra előadom, hogy 1947 nyarán Field Münchenbe hívott egy értekezletre. Az értekezletre való meghívást Gorbach aláírásával kaptam. Ekkor illegálisan átléptem a cseh-osztrák határt, majd Bécsben Field emberei által szerzett igazolvány felhasználásával vonatra szálltam és Münchenbe utaztam. Itt jelentkeztem Korbachnál, Field németországi kapcsolatánál. Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy elutazásom alkalmával Prágában hamis adatot jelenttem be és úgy tüntettem fel utazásomat, mintha Szlovákiába utaznék. A müncheni értekezleten Gorbach arról beszélt, hogy fokozni kell az adatgyűjtést és lehetőség szerint szakmánként kell felosztani a munkát. Szó volt arról is, hogy egyes országokban további kapcsolatokat kell beállítani hírszerző munkára. Az értekezleten én magam is beszámoltam addig végzett hírszerző tevékenységemről és vázoltam azokat a feladatokat, amelyeket mint az amerikai titkosszolgálat csehszlovákiai vezetője szándékoztam megvalósítani. Jelenttem azt is az értekezleten hogy, a volt svájci magyarokkal sikerült kapcsolatot biztosítani.

1948 nyarán másodízben keresett fel Field amikor átutazóban volt Lengyelország felé. Ekkor lakásomon bemutattam neki dr. Rais Stefant, az elnöki politikai iroda vezetőjét és Ernst Black bankárt, akik politikai ill. pénzügyi vonalon informálták. Field ekkor azt az utasítást adta, hogy a februári eseményekre való tekintettel a gazdasági információk közlését erősíteni kell. Tudomásom van arról, hogy ezen prágai tartózkodása alatt igen sok személlyel tárgyalt és sokoldalú információkra tett szert.

Közölte velem Field, hogy Lengyelországban Lechmanovát az ottani kémszervezet vezetőjét fogja felkeresni, aki a lengyelországi USC vezetőjeként folytat fedőtevékenységet. Field elmondta, hogy utazásának célja a lengyel politikai és gazdasági helyzettel való kapcsolatos adatok beszerzése és a kémhálózat ellenőrzése.

A Fieldtől kapott utasítás alapján felvettem a kapcsolatot Tonja Lechmanovával. A vele folytatott megbeszélésen résztvett Kohn Ervin Field régi ügynöke és egy amerikai nő, akit később telepítették Fieldék

Sziléziába. Megbeszéltük hogy kölcsönösen segítünk egymásnak ugyanúgy, ahogy a magyarokkal együtt működünk.

Lechmanova 1947 tavaszán járt nálam másodszor, amikor is Field intenciói alapján információt kértem és kaptam a lengyel zsidókérdésről. Ez a téma Lengyelországban akkor működő antiszemita hullámmal volt kapcsolatban.

1948 tavaszán járt nálam ismét Lechmanova Genfből való visszatértében és beszámolt Fielddel tárgyalásairól.

Harmadszor 1948 novemberében keresett fel Field Lengyelországból visszatérve és ekkor közölte velem, hogy Lechmanovát sok közéleti vezetővel ismertette meg, akiktől értékes adatokat sikerült megszereznie. Ő kijelentette, hogy Lengyelországból ajánló sorokat hozott Vilem Konyikhoz¹⁵⁹ a Rude Pravo szerkesztőjéhez és Feitákhhoz és úgy ezektől, mint más csehszlovák vezető funkcionáriustól sikerült értékes adatokat szerezni.

Beismerem, hogy 1945 őszén, amikor Svájcból Csehszlovákiába költöztem nagyobb összeget kaptam Fieldtől népkonyha felállítására és más jóléti intézmények megszervezésére. Beismerem, hogy ezt az összeget nem élelmiszer cikkek vásárlására fordítottam, hanem felhasználtam utazásokra, szállodai költségekre. Saját költségeim fedezésén kívül kb. 800 sv. fr-ot Lausanneba küldtem ki egy élő Blasso nevű ismerősömhöz és ennek az összegnek hova fordításáról sehová nem tettem jelentést. A Field által átadott összeg maradványait Field utasítására átadtam Lechmanova lengyelországi megbízottjának.

Visszatérve az általam kiépített trockista kémhálózatra előadom az alábbiakat:

A trockista kémszervezet irányítói kezdetben Feigl Rudolf, Vesela Vlasta és én voltunk.

Az én szerepem az egész szervezet irányítása és koordinálása, a Field felé menő jelentések ellenőrzése és a beszerzendő személyek kiválogatása volt. Feigl szerepe a kémszervezet pénzügyi ügyeinek az intézése, az újabb hírszerzőkkel a kapcsolat felvétele és munkába állítása, a jelentések összegyűjtése volt.

¹⁵⁹ Helyesen: Vilém Nový.

Vesela Vlasta szerepe az volt, hogy ő végezte elsősorban az adminisztrációt és ő tartotta a szociális vonalat.

Megbeszéléseinket általában Prágában valamelyik kávéházban vagy szállodai szobában tartottuk.

Kémszervezetet hazaérkezésünk után nem egyszer építettünk ki. 1946 áprilisában beszerveztük a vezetésbe Róth Imre vezérkari kapitányt, aki a katonai vonalat tartotta és aki 1948 augusztusában autóbaleset következtében meghalt. Az első katonai természetű jelentést 1946 nyarán továbbítottuk Fieldnek a hadsereg hangulatáról, politikai neveléséről és a tiszti karnak a vörös hadsereghez való viszonyáról adtunk adatokat. Ez a jelentést Field 1946 júniusában történt prágai látogatása alkalmával közvetlenül adtuk át neki. 1948-ban Róth még két jelentést adott. Egyet az új hadi nevelésről és egyet a tisztkarnak a februári eseményekhez való állásfoglalásáról.

1946 tavaszán bekapcsoltuk a vezetésbe Kohnova Alicet, aki Field bizalmasaként bizonyos mértékig ellenőrző szerepet töltött be. Kohnova ügyvédnő, spanyol harcos, akinek férje dr. Kohn Ervin 1948-ban felvette az amerikai állampolgárságot és kivándorolt Amerikába. Felesége 1940 elején került ki Amerikába.

Field egyízben Svájcban említette, hogy az USC orvosi missziót küld majd ki Európába, és ezen célból keres egy orvost, aki jól ismeri az európai és amerikai viszonyokat. Én Kohn Ervint ajánlottam, akit Field akceptált. Amerikában Kohnék sokat jöttek össze Fieldékkel és igen szoros kapcsolatba kerültek velük. Kohnék 1945 őszén tértek vissza Európába. Kohnné előbb a Gazdasági Tanács szlovák tagozata vezértitkárának Pucziknak lett a titkára majd az 1948-as választások után Siroky miniszterelnök helyettes gazdasági titkára lett. Innen 1948 őszén a hotelek államosítása után ezen nemzeti vállalatnál helyezkedett el, mint a jogi és káderosztály vezetője. Field gyakran felkereste Prágában, amikor Varsóból visszatért Kohnovánál töltötte az éjszakát. Kohnovának egyébként igen széles kiterjedt kapcsolata van a csehszlovák közéletben.

1946 őszén beszerveztük Rattinger Bedrichet a[z] ESC képviselő klubjának titkárát, akinek feladata volt, a politikai vonal /parlament, pártok, tömegszervezetek/ tartása és befolyásolása.

1946 májusában beszerveztük Kovaczik Józsefet Siroky miniszterelnök helyettes jogügyi titkárát. Kovaczik feladata volt a közigazgatási vonal tartása. 1946 szeptemberében szerveztük be Futatkó Józsefet a

Gyáriparosok Országos Szövetségének vezértitkárát, akinek feladata a gazdasági vonal tartása volt.

1946 decemberében szerveztük dr. Popel Miroslav osztályfőnököt a Népjóléti Minisztériumból, aki a szociális vonalát tartotta.

1946 tavaszán Dr Stefan Král-t a Kerámia vezérigazgató helyettesét szerveztem be.

A müncheni értekezlet után új embereket vontam be a hírszerző munkába és ezekkel a személyekkel közöltem, hogy amerikai kapcsolataim részére van szükségem információkra. Hírszerző tevékenységemet egyébként így jeleztem szervezettebbé és rendszeresebbé tenni.

Ilyen értelemben értékes adatokat kaptam Bok kereskedelmi miniszterhelyettestől és dr. Szledlak Vladimírtól a belkereskedelmi minisztérium kabinetiroda főnökétől. Utóbbival a kapcsolatot 1947 végétől mindvégig tartottam és a tőle kapott adatokat irodájában jegyeztem fel. Szedlak beszámolóiban általában az állami kereskedelem felépítésével, az áru elosztással, a magánkereskedelemre vonatkozó tervekkel foglalkoztak. Szedlakkal is közöltem, hogy a kért anyagokra amerikai megbízásból van szükségem.

Adatokat kaptam Goldmann tervminiszter helyettestől, akiről tudom, hogy 1948 őszén Field felkereste és közigazgatási kérdésekről tárgyaltak.

Kotatko osztályfőnök a földművelésügyi minisztériumból kérdésekre 1946-ban a földreform tervekről, 1946 végén a Duris-féle mezőgazdasági rendszabályokról, 1947-ben a végrehajtott földreformnak a mezőgazdaságban mutatkozó hatásáról, 1948-ban pedig arról informált, hogy milyen állásfoglalás várható az egyházi birtokokkal kapcsolatban a további földreform során. A termelésre vonatkozó adatokat írásban bocsátotta rendelkezésemre. Kotatko ugyancsak tudta, hogy külföldi megbízásból van szükségem ezekre az adatokra és az anyagot minden alkalommal az irodájában adta át.

Dr. Trencz Vladimírtól az iparügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályának a főnökétől azzal az indoklással és céllal kértem 1947 januárjában az államosított ipar felépítéséről, tagozódásáról, hitel problémákról és más szervezeti kérdésekről tájékoztatást, hogy azt egy amerikai ismerősöm részére továbbítom. Tőle kért anyagot meg is kaptam és az újabb államosítások idején ismét elkértem tőle az újonnan államosított szektor felépítését különös tekintettel arra, hogy ez a rész

hogyan fog bekapcsolódni a már előzően államosított iparba. Trencz a kimutatásokat mindkét esetben hivatalában adta át nekem.

Dr. Darhon a közlekedésügyi minisztérium osztályfőnöke 1947 végén adatokat adott az Odera-Duna csatorna tervével¹⁶⁰ kapcsolatban. Nála arra hivatkoztam, hogy egy külföldi a rokonom érdeklődik eziránt.

Dr. Brieger a közlekedésügyi minisztérium osztályfőnöke 1948 januárjában átfogó adatokat adott a közlekedésügyi helyzetről- 1949 januárjában kérésemet megismételtem és Brieger ismét rendelkezésemre bocsátotta a közlekedésügyi adatokat. Briegernek azt mondtam, hogy egy külföldi újság érdeklődik ezek után az adatok után.

Dr. Soukopova a külkereskedelmi minisztérium tisztviselője. Tőle Field utasítására megkérdeztem, hogy 1947 első felére honnan, mennyi és milyen minőségű gyapotot kíván az állam behozni. Soukopova a szükséges választ megadta.

Dr. Voitech Schlesinger a Metrans vezérigazgatója, akitől 1948 nyarán Field érdeklődésére hivatkozva megkérdeztem, hogy milyen a kölcsönös transzport volumen Romániával és hogy hogyan állunk tank vagonokkal. Schlesinger a kért felvilágosítást megadta.

Dr. Mandel az államosított szállodák vezérigazgatója Fieldet még Amerikából ismeri. Az államosított szállodák tervbevetett tőkeberuházásaira vonatkozóan kértem tőle Fieldre való hivatkozással adatokat. Az adatokat Mandeltől meg is kaptam.

Dr. Jancik Voiten¹⁶¹ [sic!] a bratislavai pártközpont gazdasági osztályának kádervezetője. Field egy alkalommal aziránt érdeklődött, mit szólna a cseh Párt, ha a csehszlovák ifjómunkásokat a tanulmányútra hívnák Amerikába. Jancikkal erről a kérdéstről tárgyaltam.

Dr. Simkó Péter bratislavai orvos ezredes, aki jelenleg tanulmányúton van Leningrádban én mutattam be Fieldnek és tudomásom szerint politikai kérdésekről tárgyaltak.

¹⁶⁰ A Duna–Odera-csatorna ötlete először a 14. században merült fel. IV. Károly (1316–1378) akarta összekötni a két folyót. 1873-ban a bécsi parlament jóváhagyta az Elba–Odera–Duna-csatornahálózat (O–E–D) elképzelését, s bár az Angol–Osztrák Bank megkapta a koncessziós jogot, végül nem lett belőle semmi. 1940-ben Adolf Hitler parancsára a Morava partján lévő Angern an der Marchnál pár kilométernyi csatornát ástak, de végül abbamaradt az építkezés. A II. világháború után az O–E–D-csatorna elképzelés süllyesztőbe került. Miloš Zeman cseh államelnök 2013-as beiktatásakor újból felelevenítette az ötletet. 2023-ban a cseh kormány leállította a projektet.

¹⁶¹ Voitech

Ernest Pollak bankárt 1948-ban összehoztam Fielddel. Pollak jelenleg Washingtonban van állami megbízásból.

Dr. Pul János szlovenszko i pari megbízottja. Őt 1946-ban kerestem fel. A szlovák ipar helyzetére vonatkozó információkat kértem tőle, különös tekintettel a cseh és szlovák ipar közötti viszony alakulására. Szóban megadta a kért felvilágosításokat és átadta azokat a grafikonokat, amelyek a jövőbeni tervekről vonatkoztak. Pul tudta, hogy ezek az adatok az amerikaiak számára szükségesek. 1947-ben azután megkaptam a Pultól írásban azokat az adatokat, melyek bemutatták, hogyan sikerült megvalósítani a kétéves ipari tervet szlovenszko i viszonylatban. Pul ezeket az adatokat kérésemre felhozta Prágába és ott a parlamenti irodmban [Sic!] adta át nekem.

Dr. Mihál Faltan a Szlovák Földművesek Szövetségének elnöke. Jelenleg a földművelési megbízott. 1946-ban, amikor először kerestem felkerestem őt, aziránt érdeklődtem, hogy a földreformmal kapcsolatban milyen speciális szlovák problémák merültek fel. A következő találkozásunkkor 1947-ben szlovákiai munkaerőgazdálkodási problémákról számolt be. Ezenkívül a szlovákiai agrár hitelszövetkezetek problémáiról informált, ez Szlovákiában abban az időben igen fontos kérdés volt. 1948-ban Faltan átvette a földművelési megbízott hivatalát. Ezután az iránt érdeklődtem tőle, hogy új hivatalában milyen problémák merülnek fel. Faltan az anyagokat felhozta részemre Prágába, tudta azt is, hogy az anyagok az amerikaiak számára szükségesek.

Adamek Frantisektől a textilipara vonatkozó adatokat kértük.

Az adatokat Adamek irodájában kaptam. Az első megbeszélés vele 1946 tavaszán volt. Utána 6-8 héttel Feigl hozta el tőle az anyagot. Ez az anyag a textilgyárak háború utáni állapotáról adott helyzetképet. Az üzemek kapacitásáról, a gépek berendezések állapotáról és a termelési lehetőségről.

1946 nyarától Feigl több ízben kereste fel Adameket, akitől több ízben hozott el kimutatásokat. Ezek már a gyárak nyersanyag szükségleteit, üzemanyagszükségleteit, a munka termelékenységére és a munka-fegyelemre vonatkozó adatokat tartalmazták.

1947 őszén a Fielddel való megbeszélés után újból felkerestem Adamekot, amikor is a kétéves tervre vonatkozó adatokat kértem tőle. Adamek ekkor rendelkezésemre bocsájtotta az erre vonatkozó termelési grafikonokat.

Feigl tovább tartotta vele a kapcsolatot egészen 1948 végéig, amikor Adamekot a vezérigazgatói funkcióból visszahelyezték a kereskedelmi szektorba. Ez alatt az idő alatt továbbra is a munkatermékek minőségéről, nyersanyag szükségletekről, munka erkölcsről kaptunk tájékoztatást.

Vilem Novy a Rudé Právo főszerkesztője, képviselő a külügyi bizottság elnöke. Személyesen ismeri Fieldet. Ismeretségük Londonból származik, ahol Novi[sic!] a második világháborút töltötte. A hírszerző munkába bekapcsoltam és felvettem az érintkezést Vilem Novival[sic!]. Novi[sic!] tudta, hogy az összegyűjtött információk hírszerzési szempontból Field részére mennek. Field egyébként az elmúlt év folyamán több ízben tárgyalt Novival[sic!] és az ügyben említette nekem, hogy kap tőle információkat. A Novitól [sic!]kaptott információk a telefon politikai jellegűek voltak.

Field említette nekem, hogy Novival[sic!] Prágában való látogatásakor szokott összejönni. Hol, mikor, hányszor találkozott nem tudom, mert magam csak két ilyen alkalommal voltam jelen. Valószínűnek tartom, hogy Novi[sic!] Fielddel összejöhetett külföldön is, ahová Novi[sic!] gyakran járt egyrészt, mint csehszlovák parlamentáris delegáció tagja, másrészt a Párt, vagy az újságja megbízásából.

Freika Bedrich jelenleg az elnöki hivatal közgazdasági osztályának a vezetője. Gazdasági életünk legkiemelkedőbb alakja, azelőtt a Párt gazdasági osztályának vezetője. Fieldtől magától tudom, hogy prágai látogatása alkalmával vele összejött és hogy nagyon érdekes megbeszélése volt az ország egész gazdasági kérdéseiről. Kapott-e és milyen anyagot tőle, nekem nem említette. Freika beszélt Fieldnek egyes gazdasági problémáinkról, ami mellett a legmeghatározottabban feltételezem, hogy nem lépte át a kellő óvatosság határát és minden más mellék cél nélkül cselekedett.

Biheller Fritz¹⁶² Delhiben jelenleg a csehszlovák charge' d'affaires¹⁶³. Biheller a második világháborút megelőzőleg a szlovák pártlap szerkesztője volt. A háború alatt Franciaországban, majd Londonban élt. Aktív harcosa a spanyol polgárháborúnak, Londonban a csehszlovák rádiónál dolgozott. Hazaérkezése után Siroky miniszterelnök helyettes, a szlovák Kommunista Párt elnökének volt a személyes titkára 1948 végefeléig. Amikor a diplomáciai előkészítés céljából átkerült a külügyminisztériumba, ahonnan 1949 elején ki lett küldve Delhibe.

¹⁶² Bedřich (Alfred) Biheller

¹⁶³ ügyvivő

Ismerhette Fieldet Spanyolországból, Franciaországból, Angliából vagy nem utoljára Kohonovától, aki egy ízben Bihellexxel együtt dolgozott Sirokynál, mint annak gazdasági titkárnője.

Bihellezzel[sic!] nem volt soha semmi híradásai kapcsolatomban, csak munkakapcsolatban álltunk, amíg a klub titkára voltam.

Kopeczky Vaslav volt berni csehszlovák követ, a febr. 1-i események óta a Kerámia csehszlovák nemzeti vállalat hivatalnoka, ahová dr. Karl István vezérigazgató helyettes helyezte el.

A világháború előtt Csehszlovákiának nemzetközi munka hivatalánál, mint megbízottja dolgozott és a háború alatt ezen minőségben félhivatalos jellegben diplomáciailag képviselte Csehszlovákiát Svájcban. Mint ilyen Benes és Anglia ügynöke volt. Közvetítette hírszolgáltatást London és Csehszlovákia között. Rajta keresztül történtek a financiai tranzakciók és Londonnak direktívái a hazai Benes-körökhöz szintén általa lettek irányítva.

A háború befejezése után inkább az amerikaiak felé orientálódott.

Fielddel szoros kapcsolatban volt, Svájcban tőle kapjuk a londoni kormány által kiutalt rendszeres segílyt havonta 150 fr.-ot személyenként és az esetleges tárgyi segílyt, fehérneműt stb.

Csehszlovákiába való visszatértem után én egy alkalom láttam a parlament egyik ülésén, ahol néhány szót váltottunk.

Meggyőződéseim szerint Kopeczky ugyancsak dolgozik az amerikaiaknak.

Reis Stefán az elnöki iroda politikai osztályának főnöke. A háború előtt Prágában élt, ahol a központi apparátus kultúr propagandában dolgozott. A háborút Moszkvában élte át, ahol is a csehszlovák rádió egyik szerkesztője volt. Hazatérése után a szovjet-csehszlovák barátság főtitkára, majd a szlovák pártlap /Pravda/ főszerkesztője volt. A februári események után a mostani funkciójába került. Abszolút politikai tudású ember, aki minden kérdésről tájékozódva van és kitűnő publicista.

Fielddel nálam jött össze, ennek 1948 őszén való prágai tartózkodása alatt. Az összejövétel véletlenül történt úgy, hogy mindketten ugyan az nap este feljöttek hozzám. A beszélgetés két-három óra hosszúra tartott. Felölelte az akkori aktuális politikai és gazdasági kérdéseket. Reis polemikus természetű ember, aki szeret magyarázni és vitatkozni. Field

egyes észrevételeit, vagy esetleges kritikáját alaposan megmagyarázta. Field minden problémát a lengyelekével hasonlított össze, amikor is magyarázta neki a két ország közötti különbségeket. A beszélgetést nagyrészt az új alkotmánynak szenteltük. Field feltűnően jól volt informálva. Beszéltünk egyik-másik politikai dologról is, főleg az új erőcsoportosításról különös tekintettel a reakció február előtti terveiről, mint hiúsultak meg azok. Reis óvatosan ugyan, de elég bőven beszélt a dolgokról. Fielddel úgy tárgyalt, mint egy külföldi antifasisztával, akinek ezenkívül még speciális érdeklődései is vannak Csehszlovákiai iránt.

Pollak Ernst a beruházási bank igazgatója, aki 1948 ősze óta mint a Keleti Blokk egy évre szóló megbízottja működik Washingtonba a Nemzetközi Pénzügyi Blokknál. Ő maga a régebbi párttag, a felesége 1948 február után lépett be. Egy leánya vele van Amerikában, ahol a csehszlovák követségen dolgozik. A másik egy diákkal van összeházasodva és egy könyvkereskedésben dolgozik.

Fielddel nálunk került össze 1948 őszén. A beszélgetés főleg Washingtonról szólt. Pollák kért és kapott Fieldtől információt. A maga részéről leendő megbízásáról beszélt. Pollák Field megbízásáról, szerepéről és céljairól semmit sem tudott. Pollákkal én rendszeresen levelezek, vele baráti kapcsolataim vannak.

Az elmondottak alapján beismerem, hogy politikai felfogásom mindvégig trockista volt és hogy az amerikai titkosszolgálat megbízásából, mint Field ügynöke rendszeres hírszerző tevékenységet folytattam és rendszeresen küldtem jelentéseket Fieldnek Csehszlovákia gazdasági, szociális és politikai kérdéseiről.

Beismerem, hogy mint az amerikai kémiszolgálat beszervezet tagja Field utasítására 1945 után is szoros kapcsolatot tartottam fenn Svájcban Magyarországra visszatért trockista személyekkel és úgy a dr. Szőnyi Tibor, mint a többi Magyarországon élő és Szőnyi csoportjához tartozó kémek által szerkesztett jelentéseket és továbbítottam Fieldhez. A fontosabb jelentéseket mindenesetben személyesen vittünk Fieldhez, még pedig úgy, hogy minden esetben kiválasztottuk a legális alkalmat külföldi utazásra. A jelentéseket általában Feigl vitte, a kevésbé jelentős dolgokat postán továbbítottuk megfelelően burkolt formában.

Elismerem, hogy az alant felsorolt iratokat házkutatás során a lakásomon találták meg:

Lausanne-i tartózkodásom során 1945. augusztus 9-én kelettel levelet kaptam Noel H. Fieldtől, melyben utasítást ad az általa végzendő munkát illetően. Értesít arról, hogy az 1945 októberétől 1946 novemberéig terjedő pénzügyi évre a csehszlovákiai munkámra az Unitarian Service Committee /egy hírszerző fedőszerv/ 30 ezer \$-t irányoz elő. A levél mint legfontosabb feladatot azt jelöli meg hogy, helyzetjelentéseket küldjek. Előírja, hogy a segélyezések szűkkörben történjenek és a szervezet munkaerőiként »megbízható polgárokat« és amerikaiakat alkalmazzanak. Felhívja a figyelmet állandó kapcsolattartására.

Field 1946 febr. 25.-i kellettel levelet intézett hozzám Prágába, amelyben közli hogy az USC-t ezentúl helyettem dr. Hohn Latrope¹⁶⁴ fogja vezetni, részben azért, mert a jó barátja Massaryknak, másrészt azért, mert részére nagyobb feladatokat szánt.

Field 1946. május 7.-i kelettel levelet írt, mind nekem, mint feleségemnek melyben közli, hogy az előző a levél ellenére továbbra is megnéz bennünket a csehszlovákiai USC irányításával.

1940. aug. 7.-i levelet kaptam Fieldtől, melyben elismeri, és nyugtázza, hogy szociális vonatkozású adatokat, amelyeket Csehszlovákiából szereztünk, megküldtem a londoni és bostoni USC-nek. Egyben előírja részünkre, hogy az USC Csehszlovákiában önállóan működjön és ne adja át adományait kormányzerveknek.

Fieldtől 1945 augusztusi kelettel levelet kaptam, amelyben értesít, hogy Joy Massaryk meghívására Prágába utazik.

Svájci igazságügyi és rendőrmisztériumtól levelet kaptam, amelyben értesít, hogy mind az én mind a feleségem közreműködését a svájci segélyakcióban engedélyezi.

1945 július 14.-én kiállított megbízólevelet kaptam Fieldtől, mely mind az én, mind a feleségem nevére szólt, amelyben megbíz az USC arra, hogy térjünk vissza Csehszlovákiába és ott különböző szervezetekkel együttműködve végezzük kutatást Csehszlovákia viszonyaira vonatkozóan és tegyünk jelentést. Többek között működünk együtt az Egyesült Nemzetek katonai és polgári megbízottaival.

1945 aug. 30.-i kelettel mind a feleségemre szóló, mind az én nevemre szóló a Union OSE megbízó levelet kaptunk, melyben többek között

¹⁶⁴ Helyesen: John Howland Lathrop.

benne van foglalva, hogy tájékoztatást kell küldenünk a csehszlovák viszonyokról.

1945 augusztus 15.-i kelettel mind én, mind a feleségem Klára Ragaz aláírásával megbízólevelet kaptunk »Schweitzer Hilfswerk für die Tschechoslovakei« szervezettől, amelyben dr. Vlasta Vasalét [sic!]. Rudolf Feigl-t, /Pavlik/ Politzer Gézát és feleségét megbízzák hogy utazzanak haza és küldjenek jelentést Csehszlovákia szociális helyzetéről.

1945 ápr. 26.-i kelettel Fieldtől levelet kaptam, melyben értesít, hogy Kopeczkyval való megbeszélés alapján, mind engem, mint feleségemet megbízza az USC csehszlovákiai szervezésével és felszólít, hogy küldjünk tájékoztatást a csehszlovákiai helyzetről.

1945 szeptemberi kelettel Vorwärts és Voix Quvrére svájci lapokkal megbízólevelet kaptam, hogy ezeket a lapokat Csehszlovákiából tudósítsam. Elismerem, hogy ez a két lap nagyrészt trockista irányítás alatt állott.

1940 szept. 10.-i kelettel a »Koordinations Stelle für Nachkriegenhilfe« szervezet megbízólevelet adott nekem, melyben a szervezet csehszlovákiai vezetésével megbíz.

1946 novemberi keletű nálam megtalált feleségem kézírásával írott Fieldnek feleségem útján elküldött jelentést én állítottam össze. A jelentés többek között az általános csehszlovák helyzetről szóló beszámoló.

Nekem és feleségemnek Tímár Ágnestől küldött levelekben a Szőnyi csoport egyes tagjairól ír beszámolókat, vagy közvetít üzeneteket.

Neufeldné Gárdos Magda és Kolozsvári András a fentiekhez hasonló tárgyú beszámolókat és leveleket küldtek nekem és feleségemnek.

Feleségem 1946-ban kivitt Svájcba 900 sv. frankot, amelyet én Fieldtől hírszerző munkám fejében kaptam és Guido Glass Lausanne-ban élő mérnöknél helyezte el. Az erről szóló nyugtát lakásomon őriztem.

Pavlik Géza
gyanúsított¹⁶⁵

¹⁶⁵ ABS MNB 037 Pavlik Géza és társai. 6-os karton. Pavlik Géza kihallgatási jegyzőkönyve. Budapest. 1949. június 16.

A következőkben közölt dokumentumok Demeter György, Szőnyi Tiborné, Földi Iván, Tímár Ágnes, Dobó Jánosné és Demeter Györgyné vallomását tartalmazzák Pavlíkkal szemben.

„J e l e n t é s .

Budapest, 1949.május 31.-én.

A Field-Szőnyi ügyben letartóztatott személyek Pavlík Gézáról 1949. május 31-én az alábbiakat vallják: .

D e m e t e r György.

»Mint vidéki ügyvéd működött Csehszlovákiában és jellemző mozgalmi kapcsolataira, hogy összes érdeként az tudta felhozni, hogy egyszer védett egy kommunistát. 1939-ben Franciaországba utaztak, hogy onnan kivándoroljanak egy Amerikában élő rokonukhoz. Miután közben kitört a háború, nem tudtak kijutni és Marseille-be kerültek.

Kapcsolatba kerültek franciaországi emigráns magyarokkal, úgy tudom Angyal Györggyel, akin keresztül megkapták Kálmán András címét. Átszöktek a svájci-francia határon és Svájcban először Kálmán Andrással vették fel a kapcsolatot. A kapcsolatot egy lausaunne-i trafikosnőn keresztül tartották, aki Pavlíknénak még lánykorában nevelőnője volt. Mint illegálisan Svájcban tartózkodókat elfogták és internálták Pavlíkékat, de feltűnően gyorsan szabadultak.

Kiszabadulásuk után Vági és Kálmán András, majd én is többször meglátogattuk őket Lausanne-ban, ahol éltek. 1943 elején kezdtük őket anyagilag támogatni, havi 100 svájci frankot juttattunk nekik. 1943 májusa körül Vágival és Szőnyivel való megbeszélés alapján elmentem Fieldhez, s elintéztem nála, hogy ezentúl ő támogassa Pavlíkékat havi 300 svájci frankkal. Field ekkor látogatta meg először Pavlíkot és egyúttal elvitte neki az első havi összeget. Ekkor kezdődött Pavlík kapcsolata Fielddel, amely később elmélyült.

Az MNFF munkájába 1943 közepétől kezdett Pavlík, mint szellemi irányító és tanácsadó bekapcsolódni. Szőnyivel és Vágival tárgyalt rendszeresen, az ő általa mondottak nagymértékben befolyásolták az MNFF irányvonalát. Az MNFF újságja az ő útmutatása alapján lett összeállítva, megjelenés előtt általában neki mutattuk be az egyes cikkeket. Egy alkalommal 1944 májusa körül Pavlík elhelyezett egy teljesen vonal-

ellenes cikket a lapban, melyet útmutatásai alapján Hunwaldné erdélyi származású íróő írt. A cikk erdélyi kérdésekről szólt, a háború utánra Erdélyben autonom köztársaságot követelt. A cikk alaphangja az volt, hogy a nemzetiségi kérdést nem lehet egy országban megoldani és a cikkben egy szovjetellenes dunai konföderáció elvi alapjait fektette le. A cikk egyébként olyan élesen pártvonalellenes és szovjetellenes volt, hogy kénytelenek voltunk a végére egy kis széljegyzetet írni, mely szerint a cikk írójának egyéni véleménye.

Pavlik egyébként szoros kapcsolatban állt a Hunwald házaspárral, akik ismert trockisták voltak. Már Erdélyben kizárták őket a pártból. Pavlik egyébként együtt lakott egy Koszta nevű fiatalemberrel, aki szintén közismert trockista volt. Ez a Koszta időnként eltűnt hónapokra, de általában igen rejtélyes ember volt.

Pavlik igen jó viszonyban volt a londoni cseh kormány berni konzuljával. Szőnyit is összehozta vele, aki egy részletes jelentést adott át a konzulnak az MNFF svájci működéséről, annak ellenére, hogy közismert volt, hogy a cseh konzul angol ügynök. A konzulon keresztül vette fel a kapcsolatot Szőnyi Károlyi Mihállyal. Minden Pavlik útmutatása mellett történt.

1944 elején Vági Zürichben felvette a kapcsolatot az »Aufbau« című, kimondottan szovjet-ellenes hetilap szerkesztőjével, egy fehér orosz emigránssal. Pavlikkal való megbeszélés alapján ebbe magyar részről cikket írtak Szőnyi, Vági és azt hiszem Ács, cseh részről pedig Pavlik. A Browder teória körül kialakult vitában Pavlik Browder álláspontját fogadta el.

A mi hazautazásunk után Pavlik, Pavlikné és a cseh konzul Field irányításával és támogatásával egy cseh segélyszervezetet alapítottak, melyről nyilvánvaló volt, hogy egy amerikai hírszerző fedőszerv.

Pavlikék 1945 végén utaztak haza Svájcból a konzul segítségével.

Pavlikné 1945 elején volt először Magyarországon. Ekkor feleségemmel együtt felkerestük őt rokona, Gál Edéné lakásán. Jelen volt Pavlikné unokahúga, Tímár Ágnes is. A találkozást Kálmán Andrásné közvetítette. 1947 májusában Budapestre jött Pavlik és Pavlikné. Az én lakásomon volt egy összejevetel, ahol jelen voltak, Szőnyi, Szőnyiné, Tímár Ágnes, Kálmán, Kálmánné, valamint én és a feleségem. Pavlik kérdéseire sorban beszámoltunk, hogy hogyan helyezkedtünk el és mi a munkakörünk.

1948 júniusában hivatalos megbízatással, Prágába utaztam. Pavlíkéknál szálltam meg. Elutazásom előtt Kálmán András megbízott, hogy vigyek el egy könyvet Pavlíkéknak.

Pavlik elmondotta nekem, hogy közvetlenül megérkezésem előtt Field nála volt Prágában szeretett volna Magyarországra jönni, de nem kapott vízumot, ezért Lengyelországba utazott.

Prágai tartózkodásom során összehoztam Pavlíkkal az éppen szintén Prágában tartózkodó Beer Frigyet, az Egyesült Izzó, vállalatvezetőjét. Ekkor Pavlik rendezett egy megbeszélést lakásán, melyen Pavlíkon és rajtam kívül résztvettek Beer Frigyes, egy cseh kommunista képviselő és egy szlovák őrnagy. Később Beer és Pavlik között a kapcsolat kimélyült és Beer még többször utazott Prágába Pavlíkhoz.

Pavlik ekkor még megbízott engem azzal, hogy feleségem révén intézzem el, hogy a magyar Vöröskereszt hívja meg őt egy tárgyalás ürügyével Budapestre. Ezt feleségem el is intézte és Pavlik Budapestre jött.

Az a feltevésem, hogy erre Pavlíknak azért volt szüksége, hogy megbeszélje Szőnyivel a Fielddel tárgyaltakat. Feleségemmel is tárgyalt ez alkalommal.

Összefoglalva kijelenthetem, hogy a trockista kapcsolatokkal rendelkező és hírszerző-gyanús Pavlíkot 1943-tól kezdve a »svájci csoport« szellemi tanácsadójának és egyik irányítójának tekintettük.«

Földi Iván.

»Szőnyiék Pavlíkot olyan kiváló embernek tartották, hogy a magyar mozgalom legfontosabb kérdéseit Szőnyi vagy esetleg más pártvezetősségi tagok vele folyamatosan megtárgyalták.

Pavlíkkal 1945 május elején Zürichben találkoztam, a Centrale Sanitaire Suisse kongresszuson, ahol ő képviselte Csehszlovákiát és annak nevében ő is mondott beszédet.

Pavlik még Svájcban a pártcsoport összes tagjait megismerte. Tárgyalásokat tudomásom szerint csak Szőnyivel és Vágival folytatott, a többivel inkább megbeszéléseket.

Pavlik cseh vonalon kapcsolatban állott Fielddel. Ezt részben Szőnyitől, részben Pavlíktól hallottam, úgy emlékszem, hogy legalábbis abban az időben, amikor megismertem Pavlíkot, a csehszlovák követségen kívül Field is támogatta őt anyagilag. Arra is emlékszem, hogy 1945-ben felesége lett az U.S.C. csehszlovák delegáltja, miután visszatértek Prágába, úgy emlékszem, hogy ezeket a tárgyalásokat, felesége bonyolította le Fielddel. Megítélésem szerint kb. hasonló szerepe volt Fielddel kapcsolatban cseh vonalon, mint Szőnyinek magyar vonalon.

Tudomásom van arról, hogy Pavlik felesége kapcsolatban állt az O.S.E.-vel is, sőt úgy emlékszem, hogy az O.S.E. csehszlovákiai megbízottja szintén Pavlik felesége vágy maga Pavlik lett.»

S z ő n y i Tiborné.

»Pavlikék több alkalommal jártak Zürichben és nálunk is voltak kétszer-háromszor. Én 1944 és 1945 nyarán egy-egy hetet Lausanneban töltöttem. 1944-ben Pavlikéknál laktam, 1945-ben azonban egy penzióban. Pavlikékról megtudtam, hogy feltétlenül valahonnan támogatást kellett kapniok, mert kereseti forrásuk nem volt. Prágába készültek vissza a háború után. Férjem is járt Lausanne-ba[n] Pavlikéknál emlékezetem szerint két-három alkalommal. Utoljára útban hazafelé Demeterrel és Vágival vagy Kálmánnal látogatta meg Pavlikékat, akik férjemet is és engem is többször hívtak. Tudomásom szerint Demeterék és Kálmánék is jártak Lausanne-ban Pavlikéknál.

Emlékezetem szerint férjem 1947-ben elmondotta, hogy Pavlik fennjárt nála a pártban.»

T í m á r Á g n e s.

»Pavlikékat gyerekkorom óta ismerem, előbb Pozsonyban, majd később Rózsahegyen laktak, ahol én 1939-ig majdnem évenként rokon látogatást tettem náluk. Pavliknak ebben az időben ügyvédi irodája volt. Már ekkor is igen sokat utaztak külföldre. /Szovjetunió kb. 1936., Jugoszlávia, Belgium, Skandinávia, stb./

Pavlikékon keresztül megismertem Szőnyi Tibort és feleségét, Kálmán Andrást és feleségét, Demeter Györgyöt és feleségét, Kojza Ilonát és Vági Ferencnét. Ezekről azt tudom, hogy még a felszabadulás előtt

Svájcban ismerkedtek meg Pavlíkékkal. Nevezetteken kívül Pavlíkék jó barátságban voltak Gárdos Magdával, Aranyosi Pállal, Kun Miklóssal, Kiss Zsigmondnéval, Gál Edénével, Angyal Györggyökkel és több rokonukkal.

Emlékezetem szerint a következő időrendi sorrendben tudom felsorolni külföldi ismerőseik láto[g]atását: 1946-ban három francia újságíró kereste fel őket Corvol, Schudel és egy nő, akinek a nevére nem emlékszem. Ebben az időben Pavlíkéknál tartózkodtam és úgy tudom, hogy ezek az újságírók Bulgáriába mentek. Ugyancsak kinttartózkodásom alatt látogatta meg őket Gigon nevű genfi újságíró, az egyik francia lap tudósítója. Nevezett arról beszélt, hogy a felszabadulás után ő volt egyike az első újságíróknak, akik bejárták Kelet Európát. Többek között Budapesten is volt.

1947-ben Angyal Györgyné és Kálmán Andrásné jártak kint Prágában. Ezekhez Pavlíkékat jó baráti viszony fűzi, Angyalékat még Franciaországból ismeri.

Demeter György 1948-ban látogatta meg Pavlíkékat. Demeter ekkor egy üzleti ügyben volt. Ugyancsak ez évben Kun Miklós is felkereste őket prágai lakásukon. Kun elmondásából tudom, hogy akkori prágai útjára számos levelet vitt magával, olyan pesti lakosoktól, akiknek ismerőseik Prágában éltek. Ilyen levelet kézbesített Pavlíkéknak is. Kun a levél feladóját velem nem közölte. Bárdos Magda is kintjárt Prágában ez évben egy sportküldöttséggel és ekkor meglátogatta Pavlíkékat.

A felszabadulás után, 1945 őszén járt Pavlíkné először Budapestén, engem jött meglátogatni. Második esetben 1947 májusában /?/ voltak itt mind a ketten, amikor ugyancsak látogatóba jöttek és felkeresték különböző ismerőseiket. Ezek a látogatások részben velem, részben nélkülem zajlottak le. Emlékezetem szerint felkerestük Kiss Zsigmondnét, Münnich Ferencet, Gál Edénét. Pavlíkné legközelebb 1948 augusztusában járt Budapesten, itt rövid ideig tartózkodott, utána mindketten Radványba mentünk nyaralni. Még ez év őszén ismét Budapestre jött Pavlíkné, ekkor nálam lakott és kb. 10 napig tartózkodott itt. Ezalatt a tartózkodása alatt egy esetben együtt ebédeltünk Vágival. Vági Pavlíknénak Szőnyiről beszélt.

1948 nyarán Pavlík, Simkó és Bim, mint a csehszlovák Vöröskereszt küldöttei tettek látogatást Budapesten. Egy esetben lentjártunk Siófokon, ahol a küldöttség találkozott a magyar Vöröskereszt néhány vezetőjével, köztük Kárásszal és Falussal.

1949 kb. február hóban Pavlík mint a Cedok küldöttje, két másik férfivel járt Budapesten. Ekkor az IBUSZ-szal folytattak tárgyalást. A hivatalos tárgyalásokon kívül több budapesti ismerősét is felkereste Pavlík. Utoljára Pavlík 1949 május 16-án váratlanul érkezett Budapestre. Erről az útvjáról Prágából telefonon értesítette Gárdos Magdát, aki érkezését közölte velem, utazásának célja a csehszlovák-magyar cserenyaralási akció- megszervezése volt. Az Astoria szállóban lakott, ahonnan én 18-án reggel megkértem, hogy jöjjön velem fel Vágihoz, a Rádióba. Pavlík eljött de Vágit nem találta hivatalában. Pavlík ezen a látogatáson elmondta nekem, hogy nemrég járt Varsóban, hogy miért, azt nem közölte velem. Úgyszintén beszélt arról is, hogy az elmúlt hetekben Genfben járt egy Vöröskereszt konferencián.

1946 őszén kinttartózkodásom alkalmával Pavlíkné egy esetben kb. 8-10 napra Svájcba utazott. Erről az útvjáról nem adott felvilágosítást, csak annyit tudok róla, hogy ez idő alatt Mühlesteinéknél lakott. Ez egy svájci íróházaspár volt.

Pavlíkéék Hunwaldékkal álltak jó viszonyban, akikről elmondta Pavlíkné, hogy Grandpierre Emillel baráti viszonyban állnak.

Előadom még, hogy egy Frau Hindenlang nevű svájci nővel is jóbaráti viszonyt tartottak fenn, aki tudomásom szerint - az időpontra nem emlékszem - Prágában felkereste Pavlíkékat.

D o b ó Jánosné.

1944-ben vagy 1945 elején Pavlíkné Zürichbe járt és ez alkalommal ismertem meg.

Férjem hazautazása után egyszer- emlékezetem szerint még 1945-ben - táviratot kaptam Prágából Politzer aláírásával, amelyben franciayelven tudatja, hogy férjem jól van. Később Budapesten férjem közölte velem, hogy nem adott megbízást, a távirat feladására: feltételeztük, hogy a svájci magyar csoport egy másik tagja beszélt Politzerrel és feladatta a táviratot.

Amikor Budapestre utaztam, Prágán át jöttem. Férjem előzetesen megküldte nekem Pavlík címét, hogy felkeressem prágai tartózkodásom során. Prágában azonban nem találtam meg Pavlíkot és mikor Budapestre érkeztem, megtudtam, hogy - állítólag - Szlovákiában tölti éppen szabadságát. Ez 1946 szeptember 1-én lehetett.

D e m e t e r Györgyné.

1944-ben Sebes Ilona Orenobleből levelet írt hozzám, melyben jelezte, hogy régi mozgalmi elvtársak érkeznek Svájcba Franciaországból Pavlík /Politzer/ Géza és felesége személyében. Ez a levél Kálmánékhöz érkezett és az MNFF vezetősége foglalkozott Pavlíkék megérkezésével. Vági, vagy Szőnyi megbízott engem azzal, hogy miután Pavlíkék Svájcba érkezve levélben jelentkeztek Kálmánnál, keressem fel őket lakóhelyükön. Így leutaztam Lausanneba, ahol beszámoltam nekik részletesen az MNFF munkájáról és kértem őket, hogy legyenek segítségünkre a további munkában. Pavlíkék készségesen vállalkoztak az MNFF-en belül végzendő munkára. Értesülésem szerint Pavlík Rózsahegyén volt ügyvéd, majd Franciaországba emigráltak, ahol internálótáborban helyezték el őket. Az internálótáborból p[é]nz segítségével szabadultak ki és Svájcba érkezésük után is egy ideig a magukkal hozott ékszerből fedeztek kiadásukat. Amikor elfogyott a pénzük az MNFF támogatta őket olymódon, hogy lakbérüket kifizettük. Később előttem ismeretlen módon, de az MNFF révén Pavlíkék megismerték Fieldet, akitől svájci tartózkodásuk ideje alatt azután rendszeres anyagi támogatásban részesültek.

Pavlíkékat lausanne-i lakásukon az MNFF tagok rendszeresen felkeresték és én magam is többször megszálltam nála. Pavlíkék egyik szobája kizárólag erre a célra volt berendezve.

Az MNFF tagok közül Szőnyi igen sokat látogatta Pavlíkékat. Szőnyi Pavlík Gézával megbeszélte az MNFF ügyeket, mert úgy tartottuk, hogy Pavlík képzettségénél fogva hasznos segítségünkre lesz. Szőnyiné tudomásom szerint vagy két alkalommal hosszabb ideig nyaralt Lausanneban Pavlíkéknál.

Pavlík Géza trockista beállítottságú volt, amit igazol 1944 áprilisában a CSS konferencián elmondott felszólalása is. Ezen a konferencián Pavlík a kelet-európai országok megbízottai között valósággal uszított a magyar nép ellen és a magyarokban látta annak okát, hogy Csehszlovákia a háború alatt nemet megszállás alá került. Ez a beszámolója általában a közvetlenül háború utáni Ben[e]s-féle magyarellenes magatartását bizonyította.

A jelenlévő Földivel, Ácscsal és Balabánnal egyetemben megállapítottuk, hogy Pavlík trockista, ellenséges hangon szólalt fel és én magam kerestem még ott a konferencián a Pavlíkkal való találkozást. Még a konferencián sikerült találkoznom Pavlíkkal, aki kérdésemre azt

mondotta, hogy majd egyszer megmagyarazza az általam kifogásolt beszédét.

1946-ban Pavlíkné unokahúga, Schöngut Ágnes telefonon értesített, hogy Pavlíkné Budapesten tartózkodik és szeretne velem találkozni. Schöngut Ágnes nagynénjének a lakásán találkoztam Pavlíknéval, aki elmondotta, hogy az USC prágai megbízottja. Velem lévő férjemmel részletesen beszámoltunk munkakörünkről Pavlíkné előtt.

1948 októberében Kálmánné telefonált, hogy ismét Pesten van Pavlíkné és egy Kossuth Lajos utcai kávéházban beszélünk meg találkozót. Itt a kávéházban a megbeszélte időpontban megjelentem, majd lakásomra autóztunk, ahol Pavlíkné Kálmánékkal együtt mintegy fél órát tartózkodott. Ez alatt az idő alatt ismét beszámoltam Pavlíknének munkámról. Ugyanekkor szó volt Fieldékről is, akikkel Pavlíkné mint U.S.C. megbízott továbbra is kapcsolatot tartott fenn.

Kálmánéktól, s Kojcsa Ilonától tudom, hogy Pavlíkné igen gyakran járt Pesten és látogatásai alkalmával sohasem mulasztotta el felkeresni Szőnyiékét.

Tudomásom van arról, hogy Kálmán, aki két alkalommal utazott Prágába, ugyancsak Pavlíkéknál szállt meg.”¹⁶⁶

A soron következő jelentések a magyar szervek által folytatott vizsgálatokat és azok koholmányait érzékeltetik. A jelentéseken nincs feltüntetve – mint a korábbiakban közölt iratokon –, hogy kik készítették, kik kényszerítették a lefogottakat „vallomástételre”, és az államvédelmisek aláírásai – okkal – mindenütt el is maradtak. Pavlíkékat az előbbi terhelő vallomások alapján trockistának, nacionalistának állítják be, akik Csehszlovákiában amerikai kémhálózatot építettek ki. Az sem ismert, hogy Prágában az iratokra kik és mikor írták rá eltérő megjegyzéseiket.

¹⁶⁶ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. Jelentés Pavlík Gézáról. Budapest, 1949. május 31.

„Tárgy: Pavlík Géza és Pavlík Gézáné

J e l e n t é s .

Budapest, 1949. június 17-én,

Pavlík Géza és Pavlík Gézáné vallomásaikban beismerték, hogy Noel H. Fieldnek, aki az OSS amerikai hírszerzőközpont európai vezetőjének, Allen Dullesnek egyik közvetlen munkatársa, ügynökei voltak és részére Csehszlovákiában ügynöki hálózatot építettek ki. A hálózat Field részére kémtevékenységet folytatott.

Pavlík Géza beismerte, hogy az általa vezetett hálózat trockista, nacionalista politikai beállítottságú és ilyen irányú agitációt fejtett ki a Csehszlovák Kommunista Párton belül.

Pavlík Gézát és feleségét Field a második világháború végén, 1944-ben szervezte be Svájcban, írásban és szóban utasításokkal látta el őket a Csehszlovákiában végzendő munkát illetően.

A személyes kapcsolat Field és Pavlíkék között továbbra is fennmaradt. Field több ízben járt Prágában, amikor is tárgyalásokat folytatott Pavlíkkal. Pavlík ezen alkalmakkor tájékoztatta Fieldet fontos politikai és gazdasági kérdésekről. Field prágai látogatásai alkalmával Pavlík összehozta őt hálózatának több fontos tagjával, pl. Novy Vilemmel, a Rude Pravo főszerkesztőjével, Ernst Pollákkal, a Csehszlovák Bank egyik vezetőjével, stb. Pavlík tud arról, hogy Field tárgyalt más fontos politikai szereplőkkel is, mint pl. Freica Bedrich, a Párt gazdasági osztályának egyik vezetője.

Pavlíkék Fieldtől rendszeres anyagi ellenszolgáltatást kaptak hírszerző munkájuk fejében.

Pavlík Géza és feleség más országok trockista, amerikai ügynök csoportjaival is fenntartották a kapcsolatot. Így pl. Magyarországon a Szőnyi Tibor-féle csoporttal, Lengyelországban Tonja Lechmanovával, Field varsói megbízottjával, Németországban Steinberger Bernhardnéval. Pavlík és felesége többször jártak Magyarországon és itt összejöttek a Szőnyi csoport tagjaival. Szőnyi, Kálmán András, stb. felhasználta Pavlíkot kémjelentéseknek Fieldhez való továbbítására.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. Jelentés Pavlík Gézáról és Pavlík Gézánéről. Budapest, 1949. június 17.

A Pavlík-házaspár másnapi visszaszállítását megelőzően, a június 29-én készült jegyzőkönyv utolsó bekezdésében a BM ÁVH felhívja a „határon túli szolgálat” figyelmét az ellenőrző vizsgálatok elvégzésére. A lejegyzett vallomásokért nem vállalnak felelősséget, mert lehet, hogy Pavlíkéék megpróbálták félrevezetni a hatóságot.

„Tárgy: Dr. Pavlík Géza.

J e l e n t é s

Budapest, 1949. június hó 29-én.

A nyomozás eddigi adatai alapján Pavlík Géza dr.-ról az alábbiakat állapítottuk meg.

Pavlík Géza Noel H. Fieldnek, az amerikai titkosszolgálat munkatársának kémvonalon beszerezett ügynöke volt. Field Pavlíkot kém megbízatással küldte Csehszlovákiába.

Pavlíkot Field megbízta az Unitarian Service Committee csehszlovákiai irodájának vezetésével. Ez az iroda – éppúgy mint más országokban az U.S.C. szervei – az amerikai kémszervezet fedőszerve volt.

Pavlík nemcsak maga szolgáltatott kéminformációkat Fieldnek. Fő feladata abban állott, hogy összekösse Fieldet olyan személyekkel, akiket aztán Field kémcéljaira felhasználhatott.

Pavlík megátalkodott trockista, tudatos ellenség. Kétségtelen, hogy nem mondott el mindent, amit tud.

Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy Pavlík hamis tények bemondásával több ízben megkísérelte félrevezetni Hatóságunkat és ezért az általa közölt adatokért nem vállalhatunk teljes mértékben felelősséget. Az általa mondottak ellenőrzését csak a csehszlovák elvtársak végezhetik el.”¹⁶⁸

¹⁶⁸ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. Jelentés Pavlík Gézáról. Budapest, 1949. június 29.

„Tárgy: Pobuda Tivadar

Feljegyzés.

Budapest, 1949.november 14.-én

A csehszlovák elvtársak kérdésében szereplő P o b u d a minden valószínűség szerint Pobuda Tivadarral azonos, aki 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt a Városházán volt magas funkcióban, majd Angliába emigrált.

Pobuda 1946. körül tért vissza Magyarországra, rehabilitálták és fővárosi tanácsnokká léptették elő, de betegsége miatt egyúttal nyugdíjazták.

Jelenleg Magyarországon tartózkodik. Utoljára 1949.elejen Cséby Lajos társaságához tartozott. Gyakran összejártak és gyakran tettek pártellenes kijelentéseket.”¹⁶⁹

¹⁶⁹ ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pobuda Tivadarról.* Budapest, 1949. november 14.

„Tárgy: Field - Szőnyi csoport.

J e l e n t é s .

Budapest, 1949. június 3-án.

A második világháborút közvetlenül megelőző években és a második világháború alatt Svájcban kialakult egy »baloldali« magyar intellektuel csoport. Ennek vezetői: dr. Szőnyi Tibor /Hoffmann/ és Weisz /Vági/ Ferenc voltak. A csoport 1944-ben MNFF /Magyar Nemzeti Függetlenségi Front/ néven egy szövetséget alkotott.

Már a háború elején Noel H. Field az amerikai titkosszolgálat beosztottja, Allan Dulles jóbarátja es közeli munkatársa felvette a kapcsolatot a csoporttal. Anyagi támogatásban részesítette őket és beszervezte többségüket az OSS nevű amerikai kém szervezetbe. A háború vége felé a szervezet vezetői Field útján közvetlenül kapcsolatba kerültek Allan Dullesszal[sic!].

A csoport trockista ideológiai alapon állott, szovjetellenes lapokban irt cikkeket is. Többségükben, nem voltak kommunista párttagok, sőt vezetőjük, Szőnyi is magyar pártvonalon pártfegyelmi alatt állott.

1944-ben, amikor az amerikaiak látták, hogy Magyarországot szovjet csapatok fogják felszabadítani, Szőnyit és társait az amerikai titkosszolgálat segítségével jugoszlávok útján hazajuttatta Magyarországra. Az elutazás előtt azt a feladatot kapták, hogy a magyar állami életben igyekezzenek minnél nagyobb pozíciókat elérni és az általuk megtudott dolgokról vagy Fieldnek, vagy Dullesnek[sic!] küldjenek jelentéseket. A kapcsolat megkönnyítésére Field felhasználta az Unitárius Segély Bizottság nevű szervezetet, amelynek ő egyik titkára volt.

A csoport tagjai tudták, hogy Field az amerikai kém szolgálat embere, tudták, hogy mi Dulles funkciója és egy része a csoportnak az OSS beszervezett embere volt.

Pavlik Gézával a csoport tagjai Svájcban ismerkedtek meg és a csoport közül néhány személy, Szőnyi, Vági, fenntartották a kapcsolatot Pavlikkal.

A csoport felgöngyölítése folyik.”¹⁷⁰

¹⁷⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Field-Szőnyi csoport. Budapest, 1949. június 3-án.

Noel Haviland Field feleségének (Herta) és Field testvérének (Hermann) elfogása

Field felesége, miután semmilyen módon sem tudott kapcsolatba lépni a férjével, elhatározta, hogy Prágába utazik és megpróbálja őt felkutatni. 1949. augusztus 3-án repülővel érkezett meg Prágába, és a Párizs Hotelben szállt meg. Az Štb az országba lépése után azonnal követni és megfigyelni kezdte. Szinte minden lépését nyomon követték. Herta Fieldet a megfigyelési dokumentumokban Baruška néven (Barbara becézése a cseh nyelvben) említik.¹⁷¹

14.kép
Herta Field
(ABS MNB 039 Noel Field. 5-ös karton.)

Herta rávette Noel testvérét, Hermannnt, hogy ő is vegyen részt a férje felkutatásában. Hermann rövid időn belül úgyszintén Prágába utazott. Herta Field férje után érdeklődve hivatalokat és régi ismerősöket keresett fel. Találkozott például a külügy-

¹⁷¹ ABS MNB 039 Noel Field. 5-ös karton. Herta Field II. Jelentés – Baruška – megfigyeléséről. Prága, 1949. augusztus 4.

miniszter helyettesével, Artur Londonnal, akit még 1947-ben svájci tartózkodásuk alatt ismertek meg. London és Herta több órán át beszélgettek. Az Štb folyamatosan megfigyelte őket. Field felesége a beszélgetés során elmondta, hogy először azt hitte, a csehszlovák hatóságok a férjét mint amerikai állampolgárt rutin eljárásként vették vizsgálati fogságba. Mivel a férje hosszú időn keresztül nem jelentkezett, arra gyanakodott, hogy az amerikai titkosszolgálat rabolta el. London is az amerikaiakra igyekezett terelni a figyelmét, azonban Herta nem értette, hogyha az FBI¹⁷² rabolta el Noelt, akkor miért nem értesítették őt, hogy férjét fogságban tartják.¹⁷³

Hermann Field Prágából 1949. augusztus 15-én Varsóba utazott, hogy kamatoztassa építészmérnöki tudását, és a visszautazását Prágába augusztus 22-re tervezte. Szándékáról Hertát is értesítette, aki azonban hiába várta őt a prágai repülőtéren, Hermann nem szállt le a gépről. A repülőtér alkalmazottai azt mondták neki, hogy a gépre felszállt, de furcsa módon nem volt a leszálló utasok között.¹⁷⁴ Veselý 1949. szeptember 12-13-án Varsóban tartózkodott, hogy a lengyel kollégákkal megtárgyalja a „magyar ügyet”. Radkijewicz belügyminisztertől Veselý megtudta, hogy Hermann Field repülője üzemanyagiányra hivatkozva megszakította útját. A leszállás ideje alatt az utasok közül Hermannat titokban kiemelték és elfogták.¹⁷⁵ Elrablásával már a második Field tűnt el Közép-Európában. Herta magára maradt Prágában.

Hertának nem segítettek a cseh hivatalok, ezért végső kétségbeesésében az amerikai nagykövetséggel vette fel a kapcsolatot. Ott segítséget ígértek neki, de pár nap múlva a nagykövetség munkatársai hiába keresték a Párizs Hotelben, a recepción azt a választ kapták, hogy Herta Field elutazott.¹⁷⁶ A BM ÁVH parancsnoka 1949. augusztus 25-én üzenetet küldött Veselýnek, melyben megírta, hogy: *„Információink szerint F. felesége Prágában tartózkodik. Kérem, fogják el és lehetőség szerint adják át, vagy tegyék lehetővé nekünk, hogy megtegyük. Választ a következő napon kérek. Péter Gábor.”*¹⁷⁷

¹⁷² Federal Bureau of Investigation (FBI): Szövetségi Nyomozó Iroda.

¹⁷³ ABS MNB 039 Noel Field. 5-ös karton. Herta Field II. *Artur London és Herta Field beszélgetése*. Prága, 1949. augusztus.

¹⁷⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szituációs jelentés a „T” esethez*. Prága, 1949. szeptember 6.

¹⁷⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Hivatalos feljegyzés Jindřich Veselý 1949.09.12-13-i varsói látogatása kapcsán „T” esethez*. Prága, 1949. szeptember 14.

¹⁷⁶ STRÖBINGER (1991) 37.

¹⁷⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szituációs jelentés a „T” esethez*. Prága. 1949. szeptember 6.

T A J N É .

298

Ministerstvo vnitra.

Sektor BA-t.

D O Š I . f . GD/-10.49..... Zaslál: Petr Gabor... kdy: 25.8.49 ✓
Věc: Žena F. Došlo: 25.8.49..... /dáln.-radio/
Dešifrováno : 25.8.49..... Sv:
K vyřízení : s. Veselý.....

s. Veselý.

Dešifrovat osobně s. Smíšek.

Podle našich zpráv Žena F. se nachází v Praze. Prosím ji zavítat a nám předat a nebo dát nám v Praze možnost to učinit. Odpověď prosím během zítřejšeho dne.

Petr Gabor.

---G-6---

*So souhlasem s. Smíšek, který vyhovuje.
Tajně, raději, na hranici? Mad.
nebo Gabor, ho předchozího ho
dopisem od jejího muže
před tím famy.*

*K. Veselý
26. 8. 49*

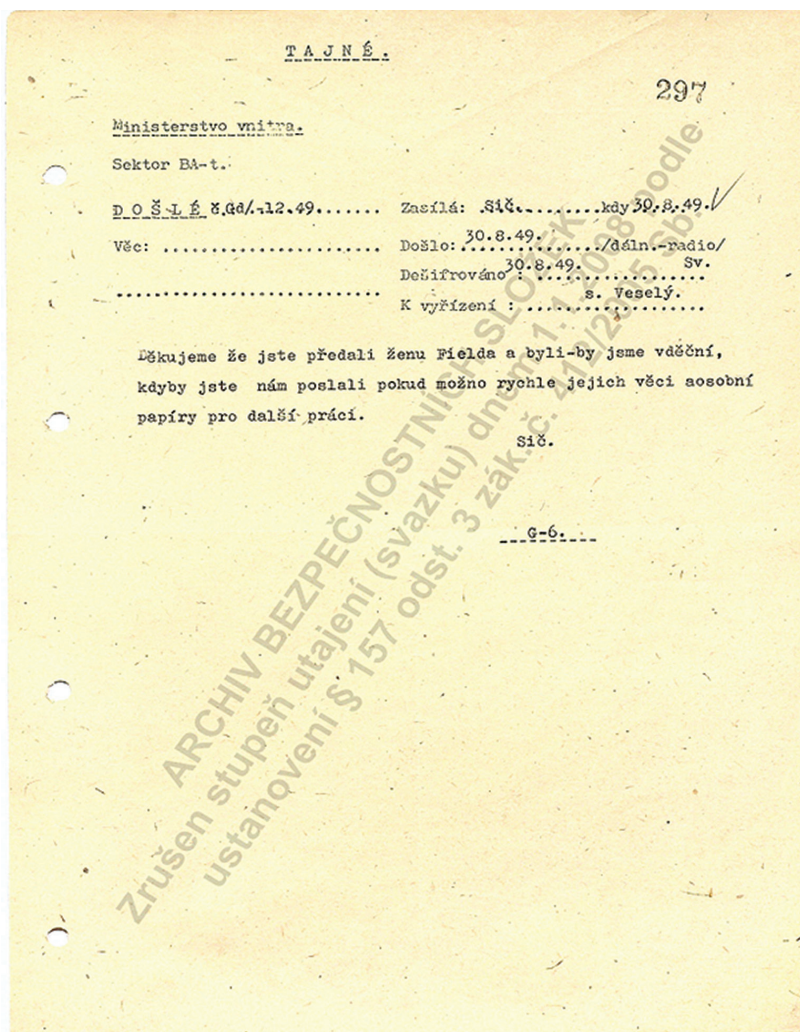
15.kép

Péter Gábor levele Jindřich Veselýhez Herta Field elfogása kapcsán.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

A cseh fél akceptálta a kérést. Herta Fieldet 1949. augusztus 27-én elfogták és átadták a magyar szervezetnek. Az elfogás során ügyeltek rá, hogy ne maradjon utána semmilyen árulkodó jel, amely szerint Herta Csehszlovákiában tűnt el. Herta Field nevére a pozsonyi osztrák konzulátuson vízumot állítottak ki, amivel egy ügynök Herta Fieldként hivatalosan átlépte az osztrák–csehszlovák határt, így Prága tiszta lett, a nyomok Bécsbe vezettek. Poggyászatát és személyes holmiját később juttatták el Budapestre.¹⁷⁸

¹⁷⁸ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor levele Jindřich Veselýhez Herta Field elfogása kapcsán. Prága–Budapest, 1949. augusztus 25.

Szűcs ezredes 1949. augusztus 30-án megköszönte Vesélynek, hogy átadták Field feleségét, egyben kérte, hogy mielőbb küldjék el a dokumentumokat és Herta személyes dolgait.¹⁷⁹

16.kép
Szűcs Ernő levele Jindřich Vesélyhez
(ABS MNB 039 Noel Field, 8-as karton.)

¹⁷⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Szűcs Ernő levele Jindřich Vesélyhez. Prága–Budapest, 1949. augusztus 30.

Az amerikai hivatalok keresni kezdik Fieldéket

Eltűnése előtt Herta Field még felkereste a prágai amerikai nagykövetséget, hogy segítséget kérjen tőlük. Mire a nagykövetség munkatársai felvették volna vele a kapcsolatot, addigra elrabolták. Hermann Field felesége, Kate Field viszont az amerikai külügy segítségét kérte, hogy az eltűnt Field fivérek nyomára akadjon.

Az amerikai hatóságok 1949 szeptemberében már keresték Fieldet. Ezt bizonyítja egy 1949. szeptember 23-i telefonbeszélgetésnek a lehallgatása. Buckingham Hermann Field eltűnésével kapcsolatban Kolárkát hívta Prágában. Kolárka azt válaszolta, hogy nem érkezett meg Prágába, és Hermann Field nevét még a levegőben kihúzták az utasok névsorából, mivel nem tartózkodott a gépen. A beszélő felek tanácstalanok voltak, és nem tudták, hogy hol kezdjék el a nyomozást, mivel az egész ügy zavarosnak tűnt számukra. Avégén az egyik fél viccesen megjegyezte, hogy meg kell várni, míg a Kominform újság ír róla, és ezen mindketten jót nevettek.¹⁸⁰

Egy elfogott üzenetben a varsói amerikai nagykövetség a következőt írta a londoni amerikai nagykövetségnek: *„Hermann Field 1949. augusztus 22-én nem szállt ki Prágában a ČSA 563-as személyszállító gépből. Nevét a légikísérő a levegőben törölte az utaslistáról, mikor észrevette, hogy nem tartózkodik a gépen. A helyi szervek úgy gondolják, hogy Hermann elment a varsói reptérre és a helyi hatóságok, vagy biztonsági szervek nem engedték meg neki, hogy felszálljon a gépre.”*¹⁸¹ Fieldék eltűnését a prágai amerikai nagykövetség a csehszlovák külügyminisztériummal az 1949. október 12-én elküldött 782-es számmal jelzett levélben tudatta. Az amerikai nagykövetség a felkutatásukhoz a külügyminisztérium segítségét kérte, hogy a fivérek egyáltalán Csehszlovákiában tartózkodnak-e még, vagy ha már nem, akkor melyik határátkelőn hagyták el az országot.¹⁸²

A csehszlovák hivatalok és az Štb megkezdte az alapos és „alakos”, vagyis a tettezett nyomozást. Noel Field eltűnésével kapcsolatban a cseh külügyminisztériumnak az Štb referense a következőt jelentette: *„Noel Haviland Field 1949. május 5-étől lakott a prágai Palace Hotelben, ahonnan ismeretlen helyre távozott. 1949. május 12-én Pozsonyból (Bratislava) üzenetet küldött, hogy Budapestre utazik. A hónap végén Bécsből ismét üzenetet küldött a prágai Palace Hotelbe, hogy nem szándékozik Prágába visszautazni és a poggyászeit adják át a barátjának René Kiemlnek, aki majd a*

¹⁸⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *Telefonlehallgatás jegyzőkönyve Buckingham és Kolárka között.* 1949. 9. 23. 14:40.

¹⁸¹ ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *A varsói merikai nagykövetség jelentése a londoni nagykövetség számára.*

¹⁸² ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *A prágai amerikai nagykövetség kérdései Fieldék eltűnése kapcsán.* Prága, 1949. október 12.

számlát is rendezi. Kieml megjelent a poggyszért és át is adták neki.”¹⁸³ A cseh külügyminisztériumnak címzett, hazugságokon alapuló válasz csak arra szolgált, hogy Fieldék eltűnésével kapcsolatban a csehszlovák hatóságok tisztázhassák magukat. A Bécsből küldött üzenetet, amit eredetileg Fieldéknek tulajdonítottak, valójában csehszlovák kérésre magyar államvédelmis ügynökök küldhették el. Bizonyíték rá a következő dokumentum.

T A J N É . 307

Ministerstvo vnitra.
Sektor III-At.
D O Š L Ě č. CD-09/-29. Zaslálá: ..Budapešť.....kdy.29.6.49 ✓
Véc: F-D. Došlo: ..29.6.49-11,20 hod.
..... Dešifrováno: 29.6.49 - 12.15 hod.
..... K vyřízení: ..8. Veselý.....

Telegram týkající se F-D byl odeslán dnes dopoledne z Vídně v následujícím znění:
Praha-Palace, Panská: *ministerstvo vnitra, 170*
Prosím, předejte na mně došlou poštu p. Remekillovu z Bratislavy, který Vás tyto dny navštíví a můj účet zaplatí. Moje kufry at prozatím zůstanou v hotelu. Ohledně zavazadel bude později rozhodnuto. F-D.

Bá-t. / *SA*

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍ SLOŽENÍ
Zrušen stupeň utajení (svazky 1-3 zařazené dle ustanovení § 157 odst. 3 zákona 22/2005 Sb.)

17.kép
Budapest üzeni, hogy elküldték Bécsből Field levelét.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

¹⁸³ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Az Štb válasza a Csehszlovák Külügyminisztériumnak Fieldék eltűnése kapcsán. Prága, 1949. november 11.

Az üzenetben a következő áll: „Az F-D-vel kapcsolatos távirat ma délelőtt Bécsből a következő szöveggel lett elküldve:

»Prága-Palace Hotel

Kérem, adják át a postámat a pozsonyi Remekillov Úrnak, aki a következő napokban érkezik, és a számlámat is rendezi. A poggyászaim még maradjanak a hotelben. A poggyászokkal kapcsolatban később intézkedem. F-D»¹⁸⁴

Figyelemre méltó, hogy a dokumentumok szerint létezett egy másik távirat is, amit a két fél közötti megegyezés alapján a magyar szerveknek Budapestről kellett volna elküldeniük. Péter Gábornál Vesely rá is kérdezett, hogy Noel Field nevében a prágai Palace Hotelbe elküldték-e a megállapodás szerinti angol nyelvű üzenetet. Az üzenetnek a következőt kellett volna tartalmaznia: „Hosszabb ideig Magyarországon fogok tartózkodni, ezért kérem, hogy a poggyászomat küldjék el a címemre, a budapesti Gellért Hotelbe. A számlákat később Prágában személyesen rendezem. F-D.”¹⁸⁵ Eddigi kutatásom szerint a magyar szolgálatok ezt az üzenetet nem küldték el a prágai Palace Hotelbe. Valószínűleg azért nem, hogy ne legyen közvetlen utalás Field budapesti tartózkodására, ne keressék őt a fővárosban. Véleményem szerint a Bécsből küldött távirattal még jobban össze akarták zavarni a Field után nyomozó szerveket.

A csehszlovák külügyminisztérium a látszatnak megfelelően 1949. október 12-én felkérte a belügyminisztériumot, hogy segítsenek Fieldék felkutatásában. A csehszlovák belügytől 1949. december 10-én meg is érkezett a „megfelelő” válasz. Röviden annyit közöltek, hogy Noel Fieldről nem tudják, hol tartózkodik, mivel csehszlovák tartózkodási engedélye lejáratát után azt már nem hosszabbította meg. Valószínűnek tartják, hogy vonattal hagyta el az országot, mert az eltűnése idején a vonatokon még nem ellenőrizték az útleveleket. Valószínűleg csak így hagyhatta el nyomtalanul az államot. Érdekes, hogy ebben a jelentésben nem említik a Noel Field nevében elküldött pozsonyi (Bratislava) és bécsi (Wien) táviratokat.¹⁸⁶

A belügyminisztérium az eltűnt Hermann Fieldről a következőt közölte: „Hermann Field 1945. augusztus 15-én elhagyta Csehszlovákiát. Megnevezett azóta sehol sem lépte át a csehszlovák határt, sehol sem jelentkezett be.”¹⁸⁷

¹⁸⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. A Budapest üzeni, hogy elküldték Bécsből Field levelét. Budapest, 1949. június 29.

¹⁸⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Jindřich Vesely levele Péter Gáborhoz. Prága, 1949. június 9.

¹⁸⁶ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. A Csehszlovák Belügyminisztérium válasza a Csehszlovák Külügyminisztériumnak Fieldék eltűnésével kapcsolatban. Prága, 1949. december 10.

¹⁸⁷ Uo.

Vytiskeno na str. 322

323

89.

ŠIFROU, RADIEM

Péter G á b o r, Budapest

1./ Sdělte, zda podle dohody bylo již provedeno odeslání telegramu v anglické řeči hotelu PALLACE v Praze asi tohoto znění:

Zdržím se v Maďarsku delší dobu, proto prosím, abyste moje kufry nechali proclít a odeslali na moji adresu: Budapest, hotel GELLÉRT. Účty vyrovnám dodatečně v Praze osobně. F - D.

2./ Sdělte, zda již byla provedena konfrontace se STEIBERGEROVOU, roz. Molnár Ibolya a kdy bychom mohli vyslat kurýra do Budapešti, jenž by od Vás přivezl:

- I. Slíbený přehled o nynějším stavu vyšetřování,
- II. zápis o konfrontaci a dalších výsleších STEINBERGEROVÉ,
- III. dva kufry písemného materiálu zabaveného v bytě eskortovaných,
- IV. protokoly obsahující nové důležité poznatky, zejména ve vztahu k CSR,
- V. Doporučujeme vejít ve styk v této věci s polskou státní bezpečností a zahájit vyšetřování také v Polsku.

V Praze dne 9.6.1949

Veselý v.r.
Milén v.r.

18.kép

Jindřich Veselý levele Péter Gáborhoz.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Herta Fielddel kapcsolatban a következőt írták: „A megnevezett 1949. augusztus 3-án érkezett Csehszlovákiába és a Párizs Hotelben szállt meg. Tartózkodási helyét 1949. augusztus 27-én hagyta el. Megállapítottuk, hogy még aznap 27-én megszállt a pozsonyi Carlton-Savoy Hotelben és egészen 1949. szeptember 6-ig ott tartózkodott. A Pozsonyepérijes-Berg határátkelőnél jegyezték fel, hogy az útlevele alapján azonosított Herta Field, 1949. október 6-án hagyta el Csehszlovákiát.”¹⁸⁸

A csehszlovák hatóságoknak a kutakodó amerikaiakat Herta Field esetében sikerült a legjobban félrevezetniük, mert tulajdonképpen maguk a csehek szervezték meg és bonyolították le a határátlépést, a hotelfoglalást, és sehol sem hagytak maguk után árulkodó nyomokat és nyitott kérdéseket. A csehszlovák belügyminisztérium által végzett vizsgálatról szóló jelentést a külügyminisztérium hivatalosan 1949. január 6-án küldte el a prágai amerikai nagykövetségnek. Hermann Field eltűnésével kapcsolatban a nagykövetség később még írt a csehszlovák külügyminisztériumnak, mert a Field eltűnésére adott magyarázatot nem tudták elfogadni.

Az amerikaiaknak 1949 októberében a cseh külügyminisztériumhoz intézett levelére a csehek 1950 januárjában válaszoltak. Ezt az amerikai fél több hónapra át tanulmányozta, és arra a következtetésre jutott, hogy a válaszlévélben leírtak számukra nem világosak. Az amerikaiak ezért ismét felvették a kapcsolatot a csehszlovák hivatalokkal. Az elküldött levélben három, kényelmetlennek titulálható kérdést tettek fel csehszlovák félnek:

1. Hermann Fieldet 1949. augusztus 22-én a prágai repülőtéren még az útlevélvizsgálat előtt tartóztatták le?
2. A csehszlovák hivatalok egy újabb nyomozás után is azt állítják, hogy Hermann Field vagy Csehszlovákiában van, vagy nincs ott?
3. Ha Hermann Field Csehszlovákiában nincs fogva tartva, akkor az illetékes hivatalok megosztanák-e velünk, mivel vádolták őt?¹⁸⁹

A csehszlovák külügyminisztérium 1950. február 17-én válaszolt az amerikai nagykövetségnek a Hermann, Herta és Noel Field ügyében feltett kérdésekre. Az amerikaiaknak átadott jegyzékben a feltett kérdésekre megpróbáltak kitérő választ adni.:

„Az amerikai nagykövetség tudhatja, hogy a külügyminisztérium a 155.925/49-a/IV-1-es számú jegyzéket 1950. január elején átadta, s ebben kielégítő választ adtunk, és közöltünk minden olyan információt, amit a csehszlovák hivatalok kinyomoztak.

¹⁸⁸ Uo.

¹⁸⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. A prágai amerikai nagykövetség kérdései Herman Field eltűnése kapcsán. Prága, 1950. április 17.

A válaszuk úgy tűnt, hogy elégséges volt az amerikai nagykövetségnek. A következő 14. számú jegyzékre is, amiben Herta Field eltűnésének részleteit kérték, bőven válaszoltunk. Erre a kérdésre a 155.925/49-AIV-1-es jegyzékben adtunk magyarázatot és közöltük, hogy próbálkozásaink ellenére nem tudunk újabb információval szolgálni.

Ezért a külügyminisztérium a nagykövetség 297-es számú jegyzékét provokatívnak és tárgyalatlannak tartja." A levélhez hozzá volt csatolva egy üzenet, mely szerint: „Mivel a csehszlovák külügyminisztérium az ügyről többet nem tud és nem is tudhat meg, ezért a válaszuk egyértelmű volt.”¹⁹⁰ Vagyis a cseh hivatalok minden lehetőt elkövettek, hogy Fieldék eltűnésének körülményeit minél jobban álcázzák és elhomályosítsák.

Hermann Field felesége, Kate Field kétségbeesésében táviratot küldött a csehszlovák belügyminisztériumnak, hogy segítséget kérjen férje megtalálásához. A táviratban férje szabadon bocsátásáért is könyörgött.

TELEGRAM		Císlo výpravni
Druh	1391/1289	168
Dodací číslo		
Prílat	VACLAV NOSEK MINISTRY OF INTERIOR PRAHA CZECKOSLO- VAKIA = <i>vytázeno na str. 169</i>	Vyptaven
93		<i>Fajir</i>
15/2 1825 SIL		
PH 289/15 LONDON 82	Post. sloz 445	Mod.
		Sluzební údaje - dopravní cesta
<p>I AM DEEPLY WORRIED ABOUT MY HUSBAND HERMANN FIELD AN AMERICAN ARCHITECT WHO DISAPPEARED AFTER HIS FRIENDS LEFT HIM AT WARSAW AIRPORT LAST AUGUST 22ND TO TAKE CZECH AIRLINES PLANE TO PRAGUE WHERE HIS SISTER IN LAW WAS WAITING TO MEET HIM STOP IN 1939 WHEN HITLER INVADED CZECHOSLOVAKIA MY HUSBAND SAVED HUNDREDS OF CZECH LIVES STOP IN THE NAME OF JUSTICE I BEG YOUR ASSISTANCE IN FINDING AND RELEASING HIM - KATE FIELD 82 CORRINGHAM ROAD LONDON NW11 +</p>		
769 F (111-1949)	Používejte dopravní cesty »VIA RADIO-PRAHA«	

19.kép

Kate Field levele a Csehszlovák Belügyminisztériumhoz férje eltűnése kapcsán.
(ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton.)

Kate Field kétségbeesett hangú táviratára a belügyminisztérium titkára, Griša Spurný röviden ennyit válaszolt: „A belügyminisztériumnál megállapítottuk, hogy az említett

¹⁹⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. A Csehszlovák Külügyminisztérium válasza az amerikai nagykövetség kérdéseire Herman Field eltűnése kapcsán. Prága, 1950. április 27.

személy a repülőtér feljegyzései alapján, sem korábban, sem később ilyen név alatt nem lépett be Csehszlovákiába.”¹⁹¹

Mivel Noel Haviland Field gyakran megfordult Prágában, és útlevelét is itt újították meg, újabb „meghívása” nem keltett feltűnést az amerikai szerveknél. Úgy veszett nyoma Fieldnek és a feleségének, hogy az amerikai diplomácia fel sem tételezte, hogy esetleg Budapesten kellene őket keresni. Az amerikai ügyvivő először csak az 1949-es szeptemberi kirakatper után, október 10-én fordult Budapesthez és kereste fel Sík Endrét¹⁹², a magyar külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjét, hogy érdeklődjék három amerikai állampolgár – Noel Field, a felesége és a bátyja – holléte iránt. Tudták, hogy ez a három személy a nyár folyamán a szomszédos országokban utazgatott, és tervbe vették, hogy esetleg Magyarországra is ellátogatnak. Az utánuk való érdeklődés a külügyminisztériumból eredt, mert nevezettek családjai aggódtak, hogy egy idő óta semmi hírt sem kaptak felőlük. Az amerikai ideiglenes ügyvivő különösen az iránt érdeklődött, hogy a politikai osztály vezetője hajlandó lenne-e megbizonyosodni arról, hogy a nevezett három személy közül valamelyik Magyarországon tartózkodik-e, és ha igen, mi a jelenlegi címe, továbbá, hogy nem tartózkodtak-e az elmúlt három hónap folyamán Magyarországon.¹⁹³

Pavlíkék vallatása és a csehszlovák kihallgatótisztek budapesti munkája

Pavlíkékat Csehszlovákiába történt visszaküldésük után azonnal bebörtönözték. A Pavlík és társai ügyében érintett letartóztatottakról a börtön kapitánya jelentésében a következőt írta: „A fogvatartottak a Mladá Boleslav Járási Börtönben találhatók. Részükre a börtön 4 emelete van fenntartva, el vannak különítve, nincs látogatás, nincs kijárási. Fogvatartottak: dr. Gejza Pavlík, Charlotte Pavlíková, dr. Alice Kohnová, Rudolf Feigl, dr. Vlasta Veselá.”¹⁹⁴

A CSKP vezetése megkezdte a kihallgatás előkészítését, létrehozták a pártbiztonsági testületet. Az élére Ladislav Kopřivát, Karel Švábót és Oswald Závodskýt nevezték ki. A komisszió a „T” fedőnevet kapta. Field és Pavlík vallomásai alapján 1949. június

¹⁹¹ ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések avallomásokhoz. *Spurný Griša válasza Kate Fieldnek férje eltűnése kapcsán.* Prága, 1950. február 16.

¹⁹² Sík Endre (1891–1978) diplomata, külügyminiszter, jogász, író, történész.

¹⁹³ ZINNER (2001) 307–308.

¹⁹⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Az *SNB kapitányának jelentése, aki a Pavlík-ügy résztvevőinek fogva tartásával lett megbízva.* 1949. július 15.

26-án csak Vlasta Veselát és Rudolf Feigl tartóztatták le. A CSKP vezetése meg volt róla győződve, hogy a soraikban valahol ott rejtőzködik a „csehszlovák Rajk”.¹⁹⁵

1949 júliusában megkezdődtek a kihallgatások. Šváb csalódottan jelentette, hogy Pavlík, Budapesten tett vallomásának nagy részét visszavonta. Arra hivatkozott, hogy a vallomást erőszakkal préselték ki belőle. Visszautasította azt az ellene felhozott vádat is, hogy a Fielddel való kapcsolata kémtevékenység volt. Július 6-án pedig visszavonta a csehszlovák pártfunkcionáriusok ellen Budapesten tett minden vallomását. A T-testületet és a pártvezetést Pavlík visszakozása hidegzuhanyként érte. Vallomásának visszavonásával még az a kevés anyag is elveszett, amivel rendelkeztek. A pártvezetés elrendelte, hogy újra hallgassák ki, és vegyék rá a Budapesti tett vallomásának elismerésére. Hasonló módszerekkel kezdték el vallasni, mint Budapesten. Megverték, és addig kínozták, amíg ismét meg nem erősítette a Magyarországon tett vallomását. Az egyik kihallgatásról a következő jelentés olvasható: *„Pavlík szisztematikus kihallgatása 1949. 07. 26-án megkezdődött. Azóta egy 25 oldalas jegyzőkönyvet írtunk vele. A kihallgatást ketten végeztük és folyamatosan váltottuk egymást. Pavlíkot 53 órán keresztül vallasztuk, amiből 32 óra volt folyamatos vallasás. 48 órán át nem kapott élelmet és 96 órán keresztül kemény fekhelye volt. Mindent úgy csináltunk, hogy semmit ne pihenessen.”*¹⁹⁶

Gottwald és Slánský nem voltak megelégedve az elért eredményekkel és a T-testület munkájával, ezért Švábót Budapestre küldték, hogy személyesen hallgassa ki Fieldet.¹⁹⁷ Pavlík és társai ügyében az 1949. július 20-án tartott gyűlésen a T-testület önkritikát gyakorolt és elhatározta, hogy az ügyet a helyzet súlyosságának megfelelően fogja kezelni.¹⁹⁸ Šváb elutazott Budapestre, de Field kihallgatása a CSKP vezetésének nem hozta meg a várt eredményt. Šváb a következőt jelentette budapesti útjáról és Fieldről:

„Budapestre 1949. július 30-án 11:00-kor repültünk el, ahol az állambiztonság vezetője, Sič¹⁹⁹ fogadott bennünket. Első körben a magyarországi eseményekről tájékoztatott. Megosztotta velünk, hogy a magyarországi börtönökben 84 személyt tartanak fogva. Nem mindegyik a Field-ügyhöz köthető, de mindegyik ellenséges csoport tagja. Sič sok érdekességet árult el a kihallgatásokról, amelyek közül több a párt funkcionáriusaihoz köthető. Péter Gábor két órás határidőt adott minden kihallgatottnak, hogy önként beismerje bűnét és azt, hogy hol hibázott tevékenységével. A 84 őrizetben tartott személy közül önszántából senki sem ismerte be a bűnét. Mindegyiküket tanúvallomásokkal, erőszakkal

¹⁹⁵ KAPLAN (1992) 56–58.

¹⁹⁶ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Pavlík és társai ügy.* Prága, 1949.

¹⁹⁷ KAPLAN (1992) 56.

¹⁹⁸ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Pavlík és társai ügyében tartott gyűlés.* 1949. július 20. Prága, 1949. 07. 20.

¹⁹⁹ Szűcs Ernő.

és nyomásgyakorlással kényszerítették, hogy vallják be a bűneiket. Ezek hatására aztán fordulat állt be náluk, és mindent bevallottak, sőt másokat is meggyanúsítottak, akik nem követtek el semmit. Az is további érdekességként említendő, hogy egyikük házában sem találtak fényképet Rákosiról. Ezek helyett Rajkról találtak képeket és további trockistákról. Rajknak szintén nem volt képe Rákosiról, és arra a kérdésre, hogy miért nem, cinikusan úgy válaszolt, hogy nincs hely egy teljes képgalériának a házában, mert akkor lennie kellene Engelsről, Marxról, Sztálinról, Leninről stb. Ilyen ismeretek háttérében kezdődött meg Field kihallgatása 1949. július 30-án délután 15:30-kor, amely másnap reggelig tartott. Hat nap hallgattuk ki, 14–15 órán keresztül.

Field kihallgatása során olyan módszereket alkalmaztunk, hogy beismerje a háború utáni kémtevékenységét. Annak ellenére, hogy a kihallgatása alatt számos új információval gazdagodtunk, és tudatosítottuk, hogy Field valóban egy kém, mégsem tudtunk belőle semmit sem kikényszeríteni.

41 oldalon foglaltuk össze a szlovákokkal és a csehekkel való kapcsolatát, valamint a csehszlovákiai tevékenységét

15 oldalon írtuk le a »szovjet hírszerzésnek« kifejtett tevékenységét

15 oldalon foglaltuk össze az amerikai hírszerzési munkáját

6 oldalon olvasható Field önkritikája

3,5 oldalon taglaltuk a trockista szervezetek működését, és Field róluk való ismereteit az USA-ban és Svájcban

2 oldal további kiegészítésekkel

Field esetében a következő információkból indultunk ki: 1926–36 között az amerikai külügyminisztérium munkatársa volt, ahonnan önként távozott, majd belépett a Népszövetségbe és a Lefegyverkezési Bizottság tagja lett. A külügyminisztériumban érdeklődést tanúsított a Szovjetunió iránt. Haladó szellemiségű emberekkel került kapcsolatba. Ekkor ismerkedett meg német politikai emigránsokkal, akik rábeszéltek, hogy dolgozzon a szovjet hírszerzésnek. Legnagyobb sikerének a londoni leszerelési konferenciára készített dokumentum benyújtását és az amerikai nagykövet moszkvai beszámolóját tartotta. A külügyminisztériumból való távozása után a Népszövetségről szolgáltatott anyagokat Moszkvának. Politikai ismereteit folyamatosan gyarapította, kommunistának tekintette magát. 1937-ben Párizsba

repült. Itt részt vett egy találkozón, ahol azzal bízták meg, hogy segítsen egy áruló ügynök likvidálásában.²⁰⁰ Fieldnek Párizsban bemutattak egy Krivickij nevű szovjet tábornokot, aki átállt az amerikai hírszerzéshez, majd később 1942-ben öngyilkosságot követett el.

Svájci újságok leközltek, hogy Reiss²⁰¹ szovjet ügynökök ölték meg. Field a szovjet csoporttal nem szakította meg a kapcsolatot. Moszkvában 1938-ban találkozott azzal a német emigránssal, aki annak idején beszerzte a szovjet hírszerzésbe, és azzal a két személlyel is, akik Reiss likvidálásában részt vettek. Stronga Lujza (ismert szovjetellenes ügynök) testvérének és az YMCA²⁰² igazgatójának javaslatára, 1942-ben belépett az USC-be²⁰³, vagyis az amerikai unitárius segélyszervezetbe. A szolgálat elfogadása után Marseilles-ben telepedett le. A francia város németek általi megszállása után Genfbe távozott, ahol megismerkedett Allen Dulles-szel, aki az OSS vezetője volt. Aktív kapcsolatot tartott fenn a franciaországi német emigránsokkal. Párizsban részt vett a »Szabad Németországról« tanácskozó konferencián, amit Pavlík korábbi vallomása nem igazol vissza. A háború után távozott az OSS (amerikai katonai hírszerzés) szervezetéből, és az USC, az unitárius szervezet európai vezetője lett. 1946-ban találkozót szervezett a magyar trockista Vági-csoport egyik tagja és a svájci amerikai nagykövetség vezetője között. Így kapcsolódott be a magyarországi eseményekbe. Az USC-ből való távozása után minden idejét tanulásnak szentelte. Anyagot gyűjtött a népi demokráciák és a Szovjetunió politikai és gazdasági helyzetéről. Könyvekkel és cikkekkel akarta népszerűsíteni a szovjet blokkot, hogy az USA-ban szimpátiát váltson ki irántuk. Ezzel a céllal jött Csehszlovákiába is. Az 1948-as csehszlovákiai jelenléte alatt, igyekezett minél több anyagot összegyűjteni. Minden megszerzett információról sztenográfiai (gyorsírás) jegyzetet készített, ezek tartalmát senkivel sem osztotta meg.

²⁰⁰ Fieldnek egy fiatal szovjet ügynököt mutattak be, akit a múltban Lenin-érdemrenddel tüntettek ki. Field az ügynökkel együtt visszatért Genfbe. Ha Reis megjelenik Field lakásán, akkor Field valamilyen indokkal feltartja őt, és értesíti a fiatal ügynököt. A fiatal ügynök Genf közelében egy nyoni hotelben szállt meg. ABS MNB 039 Noel Field. 6-os karton. Field és a szovjet hírszerzés. *Kapcsolatom a szovjet hírszerzéssel*. 1949. augusztus 1.

²⁰¹ A Párizsban élő Ignaz Porecki [esetenként Poretzky] Relj]ss álnevet, Walter Scott fedőnevet, Raymond, Ludwig, illetve Kövér ügynöknevet is viselt. 1937 júliusában felhagyott a szovjetek részére folytatott hírszerzéssel, ezért egykori megbízói likvidálása mellett döntöttek. A feladat végrehajtása az NKVD Különleges Feladatok Osztályának a párizsi székhellyel működő apparátusa lett megbízva. Feltételezések szerint Reiss gyilkosa Roland Abbiate Rossi, vagy álneven Vlagyimir Pravgyin lehetett. Reiss találkozóra hívták egy Lausanne melletti mellékútra, ahol gépfegyverrel végeztek vele. ZINNER (2001) 257-258.

²⁰² Young Men's Christian Association – Keresztyén Ifjúsági Egyesület: 1844-ben Londonban alapított keresztyén elveket valló ifjúsági szervezet.

²⁰³ Unitarian Service Committee: Unitárius Segélybizottság, 1940-ben alakult meg azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson az európai háborús menekülteknek.

Field a kihallgatás teljes időtartama alatt magabiztosan viselkedett, megfontoltan ejtett ki minden egyes szót. Kiváló emlékezőképességgel rendelkezett, így amikor a vallatók egy eseményről más-más szemszögből kérdezték, mindig ugyanazt válaszolta.

Megjegyzés Field kihallgatásához: nem jártak el vele következetesen. Field az ismeretek kimeríthetetlen forrása. A végzete abban áll, hogy bebizonyítsák róla, hogy amerikai kém. A róla szóló magyar nyelvű jegyzőkönyvet lefordították németre, ami technikai feltételek hiányában néhány napig eltartott.

1949. augusztus 6. lejegyezte Šváb²⁰⁴

Field szovjet és amerikai hírszerzési kapcsolatairól Šváb összefoglalója elég zavaros képet mutat. Az is lehet, hogy a kihallgatások során olvasott és hallott rengeteg információ keverte meg őt. A tisztánlátás érdekében azért közlöm Fieldnek a szovjet és az amerikai hírszerzéssel kapcsolatos vallomásait, hogy a jövőben összehasonlítható legyen a Magyarországon lejegyzett vallomásával.

Szűcs államvédelmi ezredes 1949. augusztus végén ismét Prágába utazott, hogy tárgyaljon Švábbal, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága belbiztonsági részlegének vezetőjével. Szűcs azt tanácsolta neki, hogy a csehek az ügy felgöngyölítéséhez hívjanak segítségül szovjet tanácsadókat.²⁰⁵

Egy héttel később „Sztálin legjobb magyar tanítványa”, Rákosi is beszállt a csehek nyomozásába. Levelet írt Gottwaldnak, melyben elégedetlenségét fejezte ki, hogy még semmit sem kezdtek azokkal a csehszlovák személyekkel, akiket Pavlíkék, Field és a magyar kommunisták a kihallgatások során megneveztek. Rosszallását fejezte ki, hogy ezek a személyek mind a mai napig szabadon mozoghatnak. A CSKP a magyar féltől kapott információkat felelőtlenül és könnyelműen kezeli, nem lép fel a kémek és a nép ellenségei ellen. Rákosi utalt rá, hogy a Rajk-per két hét múlva kezdődik, s abban több csehszlovák személy is érintett, akik még mindig szabadlábban vannak. A megnevezettek minden módon tagadni igyekeznek majd a bűnösségüket.²⁰⁶

Gottwald megértette Rákosi üzenetét, mert tudta, hogy a köztük történt üzenetváltást valószínűleg Sztálin is figyelemmel kíséri. Ha Gottwald és a CSKP vezetése nem tesz semmit, akkor könnyen a gyűlölt titóisták vagy a trockisták közé sorolhatják őket. Gottwald és Slánský lépésenkényszerbe került, és az ügyben kénytelenek voltak csele-

²⁰⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Tudósítás a budapesti útról 1949. július 30. és augusztus 5. között. Prága, 1949. augusztus 6.

²⁰⁵ STRÖBINGER (1991) 39.

²⁰⁶ Uo. 38–39.

kedni. Švábót 1949. szeptember 7-8. között ismét Budapestre küldték, hogy a Rajk–Brankov-ügyben érintett csehszlovák személyekről információkat és bizonyítékokat gyűjtsön. Budapesti tartózkodása során Rákosival és Belkin szovjet tábornokkal is találkozott. Útjáról a következő jelentést írta:

„Jelentés a budapesti útról 1949. szeptember 7–8-án (TITKOS)

Milénnel utaztam Budapestre. Fő feladatunk az volt, hogy minél több információt szerezzünk azokról a gyanús csehszlovák állampolgárokról, akik kapcsolatba kerültek Pavlíkkal és társaival.

Ahogy megérkeztünk, Rákosi elvtárs azonnal magához hívatott. 2½ órán keresztül beszélgettünk. Rákosi ismertette a levelet, amit Gottwald elvtársnak küldött. Lényegében véve egy angol-amerikai összeesküvést számoltak fel, amely a párt belső struktúráját akarta bomlasztani, hogy távolabb kerüljünk a Szovjetuniótól. Vezető kommunista politikusokat akartak megnyerni, vagy likvidálni. Így ügynökök segítségével generáltak volna belső válságot.

Rákosi többször mondta azt is, hogy nálunk ez az ügy alul van értékelve. Kijelentette, hogy úgy érzi, a belügyminisztériumnál vannak olyan emberek, akik ezzel az üggyel vannak megbízva, de akarattal elbogatellizálják az egészet.

Elmondta, hogy amikor Prágában járt, több olyan jelre is felhívta a figyelmet, amelyekből arra lehet következtetni, hogy a legmagasabb állami szervezetekben, a pártvezetésben, különböző minisztériumokban, az iparban, a földművelésügyben, olyan emberek döntenek, akik az ellenségnek dolgoznak.

Furcsállja, hogy egy olyan gazdag ország, mint a miénk, hogyhogy még mindig ilyen nehéz gazdasági helyzetben van. Ennek csak az lehet az oka, hogy a vezető pozíciókban kémek és árulók ülnek.

Szerinte bizonyított tény, hogy Angliában 1939-ben, Hermann Field angol ügynök utasítására, Vilém Nový cseh és Moškovič szlovák egyéneket beszervezték. Ezt a tevékenységet Prchala generálissal²⁰⁷ együtt végezték.

²⁰⁷ Lev Prchala (1892–1963) tábornok.

Rákosi továbbá elmondta, hogy azokra a személyekre, akik a háború alatt Londonban voltak, úgy kell tekinteni, mint beszervezett kémekre. Nehéz volt dönteni, hogy megérzések és gyanú alapján fogjuk el a legközelebbi harcostársainkat. Bebizonyosodott, még ha nehezen döntöttünk is, de jól tettük, mert a pártot a legmocskosabb ellenségektől szabadítottuk meg. A kivizsgáltak között 4 elnökségi tag is van.

Rákosi továbbá elmondta, hogy Rajk 1948-ban, magyar területen találkozott a jugoszláv belügyminiszterrel, Rankovič-csal, és itt beszéltek Rákosi és más elvtársak likvidálásáról. Rajk keményen tagadott mindent, de az esetet logikus gondolkodással felgöngyöltítettük. Ha Magyarországon volt, az előbb említett találkozó, akkor erről tudnia kellett a határőrségnek is. Elővettük Pálffy²⁰⁸, aki beismerte, hogy ő szervezte meg a találkozót. Ezek után Rajk is beismerte bűnösségét.

Továbbá elmondta, ahogy az ügyet folyamatosan felgöngyölítjük, úgy lesz az ellenség hálójá egyre terebélyesebb, és a vezérkarnál, a belbiztonságnál, a vezető funkciókban, valamint a pártban egyre több embert fogunk el.

Nem hiszem, hogyha egy ilyen kevésbé jelentős ország, mint Magyarország, és egy ilyen ügynökhálózattal rendelkezik, akkor a fontosabb Csehszlovákiában, az ellenség hasonló módon ne próbálkozott volna.

Rákosi a mi ügyünkben Pavlíkot egy jelentős személynek tekinti. Ezt bizonyítja, hogy Szőnyi megkereste Pavlíkot és értesítette, hogy a magyar szervek nyomoznak Field után és tudnak a kémtevékenységéről. Pavlík volt az első, aki Field eltűnése után Budapestre jött Szőnyit figyelmeztetni, és Varsóba is elutazott, hogy másokat figyelmeztessen.

A beszélgetésünk során többször említette, hogy természetesen minden nyomozati anyagot rendelkezésünkre bocsájt és mindenben segít, hogy felgöngyölíthessük az ügyünket.

Azt is elmondta, hogy a spanyol önkéntesek közül sokan be lettek szervezve a francia, német, angol és amerikai titkosszolgálatba.

Ez a tény Rajk perében is bebizonyosodott. Lebuktattak egy 8 önkéntesből álló csoportot, akik a spanyol polgárháborúban harcoltak, és később Magyarországon rendőrezredesként szolgáltak.

²⁰⁸ Pálffy György (1909–1949) tábormok.

Arra kért minket, hogy ezekre a tényekre a legkomolyabban figyeljünk oda, és ebbe az irányba induljunk el. Azt tanácsolta, hogy jobb, ha néha célt tévesztünk, minthogy ártatlanokat bántsunk.

Még elmondta, hogy nem tetszik neki Gerhart Eisler[] ügye, aki olyan nagy ünnepélyességgel érkezett meg hozzánk. Rákosi az egészet egy amerikai ügynök becsempészéseként fogja fel.*

Rákositól a következő kérdésekben kértem további útmutatást:

Az iratban, amit Gottwaldnak nyújtott át 65 gyanúsítottról tesz említést. Megállapítottam, hogy ezek azok a személyek, akiket Pavlík és Field megemlített a vallomásában, és ezeket a neveket adta át Rákosi az első látogatása során.

Az iratban »angol« kémcsoportról van szó. Egy olyan magyarok csoportjáról, akik a háború előtt Csehszlovákiában tevékenykedtek és a háború alatt Londonban tartózkodtak. Ezek közül még egyet sem sikerült vallomásra bírni.

Mi az oka, hogy Rákosi bizalmatlan a csehszlovák külügyminisztériummal szemben? Rákosi azt mondta, hogy elfogtak egy üzenetet a budapesti francia nagykövetségről, amelyben azt írják, hogy Malenkov Prágában személyesen fog vizsgálatot vezetni a külügyminisztériumon belül. (Később kértem Szűcsöt, aki a magyar állambiztonság egyik vezető személyisége volt, hogy adja át nekünk ezt az üzenetet és a dokumentációt. Szűcs azt állította, hogy ő ilyen jelentésről nem tud, és több mint valószínű félreértésről van szó, egy előzőleg 1948-ban számunkra elküldött üzenetről lehet szó, de ott Malenkovról nincs említés.)

Rákosi még azt is mondta, hogy Clementist a kétes franciaországi tevékenysége miatt nem kellett volna felvenni a pártba. Ezen kívül nehezményezte Artur London kapcsolatát Fielddel és feleségével. Rákosi a beszéde végén biztosított minket, hogy az üggyel kapcsolatos minden anyagot rendelkezésünkre bocsájt.

Ezután Péter Gáborral a Magyar Állambiztonság vezetőjével tárgyaltunk. Péter Gábor csak magyarul beszélt, ezért a hivatalos köszöntésen kívül nem tudtunk kommunikálni. A részleteket Szűccsel vettem át.

Belkin generálissal való beszélgetés:

Belkin a beszélgetés során röviden kiértékelte a Field esetet, az angol emigráns csoportot, a spanyol önkénteseket és a jugoszláv tevékenységet. Rákosihoz hasonlóan értékelte az ügyet. Azt mondta, hogy a magyar elvtársak szovjet segítséget kértek, amit meg is kaptak. Elküldtek nekik egy 15 »csekistából« álló csoportot, és azt tanácsolta, hogy mi is hasonlóan járjunk el. Erre azért van szükség, mert 20-30 éves tapasztalattal rendelkező kémekkel van dolgunk. A szovjetek harminc éves tapasztalattal a hátuk mögött másképpen fogják kezelni a dolgokat. A következőt tanácsolta nekünk: tüzetesen át kell vizsgálni azokat, akik az üggyel kapcsolatba kerülhettek. Minden bizonyítékot össze kell gyűjteni és rendezni, a különleges szervezetek által biztosítani kell a megfigyelést. Esetenként egy-két személyt ki kell emelni, a jót el kell különíteni a rossztól, és a rosszat el kell pusztítani.

Szűccsel való beszélgetés:

A Rákosival való beszélgetés alapján Szűcstől információkat és dokumentumokat kértem az esetről. Úgy tűnik, hogy amit Rákosi elvtárs állít, és Szűcs elvtárs tud, azok nincsenek összhangban.

A Field-anyag, amit Rákosi elvtárs kért tőlünk, az nem érdekelte őt, mivel az a Field-esetre vonatkozik. A dokumentumok, amik kompromittálhatnák a külügyünket és a belügyünket, nem állnak rendelkezésükre.

A londoni csoport, amiről Rákosi elvtárs beszélt, eddig csak néhány vallomás alapján ismert, de az egész ügy felgöngyölítése még kezdeti fázisban sincs, és még senki sem tett beismerő vallomást.

Brankov jugoszláv kémről is szó esett.

Azt is közölte, hogy gyakran pártvezetők és maga Rákosi elvtárs is beleszól a nyomozás technikai részleteibe.

Azt is elmondta, hogy ő csak saját tetteért és állításáért tartozik felelősséggel, más állításaiért nem tud felelősséget vállalni.

Pavlíkot az ügyben egy közepes személyként értékeli.

Szűcs az ellentmondásokat azzal magyarázta, hogy az ügy politikai értékelésében teljesen egyetért Rákosival, a tanácsai nagyon hasznosak és sokat segítenek.

Érdekes, hogy a fogvatartottak között vannak 1929-1930-ban Prágában tanult diákok, akik trockista irányba hajlottak el. Szűcs testvére is ebbe a csoportba tartozik és fogságban van.

Szűccsel átbeszéltük a további munkát. Milén a csehszlovák ügyben minden anyagot kézhez kap, és küldenek 4-5 tagú magyar nyomozó csoportot is. Milénnek még a kihallgatásokhoz küldenie kell 3 segédet és egy gépírót.

A következő személyeket kell átvizsgálni:

Londoni emigránsok csoportja:

Lajos Géza (Eisler) – a pártban és a gazdasági minisztériumban referensként tevékenykedett

Zsigmondi Endre – a Szabad Nép központi szerkesztőségének igazgatója

Zsigmondi felesége – a külügyminiszter államtitkárának titkárnője

Sala Sándor – a filmgyár vezetője

Káldor Gyula – fontos szereplő a gazdaságban

Kellner György²⁰⁹ – a magyar kommunista párt központi bizottságában a külügyi osztályon dolgozott

Simon Mózes

Franciaországi csoport:

Mód Péter²¹⁰ – a külügyminisztérium szekciós vezetője

Pickler Ferenc²¹¹ – vezetői poszt az iparban

²⁰⁹ Kellner György (1913–?): pártfunkcionárius. A Londoni Magyar Klub egyik alapítója.

²¹⁰ Mód Péter (1911–1996): politikus, diplomata.

²¹¹ Helyesen: Pickler Ferenc (1916–1979): elektromérnök. A Rajk-per során francia emigrációs múltja miatt letartóztatták és öt év börtönre ítélték.

Perczel Károly²¹² – az építőipari minisztériumban dolgozott

Ezek hárman a háború alatt Franciaországban dolgoztak. Mód Péter a francia párt közelében működött.

Marschall László – egykori spanyol önkéntes

Dr. Beck János – egykori spanyol önkéntes, nem tagja a külügyminisztérium politikai osztályának

Gayer Imre – egykori spanyol önkéntes

Kálcsics József²¹³ – a hadsereg ezredese

Major Frigyes – a Szabad Nép szerkesztőségének ügyvezetője

Cseresnyés Sándor²¹⁴ – egykori spanyol önkéntes, nem tagja a belügyminisztérium újságírói osztályának

Mátyás László – a rendőrség ezredese, a belügyminiszter vezető beosztottja

Svájci emigránsok csoportja:

Szónyi Tibor (dr. Hoffmann) – a központi bizottság kémosztályának vezetője

Demeter György²¹⁵ – a hadsereg majorja, a hadi-technikai hivatal légi osztályának vezetője

Vági Ferenc – dr. Weisz, a magyar sajtóhivatal osztályvezetője

Demeter [Györgyné] Róza

²¹² Perczel Károly dr. (1913–1992) Széchenyi- és Herder-díjas magyar építész, urbanista.

²¹³ Kálcsics (Csatári) József (1909–1970): 1930-ban kivándorolt Belgiumba. 1936 és 1938 között részt vett a spanyol polgárháborúban, majd a II. világháború idején a belgiumi ellenállási mozgalomban. 1947-es hazatérése után hivatásos tiszt ezredesi rangban előbb az ÁVH-nál, majd a hadseregnél. 1949-ben a Rajk-perben 13 évi börtönbüntetésre ítélték. 1954-ben szabadult, rövidesen rehabilitálták és a Magyar Néphadseregbe is visszavették. 1956 novemberében a budai karhatalmi ezred tagja lett.

²¹⁴ Helyesen: Cseresnyés Sándor (1909–1971) újságíró. 1949-ben a BM Sajtóosztály vezetője. A Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben hat év kényszermunkára ítélik.

²¹⁵ Gépészmérnök végzettsége volt.

Kojsza Ilona

Kálmán András – a Népjóléti Minisztérium osztályvezetője

Balabán Péter – szerkesztő

Dr. Varga Endre – a Népjóléti Minisztérium osztályvezetője

Dobó János – a Központi Pártiskola előadója és a felesége,

Toni Dritenbass,

Ács Tamás (dr. Haas) – a Központi Pártiskola előadója

Földi Iván (dr. Bauer)²¹⁶ – fontos gazdasági funkciót töltött be . A svájci csoport összes tagja ki lett hallgatva.

Végre megkaptam a magyar vádiratot, amit majd a magyar sajtó is nyilvánosságra hoz. Nyolc vádlott lesz, akiknek vezetője Rajk volt. A jövő héten megkezdődik a per és e hónap 26-án meg lesz az ítélet. A magyar szöveg 35 oldal.

Prága, 1949. 9. 9.

alulírott, Karel Šváb²¹⁷

A jelentést olvasva szembeötlik, hogy Rákosi és Szűcs információi nincsenek összhangban. Erre a tényre maga Karel Šváb is utal. Míg Rákosi egy nagy kémszervezetről beszél és igyekszik belevonni Clementist is, addig Szűcs sokkal szerényebben interpretálja a dolgokat és reálisabban írja le a nyomozás menetét.

A Šváb–Rákosi találkozó után néhány nappal, 1949. szeptember 16-án Slánský és Gottwald levelet írt Sztálin legközelebbi munkatársának, Malenkovnak. A levélben olyan szovjet tanácsadókat kértek, akik ismerik a Rajk–Brankov-ügy részleteit. Kérésüket teljesítették, és szeptember 23-án megérkezett Prágába a két tanácsadó, Lihacsov és Makarov.²¹⁸

²¹⁶ Földi Iván (1921–?) elektromérnök.

²¹⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. Tudósítás a budapesti útról 1949. szeptember 7-8 között. Prága, 1949. szeptember 9.

²¹⁸ STRÖBINGER (1991) 40.

Gottwald 1949. szeptember 13-án Varsóba küldte Veselyt, hogy Bierut²¹⁹ lengyel elnökkel tárgyaljon. Az utazás célja kapcsolatkeresés volt, hogy minél jobban ellen tudjanak állni Rákosi nyomásának. A találkozón részt vett még Berman²²⁰ kormányfő-helyettes, Zambrowski államtitkár²²¹ és Radkiewicz belügyminiszter²²². A találkozót még aznap, 13-án a kommunista párt székházában tartották meg. Bierut figyelmeztette Veselyt, hogy a „magyar ügy” számai egészen Lengyelorszáig húzódnak. Egy éve tartóztattak le egy 20 fős csoportot, akik a „Nyugatnak” kémkedtek. A lengyel fél elpanaszolta, hogy titkosszolgálati információik szerint a Lengyelországba tartó kémek majdnem mind Csehszlovákián keresztül érkeznek. Bierut üdvözlétét küldte Gottwaldnak, és arra kérte őt, hogy vegye komolyan a nyomozást, mert a „magyar ügy” Csehszlovákiára nézve sokkal komolyabb hatással bír, mint Lengyelországra.²²³ Másnap, 1949. szeptember 14-én Vesely a belügyminisztérium épületében találkozott Radkiewicz belügyminiszterrel és az állambiztonság vezetőjével, Romkowskival²²⁴ Radkiewicz közölte Veselyvel, hogy szerinte a „magyar ügyben” központi szerepet foglal el Csehszlovákia, míg Lengyelország szerepe csak periférikus. Arra kérte a cseh nyomozó szerveket, hogy ne lustálkodjanak, keressék meg az ellenséget. Radkiewicz elítélte azokat, akik feleslegesen aggódnak azért, hogy valakit ártatlanul fognak el és csuknak be. Az ügy súlyossága miatt nem szabad tétovázni amiatt, hogy valaki bűnös vagy ártatlan. Megegyeztek abban is, hogy a „magyar ügyet” szét kell dolgozni Németország felé is, úgy a keleti, mint a nyugati régióban. A beszélgetés végén Radkiewicz még egyszer arra kérte Veselyt, hogy ne féljenek fellépni az ellenséggel szemben.²²⁵

Varsóban Vesely éjszaka négy-öt órán át vallatta Hermann Fieldet. Szavai szerint: „több csehszlovák személlyel kapcsolatban érdekes eredményeket hozott a kihallgatás, úgymint Kurt Markus, Vilém Nový, Vladimír Bernáška és Eugen Löbl”. Reggel még kihallgatta Leon Gežovot és Tonia Lechtmant is.²²⁶

Vesely varsói látogatása után Gottwaldnak döntenie kellett, hogy a nyomozás ügyében mi lesz a következő lépés. A lengyel és a magyar politikai vezetők nyíltan felhívták a figyelmét, hogy a soraikban megbúvó ellenség felkutatása érdekében mihamarabb kezdje meg a nyomozást. Véleményem szerint tisztában volt vele, hogy döntését Moszkva is figyelemmel kíséri. Két lehetőség közül választhatott, vagy hite-

²¹⁹ Bolesław Bierut (1892–1956) lengyel kommunista politikus, Lengyelország elnöke.

²²⁰ Jakub Berman (1901–1984) lengyel kommunista politikus.

²²¹ Roman Zambrowski (1909–1977) lengyel kommunista politikus.

²²² Stanisław Radkiewicz (1903–1987) lengyel kommunista politikus. Szovjet állampolgársággal is rendelkezett.

²²³ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely és Bierut találkozásáról, 1949. szeptember 13.* Prága, 1949. szeptember 14.

²²⁴ Roman Romkowski sz. Nasiek (Natan) Grinszpán-Kikiel (1907–1968) a lengyel állambiztonság vezetője.

²²⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely és Radkiewicz találkozásáról 1949. szeptember 12.* Prága, 1949. szeptember 14.

²²⁶ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely a „Magyar ügygel” nyomozásával kapcsolatban. Varsó, 1949. szeptember 12-13.* Prága, 1949. szeptember 14.

les bizonyítékok alapján folytatja le a nyomozást, és megkíméli a pártvezetést, vagy pedig magyar és szovjet kirakatperek mintájára kezdi el a tisztogatást. Ha az első lehetőség mellett dönt, akkor Moszkva rosszállásával találkozhat, a saját pozíciója és az élete is veszélybe kerülhet. Gottwald az utóbbi megoldást választotta: hogy megmentse magát, inkább feláldozta a párttársait.

A kocka el van vetve

Vesely varsói látogatása után Gottwald eldöntötte, hogy a párt vezetésén belül megkezdik a tisztogatást, az ellenség és a kémek felkutatását a rendszerben, vagyis elindítják a „kötelező pereket”. A „T” testület szeptember közepétől jelentősen aktivizálta magát a „gyanús” személyek elfogásában és vallatásában. A tisztogatás során gyakran belefutottak ironikus és komikus helyzetekbe is.

Šváb 1949. szeptember 21-én ismét Budapestre utazott, hogy további kihallgatásokat végezzen. Vele tartott a CSKP káderosztályáról Krajnák is, akit Viliam Široký tanácsára vitt magával. Krajnák és Šváb Pozsonyban találkoztak, innen repültek tovább Budapestre. A rossz idő miatt a gépük három órát késett, és Šváb ezt az időt használta ki arra, hogy utastársát jobban megismerje. Feltűnt neki, hogy Krajnák figyelemmel kíséri a Rajk–Brankov-ügyet. Tőle tudta meg, hogy több olyan személy is fogságban van, akiknek a neve még nem hangzott el a perben. Švábnak Budapestre érkezésükkor egy levelet adtak át, amiben figyelmeztették, hogy Krajnák érintett az ügyben. Kiderült, hogy az egyik fővádlott, Zsigmondi Endre (Nágel) volt felesége Krajnák házastársa. A két család szoros kapcsolatban van egymással. Krajnák támogatta a kapcsolatfelvételt a magyar és a csehszlovák államvédelmi szervek között. A tárgyalásokat Cseresnyéssel, a volt spanyol önkéntessel folytatta, akit később, mint jugoszláv kémeket a Rajk–Brankov-ügy második csoportjában ítélték el. Šváb az egész kihallgatócsoportot Krajnákkal együtt visszaküldte Prágába.²²⁷

Šváb hazautazása előtt még találkozott Szűccsel, aki közölte vele, hogy Rajk a népbíróság előtt mindent bevallott, és most a magyar nemzet mártíriaként állítja be magát. Az ítéletet 24-én, szombaton hirdetik ki. Jó néhány halálos ítélet születik majd, amit tíz napon belül végre is hajtanak. Szűcs szerint az ítéleteket ilyen gyorsan politikai okok miatt hajtják végre, viszont a vizsgálat szempontjából jobb lenne elhalasztani. Elmondta, hogy közben megkezdődött a második per is, a londoni csoport tagjainak elítélése.²²⁸ A magyar és a csehszlovák fél közti további együttműködést majd az október 1-i tátrai találkozón konkretizálják.²²⁹

Mivel a kihallgatók hazaküldése miatt 1949. szeptember 21-én nem került sor kihallgatásokra, ezért Šváb valószínűleg csak a magyar szervek által átadott magyar nyelvű dokumentumokkal tért haza. Bizonyítékul szolgál egy szeptember 24-i levél,

²²⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés 1949. szeptember 21-i budapesti útról*. Prága, 1949. szeptember 22.

²²⁸ Szűcs félrevezette Švábót mind az ítéletek végrehajtásának időpontja, mind a második per megkezdése és az abban megvádoltak összetétele kérdésében.

²²⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés 1949. szeptember 2-i budapesti útról*. Prága, 1949. szeptember 22.

amit Slánský a CSKP főtitkárhelyettesének, Ladislav Kopřivának²³⁰ küldött. A levélhez csatolta Zsigmondi az új felesége, Zsigmondi Éva, Lajos Géza, Sala Sándor, Simon Mózes, Káldor Gyula és Noel Field magyar nyelvű vallomását.²³¹ Az említett személyek a londoni magyar emigráció tagjai voltak.

²³⁰ Ladislav Kopřiva (1897–1971) 1948–1950 között a CSKP főtitkárának a helyettese.

²³¹ ABS MNB 039 Noel Field. 9-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Karel Šváb levele Ladislav Kopřivának az 1949-es budapesti útjával kapcsolatban*. Prága, 1949. szeptember 22.

„dr. Simon Mózes.

Feljegyzés

1949. július 6.

1938 végén, amikor Hitler a szudéta vidéket megkapta Prágában a Pártnak működött egy bizottsága, mely kijelölte azokat a személyeket, s transzportokat, kik Lengyelországon keresztül Angliába mentek, még Hitler bevonulása előtt /Prágába/.

Ezen bizottságban a vezető szerepet Moskovits Kálmán ragadta magához Steiner és Valkó szenátoroktól. A párt bizottságnak a határozata az volt, hogy kellő irányú magyar legyen a szudéta németek között, akik a transzporttal mennek, /szlovák, cseh akkor még nem ment/.

Moskovits Kálmánnak ezzel szemben az álláspontja az volt a magyar munkásokra vonatkozóan, hogy maradjanak, mert azok úgyis megússzák egy-két »fenékberugással«. Nagy volt amiatt a felháborodás, mert éppen Moskovits volt az, aki a Szlovenszkóban és Ruszinszkóban a magyar munkásságot vezényelte harcolni a Rongyosgárdisták ellen és már ezért is lehetetlenné vált azok ottmaradása. Így ezidőben főleg a pártfunkcionáriusok emigráltak csak.

Ferenc László később elpanaszolta, nekem, hogy Moskovics [sic!] Kálmán, ebben az időben bujkált az elvtársak elől, így-főleg az egyszerű munkások tanácstalanul kalandoztak. Az embereket nem tájékoztatták arról, hogy hova menjenek, hol mi vár rájuk. Csak az első levél, ami Angliából jött, a volt beregszászi párttitkártól /ma ugyanott járási titkár/ adott valamilyen képet az ottani helyzetről, de így is tanácstalanok voltak a Prágában maradtak Moskovicsék [sic!] nélkül. A Vörös Segély akkori titkára Vesely akkor betegen feküdt és különben is az volt a véleménye, hogy a német magyar ügyek nem tartoznak hozzá. A Párt cseh vezetői ugyanilyen álláspontra helyezkedtek.

Ilyen körülmények között következett el az én elutazásom azzal, hogy ha sikerül Londonba érnem, írok és táviratozok a teendőkről. Ez meg is történt Ferenczi Lászlónak írtam, hogy mindenki, akinek cseh útlevele van, induljon Hollandián át úgy, hogy legkésőbb április 1-ig elérje az angol partot, mert azután vízum kell.

Megírtam azt is, hogyaki árja azt a hollandok átengedik szó nélkül, másokat, csak ha az angol Trust Fund jótáll értük. Ebben az időben a

Trust Fundnak politikai és gazdasági vezetője volt Bajer [sic!], de én ő velem nem tudtam akkor beszélni, saját felelősségemre, a Csehszlovákiában irt több levelemben az ő címét adtam meg.

Páran Csehszlovákiából így elindultak, de vissza kellett menniük, mert Bayer leveleikre és sürgönyeikre nem válaszolt és Bayer alvezérei /Lajos Géza stb./ a prágai szervezethez küldték őket /Moskovicsékhoz/, ami akkor már Prágában nem működött. Ehelyett egy gazdag kereskedő felkereste a Londonból kapott címeken a munkásokat, akiknek a Bayer csoport ügynökeként mutatkozott be és kijelentette, hogy akinek 3.000.- cseh koronája van az útiköltségen kívül, azok azonnal indulhatnak, a többieknek várniuk kell. Ekkor már Hitler elfoglalta Csehországot és tömegével tartóztatták le a munkásokat.

Így pusztult oda több munkás, köztük Steiner és Valkó szenátor, miközben m

Moskovics[sic!] Kálmán megérkezett Angliába, ahol a trustfundban, mint Bayer helyettese működött.

Lajos Géza is ugyanebben az időben érkezett oda és a Bajer[sic!] féle társaság őt is népszerűsíteni kezdte. Én csak most a felszabadulás előtt láttam először a KEB-nél Lajost, amikor az ügyemben ő tett ellenem vallomást. Később itt Budapesten hallottam egy pártnapi előadást, amikor is az egész előadása alatt saját »hőstetteiről« beszélt. Ebben az időben találkoztam /1949./ a jelenlegi svájci kereskedelmi attaséval, Nyerges Jánossal és ő hozta szóba Lajos Géza nevét, mint a Kereskedelmi Minisztérium káderesét.

Nyerges János csak annyit mondott, »szörnyű dolgai voltak Lajos Gézának Romániában, ez az ember még börtönben, vagy akasztófán fogja végezni.« Hasonló véleményt nyilvánított egyalkalommal Haraszi Sándor a párt propaganda osztályáról.

Visszatérve Jord-ra, oda megérkezett egy nap egy kis szlovenszkoí csoport Bajeréktől [sic!]. Az eddigi békés, rendes élet azonnal felbomlott.

Ezek hozták Moskovits Kálmán parancsát a Trust Fund központjából, hogy a parancsnok a jorki magyarok felett ettől az időtől kezdve Ritter Miklós és Zsigmondi Nágel Endre lesz. Az előbbi parancsnok egy zárkózott, de jól képzett munkás volt, aki örökös félelemben élt Moskovicséktől, bármiről volt szó, mindig az volt a válasza: »én nem merek kezdeni vele«.

Ezt a helyzetet Zsigmondi jól kihasználta és terrorisztikus módon trockista irányítást vitt a csoportba. Marxista-leninista oktatás teljesen megszűnt.

Ferencz László, aki vele lakott sokat panaszkodott rá, de ellene nem tett semmit, mert olyan félelemben élt, nagyon zavarta őt, hogy Zsigmondi, Moskovics sógora.

Zsigmondi szabadon közlekedett minden engedély nélkül idegen városokban is és az angol nő társaságában rendszeresen látogatta a szórakozó helyeket, ami neki tiltva volt.

Később amikor Károlyi Mihály a magyarok tömörítésére mozgalmat indított, Londonban megalakították a csehek helyiségében, Moskovics Kálmán és Lajos Gézáék a Londoni Magyar Clubot, minden más magyar megmozdulással szemben. Mindenkit oda terrorizáltak a Párt tekintélyével és főleg azzal, hogy a legrosszabb élelmiszer jegyrendszerben ott minden kapható volt.

Aki a Londoni Magyar Club ellen foglalt állást, azokat Moskovicsék egyszerűen hitleristának bélyegezték meg, így egy alkalommal Ferencz Lászlót is, aki azt javasolta, hogy a magyar csoport váljon ki az ő csoportjukból.

Később, mikor én már New-Yorkban voltam, az odaérkező londoni L.M.C. kiadványokból értesültem, hogy Moskovicsék állandóan Horthy londoni gárdáját szerepeltették: Ignotusz Pált, Pálóczi Horváth Györgyöt, Révay Andrást stb. Révai egyébként hosszú ideig Echartal dolgozott együtt.

Szűcs Miklósról is csak Londonban hallottam, amikor is szervezetünknel /Amerikában/ panaszt tett Taligás Ferenc, mondván, hogy »ennek a rendes Szűcsnek panasza van a párisi Magyar Szövetségre és írjak ezért Rostás Istvánnak. Én ekkor megírta, de amikor a felszabadulás után itthon találkoztam Rostással, ezt megemléltetem neki. Rostás erre legyintett, mondván: »mindennek meg van az oka.«

dr. Simon Mózes sk.

A másolat hiteles!

*/Berthóthi Erzsébet/
r.írnok.²³²*

²³² ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Dr. Simon Mózes vallomása 1949. július 6.

„Dr. Simon Mózes.

Feljegyzés

Budapest, 1949. szeptember 5-én

Az angliai csehszlovák emigránsok angolt, kapcsolataira vonatkozóan a következőket adom elő:

Dr. Schlésinger Béla nevű csehszlovák emigráns Londonban egy magán cégnél dolgozott. Később a cseh kormánynál kapott valamilyen megbízatást. Egy ízben az USA-ban járt, ahol egyideig az UNRA-nál tevékenykedett. Schlésinger jelenleg Prágában egy szállítási vállalat vezérigazgatója.

Schlésinger mutatta be nekem egy alkalommal Löbl Jánost, aki akkor a londoni csehszlovák-angol barátsági club titkára volt. Löbl ugyancsak járt az USA-ban, tudomásom szerint több alkalommal is. Löbl jelenleg magasrangú állami tisztviselő.

Egyesült Államokban való tartózkodásom ideje alatt találkoztam Dr. Mandel Andrej nevű csehszlovák emigránssal. Mandel egy magáncégnél dolgozott. Jó barátságban voltunk, így lakásán több ízben jöttünk össze. Nála ismertem meg dr. Kóhn[sic!] nevű csehszlovák származású amerikai orvost és feleségét. Kóhn a háború alatt a hadser[e]geben szolgált, később pedig az U.S.C. megbízásából sokat utazott Európában, elsősorban Csehszlovákiában és Lengyelországban. Tudomásom van arról, hogy Kóhn Magyarországra is el akart látogatni, de nem kapott beutazási engedélyt. Dr. Kohn felesége felszabadulás után visszatért Prágába és Slansky titkárnője lett. Mandel ugyancsak visszatért a háború befejezése után Csehszlovákiába és ott továbbra is kapcsolatban maradt a Kohn családdal. Mandel Prágában az állami gyógyfürdők vezetője.

Emlékezetem szerint 1943-ban járt az USA- ban Valló²³³ nevű angliai csehszlovák emigráns, aki akkor valamilyen csehszlovák állami fun[k]ciót töltött be.

Simon Mózes²³⁴

²³³ Személyét nem sikerült kideríteni.

²³⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Dr. Simon Mózes vallomása. 1949. szeptember 5.

„Fordítás

Feljegyzés.

Noel H. Field vallomásáról

1949. június 5.

Pavlík Gézával 1945. után, kb. 10-15-ször találkoztam, amikor 1947-ben és 1948-ban Prágában. voltam. Ez alkalmakkor Pavlík információkkal látott el engem, amelyek Csehszlovákiáról szóló politikai és gazdasági adatokat tartalmaztak.

Pavlíkkal való további találkozás alkalmával a következő kérdéseket ismertette:

1. Közölte velem a Csehszlovák Kommunista Pártban folyó pártfelülvizsgálat bizalmas részleteit. Ezeket ő mint egy felülvizsgálóbizottság tagja szerezte meg.
2. Tájékoztattott a szlovák politikai eseményekről. Részletesen megvilágította a szlovákok és a csehek közötti nemzetiségi problémákat, beszélt a szlovákiai magyar kisebbség helyzetéről, arról, hogy Szlovákiában zsidó pogromok vannak és a cseh Kommunista párt és a szlovák Kommunista Párt közötti ellentétekről.
3. Elmondta nekem, hogy annak idején Masaryk és Benes kiszorítására kampány folyik, ugyanakkor Gottwald népszerűségét erősítik. Emellett azt mondta, hogy ez a kampány Moszkva utasítására folyik, ahol Masaryk és Benes ellen terhelő bizonyítékok vannak.
4. Beszélt az ipar államosításáról, ennek az államosításnak a módjairól, valamint arról, hogy hogyan fosztották meg jogaiktól az államosított üzemek volt tulajdonosait.
5. Közölte velem, hogy a Cedok csehszlovák utazási irodának milyen a munkaterve. Pavlík a Cedoknak igazgatója.
6. Ismertette velem a februári események történetét és jellemzést adott róluk.

7. *Elmagyarázta, hogy hogyan gyakorol ellenőrzést a Kommunista Párt a rendőrség és a hadsereg fölött.*
8. *Közölte velem, hogy Gottwald szabadságon van a Szovjetunióban és hogy a visszatérése után nagy változások fognak történni az államban Moszkva nyomására /Ezt nekem a változások előtt mondta./ Pavlík előre megmondta, hogy Benest Gottwald fogja leváltani s erre a jugoszláv események miatt van szükség.*

Pavlík által adott más információkra nem emlékszem. Mindezeket nekem Pavlík szóban mondta el prágai lakásán.

Pavlíkon keresztül kapcsolatot vettem fel az alant felsorolt személyekkel, akik szintén információval láttak el:

1. *Reis Stefán, köztársasági elnöki irodán tanácsos. Pavlík 1948 szeptemberében ismertetett meg vele lakásán. Reis adatokat közölt velem az ipar államosításáról, valamint egy sor más gazdasági és politikai jellegű kérdésről. Reis-szel csak egy esetben találkoztam.*
2. *Pollák, keresztnevét nem tudom. A csehszlovák Bank egyik osztályának volt a vezetője, most Csehszlovákia képviselője a washingtoni Nemzetközi Fizetések Bankjánál. Pollákkal annak lakásán ismerkedtem meg, ahová Pavlík vitt el. Csak egyszer találkoztam vele. Adatokat kaptam tőle az államosított ipar pénzügyi ellátásáról.*
3. *Dr. Spinner /vagy Spitzer/ keresztnevére nem emlékszem. Katonai orvos, emlékezetem szerint ezredesi rangban. A vele való találkozás után rövidesen a Szovjetunióba kellett, hogy utazzon, még pedig Leningrádra tanulmányi célokból. Két ízben találkoztam vele és pedig Pavlík lakásán, ahol Pavlík ismertetett bennünket össze. Spinner két vagy három ízben volt a Szovjetunióban és közölte velem a Szovjetunióról szerzett benyomásait.*

Pavlík másokkal nem ismertetett össze.

Pavlík Svájcból való elutazásáig kapcsolatot tartott fenn velem, mint az OSS munkatársával és az Unitárius Segély Bizottság vezetőjével. Ő tudta, hogy az OSS munkatársa vagyok. Csehszlovákiában Pavlík kapcsolatot tartott fenn az Unitárius Segély Bizottság vezérigazgatójával, Dis úrral, akkor, akkor, amikor az Csehszlovákiában volt, Dis amerikai hírszerző adataink szerint. Ezenkívül állandó összeköttetésben volt Charles Weishill-lal, aki az amerikai segély Csehszlovákia számára nevű

szervezet vezetője volt és aki szintén az amerikai hírszerzőszervek munkatársa. Egyhozzám intézett levelében Pavlík közölte velem, hogy ő együtt dolgozik Charles Weishill egy munkatársával, aki amerikai hírszerző. Ennek a személynek a nevét nem tudom most megmondani, nem emlékszem rá. Ez a levél megvan Windevr-i titkos irattáromban.

Azok a személyek, akik még elláttak engem Csehszlovákiáról szóló információkkal, az alábbiak:

1. Kohnova Aliz, cseh nemzetiségű, kommunista, párttag, jelenleg a csehszlovák államosított szállodák káderosztályának vezetője. 1945-ben ismerkedtem meg vele Amerikában, Csehszlovákiában talákoztam vele minden egyes alkalommal, amikor ott jártam. Találkozásaim alkalmával adatokat közölt velem az államosított szállodákról és általában a munkaterületéről.
2. Glaserova Éva, cseh nemzetiségű, kommunista párti tag, a prágai mezőgazdasági intézetben dolgozik, ahol egy kísérleti állomás vezetője. Kohnova Aliznak nővére. 1947-ben Prágában ismerkedtem meg vele. Adatokat kaptam tőle a csehszlovák mezőgazdaság állásáról, arról, hogy milyen kísérletek folynak a vezetése alatt álló kísérleti állomáson, a Kommunista Párt tisztításáról és a szlovákiai politikai helyzetről. Minthogy ő Angliából való visszatérése után, ahol emigrációban volt, a Szovjetunió utazott keresztül, közölte velem a Szovjetunióról való benyomásait.
3. Haspel Károly, az unitárius segélybizottság csehszlovákiai kirendeltségének volt vezetője és az unitárius egyház vezetője, kommunista párttag. USC vonalon léptem vele kapcsolatba. Adatokat kaptam tőle az egyház helyzetéről, az egyház és állam viszonyáról, az állampolgárok jogairól, valamint azokról az intézkedésekről, amelyeket a kormány az államvédelem szempontjából foganatosított /Pl. harc a rémhírterjesztők, a spekulánsok, stb. ellen./.
4. Wrana Mrko, kommunista párttag, az unitárius ifjúsági egyesület vezetője. Tőle kaptam információt az ifjúsági szervezetekről, az ifjúság neveléséről, táborokban és brigádokban való helyzetéről. Vele 1947-ben ismerkedtem meg Haspelen keresztül.
5. Wachslar Fritz, volt munkatársa az igazságügyi minisztériumnak, jelenleg indiai követe a csehszlovák köztársaságnak. Kommunista párttag. Genfben ismerkedtem meg vele a sajtószabadságról való konferencián. Két ízben talákoztam vele Csehszlovákiában.

Tájékoztatást adott a februári eseményekről, adatokat a szlovákiai politikai helyzetről, a munkásbrigádokról.

6. Kleinova Dóra, kommunista párti tag. Spanyolországban a nemzetközi brigádnál volt, jelenleg egy üzemi klinikán dolgozik, mint orvos. 1949 májusában ismerkedtem meg vele Prágában. Adatokat közölt velem a Kommunista Pártban folyó felülvizsgálatról, amelyen ő résztvett. Az egyetemeken folyó tisztításokról. Adatokat közölt arról az üzemről, ahol ő dolgozott, a szociálista [sic!] munkaversenyéről és más egyéb kérdésekről.
7. Klein, keresztnevét elfelejtettem, Kleinova Dórának férje. Lengyel nemzetiségű, egy kórházban dolgozik, mint orvos. Akkor ismerkedtem meg vele, amikor Kleinovával. Tőle is információkat kaptam különböző kérdésekről. Meg kell jegyeznem, hogy Kleinova és Klein ismeretségben állott Dauer Leóval és közvetítő volt Merker Paullal való levélváltásomban. Merker Paul neki küldte a leveleket és Kleinova adta át azokat nekem.
8. Kisch Frederich. Prágában dolgozik, mint orvos, Spanyolországban volt, ahonnan Anglián keresztül 1949-ben érkezett vissza Kisch Frederich jól ismeri Erika Glasert és Prágában találkozót akart létrehozni Erika Glaser és Bauer Leó között. Tőle információt kaptam a csehszlovák köztársaság napi nehézségeiről és eseményeiről.
9. Vidova Elvira, Bauer León keresztül ismerkedtem meg vele Prágában. Vidova jó ismerőse Bauernek és Kischnek. Bratislavában lakik, jelenleg az egyetem jogi fakultásának hallgatója. Szlovákiában való utazásom alkalmával meglátogattam, adatokat kaptam tőle Szlovákiáról.

Ezek azok a személyek, akiktől nem hivatalos úton szereztem be adatokat. Ezenkívül hivatalos úton is kaptam adatokat a Tájékoztatási Minisztérium alkalmazottaitól, és pedig Popper, Kosta Oskár és Geludova nevű beosztottaktól.

A fent felsorolt személyek közül Pavlíkkal kapcsolatban állottak: Reis, Pollák, Spinner, Kohnova, Glaserova, Haspel. A többieknek Pavlíkkal nem volt kapcsolata.

Pavlik felesége 1948-ban Magyarországon volt és utána közölte velem a Szőnyi féle magyar csoportról való értesüléseit. Semmiféle levelet vagy jelentést nem hozott Magyarországi kapcsolataimtól. 1948 májusában Lengyelországot és Csehszlovákiát hivatalos minőségben, mint az USC

munkatársa meglátogattam. A többi utazásom ezekbe az országokba csakis fent említett információk megszerzése szempontjából történt. Ezen kívül más dolgom nem volt.

Az eredeti szöveg fordítása és másolata hiteles:

Sós Vera
főhdgy.²³⁵

²³⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Noel Field* vallomásának fordítása. 1949. június 5.

„Feljegyzés.”

Budapest, 1949. július 7.

1939. májusában érkeztem meg Angliába, mint csehszlovák emigráns. Beuer Gustav²³⁶ csoportjához csatlakoztam és mint Beuer csoport minden tagja rendszeres segílyt kaptam a Trust Fundtól. Megemlítem, hogy már Krakkóból Angliába utazásunk költségeit a Trust Fund vezette.

3 hónapig Reddingben laktam, majd megkértem Moskovits Kálmánt és Lajos Gézát intézzék el, hogy Londonba kerülhessek. Moskovits megszerezte a Trust Fund hozzájárulását és kb. 1939. szeptemberében Londonba költöztem. Londonban Xoyce [Joyce?] Saxtonhoz költöztem. Saxton a Labour Party tagja volt, kommunistaellenes beállítottságú.

Kb. 1941. nyarán »Magyar Bizottság«-[o]t szerveztünk a Londonban élő csehszlovák pártcsoport vezetőségének hozzájárulásával. Tagjai: Moskovits Kálmán, Radó Zoltán, Lajos Géza, Káldor Gyula, Richter Mihály, Kellner György, Szűcs Miklós, Ferenc László, Igaz István és én voltunk. Vitás kérdésekben Moskovits és Richter állásfoglalása volt a döntő.

A bizottság tagjai közül Kellner György, és Szűcs Miklós nacionalista álláspontot foglaltak el. A »Magyar Bizottság« nevében legtöbbször Richter tárgyalt az együttműködés megteremtésére a Szabad Magyarok Egyesületének elnökével Révai Andrással, akiről tudtuk, hogy az I.S. embere.

Az angol kormány igyekezett az összes emigráns csoportokat imperialista politikájának irányítására felhasználni. A magyar emigráns csoportok közül pl. a Szabad Magyarok Egyesületében minden vezetőről tudott volt, hogy az I.S.-el áll kapcsolatban, így Révai, Budai, Tarján, Iványi, Grünwald, Pálóczi Horváth. Benessel szorosán együttműködve szintén angol érdekeket szolgált a »Demokratikus Magyarországért« csoport, melynek vezetői Károlyi Mihály és felesége, Havas Endre, Ignotus Pál /I.S. ügynök/ voltak.

K.b. 1943. nyarán megalakult a Londoni Magyar Tanács, melyben a Szabad Magyarok Egyesülete részéről Révai András, Budai György, Tarján György vettek részt, akiről tudtuk, hogy I.S. ügynökök. Demokratikus Magyarországért csoportból Károlyi Mihály és felesége, s a Magyar Bizottság által szervezett Londoni Magyar Club részéről Richter Miklós,

²³⁶ Gustav Beuer (1893–1947) csehszlovák kommunista politikus.

Szűcs Miklós és Kellner György vettek részt. A Londoni Magyar Tanács Moskovits irányításával a Magyar Bizottság kezdeményezésére létesült.

1941. októberétől 1943. tavaszáig a csehszlovák hadseregben szolgáltam Angliában. Ez idő alatt kb. három hónaponként 1 hetet a közbeeső időben vasárnapokat töltöttem Londonban, résztvettem a Magyar Bizottság ülésein. Richter mutatott be Révai Andrásnak, Budai Györgynek, Ignotusnak, Mikes Györgynek, a Londoni Szabad Magyarok székházában. A felsoroltak közül Mikes Györggyel érintkeztem a leggyakrabban, a többiekkel néhány alkalommal találkoztam.

Kb. 1944. végén Moskovits kezdeményezésére Káldor Gyula és én beléptünk az UNRA.-hoz. 1 hónapos tanfolyamon vettünk részt, ahol nyelvtanulással, gyakorlati táborszervezéssel és politikai jellegű előadásokkal folyt a kiképzés. Úgy a tanfolyamon megtartott előadások jellegéből, mint a későbbiek során egyre világosabban tűnt ki, hogy az amerikaiak és az angolok az UNRA-t szovjetellenes hangulatkeltésre és szovjetellenes terveik előkészítésére használják fel.

Az UNRA. táborok vezetői közt angol, amerikai hírszerzők voltak, a legtöbb táborban szovjetellenes hangulatkeltés folyt. Mint UNRA. tisztviselő kb. fél évig voltam UNRA. táborokban. Brandban /Aachen mellett/ kb. 10-14 napig, mint adminisztrátor, Emskirchenben kb. 3-4 hónapig előbb, mint adminisztrátor, később, mint igazgató, Duisdorfban /Köln mellett/ 2-3 hétig, mint igazgató.

Sala Sándor²³⁷

²³⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Sala Sándor vallomása. 1949. július 7.

„Sala Sándor

Feljegyzés

Budapest, 1949. augusztus 31.-én

1939.-ben Csehszlovákiából Lengyelországon keresztül kerültem Angliába. Lengyelországi tartózkodásom ideje alatt Krakkóban négytagú vezetőség intézte az angliai emigrációs kérdéseket. Ennek a vezetőségnek tagja volt Novy Vilem, Karpeles Fritz, Spurni Grisa és még egy személy. Ők négyen szoros kapcsolatot tartottak fenn Fielddel a Trust Fund angol kémfedőszerv krakkói megbízottjával, aki az Angliába való kijutás elősegítése címén kapcsolatokat épített ki a Krakkóban tartózkodó kommunista funkcionáriusokkal.

Novy három, négy hónapig tartózkodott Krakkóban és ez idő alatt mindvégig szoros kapcsolatot tartott fenn Fielddel. Amikor a németek Lengyelországot megtámadták, Novy és Prhala ²³⁸nevű cseh fasiszta tábornok Romániába került, ahonnan a háború kitörése után 3-4 hónappal érkeztek Angliába.

Angliában az UNRRA-val elsősorban Löbl Jan a cseh kormány e célra kiadott megbízottja tartott kapcsolatot. Löbl ezzel kapcsolatban sokat utazott Angliába és többször járt Amerikába. Ő a kapcsolatot az UNRRA felső vezetőségével tartotta. A csehszlovák UNHRRRA-alkalmazottak közül Tomaschek Karl és Benes Jiri nevű személyekre emlékszem.

Sala Sándor s.k.

A másolat hiteles!

/Berthóthi Erzsébet/

r.írnok²³⁹

²³⁸ Lev Prchala (1892–1963) tábornok.

²³⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Sala Sándor vallomása 1949. augusztus 31.

„F e l j e g y z é s.

Budapest, 1949. július 7.

1939 július végén Lengyelországból, Krakkóból mentem ki egy nagy transzporttal Angliába. Közvetlen Londonban érkeztem meg. A kikötőben a cseh, emigráció vezetői közül néhányan és a Trust Fund megbízottai vártak.

Innen tovább szállítottak bennünket egy londoni iskolába majd egy hotelbe.

Kérdőíveket töltöttünk ki és valamennyiünket nyilvántartásba vettek. A nyilvántartás a Trust Fund részére készült. Ugyancsak kérdőíveken kellett feltüntetni, hogy kik tagjai a kommunista Pártnak.

Én még az nap este vezetőségi ülésen vettem részt és beszámoltam a csehszlovák emigráció Lengyelország-i helyzetéről.

Az akkori vezetőség tagjai: Hodinova, Bajer[sic!], Nosek, Balló József, Pfeiffel Karla, Kneske Kárl, Freund /Freika/, Moskovits Kálmán voltak.

Az egész csehszlovák emigrációt átfogó szervezet a Trust Fund volt. A Trust Fund, alaptőkéje az a 4 millió font volt, amelyet Anglia Csehszlovákiának hitelezett, de a hitleri megszállás miatt nem folyósított. Ez az összeg képezte az anyagi alapját a cseh migrációnak

A Trust Fund angol vezetés és ellenőrzés alatt állott, amelyen belül a csehszlovák emigráció néhány tagja is dolgozott.

Trust Fundnak, önálló csoportjai voltak, mint például a szudétanémet csoport /Bajer Drupe [sic!]/. Ebbe a csoportba tartozott a legtöbb magyar emigráns. Ennek a csoportnak a Trust Fund vezetője Bajer Gusztáv[sic!] volt.

A csehszlovák csoport Trust Fund vezetője Alezska Hodinova volt hosszú időn keresztül.

1945-től miután Hodinova hazatért, megbízásából én vettem át a Trust Fund vezetését.

Hodinova elutazása után én vettem részt a Trust Fund angol vezetőivel folytatott tárgyalásokon. Ilyen megbeszéléseken a szudétanémet

részéről Erlich Hugó, az osztrákoktól Wittenberg /jelenleg Grác-i [sic!] titkár/, a németek képviselőjében Schmidt/ jelenleg a Berlieni rádió vezetője/ vettek részt.

Ebben az időben 1945 január 15-étől hazautazásomig, én a csehszlovák Népjóléti Minisztériumban voltam alkalmazva Lieben Gabriellal /jelenleg Lomszki néven pilseni titkár/ együtt csináltuk a repatriációt.

Ha a Trust Funddal sürgős elintézni valóm volt akkor Bechman Kétét, Erlich Hugót vagy Lieben Gabriellt használtam fel.

Egyéb csoportok voltak - melyek a Trust Fund kebelében működtek - a németek akiknek vezetője Schmidt, az osztrákok, akiknek a vezetője Wittenberg volt.

Ugyancsak a Trust Fund kebelébe tartoztak polgári és jobboldali kisebb csoportok is.

A Hodinova csoportban, melybe én is tartoztam nemcsak kommunisták, hanem szociáldemokraták, cseh nemzeti szocialisták is voltak. A csoporton belül a legélesebb ellenzék a Belina vezetése alatt álló jobboldali szociáldemokraták voltak.

A Trust Fund rendszeres anyagi juttatásban részesítette a csoportokat. A mi csoportunk részéről Hodinova vette fel a pénzt, amiből hetenként 2 ½ - 5 shilling pénzt osztott szét. Betegségnél, vagy egyéb rendkívüli esetben nagyobb összegeket is kaptak az arra illetékesek. Az anyagi juttatáson kívül időnként ruha, fehérnemű és egyéb természetbeni juttatásokban és részesültünk a Trust Fund révén.

Azok az emigránsok, akik más helyre tértek vissza, mint ahonnan emigráltak letelepedési pénzt kaptak, 150-300 font közötti összeget.

Hazautazásom előtt Trust Fund megbízatásomat Weinstein Benő vette át aki jelenleg Prágában él.

Tudomásom szerint a Trust Funddal szoros kapcsolatban álltak a már említetteken kívül: Schilling Ottó, Bechman Kéte, Balati Lili, Lieben Gabriel, Kárl Kneschke, Erlich Hugó és Venderlich József.

1939-től 1942-ig, míg a kollektívában laktam csak néhány esetben, amikor nem dolgoztam vettem fel anyagi segílyt a Trust Fundtól. 1942

és 1944 között csak betegség címén a munkahely változtatáskor, amikor rövidebb ideig nem dolgoztam, részesültem anyagi juttatásban.

Két ízben vettem fel nagyobb segély a Trust Fundtól, az egyiket első feleségemtől való elváláskor perköltségek címen, a másikat hazatérésemet megelőzően bútorvásárlás címen, az akkor még Angliában maradó feleségem részére.

Mindkét esetben kérvényben folyamodtam a Trust Fundhoz a pénzeszegek megadásáért. A pénzek átvételekor nyugtát írtam alá.

Hazatérésem után 1945 novemberétől 1946 május végéig feleségem saját személyére és a két gyerek után állandó havi segélyben részesültek a Trust Fundtól. Családomnak a Magyarországra való hazautazását is a Trust Fund fedezte.

1948 első felében vettem fel kb. 60 £-t amit a Trust Fund letelepedés címen utalt át a Kereskedelmi Bankhoz. Tudomásom szerint a többi Magyarországon letelepedett volt emigráns is megkapta ezt a pénzt. A kapott összegek nem voltak egyformák Radó Zoltán 120 £-ot kapott.

A Magyarországon letelepültek részére folyósított pénzt Radó Zoltán levelezte le a Trust Fund vezetőivel.

Hampel Francznak én írtam egy levelet, hogy járjon utána a pénz kifizetésének.

Lajos Géza²⁴⁰

²⁴⁰ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Lajos Géza vallomása. 1949. július 7.

„F e l j e g y z é s

Budapest, 1949. július 12.

Londonból 1945 novemberében a Népjóléti minisztérium és a Trust Fund által szervezett repatriációs transzporttal indultam haza. Együtt jöttem Káldor Gyulával, Zsigmondiné Salgó Évával és Kovács Vidorral. Prágába érkeztem meg, ahol csatlakozott hozzánk a már korábban ott levő Zsigmondi Endre.

Csehszlovákiában kb. 14 napig tartózkodtunk, ahol egyrészt párttagságunk legalizálását, másrészt Magyarországra való visszatérésünket és a magyar Pártba való átigazolásunkat intéztük el.

Prágában felkerestük Thomant, aki a cseh Államvédelmi Szerv egyik vehető beosztottja volt, - hogy hazatérésünket, a határon való átjutásunkat intézze el. Thoman ezt teljesítette is, sőt intézkedett, hogy az Angliából magunkkal hozott podgyászunkat a határon át tudjuk vinni. Felkerestük Siroky miniszter helyettesét, aki intézkedett a szlovák Központi Bizottságnál, átigazolási ügyünkben.

Prágából Pozsonyba mentünk át és itt csatlakozott még hozzánk Radó Zoltán és felelége, valamint Sala Sándor.

Pozsonyban 10 napot töltöttünk. Én nővéremnél, Simek Ferencnél laktam, aki azóta családjával együtt Palesztinába vándorolt ki. Radó Zoltánék a Tátra hotelben, Sala Sándor egy privát helyen, ahol éppen ott tartózkodott Banet Jenő volt spanyolos, kizárt párttag, és Zsigmondiék Kardián Pál lakáshivatali tisztviselőnél laktak.

Pozsonyi tartózkodásink alatt lelátogattuk a régebről ismert cseh párttagokat. Én jártam Karel Bacilek, Központi Bizottsági tagnál, Kraják Ottó központi kádervezető helyettesnél, Kraut Éva szervezés osztály beosztottnál, Brányik Gyula gazdaságpolitikai osztályvezetőnél, Büchler Bernát agrárosztály beosztottnál, Grek Imre ruhaszövetkezeti vezetőnél. Soholtz ruhaszövetkezeti tisztviselőnél, Száraz József volt spanyol harcosnál.

Pozsonyban a Pravda vezetője, Major István gépkocsit bocsájtott rendelkezésünkbe a hazatéréshez. Kísérőnek Kraut nevű személyt adott mellénk, aki Pestig jött velünk. A gépkocsin voltak a kísérőn és rajtom kívül még Radó Zoltán, Sala Sándor, Káldor Gyula. a Zsigmondi házaspár és két idegen szlovenszkói fiatalember.

1945. december 31-én érkeztünk Pestre. Sala és én dr. Varga Bélánál szálltunk meg, akit régebről Pozsonyból ismertünk, mint a Párt ügyvédjét.

Káldor Nonn Györgynél, Radó Zoltán Koos mérnökénél /Közlekedésügyi min. oszt. főnök /szálltak meg.

Megérkezésünk utáni második nap, Káldor, Sala, Zsigmondi és én a káderosztályon Sebes Istvánt kerestük fel a Pozsonyból hozott Párt-ajánlást vittük magunkal. Ő tovább küldött bennünket Sebes Sándorhoz, hogy gazdasági vonalon kapjunk elhelyezést.

Sebes Sándor Káldort és Salát a Kollektív nevű pártvállalathoz küldte, engem pedig először a Transzprodukt Szállítmányozó céghez, majd röviddel ezután a Dunavölgyihez Káderesnek, Zsigmondi a Szikrához került, Radó Zoltán a Szalai r.t-nél kapott igazgatói állást.

Káldor nem akart gazdasági funkciót és Kövess László ajánlására Bárd elvtárs behelyezte budapesti instruktornak.

Megérkezésünkkor már Budapesten tartózkodta Kellner György Zsigmondi Boriska, Duobrava Bella, Rosner Mihály, dr. Ferenc László, Nádor Miklós és felesége, akik valamennyien már állásban voltak.

Nádor Miklós már a rendőrségnél volt. Zsigmondi Boriska a Mafirtnál, dr. Ferenc a Tájékoztatásügyi misztériumban, Kellner György a Vöröskeresztnél titkár volt.

A Londonból hazatértek valamennyien állandó kapcsolatot tartottak egymással, külön külön igen gyakran érintkeztünk egymással, de csoportos összejöveteleket is tartottunk. A csoportos összejöveteleket váltakozva, egymás lakásán hívtuk össze.

Az összejövetelek egyik célja volt, hogy ismerjük egymás elhelyezkedését és életkörülményeit. Valamennyien mindent megtettünk annak érdekében, hogy egymást álláshoz segítsük.

Én magam a következőket helyeztem el: Deák Annát először a Dunavölgyihez, később a Szikrához, Kresznár Ferencet a Dunavölgyihez, Winter Annát a Friss Újsághoz, Havas Jenőt az Árumintavásár és Kiállítási Központoz, Zsigmondi Endre Szikra cégvezetőből én csináltam igazgatót.

Sala Sándor, mint a Párt sajtó osztályának a vezetője Ferenc Lászlót Szegedre helyezte főszerkesztőnek.

Radó Zoltán Albert Bélát és Vajda Erzsébetet helyezte el a Villamos és Tömegcikkipari Igazgatóságon.

Az összejöveteleken részben a londoni dolgokról, de főként a magyar politikai eseményekkel foglalkoztunk. Néhány esetben tartottunk olyan alkalommal megbeszélést, amikor valaki Londonból megérkezett, vagy más országokban élő londoniak közül valaki Pesten járt. Ilyen volt Szűcs Miklósnak a budapesti látogatása vagy Forbáth Imre pesti tartózkodása, akik a londoni illetve csehszlovák eseményekről számoltak be.

1948 nyarán egyik összejövetelünkön Zsigmondiné lakásán résztvett Redrich Hajek /Fritz Kárpeles / aki a cseh Párt szervezeti kérdésiről számolt be. Vele egy kisebb vitánk is volt magyarelles nézetei miatt. Hajek Krakkóban még szorosabb kapcsolatban állt Fielddel mint én. Hajek is résztvett azon a vacsorán, melyet Field állítólagos menyasszonya adott londoni lakásán. Ezen a vacsorán Field és menyasszonya, Hajek és én vettünk részt.

Néhány összejövetelen a Trust Funddal való kapcsolatfelvételt megbeszéltük, végül is én és Radó vállaltuk a levelezést. Én Hampl Ferencnek, a (Cseh-Brit Club vezetőjének, valamint Kéte Bechmannak írtam, Londonba, hogy intézkedjenek a Trust Fundnál letelepedési pénzek címén segélyek folyósításáért. Egy 1947-ber tartott összejövetelen a Budapesten élő londoniakat összehívtuk és valamennyien megbízólevelet írtak alá, hogy Radó Zoltán vehesse át a pénzeket.

Idővel elértük, hogy a csoport tagjai egymás támogatásával legnagyobb-részt vezető állásokba kerültek. Úgy pozícióba, mint anyagilag is biztosítva volt valamennyiünk helyzete. Egymás kéréseinél szívesen álltunk rendelkezésre, így ha engem vagy bárki mást megkértek, hogy helyezzünk el állásba valakit, vagy intézzünk el valamit úgy lehetőleg azt teljesítettük.

Lajos Géza sk.

A másolat hiteles!

*/Berthóthi Erzsébet/
r.írnok.^{#241}*

²⁴¹ ABS MNB 039 Noel Field.10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Lajos Géza vallomása. 1949. július 12.

„LAJOS GÉZA.

F e l j e g y z é s .

Budapest, 1949. szeptember 3-án.

Angliában élő csehszlovák emigránsok angol kapcsolataira vonatkozólag pótólólag A következőket adom elő:

LOMSZKI /LIEBEN / GABRIEL jelenleg a pilseni titkár. Angliában a csehszlovák Népjóléti Minisztérium tisztviselője volt. Kapcsolata volt a Trust Fund-dal és különböző angol ifjúsági szervezetekkel.

LASTOVICKA BOHUSLAV jelenleg a csehszlovákia moszkvai nagykövete. A BBC alkalmazottja volt. Ugyancsak az angol rádiónál dolgozott BICHAZAR BRICO.

DR. HAJDU, jelenlegi külügyminiszter helyettes, Cambridgben tanult és innen minden esetre vannak kapcsolatai. DR. GOLDMAN az állampolitikai osztály jelenlegi vezetője Oxfordban végezte az egyetemet.

KREIBICH KARL a Trust Found egyik kollektívájában lakott. Sok angol személlyel tartott fenn kapcsolatot, akiket személy szerint nem ismerek.

SLANSZKY RICHARD, Angliában pártfegyelmi indult ellene, mert a párt tudta nélkül is vett pénzt a Trust Foundtól. Számos privát angol ismerőse is volt.

RODINGER a Nehézipari Központ igazgatója, közgazdász és technikus. Angol közgazdasági körökkel volt kapcsolatban.

Lajos Géza²⁴²

²⁴² ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Lajos Géza vallomása. 1949. szeptember 3.

„Kivonat Zsigmondi Endréné 1949. június 1-i jegyzőkönyvéből:

»A cseh pártszervezet 1944 elején rendelte vidékről Londonba Richter Mihályt és Albert Bélát, hogy átvegyék a londoni magyar csoport politikai irányítását. Későbbi időpontban Moskovics is magyar területre került. Richter, de Moskovics is elfogadták Browder elméletét és azt átültették magyar vonatkozásba. Ez megnyilvánult abban, hogy megakadályozták a párttagok és szimpatizánsok politikai fejlődését marxista irányban és hangoztatták, hogy most már a kommunista pártok és a kommunista elmélet jelentősége csökkenni fog, mert a nemzeti összefogás alapján kell állni. Általában az ellenvéleményeket erélyesen leszerelték vagy az ellenvéleményt nyilvánító párttagokat elszigetelték, lehetetlenné tették.

Richter és Moskovics ezen irányvonalát lényegében támogatták a vezetőség összes tagjai. Richter a Magyar Klubon belül főként a következő személyekre támaszkodott: Lajos Géza, Sala Sándor, Radó Zoltán, Albert Éva, Albert Béla. Tény, hogy a pártcsoporton belül fentiek alapján erős trockista irányzat érvényesült.

Richter Mihály, aki a pártcsoport vezetője volt, egész tevékenységével azt látszott alátámasztani, hogy megbízásból dolgozik a pártcsoport helyes fejlődésének iránya ellen, feltűnő jó viszonyban volt Révai Andrással, akitől köztudomású, hogy állandó tárgyalásokat folytatott Richterral. Révai András egyébként nagyon jó anyagi körülmények között élt, nyomdájára volt és emlékezetem szerint saját autója is volt. Richter 1945-ben bekövetkezett halála után Révai András nagyon szoros kapcsolatot tartott fenn Richter barátnőjével, Vajda Erzsébettel és ő minden téren a legmesszebbmenőig támogatta. Vajda Erzsébet jelenleg valamelyik iparigazgatóságon van mint káderes. /Révai András az I.S. embere/.

A kivonatok hiteles:

/Sós Vera/
fhdgy.²⁴³

²⁴³ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomásának kivonata. 1949. június 1.

„Feljegyzés.

ZSIGMONDI ENDRÉNÉ, 1949. június 6-i kihallgatásáról.

1947. telén WECZLER LEÓ-t akit még Londonból ismerek - Budapestre látogatott el és ebből az alkalomból ZSIGMONDI BORISKA lakásán összejöttek a londoni magyarok közül a következők: RADÓ ZOLTÁN és felesége, LAJOS GÉZA és felesége, KÁLDOR GYULA, WINTER MARGIT, ALBERT ÉVA, DOBROVA BELLA, valamint férjem és én, továbbá NÁDOR MIKLÓS a feleségével. A beszélgetésünk mintegy másfél óráig tartott. Veczler Leó filmügyekkel kapcsolatban jött Magyarországra és nagyon panaszkodott, hogy rosszul fogadták és tárgyalásai nem vezettek eredményre. A beszélgetés folyamán Veczlerrel külön csoportban különösen férjem, Zsigmondi Endre, Radó Zoltán és Zsigmondi Boriska beszélgettek sokat. A beszélgetés témája részben a magyarországi Londonból hazajött magyarok helyzete, elhelyezkedése és problémái, valamint Magyarország, illetve Csehszlovákia politikai problémái voltak. Veczler [sic!] a viták borin érezhetően cseh nacionalista álláspontot képviselt.

1948. augusztusában, mint a Külügyminisztérium futárja külföldre utaztam, Prágán keresztül. Prágában felkerestem Veczler Leót, akiről egyébként megjegyzem, hogy Londonban egy időben fel lett függesztve a párttagsága. Beszélgetés során bemutatta bátyját, WECZLER BENÓT. Érdeklődött a londoni magyarokról, azok beosztásáról és helyzetéről. Én egy levelet vittem Veczler Benőnek, illetve üzenetet a külügyben dolgozó ACZÉL JÁNOSTÓL, aki megbízást adott számomra, hogy egy régi Veczler nevű ismerőst szeretné megtalálni és vele kapcsolatba kerülni. Kiderült, hogy Veczler Benő Aczél János ismerőse. Beszélgettünk Aczél Jánosról, közöltem, hogy a Külügyben a rejtjel osztály vezetője. Veczler Benő egy levelet adott Aczél János részére, amelyet én magammal hoztam és neki átadtam. A levél tartalmáról nincs tudomásom. Tájékoztattam egyébként Veczler Leót a férjemet ért különböző intrikákról, amelyek őt a Szabad Nép több munkatársa részéről érték. Megtárgyaltuk a magyarországi politikai, illetve gazdasági helyzetet és a Magyarország és Csehszlovákia közt napirenden álló problémákat.

1949. telén férjemet a Szervező Bizottság kiküldte Csehszlovákiába a magyar sajtó termékek terjesztésének megszervezésére. Ezen tárgyalásai folyamán megbeszélést folytatott MOSKOVITS KÁLMÁNNAL ÉS PORBÁTH IMRÉVEL, akiket szintén még Angliából ismerünk.

Kb. 3 héttel ezelőtt találkoztam Budapesten HAJÓS EDITTEL, akit még 1941. végén, vagy 1942. elején Londonban, a Magyar Clubban ismertem meg. Három alkalommal folytattam vele beszélgetést, melynek során megkértem, hogy a magyar ifjúság egyik angolnyelvű kiadványát nézze át, hogy az megfelelő-e angol nyelven. Hajós Edit egyik alkalommal éles kritikát mondott Ilja Echrenburg²⁴⁴ egyik könyvéről, amely a hitleri Németországgal és a német fasisztákkal foglalkozott. Általában túlzottnak tartotta Ilja Echrenburg bírálatát a németekkel szemben. Megemlítette más alkalommal, hogy a május 1-i felvonulás nem tetszett neki.

SZŰCS MIKLÓSSAL kapcsolatban előadom, hogy hazatérése után kombinációba volt véve esetleges new-yorki konzulátus vezetőjének. Abban az időben SZŐNYI közölte Szűcs Miklóssal, hogy ezt az állását nem foglalhatja el, mert bejelentés érkezett ellene, hogy Londonban egy trockista, pártellenes csoportban dolgozott, később közölte Szőnyi, hogy el fogják őt helyezni állásba, mert a vele kapcsolatos bejelentésre nincs konkrét bizonyíték, és vegye úgy a dolgot, mintha nem is mondta volna neki. Szűcsöt később a Technológiára helyezték el. Fentieket Szűcs közölte velem.

Zsigmondi Endréné²⁴⁵

²⁴⁴ Ilja Grigorjevics Ehrenburg (1891–1967) orosz-szovjet költő, író, műfordító, publicista.

²⁴⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomása. 1949. június 6.

„Kivonat Zsigmondi Endréné június 17-i jegyzőkönyvéből:

Moskovics Kálmánról feltételezem, hogy angol ügynök. Moskovics trockista vonalat vitt a csehszlovák pártcsoportban, amely főképp merev nacionalista beállítottságába nyilvánult meg. A pártcsoport megbízásából ő irányította a magyar pártcsoportot és döntő befolyással volt Richterre, a magyar pártcsoport vezetőjére. Támogatta és minden bizonnyal irányította Richter trockista, pártellenes vonalvezetését a magyar csoportban. Moskovics vetette fel tudomásom szerint a magyar pártcsoportban, hogy magyar kommunisták jelentkezzenek az UNRRA-hoz. Sala Sándor és Káldor Gyula ennek nyomán jelentkeztek az UNRRA-ba ahol tiszték lettek.

Thoman Zoltán noha nem volt a Csehszlovák Kp tagja, Lajos Géza igazolásával KP tagként került Londonba. Előbb a LMC-be /Londoni Magyar Club/ járt, majd élesen nacionalista beállítottságot képviselt és átment a cseh pártcsoportba. Csehszlovákiába hazatérve az ottani államvédelmi szerveknél nyert beosztást, majd lebukott, mint angol kém, de megszökött és külföldre került. Ezeket a cseh Párt káder osztályának egy vezetőjétől, Karpeles Fritztől tudom, aki Budapesten járt 1948-ban

A kivonatolás hiteles

Sós Vera
főhdgy.²⁴⁶

²⁴⁶ ABS MNB 039 Noel Field 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomása kivonat. 1949. június 17.

„Zsigmondi Endréné, Salgó Éva

Feljegyzés.

Budapest, 1949. június 21-én

1944-ben a londoni magyar pártcsoport egyhetes egész napos pártiskolát szervezett, amelyre a pártcsoport vezetősége engem is jelölt. Rajtam kívül részt vettek: Futó Erzsébet, Albert Béláné sz. Vajda Erzsébet /Richter akkori felesége/, Káldor Gyuláné sz. Gellért Bella, Rosenbaum Lipótné, sz. Löwinger Olga, Winter Anna, Lajos Gézáné sz. Szegál Gizella, Wolfner Dezsőné, sz. Trumm Erzsébet, Lőwy Magda /Bondi Gerhardné/, Schalek Frigyesné sz. Steinberger Margit.

Az iskola levezetéséért Richter Mihály volt felelős, a tananyag összeállításáért Moskovits Kálmán. A tananyag ennek megfelelően trockista irányzatú volt. Így pl. Moskovits tartott egy előadást a nemzeti egységről és annak keretében foglalkozott a háború után kialakítandó közép európai kormányformákkal, a háború utáni társadalmi berendezkedéssel. A példákat általában az akkor már Jugoszláviában létező népi bizottságok és az alakulóban lévő csehszlovák tanácsok tevékenységéből vette. Moskovits úgy vázolta a népi demokráciák feladatkörét és jellegét, mintha azok állandó jellegű társadalmi berendezkedést jelentenének, nem pedig a szocializmushoz vezető utat. A nemzeti egységet úgy kezelte, mint amely háttérbe szorítja, vagy kiküszöböli az osztályharcot és nem beszélt arról, hogy a népi szervek csak akkor tölthetik be a hivatásukat, ha a kommunistáké bennük a vezető szerep.

Richter Mihály a magyar földkérdésről tartott előadást. Nem foglalkozott a falusi osztályharcra, nem ismertette a falusi osztálytagozódást, a parasztság rétegződését. A munkás-parasztszövetséggel nem foglalkozott, a munkásosztály szerepét a földosztásban nem említette, azt szegezte le, hogy a nemzeti bizottságok fogják majd felosztani a földet és ez meg fogja oldani a parasztság problémáit /tehát a földosztással befejezettek tekintette a parasztkérdést./

Az USC jelentéseinek elkészítésében én rendszeresen részt vettem. / Ezeket a budapesti USC-delegáció küldte / két szó törölve/ Genfben általában kéthetenként, Bostonba ritkábban./

Beismerem, hogy ezek a jelentések nem csupán az USC-delegáció tevékenységét ismertették, hanem a segélyezett rétegek gazdasági és szociális helyzetét is. Magyarországon egyes vidékeket és meglátogattuk és

jelentéseiben foglalkoztunk az ottani lakosság gazdasági és szociális helyzetével, egyes jelentésekben ismertettük a lakosság hangulatát is. Beismerem, hogy jelentéseinkben általában siralmas képet festettünk gazdasági és szociális vonatkozásban egyaránt, a lakosság hangulatával kapcsolatos tájékoztatónk szintén kedvezőtlen volt Magyarországra nézve. Jelentéseinkben gyakran rámutattunk arra, hogy a kormány nem képes ezeket a nehézségeket áthidalni / ez 1947 első felében volt/.

Beismerem, hogy 1946 augusztusában vagy szeptember elején - röviddel a miskolci rendőrgyilkosság után - ellátogattunk a Borsod megyei iparvidékre /Varga, Kojcsa, Hevesi Endre én és még két személy/ és ott - falvanként - az UNRRA bizottság szervezésében gyűléseket tartottunk. Bostonba és Genfba küldött jelentéseinkben beszámoltunk a miskolci és miskolckörnyéki lakosság körében tapasztalható nagyfokú antiszemita hangulatról.

1947 tavaszán az USC bizottsága /Kojcsa Ilona és Fisher/ meglátogatta a Tiszántúli aszály sújtotta vidékeit. Beismerem, hogy jelentéseinkben azt írtuk, hogy az emberek éheznek és igen nagy az elkeseredés.

Beismerem, hogy az említett jelentéseink rendkívül kedvezőtlen képet festettek Magyarországról és alkalmasak voltak arra, hogy az amerikai kormány magyarellenes, demokráciaellenes propagandája »helyszíni tudósításként, hiteles forrásból« felhasználhassa a közölt képet.

Zsigmondi Endréné²⁴⁷

²⁴⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton.Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomása. 1949. június 21.

„Zsigmondi Endréné.

Feljegyzés.

Budapest, 1949. június 25.-én.

Bondi Gerhard-ról azt tudom, hogy régi szudétanémet kommunista, aki Angliába ment emigrációba. Ott tudomásom szerint a Freier Deutscher Kulturbundban²⁴⁸ dolgozott, de ebben nem vagyok biztos. Igen nagy teoretikai marxista tudással rendelkezik. Azt hiszem 1945-ben visszament Prágába, ahol a csehszlovák kommunisták azt javasolták neki, menjen Németországba, mert nem bírja a cseh nyelvet és helyes, ha a kitelepülő szudétanémetekkel a kommunisták is kimennek. 1946-ban feleségével és gyermekével együtt Budapesten járt anyósánál látogatóban, kb. 2 hónapig volt itt. Ekkor kapta az értesítést, hogy menjen vissza, mert Berlinben elfoglalhatja beosztását. A berlini Statisztikai Hivatalnak lett vezető beosztottja. Budapesti tartózkodása alatt arra is gondolt, hogy esetleg itt maradnának és azt mondta, hogy a MKP-nál próbál egy olyan alkalmazást keresni, ahol a nyelvismeret nem döntő.

Bondi Gerhardné /Györgyi/ Budapesti származású, szülei kereskedők. Származása miatt itt nem vették fel az egyetemre, ezért Prágában tanult. Ott ismerte meg férjét. A háború előtt ment férjhez és férjével együtt emigrációba ment Angliába. Azt hiszem gyermeke kint született. Szimpatizáns volt. Eleinte résztvett az LMC megalakítása körüli tevékenységben, a Clubban tisztséget nem viselt. Később, azt hiszem a gyerek miatt a munkában sem vett részt, majd hosszú ideig a csehszlovák pártcsoporthoz volt beosztva és csak 1944-ben, sürgetésére került ismét vissza a magyarokhoz. Azt hiszem együtt lakott és jó barátságban volt Schaleknével. Résztvett az 1 hetes iskolán 1944-ben. Nagyon szeretett volna Budapesten letelepedni. Hazatérése óta kétízben járt Budapesten. 1946-ban családjával együtt 2 hónapig volt itt és azt hiszem 1947 végén ismét hosszabb időre meglátogatta szüleit gyermekével együtt. Ekkor azt mesélte, hogy Berlinben igyekszik egyetemi tanulmányait befejezni.

1949-ben Horváth Imréné érdeklődésére én melegen ajánlottam Bondinét, mint nagyon megbízhatót a berlini magyar misszióhoz. Elmondtam, hogy férje Berlinben magas funkcióban van és hogy a misszióhoz kultúrkapcsolatok kiépítésére ajánlom. Később Horváthné olyasmint mondott, hogy ennek megvalósítására nem kerülhetett sor, mert

²⁴⁸ Free German League of Culture in Great Britain (FGLC), németül Freier Deutscher Kulturbund in England, Freier Deutscher Kulturbund in Großbritannien (FDKB) vagy Freier Deutscher Kulturbund – Großbritannien. Német emigránsok alapították Angliában.

Bondiné nem magyar állampolgár és azt hiszem - hivatalos rangot akart kapni a követségen.

Wagner Lenke. Azt hiszem magyarországi, v. szlovákiai származású tanítónő /?/. Férje szudétanémet kommunista. Azt hiszem ő is tagja volt a csehszlovák kommunista Pártnak. Angliában ismertem meg. Férje kint a cseh hadseregnek volt tagja. A Club munkájában nem vett részt. Azt hiszem sokáig vidéken élt gyermekével, majd Londonban a magyar pártcsoporthoz tartozott. 1945-ben hallottam felőle, hogy Berlinben van és hogy a követségen - azt hiszem adminisztratív munkák végzésében segít.

Wetzler Leó. Mint 19-es magyar emigráns került Csehszlovákiába, ahol felvette a cseh állampolgárságot. Felesége cseh. 1938-ban Angliába emigrált feleségével. Fia Csehszlovákiában maradt, vagy a Szovjetunióba került. Londonban a Finchley-i kollektívában lakott, itt ismertem meg. Mint bádogos dolgozott, ez a mestersége. 1941- vagy 42-ben a csehszlovák pártcsoport 6 hónapra megvonta tőle párttagságát. Londonban a csehszlovák pártcsoportban dolgozott. 1945-ben ment haza Prágába, ahol rögtön, vagy később a Csehszlovák Filmipar gazdasági vezetője lett, felesége pedig a Pártközpontban nyert alkalmazást.

Wetzler 1947 decemberében Budapestre jött, hogy a magyar-cseh filmcsere-ügyben tárgyaljon. Ekkor Zsigmondi Borbála meghívta lakására őt és Magyarországra hazatért londoni ismerőseit. /Lajos Géza és neje, Káldor Gyula, Sala Sándor, Albert Béláné, Doubrova Bella, Nádor Miklós és neje, Radó Z. és neje, Winter Margit, Zsigmondi Endre és én/. Ez alkalommal a Wetzlerrel folytatott beszélgetés főleg cseh nyelven folyt a két ország gazdasági es politikai helyzetének összehasonlításáról. Zsigmondi Borbála ismét meghívta a társaságot szilveszterre. Ekkor csak kevesebben jelentek meg. Wetzler ez alkalommal elmondotta rossz tapasztalatait a magyar filmipar vezetőivel, akik vele jóformán szóba sem akartak állni, komolyan tárgyalni velük nem tudott és a cseh filmek bemutatójára nem jelentek meg. Azt mondta, hogy otthon javasolni fogja, többet hasonló céllal a filmipar részéről Magyarországra senki ne utazzon le.

Zsigmondi Borbála, aki a filmiparban dolgozik, alátámasztotta a Wetzler által elmondottakat és beszélt a magyar filmiparban még mutatkozó bajokról. - Wetzler érdeklődött, hogy londoni ismerősei hol dolgoznak. A magyarországiakon kívül szóba került Moskovits Kálmán is.

Wetzlerrel legközelebb 1948 augusztusban találkoztam, futárutam alkalmából Prágában. Ebben az időben Csehszlovákiában volt sógornóm Zsigmondi Borbála, a Zlin-i filmfesztiválon, mint magyar kiküldött és Wetzler révén őt reméltem megtalálni. Lakásán töltöttem kb. 1 ½ órát. Ismét szó volt a London-beli magyar ismerősökről, majd az ottani gazdasági helyzetről és családi kérdésekről /gyerek, stb./. Ez alkalommal ismertem meg testvérét Wetzler Benőt. Wetzler Benőt Aczél János / külügyminisztériumbeli kollégám/ kassai fogsága idejéről ismerte és szerette volna megtalálni. Wetzler Leónál érdeklődtem Wetzler Benő iránt, így került rá a sor, hogy bemutatta. Wetzler Benő levelet küldött velem Aczél János részére.

Hazautazásomkor ismét futólag láttam Wetzlert, majd 1949 elején találkoztam vele, amikor mint csehszlovák kereskedelmi attaché Budapestre helyezték. Ekkor ismét Zsigmondi Borbála hívta meg őt. Jelen voltak még: Révai Dezső, Simon Gizi, férjem és én. Ekkor főleg arról volt szó, hogy a csehszlovák-magyar egyezmény megkötése még nem oldja meg a magyar-cseh viszony kérdését és hogy még a szlovák Párton belül is folyik a harc a magyar kérdés megoldásáért. Pérfem elmesélte csehszlovák tapasztalatait és azt, hogy Moszkovits is a kérdés megoldása főakadályozójának látszik lenni. Wetzler érdeklődött nálam, hogy a külügy nem lenne-e segítségére lakás szerzésben. A Párt külügyi osztályához utasítottam. - Rövidesen azután a szerződés megkötése tiszteletére adott csehszlovák fogadáson láttam Wetzlert utoljára.

Zsigmondi Endréné²⁴⁹

²⁴⁹ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomása. 1949. június 25.

„Zsigmondi Endréné.

F e l j e g y z é s.

Budapest, 1949. július 1.-én.

1945 december 30-án érkeztem Magyarországra. Ekkor jelentkeztem a MKP káderosztályán, ahol kértem felvételemet a Pártba és tagságom elismerését visszamenőleg 1943-tól – angliai tevékenységem alapján. Beismerem, hogy akkor nem tettem jelentést angliai tevékenységünk trockista irányvonaláról, beismerem továbbá, hogy erről nem tettem jelentést a Pártnak később sem, amikor 1946 és 1947 folyamán az itthoni politikai tapasztalatok alapján tisztán láttam a kinti politikai hibákat. Sem ezeket, sem pedig a hazatért kommunistáknak helytelen politikai irányvonal keresztülvitelében vállalt felelősséget nem jelentettem a Pártnak. Ellenkezőleg 1948. XI.30-án kelt, s a Párthoz beadott életrajzomban angliai működésünket kommunista tevékenységnek állítottam be.

Beismerem, hogy a MADISZ-ban²⁵⁰ végzett munkámat – a külügyi osztályt vezettem a gyakorlatban – bizonyos nyugati orientáció jellemzi. Javaslatot tettem, vegyük fel a kapcsolatot nyugati ifjúsági szervezetekkel és ezzel kapcsolatban kijelentettem »szükségesnek tartom, hogy ne csak a szomszéd államok és a Szovjetunió ifjúságával lépünk kapcsolatba, hanem a nyugati államok ifjúsági szervezeteivel is.« Kezdeményezésemre létrejött kapcsolat a francia ifjúsági szervezetével, amelytől anyagi támogatást is kértünk. Javasoltam, hogy a MADISZ lépjen érintkezésbe a Budapesten működő kultúr attasékkal, ill. követségekkel. Felvettem, »szükségesnek tartom, hogy a magyar fiatalok megismerjék az angol ifjúság életét.« A Szikra MADISZ-csoportjánál tartottam is előadást Angliáról, az angol ifjúságról, ugyanerről beszéltem a MADISZ Szt. István-körúti csoportjánál is /utóbbi helyen nem hivatalos előadás formájában/.

Angliából való hazatérésem óta a következő alkalmakkor jártam nyugati külképviseleti szervnél:

1946-ban az angol követség olvasótermében, hogy MADISZ-ban tartandó előadásom számára átfussam az utolsó hónapok angol sajtóját.

²⁵⁰ Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ). A 15-24 év közötti fiatalokat összefogni kívánó szervezet volt. Az MKP indítványára jött létre 1944 decemberében Debrecenben, és 1948-ban beolvadt a Magyar Ifjúság Népi Szövetségébe.

1946-ban a Park Klubban, az angol kulturális attasé előadásán - úgy emlékszem Angliáról szolt.

1946-ban egyízben a MADISZ meghívóját kézbesítettem ki az angol kulturattassé részére.

1940-bau a Benczúr-utcai angol követségen, ahol érdeklödtem, hogy a követség segítségével nem lehetne-e az LNC ifjúsági csoportja részére MADISZ anyagot és könyvet kiküldeni

1948- januárjában 4-5 ízben a Varannai-féle fordításokat vittem el az angol követség sajtó osztályára Albertnéhoz, egyszer pedig egy levelet kellett leadnom a Thökoly-út sarkán lévő követségi épületben a portán.

1946-ban a svájci követségen, ahol a MADISZ számára svájci átutazó vízumok megszerzése iránt érdeklödtem.

1947 elején az amerikai követségen Fisher vízuma ügyében.

1947 óta többízben laktak nálunk csehszlovákiai ismerösök hosszabb-rövidebb ideig. Így Schwarczné /Winter Margit/ 1947 őszén kb. 2 hónapig, /ekkor jött át Csehszlovákiából és nem volt lakása/. Karpeles Fricsek, a csehszlovák Párt káderosztályának vezető helyettese. Dr. Balogh Dénes /?/ Pozsonyból. Egy szlovákiai magyar kommunista, aki az üldözése miatt jött át és itt elhelyezkedett, - azt hiszem Balassagyarmaton / neve nem jut az eszembe/. A csehszlovák Párt prágai központjában a gazdasági osztályon dolgozó nő, aki üzleti ügyben jár itt /nevére nem emlékszem/ és Forbáth Imre, aki 1949 március első felében kb. 12 napig lakott nálunk.

Schwarzsnét /Winter Margitot/ férjem Angliából ismeri, ahova – úgy tudom – szintén mint politikai menekült került. Onnét férjhez ment egy polgári magyar emigránshoz, akivel New Zelandba ment. Ott elvált és 1947-ben visszament Csehszlovákiába, majd magyar nemzetisége és anyanyelve miatt Magyarországra jött. A Budai MABI kórházban dolgozik, mint laboráns és a XII. kerületi káderosztályon. 1946-ban a központi káder a külügybe akarta át helyezni, de ezt visszautasította. Később ajánlottam őt – mint nyelveket beszélőt – Bereinek a külügybe. Berei megfelelőnek találta, de ekkor a káderosztály utasította el, részben első visszautasítása, részben háború alatti külföldi tartózkodása miatt.

Dr. Balogh Dénes – úgy emlékszem – azért járt Budapesten, mert a szlovákiai magyarok, vagy magyar kommunisták részéről a cseh

párthoz benyújtandó memorandumót állítottak ott össze, amelyben összefoglalták követeléseiket és ezt akarta itt a magyar Párttal megtárgyalni /azt hiszem Révai Józseffel akart beszélni, nem tudom volt-e nála, mit intézett/.

Karpeles Fricek szintén Angliában volt, szudéta-német eredetű kommunista. Férjével egy időben egy kollektívában volt. Jelentkezett a csehszlovák hadsereghez, angliai betegsége miatt még kint leszerelt. A szabadságát töltötte itt, illetve a Balatonnál. Ő küldte hozzánk a prágai központ gazdasági osztályán dolgozó kollégáját.

Zsigmondi Endréné²⁵¹

²⁵¹ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. Zsigmondi Endréné vallomása. 1949. július 1.

„Zsigmondi Endre.

Feljegyzés.

Budapest, 1949. szeptember 2.

A londoni csehszlovák emigránsokkal kapcsolatos vallomásomhoz pótlólag a következőket adom elő:

Hampl Frantz 1939-ben Stoke on Trent nevű angol városban tartózkodott. Tudomásom szerint 1943-ig dolgozott itt egy fogorvosnál. Lehetséges, hogy ez a fogorvos azonos Straussal, a Labour Party stoke ont trenti képviselőjével. Tudomásom van arról, hogy Hampl-nak kapcsolata volt egy Strauss nevű Labour Party képviselővel. Strauss annak idején – Hampl elmondása szerint – haladónak mutatkozott, azonban utóbb tudomásomra jutott, hogy szovjetellenes politikai vonalat vett fel.

Vitezsláv /Fricó/ Biheller²⁵² Angliában a BBC cseh adásának egyik szerkesztője volt. Ugyancsak a BBC munkatársa volt Ota Ernest. Az angol rádiónál dolgozott emlékezetem szerint egy ideig Ludwig Frejka /Ludwig Freund/, akinek felesége is szerepelt esetenként az angol rádióban.

dr. Gerhárd Bondy egy angol statisztikai intézet munkatársa volt.

Ota Slink a cseh ifjúság képviselője volt Londonban a Világifjúsági Tanácsban. Funkcionáriusa volt a Cseh-Angol Barátsági Ligának.

Dr. Evsen /Jen/ Lőbl, mint a Cseh-Angol Barátsági Liga és Club főtitkára kiterjedt angol kapcsolatokkal rendelkezett. Tudomásom szerint Csehszlovákia felszabadulása után is volt Angliában, külkereskedelmi megbízatással.

Jó angol kapcsolatokkal rendelkezett Klinger Evsen, aki akkor a »Cechoslovák« című hetilapnak /Benes hivatalos lapja/ volt szerkesztője. Hasonlóképpen jó angol kapcsolatokkal rendelkezett Jiri Hronek, aki Angliában Benes párti volt és az utolsó években ugyancsak a »Cechoslovák« szerkesztőségében dolgozott. Jelenleg tudomásom szerint a Nemzetközi Újságírószövetség főtitkára.

Kain Lajos /mai nevét nem ismerem/ angol felesége van, Angliában számos angol kapcsolatot tartott fenn, többek között Moktonékkal,

²⁵² Bedrich Friedrich Biheller.

London melletti »értelmiségi kommunistákkal« /Epping Forest-Essex, Theydon Bois község./

dr. Jaksch ... angol felesége van, akit még a háború kitörése előtt vett el. A felszabadulás után a cseh Információs Minisztérium angolnyelvű kiadványainak vezető szerkesztője lett.

*Zsigmondi Endre*²⁵³

A vallomásokban elhangzottak ismét Rákosi állítását támasztják alá. A dokumentumokban olyan nevek jelennek meg mint Löbl, Nový, Slánský, Hajdu, Frejka és mások.

Az „ügy” 1949. szeptember 27-én nem várt fordulatot vett. Egy címzés nélküli levélre ceruzával két név volt ráírva: Rajk és Rákosi. A levélben a következő állt: „Ma 13:00-kor felhívott dr. Juraj Vieska, s közölte velem, hogy a Rajk elleni perben Szőnyi kihallgatásán jelen volt dr. Vieska is. A kihallgatás alatt kompromittálódott egy csehszlovák állampolgár.”²⁵⁴ Vieska kötelességének tartotta, hogy megkérje a magyar igazságügyi minisztériumot képviselő dr. Tímár Istvánt, hogy dr. Szőnyit ők is kihallgathassák, és az eddig készült jegyzőkönyveket is megkapják. Dr. Tímár megígérte Vieskának, hogy kérésének mielőbb eleget fog tenni.²⁵⁵ Dr. Vieska üzenetének kézhezvétele után dr. Szőnyit a csehszlovák kihallgató tisztak Budapesten 1949. október 4-én azzal a reménnyel hallgatták ki, hogy újabb információkhoz juthatnak. Amint az várható volt, dr. Szőnyi vallomása megerősítette Rákosi Gottwaldhoz címzett levelének a tartalmát, s egyben növelte Pavlíkék szerepét az egész ügyben.

A már első fokon halálra ítélt dr. Szőnyi a kihallgatása előtt nagyon zaklatottnak tűnt, csak később nyugodott meg. Viselkedésével igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy még hosszú ideig nem születik meg a másodfokú ítélet, és őt kegyelemben²⁵⁶ részesítik.²⁵⁷ A magyar szervek közölték a kihallgatást végzőkkel, hogy dr. Szőnyi emlékezete csak akkor működik, ha mások vallomásával szembesítik. Különben úgy tesz, mintha semmire sem emlékezne. Dr. Szőnyi kijelentette, hogy nem gondol a vallomása következményeire, hogy kinek árt, kinek nem, ő csak arra törekszik, hogy az igazat mondja.²⁵⁸ Feltehetően ezt a szerepet már nem tudta segítség nélkül eljátszani, ezért volt szüksége a többiek vallomására. Elképzelhető, hogy a vallatás alatt

²⁵³ ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endre vallomása*. 1949. szeptember 2.

²⁵⁴ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés*. Prága, 1949. szeptember 27.

²⁵⁵ Uo.

²⁵⁶ A kihallgatás után 11 nappal a Rajk–Brankov-ügy másodrendű vádlottját, dr. Szőnyi Tibort 1949. október 15-én Rajkkal és Szalaival együtt kivégezték.

²⁵⁷ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Feljegyzések dr. Szőnyi és Brankov 1949. 10. 4-i budapesti kihallgatásáról*. Prága, 1949. október 5.

²⁵⁸ Uo.

azért volt olyan nyugodt, mert magyar fogvatartói az eljátszott szerepért kegyelmet ígérhettek neki.

Dr. Szőnyi vallomásában még a következők hangzottak el: 1949 elején Prágában Pavlíkéknál tartózkodott, akikkel közölte, hogy Field amerikai kém, aki Németország amerikai övezetében tevékenykedik. Pavlíkból ez a közlés nem váltott ki különösebb reakciót. A háború után szoros kapcsolatot ápolt Fielddel, ami azt bizonyítja, hogy a svájci kapcsolatai működtek. Dr. Szőnyi nem avatta be Pavlíkot sem a svájc, sem a magyarországi, sem a csehszlovákiai illegális tevékenységébe. Dr. Szőnyi kihallgatása nem okozott meglepetést. Később még említésre került, hogy Pavlík 1935-ben konspirációs kapcsolatot tartott fenn külföldiekkel is. Ezek főleg családi levelezések voltak a Szovjetunióban és Magyarországon élőkkel. Szőnyi 1935-ben a magyarországi kommunisták vezetője volt Bécsben. Pavlíkkal Svájcban ismerkedett meg. Figyelemre méltó, hogy ezt a tényt Pavlík és felesége is eltitkolta. Szőnyi azt is bevallotta, hogy Pavlík még Svájcban közölte vele, erőteljes csehszlovák kapcsolatai vannak. Kopeckýról adott vallomása jelentéktelennek mondható.²⁵⁹

Szőnyi Novýt és Jiří Hájkát 1948 szeptemberében a parlamentközi unió római tanácskozásán ismerte meg. Dr. Vojtech Jančíkkal (Jung Béla) 1937-ben került kapcsolatba, amikor magyarországi emigránsok kis csoportjával illegálisan Prágában tartózkodott. Jančík kapcsolatban állt az említett csoporttal, de Szőnyi ezután már nem. Szőnyi nem zárta ki annak a lehetőségét sem, hogy Pavlík az amerikaiaknak szolgáltattott ki híreket. Szerinte Pavlíknak lehetősége volt rá, hogy bizonyos adatokhoz hozzáférjen. A kihallgatást végzők gyanították, hogy megpróbál kódósítani vagy félrevezetni őket. Brankov kihallgatásáról nem készítettek jelentést, mert nem sikerült konkretizálni a Budapesti Népbíróság előtt tett vallomását. A kihallgatási szervek ilyen irányú törekvései mind meghiúsultak. Brankov beismerte, hogy a Tito elleni harcba mindent beleadott, és éppen ebben leledzik a tragédiája. Nem tűnt olyanak, mint aki mindent őszintén bevallott volna.²⁶⁰

Szőnyi vallomása a CSKP vezetését ismét cselekvésre készítette. A „magyar ügyben” a Rajk–Brankov-ügy másodrendű vádlottjának nyilatkozata megerősítette Pavlíkék szerepét, ezért kénytelenek megvizsgálni annak a 65 embernek a múltját, akiknek névsorát Prágában Rákosi átadta Gottwaldnak.

²⁵⁹ Uo.

²⁶⁰ Uo.

Egy elfuserált kirakatper

Rövid időn belül a bolgároknál is lezajlott a budapestihez hasonló kirakatper, amelynek a legismertebb elszenvedője Trajcsó Kosztov,²⁶¹ a Bolgár Kommunista Párt központi bizottságának titkára volt. A per nem éppen az elképzelések és az előre megkomponált forgatókönyv szerint zajlott le.

A Rajk–Brankov-ügy alatt a megfigyelők között a bolgár titkosszolgálat emberei is ott voltak. Kosztovot néhány héttel Rajk lefogása után vették őrizetbe. Elítélését csak Rajkék elmarasztalása utánra tervezték, mivel kíváncsiak voltak annak kimenetelére és levezénylésére. A bolgárok Budapestről hazatérve nem várt problémával szembesültek. Kosztov nem volt hajlandó vallani, és ha vallott is, azt másnap visszavonta. Megkezdődött a huzavona, kezdhettek mindent előlről. November végére Kosztovot sikerült megtörniük, és tíz más vádlottal együtt a tárgyalás kezdetét 1949. december 7-ére tűzték ki. Mindjárt a tárgyalás első napján nem várt eseményre került sor. A bíróság felszólította Kosztovot, hogy szóljon hozzá az ellene felhozott vádakhoz, vagyis mondja el a betanult szöveget. Kosztov minden vádpontot tagadott, és ártatlansága mellett foglalt állást. A vád képviselője és a főbíró is elsápadt, és gyorsan berekesztette a tárgyalást. A vádlottat elvezették, s ezek után Kosztovot már nem merték a bíróságon előállítani. Mindig csak egy előre megírt vallomást mutattak fel neki, amire odahamisították az aláírását. Kosztovot 1949. december 14-én halálra ítélték, és 16-án kivégezték.²⁶²

Mi a döntő különbség a Rajk- és a Kosztov-per között? Leginkább a formai különbségek a szembeűnőek. Míg a Rajk-pert viszonylag szisztematikusan készítették elő, addig a Kosztov-pert bizonyos fokig elsiették, a per többször el lett halasztva, és annak kezdetéről a külföldi újságírók és a követségek későn értesültek. A per megrendezőinek kínos volt, hogy a nemzetközi sajtó előtt a fővádlott a per első napján visszavonta a vallomását, és nemcsak tagadta mindezt, hanem ellentámadásba ment át. A Rajk-perrel ellentétben a Kosztov-per a részletes előkészítés hiányát mutatja. A Kosztov-per nagyobb kaliberű volt, mint a Rajk-per, mert az abban szereplő vádlottak a politika és a gazdaság területén fontos pozíciókat töltöttek be. A kivitelezése viszont a Rajk-perhez képest sokkal felületesebb volt.²⁶³

Kosztov példáján okulva a kirakatpereket szervező csehek maximálisan odafigyeltek, nehogy hasonló hibát kövessenek majd el, mint a bolgárok. A perek vádlottjait ezért felvilágosították, hogyha tagadnak, akkor azonnal lekapcsolják őket a mikrofonról, és még több ellenük valló új tanút sorakoztatnak fel. A vádlottak tudták, hogy csak a

²⁶¹ Trajcsó Kosztov Dzsunev (1897–1949) bolgár kommunista politikus. A bolgár minisztertanács elnöke és a bolgár kommunista párt főtitkára. 1949-ben Sztálin utasítására kivégezték.

²⁶² STRÖBINGER (1991) 44–45.

²⁶³ Zinner 2013 I., 56.

forgatókönyvben leírtakat mondhatják fel, különben jön a retorzió a családtagokkal szemben is.

Megbukik Field svájci kapcsolatának koncepciója

A CSKP utasítására a titkosszolgálat hiába dolgozott ki egy kiterjedt kapcsolati kémhálózatot, minden igyekezetük ellenére sem sikerült úgy megszerkeszteniük, hogy Noel Field és Pavlíkék ügyéből egy nagyszabású kirakatper legyen:

1. csehszlovák csoport:

Pavlík Gejza és felesége

A. Kohnová

K. Markus

V. Veselá

2. trockista csoport:

A. Ungár

R. Feigl

3. a CSKP központi bizottságában megbúvó ügynökök:

V. Nový

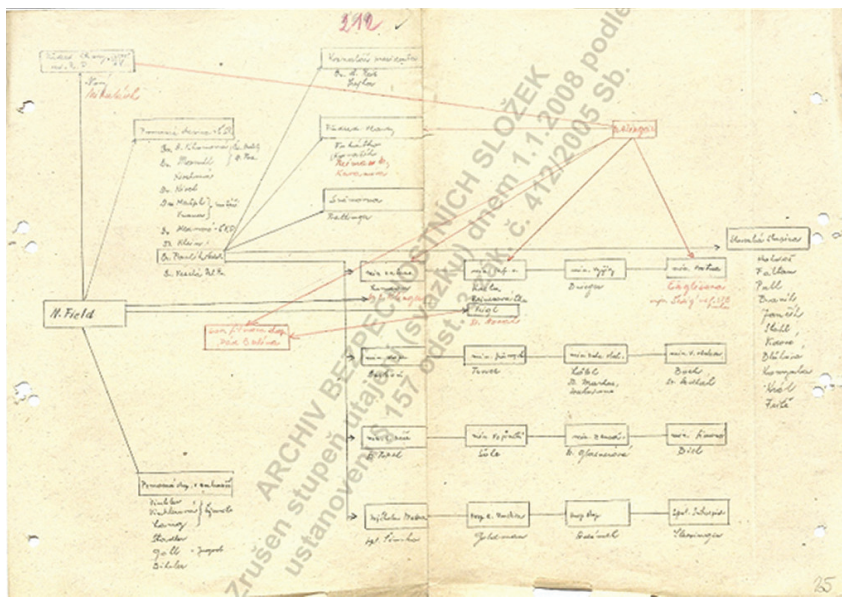
4. külföldi ügynökök:

Vinkler

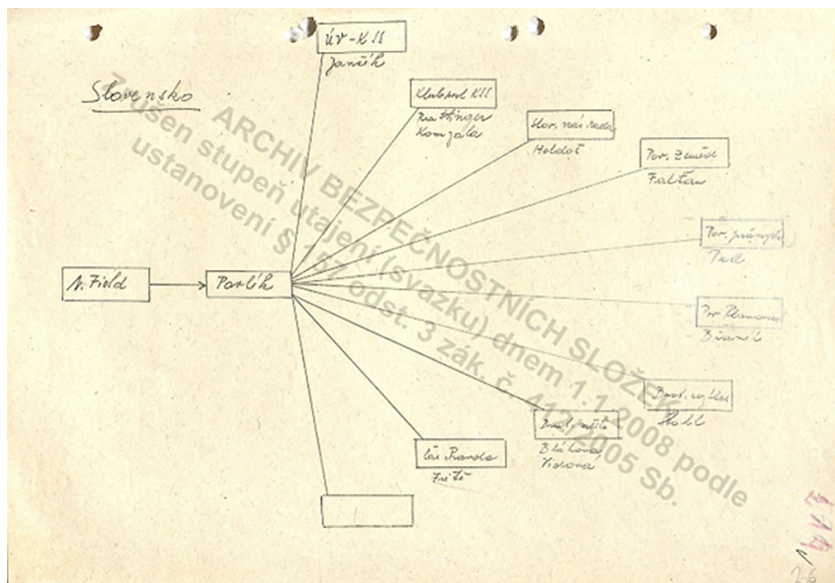
Bieheller

Field csehszlovák besúgóhálózata a Rajk–Brankov-ügyhöz képest még Pavlíkékkal együtt is nagyon igénytelennek, egyszerűnek tűnt. A szervek főleg harmadrangú vezetőket tartóztattak le, nem vádoltak meg csúcsvezetőket. Egy nagy, ütős kirakatperhez Field svájci vonala nem tűnt elégségesnek. A vád végül a londoni emigráció tagjait és a spanyol polgárháború önkénteseit kezdte el vizsgálni. Pavlík és társai a svájci csoporthoz tartoztak, Field csak Svájcban került velük kapcsolatba.²⁶⁴

²⁶⁴ KAPLAN (1992) 65–66.

20. kép
Noel Field kapcsolati hálója – 1949.
(ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton.)

21. kép
Pavlik kapcsolati hálója – 1949.
(ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton.)

A nyomozás és a vizsgálat lezárásával a vád igen gyenge lábakon állt, nem úgy nézett ki, hogy Pavlíkék ügyéből egy nagy pert lehet konstruálni. Az 1949. november 3-án keletkezett jegyzőkönyv szerint a vallatásokat befejezték, a vád részére összegezték a feltárt tényeket.

Pavlík Gejzával szemben a következő vádakot hozhatják fel:

- 1944-től kapcsolatban volt az USC-vel, s ez hozzásegítette őt, hogy kémkedhessen az OSS-nek,
- karitatív munkája az USC-ben lehetővé tette, hogy az amerikai kémhálózat beszivároghasson Csehszlovákiába,
- 1947–1948 között részletesen informálta Noel Fieldet Csehszlovákia politikai és gazdasági állapotáról, titkokat fedett fel,
- segített, hogy Noel Field kapcsolatba kerülhessen a CSKP felső vezetésével,
- mikor 1949-ben dr. Szőnyi Tibor közölte vele, hogy Noel Field kém, nem értesítette a csehszlovák biztonsági erőket,
- akadályozta Noel Field elfogását.²⁶⁵

Pavlík Saroltával szemben a következőt tudták felhozni:

- tudatában volt, hogy a férje kapcsolatban van az amerikai kémhálózattal, segítette a kémek Csehszlovákiába jutását,
- a biztonsági szolgálatnak nem jelentette, hogy Noel Field és dr. Szőnyi Tibor amerikai kémek.²⁶⁶

Alice Kohnnal szemben a vád gyengének bizonyult – még annak ellenére sem tudta, hogy Noel Field amerikai kém, hogy a lakásán több napra szállást adott neki. A kihallgatók szerint csak figyelmetlen volt, és a vallomása nem elég ahhoz, hogy vádat emeljenek ellene és elítéljék.²⁶⁷

²⁶⁵ ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a nyomozás állásáról*. Prága, 1949. november 3.

²⁶⁶ Uo.

²⁶⁷ Uo.

Rudolf Feigl kihallgatása még folyamatban volt. Nála a trockista vonalat próbálták erősíteni. A vád szerint közeli kapcsolatban volt a nyomozás ideje alatt az USA-ban tartózkodó trockista Massinggal és Svájcban Allen Dullesszel. Feigl az amerikai trockista IRRC szervezet titkárságán dolgozott. A titóista Hostynka feljegyzései között is szerepelt Feigl neve, sőt egy házkutatás során Feigl lakásán Tito portréját is megtalálták. Ezenkívül találtak még egy pártellenes szórólapot, amin a köztársasági elnököt és a szovjet hadsereget teszik nevetségessé. Feigl ezért a közeljövőben további kihallgatásoknak vetik alá.²⁶⁸

Gejza Pavlík még budapesti kihallgatásakor azzal vádolta meg Veselát, hogy Csehszlovákiában adminisztratív vezetője volt a trockista csoportnak. Pavlík ezt később visszavonta, s azt állította, hogy kényszer hatására vallott ellene. A hölgyet azért tartották fogságban, mert Feigllel élt közös háztartásban. Veselá háromszor kísérelt meg öngyilkosságot elkövetni,²⁶⁹ végül 1950. június 14-én a fogságban túladagolta magát az altatót.

Dr. Karel Markust Hermann Fielddel fenntartott kapcsolata miatt tartóztatták le. A Field testvéreknek lehetővé tette, hogy Csehszlovákiában befolyásos emberekkel ismerkedhessenek meg. Fieldékkel gazdasági és állami titkokat osztott meg. Markus beismerte, hogy már 1941-től tudta, hogy Fieldék kémek.²⁷⁰

A fent említett vádak közel sem voltak olyan súlyosak, mint azok, amelyek a magyarországi kirakatperekben elhangzottak. A vádlottak általában középvezetői funkciót töltöttek be, ezért sem lehetett egy monstre büntetőper összehozni. Az ítéleteket 1950. június 29-én hirdették ki. Majd kémkedéssel is megvádolták őket, s ebből a szempontból valamennyiük számára szerencsés ítélet született: Pavlíkot 15 év, feleségét 10, Feigl 13 és Markust 3 évi börtönbüntetésre ítélték.²⁷¹ A per azonban a magyarországihoz képest jóval kisebb mérvűre sikerült, ezért újabb áldozatok után néztek, hogy megkonstruálhassák az igazi nagy „csehszlovák Rajk–Brankov-ügyet”.

²⁶⁸ Uo.

²⁶⁹ Uo.

²⁷⁰ Uo.

²⁷¹ KAPLAN (1992) 65–66.

A szovjet tanácsadók megkezdik a „hajtóvadászatot”

Budapest és Varsó egyre türelmetlenebbül várta a vizsgálat során elért eredmények felmutatását, ezért Gottwald a nyomozás gyorsítása érdekében kénytelen volt Moszkvától újabb szovjet tanácsadókat kérni. Már a Rajk–Brankov-ügy első tárgyalási napján postázta a segítségkérő levelet. A válasz 1949. szeptember 23-án érkezett meg. Moszkva megígérte, hogy elküldi a szükséges szakembereket. Megjegyzem, hogy Chozjanov és Tyihonov személyében Prágában már 1946-tól működött két magas rangú szovjet tanácsadó. Mindketten közeli kapcsolatban álltak Štěpán Plačekkal, a csehszlovák belföldi hírszerzés vezetőjével. Švábnál és Slánskýnál 1948-ban Plačeken keresztül megpróbálták elérni, hogy az országba további tanácsadókat behívjanak, de akkor ezt a kérést még mindkét politikus elutasította.²⁷²

Végül Gottwald kérésére 1949-ben Moszkvából megérkezett Lihacsov és Makarov. Eredetileg csak egy esetben vártak tőlük segítséget, de a két tanácsadó hamarosan új irányt szabott a vizsgálat menetének. Szerintük a belügy nyomozói kesztyűs kézzel bántak a vádlottakkal. A CSKP belső ellenségeivel szemben nem léptek fel elég energikusan. A párton belül aknamunkát végző belső ellenséget csak a belügy tudja lebuktatni, a párt kevés hozzá. Lihacsov gyakran összetűzésbe került a csehszlovák belügyi vezetőkkel, mert szerinte nem dolgoztak eléggé a keze alá, hátráltatták a nyomozást, a vizsgálatot. Konfliktusba keveredett például egy Teodor Baláž nevű szlovák belügyi tiszttel, aki nem volt hajlandó magas rangú pártfunkcionáriusokról hamis információkat gyártani. Lihacsov ordibált a tiszttel, és közölte vele, őt azért küldte Sztálin Prágába, hogy eredményt mutasson fel, és inkább kitekeri 150 ember nyakát, minthogy az övét tekerjék ki. Lihacsov kompromittáló anyagot kért Moszkovics Kálmánról, de Baláž ilyen dokumentumot nem tudott előhúzni, mivel ilyenrel nem rendelkezett.²⁷³

Makarov és Lihacsov érdeklődése a Pavlík-ügy vádlottai iránt az elszenvedett kudarckok miatt alábbhagyott. Figyelmük a spanyol önkéntesekre és az angol vonalra irányult. Előtérbe kerültek a londoni csoport tagjai, akikre Rákosi Prágának címzett levelében is utalt, s akiket a Rajk–Brankov-ügy során őrizetbe vettek, de csak évekkel később vádolták meg őket. Elővették Clementist, valamint Löblt és Novýt. A két utóbbi politikust feleségeikkel együtt 1949. november 24–26. között letartóztatták. Majd Milan Reimant is, aki az elnök gazdasági tanácsadója volt, de ő december 7-én öngyilkos lett. Egyhónapnyi vallatás után a tanácsadók rájöttek, hogy sem Löbl, sem Nový nem lesznek a „csehszlovák Rajk” megtestesítői. Változtattak a stratégián és a figyelmük a szlovák nacionalistákra terelődött. Vladimír Clementis külügyminisztert célozták meg. A tanácsadók mindent elkövettek, hogy a párt vezetőségében lebukassák a belső ellenséget, igyekezetüket mégsem koronázta siker. 1950 tavaszán

²⁷² Uo. 65–68.

²⁷³ Uo.

újabb szovjet tanácsadók érkeztek Prágába, s így az újonnan érkezettekkel, Galkinnal, Szmirnovval és Jesikovval együtt már majdnem húszan voltak.²⁷⁴

Célkeresztbe kerülnek a szlovák nacionalisták

Vladimír Clementist tekintették a „szlovák nacionalizmus” megtestesítőjének. Már régebb óta a szovjet szolgálatok célkeresztjébe került. Első nagyobb bűneként rótták fel neki, hogy szóban kritizálta a Molotov–Ribbentrop paktumot, második nagy vétke az volt, hogy a Szovjetuniót elítélte Finnország megtámadásáért. Nézeteit soha nem foglalta írásba, csak szóban terjesztette, de már ez is elég volt ahhoz, hogy kiváltsa Moszkva rosszallását. Végül Clementist kizárták a pártból. Gottwalddal való kapcsolatának köszönhetően 1945-ben stabilizálódott a helyzete, újra a párt tagja lehetett. 1948-ban külügyminiszteri pozíciót kapott, miután elődje, Masaryk gyanús körülmények között kiesett az ablakon. Clementisnek többször felrótták, hogy a második világháború alatt kapcsolatban volt Hubert Ripkával, a londoni Csehszlovák Emigráns Kormány külügyminiszterével. Helyzetét rontotta, hogy a neve szerepelt azon a listán, amit Rákosi prágai útja során adott át Gottwaldnak, akinek így már nyomós oka és bizonyítéka is volt Clementis-szel szemben.²⁷⁵

A külügyminiszter 1949-ben New Yorkban az ENSZ közgyűlésen vett részt. Clementis a nyugati újságokból itt értesült róla, hogy közeli munkatársai árulás vádjával fogságba kerültek. Felháborodott, hogy őt erről Široký nem tájékoztatta, holott New York-i tartózkodása alatt napi kapcsolatban voltak. A CSKP vezetése attól tartott, hogy Clementis esetleg nem jön vissza, ezért Gottwald biztosította, hogy őt az egész ügy nem érinti. A CSKP vezetésének és a szovjet tanácsadóknak úgy tűnt, végre megtalálták a „csehszlovák Rajkot”, megszervezhetik a monstre kirakatpert. A CSKP Központi Bizottsága 1950. március 13-ai ülésén foglalkozott a „Clementis-üggyel”. Úgy határoztak, hogy felmentik külügyminiszteri pozíciójából, és olyan beosztást biztosítanak neki, ahol hűséges munkájával bizonyíthatja a CSKP iránti lojalitását. Megkövetelték tőle, hogy gyakoroljon önkritikát. Az SZKP vezetőségét Prágába hívták, tőlük is elvárták Clementis elmarasztalását. Az SZKP-t meglepték a hallottak. A második világháború alatt tett megnyilatkozásai miatt Husák még megpróbálta mentegezni Clementist, de Slánský nyomására az SZKP vezetése beadta a derekát és elítélték. Állandó megfigyelés terhe alatt a Csehszlovák Nemzeti Bank tisztviselője lett. Clementis tisztában volt vele, hogy követik és minden lépését figyelik. Ügyével

²⁷⁴ Uo. 68–74.

²⁷⁵ Eugen LÖBL – Dušan POKORNÝ (1968): *Die Revolution rehabilitiert ihre Kinder*. Wien:Europa Verlag. 36–39.

kapcsolatban több levelet is írt Gottwaldnak, de mindig ugyanazt a választ kapta, hogy a CSKP felé írásban gyakoroljon önkritikát, mert az eddigiek nem elegendők.²⁷⁶

Hogy a szlovák nacionalisták miért kerültek a vizsgálat középpontjába, azzal kapcsolatban többféle nézet is született. Husák egy 1963-ban tett nyilatkozata szerint Farkas Mihály, aki a világháború előtt Csehszlovákiában élt és a Szlovák Kommunista Párt tagja volt, jó kapcsolatot ápolt Širokýval. Kettejük megegyezése alapján kerültek a szlovák nevek Pavlíkék vallomásába. Mások véleménye szerint Široký, aki maga is szlovák származású volt, hogy mentse a saját bőrét, inkább feláldozta azokat a párttársait, akiket nacionalizmussal meg lehetett vádolni. Švábnál csak gyűltekgyűltekek a jelentések Clementisről, Husákról és Novomeskýről. A dokumentumok többsége a fantázia szüleménye volt.²⁷⁷

Šváb a szovjet tanácsadókkal együtt 1950 januárjában jelentést készített az Szlovák Kommunista Párton belül tevékenykedő „burzsoá nacionalistákról”. A jelentés sem Širokýnak, sem Gottwaldnak nem nyerte el a tetszését. Šváb a Szlovák Kommunista Párt burzsoá nacionalizmusát hangsúlyozta. Mindenképpen ezt akarta előtérbe helyezni, mert akkor nem a cseh Rajkot kellett keresni, hanem a szlovákot. A szlovák területek közelebb voltak Magyarországhoz, így a Rajk-féle ideológia könnyebben megfertőzhette a Szlovák Kommunista Párt politikusait. A szlovák „burzsoá nacionalizmust” be lehetett úgy állítani, mint a csehszlovakizmus elleni irányzatot. Löbl a szlovák „burzsoá nacionalizmusnak” még történeti háttérrel is próbált kreálni, de végül a szlovák vonal nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ennek két oka volt. Az egyik, hogy a „burzsoá nacionalizmus” inkább csehszlovák-, mint szovjetelene volt. A másik, hogy az ügyön dolgozó szovjet tanácsadókat lecserélték, az újak viszont egy óriásperben gondolkodtak, és mindenáron a párt vezetésében akarták megtalálni az ellenséget.²⁷⁸

A CSKP-n belül egyre erősödik a „boszorkányüldözés”

A célkeresztbe került szlovák „burzsoá nacionalizmus” elveit valló „ügynökök” felderítése a párton belül nem hozta meg a várt eredményt. A párt vezetőségének mindenképpen fel kellett mutatnia valamiféle eredményt. Fokozták az éberséget, a CSKP-n belül megindult a hajtóvadászat. A sors iróniája, hogy Slánský többször is felhívta a járási párttitkárok figyelmét, soraikban figyelmesebben keressék az ellenséget, mert ott lapul valahol.

²⁷⁶ Uo. 36–39.

²⁷⁷ KAPLAN (1992) 80–83.

²⁷⁸ Uo. 83–87.

Slánskýnak 1949 márciusában a járási titkárokhoz intézett levelében a következő mondat is szerepel: „a párttagságon kívüliek kevésbé veszélyesek ránk, mint azok az árulók, akik a párton belül bujkálnak”.²⁷⁹ 1949 szeptemberében pedig a következő üzenete: „Magyarországon kiderült, hogy a spiclik, az árulók a párt régi tagjai között bujkáltak. Nekünk is figyelni kell a párton belüli élősködőket, és meg kell tőlük szabadulnunk.”²⁸⁰

Az ilyen és hasonló üzenetek sorozata a CSKP tagságán belül bizalmatlanságot váltott ki. Minden szinten a párt ellenségeit keresték, már mindenki, mindenkire gyanakodott. Főleg a párt középvezetésében volt nagy a riadalom, mert a CSKP vezetőségétől érkező megfogalmazások nem voltak egyértelműek, hogy valójában kit és miért kell üldözni. Élősködő, kártevő, spicli, ezek olyan kifejezések, amelyek az 1947-es hatalomátvétel után a faluban vagy a városban már-már kis diktátorként uralkodó, hatalmával visszaélő bármelyik helyi párttitkára gond nélkül ráillettek.

A szovjet tanácsadóknak szükségük volt egy olyan személyre, aki teljes mértékben kiszolgált Sztálin paranoiáját és az elvárásait. Ezeknek az elvárásoknak leginkább a zsidó nemzetiségű vezetők feleltek meg, akiket a kémkedés és a hazaárulás mellett cionizmussal is meg lehetett vádolni. A CSKP vezetésében bőven voltak zsidó származású felsővezetők. Megvádolásukhoz és a letartóztatásukhoz már csak az okot kellett megtalálni.

Oto Šling, a CSKP brünni (Brno) járási párttitkára ennek a célnak tökéletesen megfelelt. Zsidó származású volt, harcolt a spanyol polgárháborúban, a második világháború alatt Angliába emigrált. Minden adott volt egy tökéletes vád felállításához. Az 1948 után Brünnben járási párttitkárként működő Šling a környezetében népszerű személyiségnek számított. Tömegrendezvények szervezésének sorozatával nyerte el az emberek kegyét, viszont az ellenfeivel és az ellenségeivel az adott korban megszokott diktatórikus módon bánt el. 1949 végén ellentmondást nem tűrő természete miatt konfliktusba került a járási és a vidéki párttitkárokkal, akik bőszen jelentgették őt a pártvezetőség felé. Šling a feljelentőket „jugoszláv elhajlással” vádolta meg. Vele szemben a Párt Ellenőrző Bizottsága (PEB) ugyan vizsgálatot rendelt el, de Šling az elején még nem tartotta veszélyesnek a vizsgálódást. A meghallgatásokon sikerült cáfolnia a PEB tagjainak vádjait, végig úgy tűnt, hogy ellenőrzése alatt tartja a dolgokat. Az ellenőrző bizottságban helyet foglaló Taussigová tanácsára Šling ügyét Slánskýhoz irányították. Slánský sarokba szorítva érezhette magát, mert ha nem támogatja a PEB munkáját, akkor a jövőben azzal vádolhatják, hogy az ellenséget szolgálta. Ha pedig segíti a PEB-et, akkor régi harcostársa kerül nehéz helyzetbe. Slánský ezért úgy döntött, hogy létrehoz egy saját bizottságot, és azzal vizsgáltatja ki az esetet. Šling személyével a járási titkárok is egyre kevésbé voltak megelégedve, továbbra is gyűltek ellene a panaszok, küldözgették a jelentéseket.

²⁷⁹ Uo. 84–85.

²⁸⁰ Uo. 85–89.

Slánský békéltetés céljából Brunnbe küldte Köhlert és Baramovot, hogy próbálják meg a Šling és ellenfelei között kialakult ellentétet lecsendesíteni. Mindeközben a Šling elleni PEB-eljárás félbeszakadt, mert 1950. október 6-án hajnalban angol származású feleségével együtt letartóztatták.²⁸¹ Két gyermeküket gyermekotthonban helyezték el, azt mondták nekik, hogy szüleik Perzsiába szöktek.²⁸²

Šlingről utóbb kiderült, hogy a Slánský-per folyamán talán a legtöbb kínzást elszenvedő fogoly volt. Egy levél miatt tartóztatták le, aminek eredete a mai napig kétséges. A levelet, mely egyesek szerint hamisítvány volt, még 1939. április 17-én írta Emanuel Viktor Voskának, akiről bebizonyosodott, hogy az amerikai hírszerzésnek is dolgozott. Šlinget 1950. október 8-án kezdték el vallatni. Erősen ellenállt, és hiába alkalmaztak nála úgy fizikai, mint pszichikai terrort, ha be is ismert valamit, másnap visszavonta. Nemlétező külföldi ügynökökről gyakran talált ki történeteket, hogy kihallgatóit összezavarja. Hiába mutatták meg neki bebörtönzött felesége képét, nem tört meg. Csak a többhónapos kínzások után nevezett meg néhány pártfunkcionáriust, akikkel együtt dolgozott vagy ismerte őket. Köztük volt Slánský is. Valójában meg is nevezte, meg nem is. Elmondása szerint Mária Švermovával közösen úgy döntöttek, hogy elmozdítják pozíciójából, mert szerintük Slánský a Szovjetunióval való szoros együttműködést támogatta, és politikája csak a munkás rétegnek volt hasznos. A vallomás nem Slánský ellen szólt, mégis megpecsételte a főtitkár sorát.²⁸³ A kínzások hatására Šling már közvetlenül vádolta Slánskýt, azt szajkózta, amit elvártak tőle. Slánskýt intrikusként, a szocializmus ellenségeként állította be, aki arra törekedett, hogy Csehszlovákia eltávolodjon a Szovjetuniótól.²⁸⁴

A nála alkalmazott vallatások sokkal kegyetlenebbek voltak, mint amit Pavlíkéknak kellett elszenvedniük. Artur London, aki egyike volt annak a három embernek, akit a büntetőper során nem ítétek halálra, harminc évvel később a következőket mondta:

„Olyan kegyetlenséget még nem éltem át soha. Ezt egy olyan ember mondja, aki kommunistaként megélte az első Csehszlovák Köztársaság börtöneit, kihallgatott a párizsi antiterrorista rendőrség, akik messze híresek voltak brutalitásukról, megjártam a koncentrációs táborokat, Neuengammet és Mauthausent, semmi sem volt ahhoz fogható, amit meg kellett élnem a kihallgatások során. Megtörtek bennünket a napokig tartó alvásmegvonással, és egy idő után bármit beismertünk. Az öreink fiatal 20 és 30 év közötti vidéki, munkásosztályból kiválogatott, iskolázatlan férfiak voltak, és majdnem mindegyik valamilyen partizáncsoporthoz tartozott. Megvetettek minket és szentül hittek abban, hogy bűnösök vagyunk, ezért ütöttek-verték és megaláztak.

²⁸¹ Uo. 98–99.

²⁸² STRÖBINGER (1991) 59.

²⁸³ KAPLAN (1992) 99–110.

²⁸⁴ STRÖBINGER (1991) 71.

Órákon át sétáltattak, nem ülhattunk le, sokszor a vallatás közben is álltunk. Takarodó után megengedték, hogy négy órát aludjunk, de akkor jött az újabb kínzás. Csak háton fekvé aludhattunk, kezünket a pokróc felett magunkhoz kellett szorítani. Ha elfordultunk, vagy leesett a karunk, akkor az őr felébresztett, és össze kellett pakolni az ágynak, guggolásokat csináltatott velem, majd csak utána fekdhettem le újra. Volt, hogy egy éjszaka ezt négyszer-ötször meg kellett csinálnom. Ezután következtek a 18–20 órás kihallgatások, és ez ment körbe-körbe hónapokon keresztül. Elvesztettem a józan eszem, hallucináltam, bármit aláírtam, beismertem, csak legyen már vége. Kitalálták, hogy megérkezésünkkor vadonatúj cipőt adtak ránk, s mihelyt betörtük, ismét újat adtak. Az új cipők úgy feltörték a lábam, hogy pár héten belül gennyes sebekkel volt tele a lábfejeim, és úgy bedagadt a lábam, mintha elefántkórban szenvednék. Ha mezítláb jártam, megbüntettek, az új cipők még a bilincseknél is szörnyűbbek voltak. Amikor már testileg csak egy roncs voltam, felkerestem dr. Sommer börtönorvost, aki két másodperc után vízajtót írt fel, mert azt mondta, hogy keveset vizelek. Dr. Sommer a prágai tavasz idején, 1968-ban öngyilkos lett, egyesek azt állították, hogy az Štb, vagy a KGB végezte ki, mert túl sokat tudott.”²⁸⁵

Šling vallomását követően Bojarszkij szovjet tanácsadó a CSKP egyes vezetőivel karöltve kidolgozta azt az akcióttervet, melynek során csaknem 50 kommunista vezetőt és párttagot tartóztattak le. Kopřiva magához hívatta az Štb vezetőit, hogy lezárt borítékban átadja az elfogandó személyek neveit. A letartóztatási hullám 1951. február 16-án fejeződött be. Utoljára Švábót, a „T” testület vezetőjét fogták el. A letartóztatottak között volt: Clementis, London, Hajdu, Pavel, Šváb, Reicin, Husák, Novomeský, Holdoš; titkosszolgálati vezetők: Závodský, Milén, Valeš, Karel Černý; járási titkárok: Mikuláš Landa, Vítězslav Fuchs, Hanuš Lomský, Ervin Polák. Katonai vezetők: Oto Hromadko, Bedřich Kopold; tábornokok: Vladimír Drnec, Šimon Drgač, Zdeněk Novák, Rudolf Bulander. A letartóztatások valószínűleg azért folytak ilyen széles körben, mert szerintük az ellenség minden szinten jelen volt, egyben biztos alapot akartak szolgáltatni egy nagy összeesküvés-elmélethez. Az említett személyek letartóztatását négy ember engedélyezte: Gottwald, Slánský, Antonín Zápotocký és Alekszej Čepička. Az elfogandók névsorát Kopřiva és Bojarszkij szovjet tanácsadó terjesztette a négytagú bizottság elé.²⁸⁶

²⁸⁵ Uo. 59–62.

²⁸⁶ KAPLAN (1992) 155–121.

Rudolf Slánský, a „csehszlovák Rajk”

Šling vallomása ráébresztette a szovjet tanácsadókat, hogy Slánský személyében megtalálták a tökéletes „csehszlovák Rajkot”. Slánský Csehszlovákiában Gottwald után a második legjelentősebb kommunista vezető volt. Személye, funkciója tökéletesen illett „a párt soraiban rejtőző ellenség” című forgatókönyvbe. Ehhez ráadásul még zsidó származású is volt, ami a sztálini-cionista boszorkányüldözés elvárásának is megfelelt. Slánský már korábban, még megvádolása előtt Moszkva látókörébe került.

Tulajdonképpen ki is volt Slánský, és miért aggatták rá „Rajk szerepét?”

Slánský fénykora

Slánský 1901. július 31-én született a kladnói járás Nezvestice nevű községében. Zsidó származású, eredeti neve Rudolf Salzman. 1920-ban, a pilzeni gimnáziumban érettségizett le. Már fiatalon kapcsolatba került a CSKP-val. 1921-ben tagja és funkcionáriusa lett a pártnak. 1924-ig a Rudé právo szerkesztőségében dolgozott, majd Ostravába helyezték, ahol a Dělnický deník segédszerkesztője lett. Itt kezdte kiépíteni fiatalon a karrierjét, gyorsan haladt felfelé a ranglétrán. 1926-ban már az újság főszerkesztője s a CSKP járási főtitkára volt. Ostravában ismerte meg Gottwaldot, aki akkortájt a kommunista sajtó központi szerkesztője volt. Barátságuk ettől az időponttól datálható. Mindketten részt vettek a moszkvai Komintern gyűlésén, ahol kiállt Gottwald mellett, és felszólalásában kritikával illette az akkori CSKP vezetését. A gyűlésen Gottwald és köre megkapott minden támogatást, így győztesként térhettek haza Moszkvából, és Slánský innentől kezdve vezető pozíciót töltött be a pártban. 1929 és 1938 között tagja a kommunista párt központi vezetésének. Az 1935–1938-as években parlamenti képviselő volt.²⁸⁷

²⁸⁷ Karel KAPLAN (2009): *Kronika Komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal. 206–211.

22. kép
Rudolf Slánský fiatalkori képe.
(ABS Slánský Rudolf. ZV_1MV_3-as kötet.)

1938-tól 1945-ig tagja volt a CSKP Moszkvába delegált küldöttségének. A moszkvai rádió közép-európai részlegén vezető funkcionáriusként a cseh és szlovák adások sugárzását irányította. A leendő csehszlovák hadseregbe tagokat toborzott. Moszkvai tartózkodása alatt érte élete legnagyobb családi tragédiája. 1943 júliusában Moszkvában megszületett kislányuk, Nagyvezsda, akit pár hónaposan elraboltak, és soha többé nem került elő. Karácsony előtt a szülők egy rádióinterjúban szerepeltek, ezért a kis Nagyvezsdát egy órára a rádió melletti parkban a nyolcvéves kislukra

bízták, mert a dajka éppen nem tudott rá vigyázni. A babakocsihoz odalépett egy ismeretlen nő, aki kivette Nagyezsdát a kocsiból és elfutott vele. Testvére hiába próbálta megakadályozni a kislány elrablását, nem sikerült neki. Slánský kislányát és az elkövetőt a széles körű nyomozás ellenére sem sikerült megtalálni.²⁸⁸

Slánskýt 1944-ben Kárpátaljára küldték, hogy megszervezze a partizánmozgalmat. Augusztusban Moszkva támogatásával a Szlovák Nemzeti Felkelés alatt a partizáncsoportok vezérkarában fontos pozíciót kapott. 1945-től 1951-ig a kommunista párt főtitkára, a párt központi vezetésének tagja és parlamenti képviselő is volt. Fontos szerepe volt a CSKP hatalomra juttatásában és a pártharcokban. 1948-tól a pártban betöltött szerepe jelentős mértékben megnőtt. Szinte korlátlan hatalom összpontosult a kezében. Gottwald teljes körű bizalmasa volt, aki a párt dolgainak intézését is ráruházta, később pedig a katonai és titkosszolgálati ügyek intézését is rábízta. A Gottwald egészségi állapotával kapcsolatos jelentéseket is csak Slánský kaphatta kézhez, holott azt Zápotocký miniszterelnökkel kellett volna megosztani. Zápotocký ez irányú mellőzése az amúgy sem felhőtlen kapcsolatukat még tovább rontotta. Gottwald távollétében Slánskýnak teljes körű hatalma volt. A CSKP vezetése tisztában volt Gottwald egészségi állapotával, és az utódlás szempontjából Slánský tűnt a legesélyesebbnek. A két vezető politikus közeli barátsága és az utódlás kérdése a CSKP vezetésében folyamatosan növelte a Slánskýval szemben táplált ellenszenvet. Zápotocký mindenáron arra törekedett, hogy a CSKP-ban ő lehessen a második számú vezető. Slánský konfliktusba került Antonín Novotnýval és Husákkal is. 1948-ban összeütközésbe került Tyihonov és Chozjanov szovjet tanácsadókkal, akik azt akarták, hogy Prága kérjen Moszkvától további tanácsadókat. Slánský ezt elutasította, mert egyelőre nem tartotta szükségesnek. Tyihonov és Chozjanov az elutasítást úgy értékelte, hogy Slánskýnak takargatnivalója van előttük. Slánský mindig ügyelt rá, hogy lehetőség szerint a párton belüli nyomozás ne jusson el a pártapparátus felső vezetéséig, mert ezzel ő is veszélybe kerülhetett volna.²⁸⁹

A bukás első előjelei

Az első személye iránti bizalmatlansággal Slánský 1951 januárjában Moszkvában szembesült. A szovjet blokk vezető politikusai beszámolót tartottak Sztálin, Malenkov és Molotov előtt. A politikai vezetőknek az országuk katonai erejéről kellett beszámolót tartaniuk. Amikor Csehszlovákiára került a sor, Molotov nem Slánskýt, a beszéd megíróját kérte fel a beszámoló megtartására, hanem Čepičkát. A honvédelmi miniszter az előadás megtartása alól megpróbálta magát kimenteni. Arra hivatkozott, hogy az előadás anyagát Slánský állította össze, és az orosz tudása sem

²⁸⁸ Uo. és KAPLAN (2014).

²⁸⁹ KAPLAN (1992) 127–130.

kielégítő, de az érvelését nem fogadták el. Slánskýt az elutasítás hidegzuhanyként érintette, hisz ez idáig szívesen fogadták őt Moszkvában, most pedig mindenki távolságtartó lett vele szemben. Még azok a szovjet politikai vezetők is elkerülték, akiknek moszkvai látogatásakor mindig ajándékkal kedveskedett.²⁹⁰

A moszkvai találkozó után alig egy hónappal a CSKP Központi Bizottsága elfogadta „a nagy összeesküvés” koncepciót, amelyben Slánský eltávolításával is számoltak. 1950 márciusában az addig fogva tartott politikusok vallomásait elkezdték Slánský irányába terelni. A szovjet tanácsadók a nyomozás alakulását napi szinten jelentették Moszkvának. A nyomozók a fogvatartottakból Slánský-ellenes vallomásokat igyekeztek kicsikarni. A PEB vezetője Taussigová Gottwaldnál igyekezett elérni, hogy minél hamarabb megkezdjék a főtitkárság átvizsgálását. Gottwald egy ideig még húzta az időt, nem akarta Slánský likvidálását.²⁹¹

A fogságban lévő Závodskýtól a kihallgatók kieroszakoltak egy Slánský-ellenes vallomást, majd Bedřich Kopoldnak a hadseregben végzett káros tevékenységét emelték ki. A már letartóztatásban lévő Šváb szintén ellene vallott, miszerint biztonspolitikai kérdésekben mindig Slánskýtól kapott utasítást. Löbl szerint az ő saját és a többiek káros tevékenysége Slánský közreműködése nélkül nem lett volna lehetséges. Napról napra gyűltek a fantázia szülte vallomások, Slánský egyre közelebb került a letartóztatásához. A Slánský ellen tett vallomásokba eleinte még maga Gottwald sem tekinthetett bele, csak egy nagyon szűk klikk, így a szovjet tanácsadók köre, valamint Moszkva láthatta és elemezhetette. Artur Londonnál elérték, hogy Slánskýt csehszlovák trockista csoport vezetőjeként jelölje meg, akinek a jobbkeze Švermová és Geminder volt. A Slánskýval szemben vádiratba foglaltakat 1951 júniusában Gottwald is kézhez kapta. A vádiratot lefordították oroszra, elküldték Moszkvába, de Sztálin és köre a tartalmát még nem tartotta elégségesnek ahhoz, hogy abból egy tökéletes büntetőpert lehessen kreálni. 1951. június 21-én Sztálin levelet írt Gottwaldnak, és közölte vele, hogy a vádemeléshez kevés a bizonyíték, nem elég Slánský és Geminder letartóztatásához. Bojarszkij szovjet tanácsadó visszarendelése Moszkvába Gottwaldnak megkönnyebbülést jelenthetett, hiszen a visszahívás Sztálin döntése volt, és úgy vélhette, hogy ezzel az ügy lezárult.

Sztálin azonban Moszkvába rendelte Gottwaldot, hogy átbeszéljék az esetet, de egészségügyi állapotára hivatkozva az elnök maga helyett Čepičkát küldte el, akinek Sztálin előtt kellett referálnia a vizsgálat eredményéről. Čepička nem rokonszenvezett Slánskýval, így a beszámoló hangvétele a főtitkár ellen volt kiélezve, viszont valótlanságokat nem mert állítani, mert tisztában volt vele, hogy Sztálin ismeri a részleteket. A beszámoló rövidesen Sztálin monológjával folytatódott, aki úgy döntött, hogy a bizonyítékok alapján Slánskýt vissza kell hívni a főtitkári pozícióból. Sztálin még aznap este vacsorára invitálta Čepičkát a Moszkva melletti dácsájába. Az ilyen

²⁹⁰ Uo. 131.

²⁹¹ Uo. 130–134.

és ehhez hasonló eseményeken Sztálin gyakran kritizálta és nevetségessé tette más országok vezetőit. Ezen az estén Slánský ellenfelét, Zápotockýt gúnyolta. Megkérdezte Čepičkától, hogyha annyi könyvet ír és költ, akkor mikor van ideje irányítani és a párt dolgaival foglalkozni. Čepička hazatérése után azonnal beszámolt Gottwaldnak a fejleményekről, aki teljes mértékben azonosult Sztálin akaratával, amit egy egyetértő levél elküldésével is bizonyított.²⁹²

Miközben Gottwald és Sztálin levelezése tovább folytatódott, közben megkezdődött Slánský 50. születésnapjának a megünneplése. A főtitkárt gyári munkások követei, falvak, városok képviselői keresték fel, hogy tolmácsolják a többiek jókívánságait és átadják az ajándékaikat. Gottwaldtól megkapta a szocializmus rendje kitüntetését. Az elnök üdvözlő beszédében már nem merete hangsúlyozni, hogy Slánský a legjobb barátja és a legközelebbi munkatársa, hanem őt a CSKP legelső emberének és harcosának titulálta. Az ünnepségsorozaton Slánskýnak feltűnt, hogy Moszkva nem küldte el az ilyenkor szokásos jókívánságait. Tisztában volt vele, hogy ez a bizalom megrendülését jelenti.²⁹³

Galkin és Jesikov szovjet tanácsadók a kikényszerített vallomások alapján kidolgozott, Slánskýról megfogalmazott jelentést átadták Gottwaldnak, hogy meggyőzzék őt, miszerint régi barátja és harcostársa áruló. 1951. augusztus 6-án a CSKP központi bizottsága Slánskýt megfosztotta főtitkári pozíciójától és miniszterelnök-helyettesnek nevezte ki a nemzetgazdasági szekcióba. Ez még mindig egy magas funkciónak számított, főleg, hogy tagságát a CSKP hétagú Központi Bizottságában megtarthatta. Slánský helyére Zápotocký került, és így Csehszlovákiában ő lett a második legbefolyásosabb ember.²⁹⁴

Szorul a hurok, Slánský elfogásának megkonstruálása

A kihallgatótisztek minden igyekezetük ellenére sem jutottak egyről a kettőre, pedig mindent elkövettek, hogy a kiválasztott személyek vallomásaikban megvádolják Slánskýt. Letartóztatásához hiányzott a megkérdőjelezhetetlen nyomós ok. A megoldást Rudolf Nevečeral, egy kettős ügynök személye jelentette, aki a csehszlovák katonai elhárításnak és František Moravecnek²⁹⁵, az USA katonai hírszerzőjének is bedolgozott. Nevečeral, ahogy átlépte a határt, a tartótisztjének azonnal átadta a magával hozott dokumentumokat. Az egyik dokumentum egy levél volt, amit „a nagy

²⁹² Uo. 135–142.

²⁹³ Uo. 142–145.

²⁹⁴ Uo. 145–147.

²⁹⁵ František Moravec (1895–1966) csehszlovák hírszerző. A második világháború alatt az ellenállásban vett részt. 1945-ben visszatért Csehszlovákiába, ahonnan 1948-ban az USA-ba távozott és haláláig a Védelmi Minisztérium tanácsadójaként tevékenykedett.

Sepregetőnek címeztek”. A cseh belügyi szervek ezt a levelet mindaddig nem vették komolyan, amíg Szmirnov szovjet tanácsadó meg nem jelent és el nem kérte a fent említett levelet. Elkezdték találgatni, hogy vajon kinek címezhetnék? A levélben a következő állt:

„Megtudtuk, hogy helyzete egyre nehezebb és belső információink szerint Gomulkához hasonló eljárásban fog részesülni. Remélem, hogy még időben megkapja az üzenetemet. Biztosítjuk a kimenekítését az országból, és utána politikai karrierre és megélhetésre is számíthat. További információkat hasonló módon fog kapni. Senkivel ne ossza meg ezt az üzenetet, még a levél átadójával sem.”²⁹⁶

A szovjet tanácsadók arra a megállapításra jutottak, hogy a címzett a „nagy Sepregető”, csakis Slánský lehet. Több mint valószínű, hogy ezt a levelet a szovjet titkosszolgálat kreálta és Nevečeralon keresztül juttatta el Csehszlovákiába. A szovjet tanácsadók nemcsak hogy tudtak a levélről, hanem mindent meg is tettek, hogy a csehszlovák szervek foglalkozzanak vele. A levélben olyan szavak is előfordultak, amilyeneket a cseh beszédmodor nem használt. Sztálin november végén Prágába küldte Anasztasz Ivanovics Mikojant²⁹⁷, hogy Gottwaldnak szóban adja át az üzenetét, vagyis a parancsát, miszerint azonnal fogják el Slánskýt, mert fennáll a veszélye, hogy külföldre disszidál. Gottwald, aki mindig hűen követte Sztálin parancsait, most kissé hezitált. Mikojantól bizonyítékokat kért Slánský bűnösségéről. Mikojan bizonyítékokkal nem tudott szolgálni, ezért a megbeszélést megszakítva a szovjet nagykövetségen keresztül értesítette Sztálint a fejleményekről. Másnap Mikojan ismét találkozott Gottwalddal, aki egyértelművé tette számára, hogyha nem teljesíti Sztálin kérését, akkor számíton a következményekkel, felelősségre vonják. Gottwald megijedt és igazat adott Sztálinnak. Később kézhez kapta „a nagy Sepregetőnek” címzett levelet is. A levél tartalma meggyőzte Gottwaldot, hogy azt kétségkívül Slánskýnak címezték. Eldöntötte, hogy parancsot ad Slánský elfogására. Már csak a megfelelő alkalmat kellett megtalálni. 1951. november 23-án, Gottwald 55. születésnapján Slánský elsőként között, személyesen szeretett volna gratulálni és ajándékokkal kedveskedni az ünnepeltnek, de Gottwald egészségügyi okokra hivatkozva elutasította és nem fogadta. Gottwald ekkor már Zápotockýval és Beszcsanov szovjet tanácsadóval tárgyalt Slánský elfogatásáról. Slánskýt és feleségét végül meghívták Gottwald születésnap esti fogadására a Zápotocký palotába.

A hivatalos rész befejezése után Zápotocký még marasztalta a házaspárt, időt akart nyerni, hogy a belügyeseknek legyen idejük előkészíteni Slánský elfogását. Az ünnepség vége felé Zápotocký telefonon felhívta Kopřivát, hogy lassan vége az esté-

²⁹⁶ Kaplan (1992) 152–153.

²⁹⁷ Anasztasz Ivanovics Mikojan (1895–1978) szovjet politikus.

nek. Kopřiva parancsot adott, hogy egy különítmény menjen Slánský villájába, és készüljön fel az elfogására.²⁹⁸

23. kép Rudolf Slánský.
(ABS Slánský Rudolf. MNB 1_13_Levelezések 1951–1952.)

Slánský éjfél körül köszönt el Zápotockytól, és hazaérkezése után éjszaka egy óraker a villája előterében elfogták és bilincsbe verték. Megkérdezte, hogy „*Uraim, ez mit jelentsen?*”, de nem kapott választ. Leült, arcát a kezébe temette, és folyamatosan azt mondogatta: „*Jézus Mária*”.²⁹⁹ Nemsokára megbilincselve elvitték és fogságba vetették. Csehszlovákia volt főtitkára 1951. november 24-én cellájában a 2359/865-ös rabszámot kapta.

²⁹⁸ STRÖBINGER (1991) 85–87.

²⁹⁹ Uo.

Slánský villájában a házkutatás alatt fényképet készítettek mindenről, ami gyanús volt. Érdekes módon a trockista irodalmat nem otthon találták meg, hanem a CSKP Központi Bizottságának titkárságán, ahová szerintük a könyveket az elfogása előtt átvitte. A gyanús könyveket állítólag Slánský titkárságán 1952. január 2-án találták meg és fényképezték le.³⁰⁰ Kihallgatták a titkárnőjét, Ludmila Neufussovát is, aki szerint Slánský a könyveket 1951. július közepén a saját könyvtárából vitte a titkárságra. Azt kérte tőle, hogy egy időre zárja el, majd később adja át a Központi Bizottság könyvtárának.³⁰¹ Minden vele szemben felhasználható személyes iratot és levelezést átnéztek és dokumentáltak. Többek között a Bohumil Laušmannel a Szlovák Nemzeti Felkelés alatt készült közös fotót is. A felkelés alatt mindketten tagjai voltak a partizán vezérkarnak. Laušman 1949-ben Jugoszláviába, majd később Ausztriába menekült. Az Štb 1953-ban elrabolta és visszaszállította Csehszlovákiába. A Prága-Ruzyně-i börtönben 1963-ban megmérgezték.

³⁰⁰ ABS Slánský Rudolf, ZV_1MV_3-as kötet. Trockista irodalom Rudolf Slánskýnál. *10-es dokumentum*. Prága. 1952. november 15.

³⁰¹

26

Část knih z trockistické knihovny Rudolfa SLÁNSKÉHO, v nichž
byly vloženy kartotékové lístky psané vlastní rukou/^{ženy}Rudolfa
SLÁNSKÉHO.

24. kép

Trockista irodalom Rudolf Slánský könyvtárában. Prága, 1952. január.
(ABS Slánský Rudolf. ZV_1MV_3-as kötet.)

26. kép

Rudolf Slánský Bohumil Laušmannal készített közös képe az 1944-es Szlovák Nemzeti Felkelés alatt. (ABS Slánský Rudolf. ZV_1MV_3-as kötet.)

Slánský először nem értette a történeteket, ezért levelet írt Gottwaldnak, és magyarázatot kért tőle, hogy mi az oka a letartóztatásának, hisz ő soha nem kémkedett, mindig hű volt a párthoz. Szerinte tévedés történt, és a vele szemben felhozott bizonyítékok hamisak. Gottwald azzal a megjegyzéssel küldte vissza Slánský levelét, hogy ismerje be az összes tettét.³⁰²

A közvélemény számára Slánský egyik napról a másikra eltűnt. Először a *Rudé právo* újságban jelent meg róla egy rövid hír, mely szerint tudatják az olvasókkal, hogy Slánský minden betöltött tisztségétől meg lett fosztva, mivel államellenes tevékenység és kémkedés gyanúja miatt fogságba vetették.³⁰³

Fogságban

A szovjet tanácsadók Gottwaldnak azt javasolták, hogy Slánskýtól mielőbb szerezék meg a beismerő vallomást. Az első napokban a fogvatartott kemény ellenállást tanúsított, s amikor beismerésre akarták rábírni, eszeveszetten kiabált, hogy: „Ez nem igaz! Ez hazugság.” Ezek után a szovjet tanácsadók utasítása szerint folyamatos kihallgatásnak vetették alá, hogy megtörjék úgy testileg, mint lelkileg. Az Štb egy Benda nevezetű ügynökét mint rabtársat helyezték mellé, akinek az volt a feladata, hogy egy percre se hagyja pihenni Slánskýt, ha pedig elalszik, akkor valamilyen mondvacsínált okból ébressze fel. Benda jelentése szerint a kihallgatások és kínzások miatt Slánský az őrület határán volt. 1952. január végén öngyilkosságot próbált elkövetni. Engedélyt kért, hogy kimehessen a mosdóba. A kihallgatótiszt egyedül volt, és egy pillanatra elhagyta a kihallgatóhelyiséget, amit azonnal kihasznált Slánský: magára zárta az ajtót, majd megpróbálta magát felakasztani. Végül rátörték az ajtót, és dr. Josef Sommer, a börtön orvosa mesterséges lélegeztetéssel és injekciók segítségével megmentette. Ezután amikor kihallgatásra vitték, mindig a padlóhoz láncolták. A kihallgatók „láncos kutyának” gúnyolták.³⁰⁴

A sikertelen öngyilkossági kísérlet után teljesen megtört, és elkezdte játszani a fogvatartók részéről elképzelt szerepet. 1952 májusában újból megpróbált öngyilkos lenni. A központi fűtésen próbálta szétverni a fejét. Az őrök megfékeztek, és ezután már csak megkötözve tartózkodhatott a cellájában. A szovjet tanácsadók, Galkin, Morozov, Gromov és Csernov 1952 májusában táviratban értesítették Moszkvát, hogy minden készen áll a perhez, mindenki mindent bevallott.³⁰⁵

³⁰² STRÖBINGER (1991) 87.

³⁰³ Uo.

³⁰⁴ Uo. 87–88.

³⁰⁵ Uo.

Kezdődik a színjáték

A hírhedt prágai Pankrác börtönben elkezdődött a nép számára rendezett „színházi előadás”. Mindenki pontosan betanulta a szövegét, az „előadás alatt” még a testbeszédre is figyeltek. A kérdések és válaszok szintén be voltak gyakorolva. Slánský és társai bírósági ügye csaknem 700 oldalt tett ki. Az egész peranyagot megkapta a párt elnöksége, így Gottwald, Zápotocký, Široký és Čepička is, akik kedvük szerint változtattak a peranyagon. Vagy kivettek belőle valamit, vagy kiegészítették.³⁰⁶

A vádlottakat a perre fizikailag is felkészítették. Reggelire kakaót, vagy tejet kaptak, s az ebéd és a vacsora is bőséges volt. A fogvatartottaknak nyolc óra alvást engedélyeztek. A per előtt Karel Bacílek nemzetvédelmi miniszter felkereste a fogvatartottakat, és mindenkit felvilágosított, hogy a büntetőper során ne próbáljanak tagadni, mert azonnal kikapcsolják a mikrofonokat, és legalább „húsz felkészített tanú” áll készenlétben, hogy a vádlottak ellen valljon.³⁰⁷

A bíróságon jelen lévő belügyesek bonyolult jelrendszer segítségével próbálták irányítani a per menetét, és azonnal korrigáltak, ha szükségesnek látták azt. A pert a rádióban 15 perces késéssel közvetítették, arra az esetre számítva, hogyha valami nem a forgatókönyv szerint történik, még legyen idejük korrigálni.³⁰⁸

A vádat egy megbízható párttag, dr. Josef Urválek képviselte, aki első nagy perében 1948-ban a jogi végzettségű politikusnőt, Milada Horákovát is megvádolta. A sors fintora, hogy Urválek éppen Slánský parancsára követelt halált a vádlott számára. Horáková volt az első nő, akít a csehszlovák kommunista rendszer nyilvánosan és teátrálisan halálra ítélt és kivégezt. Főbírónak dr. Jaroslav Nováket nevezték ki, akiben szintén megbízott a rendszer. A védelmet biztosító ügyvédek mindannyian együttműködtek az Štb-vel. Antonín Prchala, a nemzetvédelmi miniszter helyettese a per előtt a védelemmel együtt magához rendelte a bíróságot, és még egyszer felvilágosította a büntetőper menetéről. A védelmet figyelmeztette, hogy védenekiket ne próbálják védeni, és ne közöljék velük, hogy a vád halált fog rájuk kérni. Minden készen állt, elkezdődhetett a „színházi előadás”. Tizennégy „színész” (vádlott) állt a bíróság elé, hogy részese legyen a tragikomikus színjátéknak.³⁰⁹

³⁰⁶ Uo. 91.

³⁰⁷ Uo.

³⁰⁸ Uo.

³⁰⁹ Uo. 93.

A vádlottak között volt:

- Rudolf Slánský (1901. 07. 31.) zsidó származású.
- Bedřich Geminder (1901. 11. 19.) zsidó származású, a CSKP Központi Bizottsága nemzetközi titkárságának volt vezetője.
- Ludvík Frejka (1904. 01. 15.) zsidó származású, a köztársasági elnök nemzetgazdasági főosztályának volt helyettese.
- Josef Frank (1905. 02. 15.) cseh nemzetiségű, a CSKP főtitkárságának volt helyettese.
- Vladimír Clementis (1902. 9. 20.), szlovák nemzetiségű, volt külügyminiszter.
- Bedřich Reicin (1911. 09. 29.) zsidó származású, a Nemzetvédelmi Minisztérium volt alkalmazottja.
- Karel Šváb (1904. 06. 13.) cseh nemzetiségű, a Nemzetbiztonsági Hivatal volt alkalmazottja.
- Artur London (1915. 02. 01.) zsidó származású, a külügyminiszter volt helyettese.
- Vavro Hajdu (1913. 08. 08.) zsidó származású, a külügyminiszter volt helyettese.
- Eugen Löbl (1907. 05. 14.) zsidó származású, a külkereskedelmi miniszter volt helyettese.
- Rudolf Margolius (1913. 08. 31.) zsidó származású, a külkereskedelmi miniszter volt helyettese.
- Otto Fischl (1902. 08. 17.) zsidó származású, a pénzügyminiszter volt helyettese.
- Oto Šling (1912. 08. 24.) a brünni CSKP volt főtitkára.
- André Simone (1895. 05. 27.) zsidó származású, a *Rudé právo* volt főszerkesztője.

A tizennégy elítélt közül csak három nem volt zsidó származású. A per jól illett a sztálini éra zsidóellenes propagandájába. A Szovjetunióból érkezett tanácsadók segítségével a CSKP a vádlottak személyének kiválasztásával teljes mértékben kiszolgált a szovjet pártvezetés igényeit.

A per során Urválek főügyész már szinte néptribunusként játszotta el a szerepét. Szónoklataiban nem spórolt a jelzőkkel, még a függetlenség látszatára sem adott. Egyik megnyilatkozásában így szólt a vádlottakhoz:

„Vádolom Önöket, hogy mint trockista-titóista, cionista, burzsoá nacionalista árulók a csehszlovák nép és népi demokrácia ellenségei, a külföldi és amerikai kémiszolgálatok segítségével megpróbálták aláásni a népi demokráciánkat és a gazdaságunkat, valamint gyengítették a cseh és a szlovák nemzet egységét, hogy ezáltal összeroppantsák erőnket, és így eltávolítsanak minket az örök szovjet barátságtól, valamint terveik között szerepelt, hogy likvidálják vezetésünket, és ezáltal az országot ismét az imperialisták táborába hajtsák.”³¹⁰

A felsorolt vádak természetesen mindenki elismerte, és az előre megírt forgatókönyv szerint játszotta a szerepét. Kivéve egy momentumot, amikor a vallomását tevő Šling nadrágja lecsúszott. Ő ugyanis a fogság alatt nagyon lefogyott, és a nadrág, amit kapott, túl bő volt számára. A beszéde során annyira gesztikulált és izgett-mozgott, hogy a nadrág a földre csúszott. Šling csupasz fenékkal a bíróság felé fordulva húzta fel a nadrágját. A teremben tartózkodók között az incidens óriási kacajt váltott ki. A belügyesek a résztvevőket megpróbálták csitítani. Hogy véletlenül, vagy direkt történt az eset, az már örökre Šling titka marad. A per során ezen a kis elhanyagolható közjátékon kívül minden a tervek szerint haladt, vagyis ahogyan azt megkomponálták. Mindenki mindent töredelmesen bevallott, és a legmagasabb büntetést kérte önmaga számára.³¹¹

Az ítélet

A hétnapos büntetőper alatt a közvéleményt is igyekeztek befolyásolni. Elsősorban az iskolákat, egyesületeket motiválták, hogy küldjenek üzeneteket, leveleket, amelyekben a legsúlyosabb büntetések kiszabását kérik a vádlottak számára. Pár napon belül rengeteg ilyen üzenet érkezett, és nagyon sok volt köztük az antiszemita megnyilvánulás. A pártgyűléseken is megerősödtek az antiszemita hangok. Gyakran elhangzott, hogy „Hitler likvidálhatta volna őket”, „akasszák fel ezeket a zsidókat”, és még sok hasonló kirohanást jegyeztek fel. A per negyedik napján a *Rudé právo*-ban megjelent egy cikk, melyben Tomáš Frejkának+, a vádlott Ludvík Frejka fiának a levelét közölték. A fiú a levelet dr. Jaroslav Nováknak, a bíróság elnökének címezte. Arra kérte a bírót, hogy az apja számára halálbüntetést szabjon ki, mivel az elárulta

³¹⁰ Uo. 94.

³¹¹ Uo. 96.

a hazáját. Egy évvel később az ifjabb Frejka öngyilkos lett. Hivatalos közlés szerint azért, mert nem tudta feldolgozni, hogy az apja áruló volt.³¹²

1952. november 26-án az utolsó szó jogán mindenki bűnbánatot tanúsított és a legsúlyosabb „igazságos büntetés kiszabását kérte”. A bíróság rövid tanácskozás után meghozta az ítéletet. A rövid idő azt jelentette, hogy a CSKP vezetésében az ítélet már rég megszületett, csak ki kellett azt hirdetni. Tizenegy embert, így Slánskýt, Gemindert, Frejkát, Frankot, Clementist, Reicint, Švábot, Margoliust, Fischlt, Šlinget és Simone-t kötél általi halálra ítélték.

London, Hajdu és Löbl pedig életfogytig tartó börtönbüntetést kapott. Minden vádlott elfogadta az ítéletet, és nem élt a fellebbezés lehetőségével. A beadott kegyelmi kérvényét mindenkinek elutasították.

Az elítélteknek megengedték, hogy levelet írjanak a családtagjaiknak vagy a párt vezetésének. Simone levelében leírja, hogy meg van győződve saját ártatlanságáról, és sajnálja, hogy ennyi bűnözővel van összezárva, így kell eltöltenie az utolsó óráit. Szavai szerint: *„Hogy nevezik azt a rendszert, ahol ártatlan emberek bűnösnek vallják magukat? Úgy nevezik, hogy kommunizmus.”*³¹³

Az elítéltek kivégzésük előtt még találkozhattak a legközelebbi hozzátartozójukkal. Slánský, amikor feleségével utoljára találkozott, görcsösen fogta a rácsot és hangoosan sírt. Frank azt mondta a feleségének, az volt a legnagyobb hibája, hogy ostobán hitt mindenkinek, neki tiszta a lelkiismerete. Šváb a feleségének bevallotta, hogy rajta kívül még a pártot szerette és szolgált. Minden erejével azon volt, hogy a párton belüli ellenségeket likvidálja. Šling nem találkozott a feleségével, végig azt hitte, hogy nem akarja őt látni. Valójában a feleségét is letartóztatták. Šling azt sem tudta, hogy a két kisfiát, Jant (9 éves) és Karelt (7 éves) egy gyermekotthonban helyezték el, ahol a nagyobbiknak meg kellett hallgatnia a rádión közvetített pert, édesapja elítélését. Esténként pedig a többi gyereknek kellett előadást tartania arról, hogy milyen bűnököt követtek el az árulók.³¹⁴

³¹² Uo. 97–99.

³¹³ Uo. 97–99.

³¹⁴ Uo.

Az utolsó szó jogán

A halálos ítéleteket a pankráci börtön udvarán 1952. december 3-án hajtották végre. Az utolsó szó jogával a tizenegyből csak három elítélt élt. Šling azt mondta: „Sok sikert kívánok a CSKP-nek, a csehszlovák népnek és az elnöknek. Sosem voltam ügynök.” Šváb a következőt mondta: „Éljen a Szovjetunió és a CSKP!” Slánský szintén egy rövid mondattal búcsúzott: „Azt kaptam, ami helyénvaló.” Az elítélteket kivégezték, testüket elhamvasztották. A hamvakat egy papírzsákba tették, és megbízták az állambiztonság néhány emberét, hogy szórják szét. Autóval Mělník felé tartottak, de a jeges úton nehezen haladtak, ezért megálltak, és az egyik Štb-tag az autó előtt röhögve szétszórta a hamvakat.³¹⁵

³¹⁵ Uo. 100–103.

A Slánský-per nemzetközi sajtóvisszhangja

A nemzetközi sajtó figyelemmel kísérte a közép-európai kirakatperек láncolatát. A nagy visszhangot kiváltó pereket szakértők elemezték, akik megpróbáltak magyarázatot adni az ott elhangzottakra, a kialakult helyzetre. Véleményem szerint a pereket azért is kommentálták, hogy az Európa nyugati felén élő, a kommunizmus eszméivel szimpatizáló egyéneket kiábrándítsák a mozgalomból. Nyugaton nem értették, hogy a rendszer miért éppen a leghűségesebb szolgálóit ítéli el és végzi ki. A csehszlovák állami hatóságok is figyelemmel kísérték és összegezték a külföldi sajtó reakcióit. Például:

A Liverpool Daily Post 1950. január 23-án Sebastian Haffner cikkét közölte le. Abban így írt: „1949 októberében megkezdődtek a tömeges letartóztatások a kereskedelmi és a külügyminisztériumban. Mindenki arra várt, hogy kire osztják rá a csehszlovák Rajk vagy Kosztov szerepét. Clementis, aki úgy tűnt, hogy veszélyben van, mégis hazatérhetett és továbbra is betöltheti a hivatalát. A Prágából hazatért megfigyelőink azt jelentették, hogy Csehszlovákiában sokkal konszolidáltabb a helyzet, mint a többi kommunista országban, és mint a szatellit állama a Szovjetunióknak. Ez az egyetlen állam, ahol nem kreáltak titóistákat vagy nemzeti elhajlásokat. Úgy tűnik, hogy Clementis már nem része a Csehszlovák Állam belső vezetésének.”³¹⁶

A nyugati sajtó leköszölte azt a hírt is, mikor Slánský elvesztette a főtitkári pozícióját. Erről a Times a következőt írta: „Rudolf Slánskýt megfosztották a főtitkári pozíciójától és a miniszterelnök helyettese lett. Bécsi tudósítónk úgy véli, hogy ez nem jutalom, hanem inkább büntetés a hanyag munkájáért, és ez Moszkva egyenes kritikája.”³¹⁷ A Reynolds News is pontos információkkal szolgált Slánský leváltásáról: „A Moszkva által kiképzett Rudolf Slánský elvesztette főtitkári munkáját és miniszterelnök-helyettesi pozíciót kapott.”³¹⁸ A New York Herald Tribune más szemszögből világított rá az eseményre. Az újság Slánský leváltását így kommentálta: „a cseh nacionalista erők megbuktattak egy moszkovitát és ez a cseh nacionalizmus és Klement Gottwald nyilvánvaló győzelme. Akik most kormányon vannak, mindenki nacionalista, és Slánský Úr csak egy szudétanémet.”³¹⁹ Érdekes, hogy ez az újság inkább belső harcként állítja be az eseményeket. A Daily Graphic is hasonlóképpen magyarázta Slánský leváltását,

³¹⁶ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Liverpool Daily Post, 1950. január 23.

³¹⁷ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Times, 1951. szeptember 10.

³¹⁸ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Reynold News, 1951. szeptember 9.

³¹⁹ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. New York Herald Tribune, 1951. szeptember 8.

úgy állította be, mintha ez az egész Gottwald műve lett volna, „Sztálin embereitől” tisztogatta meg a vezetést. Geminder és Slánský is Moszkvában lettek kiképezve.³²⁰

A sajtó Slánský elfogása után sokat polemizált a lehetséges okok fölött. Az *Evening Standard* a következőt jelentette: „Prágából ismét jelentik, hogy egy politikust elfogtak államellenes tevékenység miatt. Már-már ez olyan mindennapos, hogy fel sem figyelnék erre a hírré. De ez az eset különleges jelentőségű. Rudolf Slánský a harmadik leghatalmasabb embernek számított Csehszlovákiában. Moszkvában lett kiképezve, és ugyanolyan stabil helyzete volt, mint Sztálinon kívül bárkinek a kommunista rendszerben. Segített megdönteni a demokratikus kormányt az országban. Az 50-edik születésnapját ünnepelték az újságok. Visszahívták a főtítkári pozícióból, később lemondatták a parlamenti mandátumáról és börtönbe zárták. Az elfogásának az okát még nem ismerjük, lehet, hogy intrikált, vagy maga Gottwald gondolta, hogy veszélyes. Nem kell megkönnyeznünk Slánskýt, mert sok ember bebörtönzésében közrejátszott. A bukása jól mutatja a kommunizmus igazi arcát. A totalitárius államban a tehetséges politikusok, mint Slánský, vagy a kormányban, vagy a börtönben vannak.”³²¹ A *Manchester Guardian* Slánský bukását inkább abban látta, hogy a gazdasági sikertelenség, a bányászat és az ipar akadozásáért valakit felelősségre kellett vonni, és ez a személy akkor éppen Slánský volt.³²² A *Daily Herald* az esettel kapcsolatban már egy jobb, valószínűbb elemzést közölt: „Egy újabb veterán hűséges kommunista vezetőt csuktak le árulás és kémkedés vádjával. Slánský volt az, aki Clementis letartóztatása mellett állt ki. A főtítkár követelte a CSKP megtisztítását. Teljes mértékben hűséges volt Sztálinhoz. Megfosztották főtítkári pozíciójától és most elfogták. A kommunista párt a soraiban megbúvó, fantasztikusan nagyszámú ellenséget buktatott le. Úgy néz ki, hogy a Szovjetunió rekordot dönt az árulók lefülelésében. Nem gondolom, hogy ez az »öreg« kommunista politikus hirtelen árulóvá vált. Inkább Gottwalddal való hatalmi harca miatt bukhatott meg.”³²³

A *The Times* szintén foglalkozott Slánský elfogásával. A cikkben leírtak szerint Gottwald a pártban meg akarta szüntetni a hatalmi dualizmust. Erre a tényre utalt Gottwald veje, Čepička is, mikor kijelentette: „A miniszterelnöknek a férget ki kell irtania.” A *The Times* az összeesküvés vezetőiként Slánskýt, Clementist, Šlinget és Švermovát nevezte meg. A cikkben megemlítik, hogy Slánský apja zsidó kereskedő volt Pilszenben, és koncentrációs táborban halt meg. Azt is megírták, hogy Sztálin Gottwald iránti bizalma megmaradt, mert születésnapján táviratban üdvözölte, míg Slánský az ötvenedik születésnapjára a Kremlből nem kapott semmit.³²⁴

A *Daily Telegraph* újságírója nem értette, hogy miért épp a leghűségesebb moszkovita Slánskýt tartóztatták le, aki mindig hűen kiszolgált a szovjet érdekeket, míg

³²⁰ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Graphic*, 1951. szeptember 8.

³²¹ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Evening Standard*, 1951. november 29.

³²² ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Manchester Guardian*, 1952. november 28.

³²³ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Herald*, 1952. november 28.

³²⁴ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *The Times*, 1951. november 28.

Gottwald inkább nacionalista kommunista volt. A cikk vége ezzel zárul: „A revolúció kivégzi a gyermekeit. Ez pedig még a nevelt gyermekeit is elnyeli.”³²⁵ Az *Observer* a főtítkár elfogását Gottwald és Slánský rivalizációjára vezeti vissza. Széles körben úgy gondolták, hogy a főtítkár egyben moszkovita is volt, ezért jobb bevethető kártyákkal rendelkezett, míg Gottwald csak egy parlamenti figura volt az állam élén. Slánský soha nem kompromittálta magát Benešnél, míg Gottwald igen. Hasonló személyek közti konfliktus kirobantásával likvidáltak egyes kommunista vezetőket, így Gomulkát, Patrascanut, Rajkot és Kosztovot is.³²⁶ A *The Times* 1951. december 8-án a következőt jelentette: „Gottwald megkapta a központi bizottság egyhangú támogatását Slánský elfogását illetően. A főtítkárt 1951. november 27-én fogták el. Gottwald közölte, hogy Slánský szövetkezett Oto Šlinggel, és külföldi ügynökök segítségével megpróbált nyugatra szökni. A pártnak résen kell lennie, mert az ellenség még az egyik legnagyobb hivatalnokukat is megkörnyékezte.” Érdekes, mert Gottwaldnak ez a nyilatkozata ellentétben van egy előző megnyilvánulással. Akkor most ki kivel szövetkezett? Gottwald közlése szerint Slánský szövetkezett Šlinggel, míg egy előbbi hivatalos jelentés alapján, a pártban Slánský likvidálása céljából Mária Švermová akart puccsot végrehajtani, s mindezt az angol titkosszolgálat emberének tanácsára tette volna, aki nem más volt, mint maga Oto Šling.³²⁷ A *Daily Worker* 1951. december 8-án a következőt írta: „A bizonyítékok alapján a nyugati hatalmak tervezték a csehszlovák főtítkár nyugatra menekítését. Gottwald a párt vezetőségének találkozáján azt állította, hogy Slánskýnak főszerepe volt az államellenes szervezkedésben, és vezetője volt a Šling, Švermová és Clementis csoportnak. Ennek a csoportnak a tagjai külföldi ügynökök voltak, és Csehszlovákiában a kapitalizmust akarták bevezetni. Amikor a főtítkári pozíciójából leváltották, akkor még ezt nem tudták róla, csak a hanyag munkája miatt fokozták le, mert nem voltak vele megelégedve. A külföldi ügynökök elleni harc tovább folytatódik.”³²⁸ A *New York Herald Tribune* 1951. december 10-én már egészen más hangot ütött meg: „Kicsit nehezen tudja a nyugati világ sajnálni ezeket a szívtelen és valószínűleg hű kommunistákat. Az a gondolat, hogy ezek ügynökök voltak, nevetséges fantazmagória. A szovjet világ megújult vészajtósló szeleket fúj. Ragadozókat teremt, majd tudatosan megöli őket. Ezeket beteges rosszakarattal és orvosi hidegvérrel hajtja végre.”³²⁹ „15 000 besúgót találtak” címmel közölt érdekes cikket a *Daily Herald* 1951. december 11-én: „A nyugati diplomaták, akik Prágából hazatértek, azt állítják, hogy a pártban a Slánský-ügy miatt 15 000 ember ellen folyik eljárás és nyomozás. A diplomaták biztosak benne, hogy további régi hivatalnokokat fognak letartóztatni.”³³⁰

A *Daily Express* 1952. március 10-én ezt írta: „bécsi újságírók szerint a csehszlovák vörös kormány abban a stádiumban van, hogy nemsokára megrendezi a legnagyobb

³²⁵ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Telegraph*. 1951. november 28.

³²⁶ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Observer*, 1951. december 2.

³²⁷ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *The Times*, 1951. december 8.

³²⁸ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Worker*, 1951. december 8.

³²⁹ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *New York Herald Tribune*, 1951. december 10.

³³⁰ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Herald*, 1951. december 11.

*kirakatpert az 1936-os moszkvai kirakatperhez hasonlóan. Állítólag Rudolf Slánskýt és más politikusokat nemrég Moszkvába szállították. A beismerést kierőszakolták belőlük.*³³¹

A külföldi sajtó által közölt hírekre eleinte jellemző volt, hogy nem értették a Sztálinhoz hű moszkovita Slánskynak az elfogását. A sajtó munkatársainak egy része abban látta bukásának az okát, hogy Gottwald esetleg úgy vélhette, a főtítkár túlságosan a fejére nőtt. Másik része pedig azt gondolhatta, hogy letartóztatásával ráhárríthatók az országot sújtó gazdasági nehézségek. Slánský személyében megtalálták a felelőst a gazdasági problémákért.

A magyar sajtó Slánský elfogásával kapcsolatban a hivatalos narratívát követte. Lényegében véve átvette a Prága által közölt információkat. A *Dunántúli Napló* 1951-ben következőt közölte:

„A csehszlovák kormány közleménye Prága (TASZSZ): A Csehszlovák Köztársaság kormánya november 27-én a következő kormánynyilatkozatot tette közzé:

A köztársasági elnök a miniszterelnök előterjesztésére – az alkotmány 74. cikkelye alapján – felmentette Rudolf Slánskýt kormánytagsága és miniszterelnökhelyettesi tisztsége alól. Rudolf Slánský lemondott nemzetgyűlési tagságáról.

*Miután az államellenes összeesküvő csoportok ügyeinek nyomozása során az utóbbi időben eddig ismeretlen tények kerültek napvilágra – és ezek a tények leleplezték, hogy Rudolf Slánský aktív, ellenséges, államellenes tevékenységet folytatott – Slánskýt előzetes letartóztatásba helyezték.*³³²

Ugyanez a közlemény jelent meg a *Délmagyarország*, a *Viharsarok Népe*, a *Néplap* és a *Tolnai Napló* nevezetű újságokban is. Nem egészítették ki, és nem is kommentálták. Slánský elfogásával a magyar sajtó érdemben nem foglalkozott, csak a hivatalos közleményt adták le. A Slánský-perrel a magyar sajtóorgánumok később már részletesebben foglalkoztak.

A csehszlovákiai magyar sajtó részletes információkat osztott meg az olvasóival. Az *Új Szó* és a *Szabad Földműves* aprólékosan tudósított a Slánský elfogásával kapcsolatos eseményekről, természetesen a CSKP által közreadott hivatalos verziót közölték. A *Szabad Földműves* részletesen beszámolt elfogásának háttéréről és a párt további terveiről.

³³¹ ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. *Daily Express*, 1952. március 10.

³³² A csehszlovák kormány közleménye (1951). *Dunántúli Napló*, 1951. november 30. 2.

„1951. december 6-án a prágai várban ülést tartott a Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága. Az ülésen részt vettek a kormány kommunista tagjai, a kerületi pártbizottságok elnökei és vezető titkárai, valamint a CsKP Központi Bizottsága egyes osztályainak vezetői. Az ülésen Zápotocký miniszterelnök elvtárs elnököt.

A Csehszlovákiai Kommunista Pártja Központi Bizottságának ülésén Klement Gottwald elvtárs, a Köztársaság és a Párt elnöke mondott beszámolót, akit a jelenlévők forrón üdvözöltek.

Klement Gottwald elvtárs jelentést tett Rudolf Slánský árulásáról és vezető szerepéről a pártellenes és államellenes összeesküvésben. Ezenkívül néhány belső pártkérdésről is beszámolt. Azt javasolta, hogy a Központi Bizottság Rudolf Slánskýt államellenes tevékenysége miatt fossa meg a Pártban viselt tisztségétől és tagságától.

Gottwald elvtárs beszéde záró részében felhívta a Pártot, hogy még tömörebben zárkózzon össze és így induljon új harcba nagy országépítő feladataink teljesítésére. A Központi Bizottság Gottwald elvtárs felhívására lelkesedéssel válaszolt. A vitában 22 elvtárs szólalt fel, akik egyhangú egyetértésüket fejezték ki az áruló Slánský elleni intézkedésekkel, és a Párt és a dolgozó nép nevében mély hálójukat fejezték ki Gottwald elvtársnak, a Pártban rejtőző ellenség elleni határozott fellépéséért. A vitában sok oldalról megvilágították és leleplezték Slánský gaztetteit tevékenysége különböző szakaszaiban. Az elvtársak egész sora kritikailag és önkritikailag foglalkozott saját éberségének hiányaival és a felelősségben való részesedésével, azért mert nem szálltak szembe Slánský kártevő tevékenységével.

A CsKP Központi Bizottsága ezután egyhangúlag jóváhagyta a Rudolf Slánský elleni intézkedéseket, aki a pártellenes összeesküvés vezető tényezője volt, és tudatosan tette lehetővé különböző ellenséges és gonosztevő csoportok kártevő tevékenységét. A Központi Bizottság egyhangúlag úgy határozott, hogy Rudolf Slánskýt megfosztja minden a Pártban viselt tisztségétől és kizárja Csehszlovákia Kommunista Pártjából.

Slánský leleplezésével kapcsolatban a Központi Bizottság Jarmila Taussigovát minden a pártban viselt funkciójától megfosztotta és kizárta Csehszlovákia Kommunista Pártjából. A Központi Bizottság ezután egyhangúlag megszavazta az elnökség kiegészítését és a CsKP politikai irodájának kibővítését. Antonín Novotný elvtársat a CsKP Központi Bizottsága elnökségének tagjává választotta, a CsKP

Központi Bizottsága politikai irodájának taglétszámát nyolcra emelte fel és a politikai iroda további tagjaiul Václav Kopecký és Antonín Novotný elvtársakat választotta meg.

Ugyancsak egyhangúlag választották meg a pártellenőrzés új bizottságát a következő összeállításban: elnök: Ján Harus elvtárs, tagok: Oldřich Ružička, Ľudovít Benada, Eduard Tuma, František Porkat elvtársak, póttagok Jozef Jónás és Jozef Svoboda elvtársak.

Ezután Antonín Zápotocký elvtárs mondta el zárószavát, összefoglalta a vita eredményeit és rámutatott a Párt eljárására, amellyel lehetővé vált olyan rejtett ellenség leleplezése is, amilyen Slánský volt. Rámutatott Slánský kártevő módszereinek egész sorára, hogyan kísérelte meg eltorzítani a Párt arcát és olyan légkört teremteni, amely lehetővé tette a kártevők széles kiterjedésű munkáját. Arról van szó, hogy megjavítsuk azokat, akiket Slánský módszerei tévútra vezettek és leleplezzük azokat, akik tudatosan ártottak a Pártnak. Képesek vagyunk erre, van hozzá elég erőnk és akaratunk. A Szovjetunió szövetségére támaszkodva Sztálin elvtárs és az SzK(b)P tapasztalatait átvéve, Gottwald elvtársunk erélyes vezetésével teljesítjük feladatainkat és céljainkat, megvalósítjuk a Kommunista Párt vezető szerepét és felépítjük hazánkban a szocializmust!

Az ülés az Internacionálé eléneklésével ért véget”.³³³

³³³ P.L (1951): Követeljük Slánský és áruló társai szigorú megbüntetését! *Szabad Földműves*, 1951. december 16. 3.

Összegzés

Írásomban rámutattam, hogy a megváltozott politikai viszonyok között Slánský és a csehszlovák kommunista politikusok miként kerültek a vádlók célkeresztjébe, és a Rajk–Brankov-ügy milyen hatással volt a Csehszlovákiában lefolytatott büntetőperekre.

Rajk és társai perét megelőzően az MKP és a CSKP között szoros volt a kapcsolat, a két ország titkosszolgálatja folyamatosan egyeztetett egymással. Noel Fieldet, a Rajk–Brankov-ügy legfőbb, titkos koronatanúként felhasznált letartóztatottját a két fél közötti együttműködéssel szállították Budapestre. A csehszlovákok egy ideig azt hitték, hogy ebben a történetben az ő szerepük lezárult. Hamarosan Pavlík Gejza és felesége kiadását kérte a magyar BM ÁVH. Pavlíkék kiadása után Csehszlovákiában is megindult a letartóztatási hullám. Ehhez vallomásukkal hozzájárultak azok a személyek is, akiknek névsorát Rákosi adta át Gottwaldnak. Ebben az átadott levélben több magas rangú csehszlovák politikust vádoltak meg. Rákosi kényszerhelyzetbe hozta a CSKP vezetését, mert ezek után nekik is keresniük kellett a belső ellenséget. Több mint valószínű, hogy Csehszlovákia magyar rásegítés nélkül is előbb-utóbb kénytelen lett volna levezényelni egy kirakatpert. Az ellenséges ügynökök üldözésében Rákosi és a magyar titkosszolgálat beavatkozását követően nagyobb eredményeket kellett elérniük, mint azt a CSKP szerette volna. Munkámban több olyan dokumentumot is közzétettem, amelyek közvetlenül kapcsolhatók a Rajk–Brankov-ügynek a holdudvarában tárgyalt későbbi büntetőperek anyagához. Ezek kuriózum értékűek, mivel a Rajk–Brankov-ügy iratainak döntő hányadát Magyarországon megsemmisítették.

A cseh levéltárakban megmaradtak Slánský és társai perének több, mint 12 000 oldalt kitevő jegyzőkönyvei, amelyek kutathatóak is. A jegyzőkönyvek körülbelül száz ember tanúvallomását és a részletekbe menő nyomozás/vizsgálat iratait tartalmazzák. Figyelembe kell venni, hogy ez az anyag ideológiailag vezérelt. A politikai rendszer elvárásainak megfelelően papírra vetett vallomásokat a gyanúsítottakból kikényszerítették.

A megismert dokumentumok alapján végül elmondható, hogy a Slánský és társai büntetőper a Rajk–Brankov-üggyel és annak holdudvarával cáfolhatatlan kapcsolatban volt. Rákosi minden befolyását bevetette, hogy Csehszlovákiában is minél kiterjedtebb nyomozás, majd vizsgálat folyjon.

A feltárt anyagok alapján kijelenthető, hogy a cseh és a szlovák levéltárak rengeteg olyan dokumentummal rendelkeznek, amelyek Magyarországon már nem, vagy csak hiányosan fellelhetők. A dokumentumok segítségével a magyar történészek új szem-
szögből mutathatnák be az elmúlt évtizedek meghatározó eseményeit.

Rövidítések

CSKP – Csehszlovákia Kommunista Pártja – KSC – Komunistická strana
Československa

ČEDOK – Československá cestovní a dopravní kancelář – Csehszlovák Utazási
és Közlekedési Iroda

F.E.S.E.-Fonds Européen de Secours aux Étudiants – Nemzetközi Diáksegély
Szervezet

IRC – International Rescue Committee – Nemzetközi Menekültügyi Bizottság

Kominform – Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája

MKP – Magyar Kommunista Párt

NKVD – Narodnij Kommiszarjat Vnutrennih Gyel – Belügyi Népbiztosság

OSS – Office of Strategic Services – Stratégiai Szolgálatok Hivatala

S.H.A.E.F. – Supreme Headquarters of the Allied Expeditionary Forces –
A Szövetséges Expedíciós Erők Főparancsnoksága

Štb – Štátná bezpečnosť – Csehszlovák Állambiztonság

USC – Unitarian Service Committee – Unitárius Szolgálat Bizottsága

YMCA – Young Men’s Christian Association – Fiatalok Keresztény Egyesülete

Felhasznált irodalom

A csehszlovák kormány közleménye (1951). *Dunántúli Napló*. 1951. november 30. 2.

Artur London. Politické Procesy. Online: <https://www.politickeprocesy.cz/cs/osoba/london-artur-0gNCQn>

Bernd-Rainer BARTH – Werner SCHWEIZER (2005): *Der Fall Noel Field* I. Berlin: BasisDruck Verlag.

Karel BARTOŠEK (2003): *Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968)*. Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet.

BETLEN Oszkár (1953): *Rudolf Slánský és az államellenes összeesküvő-központ vezetőinek bűnpere*. Budapest: I. M.

Petr BROD (1997): *Židé v poválečném Československu*. In: Václav VEBER ed. (1997): *Židé v novodobých dějinách*. Prága: Karolinum.

Melissa FEINBERG (2013): *Fantastic truths, compelling lies: Radio Free Europe and the response to the Slánský trial in Czechoslovakia*. *Contemporary European History*. 22(1) 107–125.

Leonyid GIBIANSZKIJ (1994): *Az 1948-as szovjet–jugoszláv konfliktus és a Kominform*. *Múltunk*. 39(4). 111–144.

Ješajahu Andrej JELÍNEK (2009): *Dávidova hviezda pod Tatrami - Židia na Slovensku v 20. storočí*. Prága: Vydavateľstvo Jána Mlynárika.

Karel KAPLAN et al. (1993): *Československo a Izrael v letech 1947–1953*. Prága: Doplňěk.

Karel KAPLAN– František SVÁTEK (1998): *Die politischen Säuberungen in der KPČ*. In: Hermann Weber és Ulrich Mähler szerk. (1998): *Terror*. Padeborn: Schöningh.

- Karel KAPLAN (2009): *Kronika Komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.
- Karel KAPLAN (1990): *Report of the Murder of the General Secretary*. London: I. B. Taurus & Co. Ltd.
- Karel KAPLAN (1992): *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta.
- KELLNER György (1983): *Magyar antifasiszták Angliában 1940–1945*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Walter KRIVITSKY (1939): *I was Stalin's Agent*. London: Hamish Hamilton.
- Walter KRIVICKIJ (1991): *Sztálin ügynöke voltam*. Moszkva: Terra – Terra.
- Rudolf KROLL PhDr. (2019): *Gottwald a jeho doba*. Prága: XYZ.
- Artur LONDON (1992): *Beismerő vallomás*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Eugen LÖBL– Dušan POKORNÝ (1968): *Die Revolution rehabilitiert ihre Kinder*. Wien: Europa Verlag
- Kevin MCDERMOTT (2008): A Polyphony of Voices? Czech Popular Opinion and the Slánský Affair. *Slavic Review*. 67(4) 840–865.
- Pavel Meštan (1999): *Antisemitizmus v politickom vývoji Slovenska (1948–1992)*. Bratislava: Slovenske narodne muzeum, Muzeum židovskej kultúry.
- Galina Pavlovna MURASKO – A. F. NOSZKOVA (1996): A szovjet tényező Kelet-Európa országainak háború utáni fejlődésében. *Múltunk*. 41(2) 49–81.
- Galina Pavlovna MURASKO (1997): Gyelo Szlanszkovo. *Voproszi Isztorii*. 1997. 3. 3–20.
- Galina Pavlovna MURASKO (1999): Néhány ecsetvonás Rákosi Mátyás politikai portréjához. *Múltunk*. 44(2) 160–169.
- Jiří Pelikan (1970): *Das unterdrückte Dossier. Der Piller-Bericht*. Wien: Europa Verlag.

- Jiří PELIKAN (1971): *The Czechoslovak Political Trials 1950–1956*. London: MacDonald.
- Jiří PERNES– Jan FOITZIKED (2005): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a případ Slánský*. Brno: Prius.
- P.L (1951): *Követeljük Slánsky és áruló társai szigorú megbüntetését! Szabad Földműves*. 1951. december 16. 3.
- RAINER M. János (1998): *Távirat „Filippov” elvtársnak. Rákosi Mátyás üzenetei Sztálin Titkárságának. 1949–1952*. In: LITVÁN György szerk. (1998): *Évkönyv 6*. Budapest: 1956-os Intézet. 103–118.;
- SCHMIDT Mária (1998): *Diktatúrák ördögszekerén*. Budapest: Magvető kiadó.
- Miroslav ŠIŠKA (1991): *»Verschwörer, Spione, Statsfeinde...«. Politische Prozesse in der Tschechoslowakei. 1948–1954*. Berlin: Dietz Verlag 1991
- Rudolf STRÖBINGER (1991): *Vražda generálního tajemníka*. Brno: Petrov.
- Jana SVOBODOVÁ (1994): *Zdroje a prejavy antisemitizmu v českých zemích 1948–1992*. Prága: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Jevrop SZTANOVLENYIJE (2002): *A politicseszkih rezsimov szovjesszkogo tipa 1949–1953*. Moszkva: ROSSZPEN.
- Tatjana VOLOKITYINA (1997): *A nemzeti utak elutasítása és a jugoszláv ügy. Múltunk*. 42(3). 154–171.
- Tatjana VOLOKITYINA et al. (1997): *Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953. I. 1944–1948*. Moszkva–Novoszibirszk: Szibirszkij hronograf.
- Tatjana VOLOKITYINA et al. (1998): *Восточная Европа II. 1949–1953*. Moszkva – Novoszibirszk: Szibirszkij hronograf.
- ZINNER Tibor (1999): *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata. 1944/45–1992*. Budapest: Rejtjel.
- ZINNER Tibor (1989): *Adalékok a magyarországi koncepciós perekhez*. Székesfehérvár: Videoton József Attila Művelődési Ház és Könyvtár.

ZINNER Tibor (2021): *A magyar nép nevében? Tanulmányok népbíróságokról, jogászokról, diktatúráról.* Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága.

ZINNER Tibor (2013–2014): *„A nagy politikai affér”. A Rajk-Brankov-ügy.* 1-2. Budapest: Saxum.

ZINNER Tibor (2001): *Az egyik gyűjtőzinór a Rajk–Brankov-ügyhöz (is).*
In HORVÁTH et al. (2001): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958.* Budapest: Történeti Hivatal. 241–350.

Levéltári források:

- Archiv bezpečnostních složek ABS Praha (Állambiztonsági Levéltár Prága = ABS)
MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Az SNB kapitányának jelentése, aki a Pavlík-ügy résztvevőinek fogva tartásával lett megbízva.* 1949. július 15.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Feljegyzések dr. Szőnyi és Brankov 1949.10.4-i budapesti kihallgatásáról.* Prága. 1949. október 5.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Field Noel – Pavlík Géza – Pavlík Gézáné vallomásaiban szereplő csehszlovákiai amerikai ügynökök.* Budapest 1949. június 17.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Field–Szőnyi csoport.* 1949. június 3. Budapest.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a Field- és a Pavlík-ügy helyzetéről.* 1949. június 17.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés 1949. szeptember 21-i budapesti útról.* Prága. 1949. szeptember 22.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés a nyomozás állásáról.* Prága. 1949. november 3.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely és Bierut találkozásáról.* 1949. szeptember 13. Prága, 1949. szeptember 14.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely a „Magyar ügyel” nyomozásával kapcsolatban.* Varsó, 1949. szeptember 12-13., Prága. 1949. szeptember 14.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés Jindřich Vesely és Radkiewicz találkozásáról 1949. szeptember 12.* Prága. 1949. szeptember 14.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Jelentés.* Prága. 1949. szeptember 27.

- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Pavlík és társai* ügy. Prága. 1949.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Pavlík és társai* ügyében tartott gyűlés 1949. július 20. Prága. 1949.07.20.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Kivonat Steinbergerné Molnár Ibolya 1949. június 1-i vallomásából.*
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Tudósítás a budapesti útról 1949. július 30. és augusztus 5. között.* Prága. 1949. augusztus 6.
- ABS MNB 039 Noel Field. 1-es karton. Kivonatok és vallomások. *Tudósítás a budapesti útról 1949. szeptember 7-8 között.* Prága. 1949. szeptember 9.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. *Hornbacher jelentése Fieldről.* bevezetve 1949. december 11.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Különféle dokumentumok. *Field tevékenysége az USC-ben és az OSS-ben, valamint ezen szervezetek feladatai.* 1949. augusztus 3.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Különféle dokumentumok. *Hornbacher jelentése Fieldről kivonat.* /beérkezett 1949. november 19/.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *A varsói merikai nagykövetség jelentése a londoni nagykövetség számára.*
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *Feljegyzés Kovář (Oskar Valeš) elvtárs számára.* 1949. október 11.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *Oskar Vales feljegyzése.* 1949. október 11.
- ABS MNB 039 Noel Field. 3-as karton. Vegyes. *Telefonlehallgatás jegyzőkönyve Buckingham és Kolárka között.* 1949.9.23. 14:40.
- ABS MNB 039 Noel Field. 5-ös karton. Herta Field II. *Artur London és Herta Field beszélgetése.* Prága. 1949. augusztus.
- ABS MNB 039 Noel Field. 5-ös karton. Herta Field II. *Jelentés Baruška megfigyeléséről.* Prága, 1949. augusztus 4.

- ABS MNB 039 Noel Field. 6-os karton. Field és a szovjet hírszerzés. *Kapcsolatom a szovjet hírszerzéssel*. 1949. augusztus 1.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pavlík Gézáról*. Budapest. 1949. május 31.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pavlík Gézáról*. Budapest. 1949. június 29.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pavlík Géza és feleségéről*. Budapest. 1949. május 27.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pavlík Gézáról és Pavlík Gézánéről*. Budapest. 1949. június 17.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Pavlík Géza kihallgatási jegyzőkönyve*. Budapest. 1949. június 2.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Pavlík Géza kihallgatási jegyzőkönyve*. Budapest. 1949. június 16.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Pavlík Géza sajátkezű feljegyzésének másolata*. Budapest. 1949. május 31.
- ABS MNB 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Pavlík Géza sajátkezű feljegyzésének másolata*. Budapest. 1949. június 1
- ABS MNB 037 037 Pavlík Géza és társai. 6-os karton. *Jelentés Pobuda Tivadarról*. 1949. november 14.
- ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton. Jelentések és kiegészítések Field-ügy kapcsán. *Prágai levél Farkas Mihályhoz Pavlíkék ügyében*. Prága. 1949. június 18.
- ABS MNB 039 Noel Field. 7-es karton. Jelentések és kiegészítések Field-ügy kapcsán. *Szűcs Ernő Levele Slánskýhoz Pavlíkék ügyében*. Budapest. 1949. június 29.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Budapest üzeni, hogy elküldték Bécsből Field levelét*. Budapest. 1949. június 29.

- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *A Csehszlovák Belügyminisztérium válasza a Csehszlovák Külügyminisztériumnak Fieldék eltűnésével kapcsolatban.* Prága. 1949. december 10.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *A Csehszlovák Külügyminisztérium válasza az amerikai nagykövetség kérdéseire Herman Field eltűnése kapcsán.* Prága. 1950. április 27.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *A prágai amerikai nagykövetség kérdései Fieldék eltűnése kapcsán.* Prága. 1949. október 12.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *A prágai amerikai nagykövetség kérdései Herman Field eltűnése kapcsán.* Prága. 1950. április 17.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Az Štb válasza a Csehszlovák Külügyminisztériumnak Fieldék eltűnése kapcsán.* Prága. 1949. november 11.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Dr. Pavlík Géza.* Prága. 1949. május 21.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Hivatalos feljegyzés Jindřich Veselý 1949.09.12–13-i varsói látogatása kapcsán a „T” esethez.* Prága. 1949. szeptember 14.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Rákosi Levele Gottwaldhoz Pavlíkéék ügyében.* Budapest. 1949. június 25.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Jindřich Veselý levele Péter Gáborhoz.* Prága. 1949. június 9.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Péter Gábor levele Jindřich Veselýhez Herta Field elfogása kapcsán.* Prága. Budapest. 1949. augusztus 25.

- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szűcs Ernő levele Jindřich Veselýhez* Prága. Budapest. 1949. augusztus 30. Budapest.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor üzenete *Veselynek Szűcs Prágába küldéséről*. Budapest. 1949. május 09.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor kérdése *Szűcs Ernőhöz Field kapcsán*. Budapest. 1949. május 10.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor üzenete *Veselynek Field megérkezéséről*. Budapest. 1949. május 12.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. Péter Gábor üzenete *Veselynek Pavlík Gézáról*. Budapest. 1949. május 20.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szituációs jelentés a „T” esethez*. Prága. 1949. szeptember 6.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szűcs Ernő levele Veselýhez Pavlíkék hazaadásáról*. Budapest. 1949. június 27.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Szűcs Ernő levele Veselýhez Pavlíkék hazaadásáról*. Budapest. 1949. június 30.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Vesely üzenete Péter Gábornak*. Prága. 1949. június 9.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Vesely válasza Péter Gábornak*. Prága. 1949. május 20.
- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Závodský Osvald levele Szűcs Ernőhöz Pavlíkék hazaszállításával kapcsolatban*. Prága. 1949. június 28.

- ABS MNB 039 Noel Field. 8-as karton. Jelentések és kiegészítések a vallomásokhoz. *Spurný Griša válasza Kate Fieldnek férje eltűnése kapcsán*. Prága.1950. február 16.
- ABS MNB 039 Noel Field. 9-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Karel Šváb levele Ladislav Kopřivának az 1949-es budapesti útjával kapcsolatban*. Prága. 1949. szeptember 22.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Lajos Géza vallomása*. 1949. július 7.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Lajos Géza vallomása*. 1949. július 12.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Lajos Géza vallomása*. 1949. szeptember 3.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Noel Field vallomásának fordítása*. 1949. június 5.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Sala Sándor vallomása*. 1949. augusztus 31.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Dr. Simon Mózes vallomása*. 1949. július 6.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Dr. Simon Mózes vallomása*. 1949. szeptember 5.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endre vallomása*. 1949. szeptember 2.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endréné vallomása. Kivonat*. 1949. június 17.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endréné vallomása*. 1949. június 21.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endréné vallomása*. 1949. június 25.
- ABS MNB 039 Noel Field. 10-es karton. Kivonatok és vallomások III. *Zsigmondi Endréné vallomása*. 1949. július 1.

- ABS Slánský Rudolf. ZV_1MV_3-as kötet. Trockista irodalom Rudolf Slánskynál. *10-es dokumentum*. Prága. 1952. november 15.
- ABS Slánský Rudolf. ZV_1MV_3-as kötet. *Ludmila Neufussova vallomása*. Prága. 1951. január 2.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Express. 1952. március 10.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Graphic. 1951. szeptember 8.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Herald. 1952. november 28.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Herald. 1951. december 11.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Telegraph. 1951. november 28.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Daily Worker. 1951. december 8.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Evening Standard. 1951. november 29.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Liverpool Daily Post. 1950. január 23.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Manchester Guardian. 1952. november 28.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. New York Herald Tribune. 1951. szeptember 8.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. New York Herald Tribune. 1951. december 10.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Observer. 1951. december 2.
- ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Reynold News. 1951. szeptember 9.

ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. The Times. 1951. november 28.

ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. The Times. 1951. december 8.

ABS Slánský Rudolf. MNB_1_10-ZV_ZVYS_1480_101. Times. 1951. szeptember 10.

Viktor Szemjonovics ABAKUMOV (1908–1954)

Előbb az állambiztonsági népbiztos helyettese, majd a második világháborúban a katonai elhárítás, a SZMERS (*Szmertyy spionam* [Halál a kémekre]) vezetője, az MGB (*Minyisztversztvo Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi*), a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma élén állt 1946–1951 között. 1954. december 19-én kivégezték.

ÁCS Tamás (Haas) Dr.

Orvos-biológus, 1949. július 6-án letartóztatták. 1950. május 20-án tizenkét év börtönre ítélték. 1954-ben szabadult és 1955-ben rehabilitálták.³³⁴

BALABÁN Péter

A Magyar Rádió munkatársa. 1949. május 18-án letartóztatták. 1950. május 20-án tíz év börtönre ítélték. 1954-ben szabadult, és 1955-ben rehabilitálták.³³⁵

Teodor BALÁŽ (1917–?)

A Szlovák Állambiztonság (Štb) magas rangú vezetője. Iskolái elvégzése után Pozsonyban egy kábelgyárban rajzolóként dolgozott. Illegális kommunista, 1944 és 1945 között a Szovjetunióban tartózkodott. 1945 és 1949 között a Belügyi Bizottság belpolitikai hírszerzési részlegénél dolgozott. 1949 januárjától Pozsonyban a belügyi állambiztonsági részleg vezetője, egyben az ST csoport vezetője. A csoport a kommunista párton belüli ellenségekre összpontosított. 1951 áprilisában letartóztatták, hazaárulással és szabotázzsal vádolták, majd 1953-ban Oskar Valášekkel és társaival együtt 25 évi szabadságvesztésre ítélték. 1960-ban szabadon bocsátották, majd három évvel később rehabilitálták.

³³⁴ Zinner (2013) I. 671.

³³⁵ Uo. 672.

Leopold BAUER (1912–1972)

A második világháború befejezése után először a nyugatnémet Kommunista Párt vezetőségi tagja, később a Német Szocialista Egységpárt tagja. Field lányával együtt került bíróság elé Kelet-Berlinben. A hadbíróság halálra ítélte, majd a Szovjetunióba hurcolták. 1953-ban a halálos ítéletet 25 év kényszermunkára enyhítették. 1955-ben szabadult, és az NSZK-ba disszidált. Az SPD tagja és 1969-től Willi Brandt tanácsadója volt.

BECK János Dr.

A BM. osztályvezetője, 1949. június 6-án letartóztatták. 1950. május 20-án tíz év börtönre ítélték. 1954-ben szabadult, 1955-ben rahabilitálták.³³⁶

Mihail Iljics BELKIN (1901–1980)

Szovjet államvédelmi tiszt. A magyar történeti szakirodalom gyakran tévesen Fjodor Belkinként (Bjelkinként) említi. 1918-tól dolgozott a szovjet-orosz belügyi igazgatásban. A második világháború alatt a Vörös Hadsereg és a SZMERS – Különleges Módszerű Kémelhárítás osztagaiban szolgált. 1947–1950 között altábornagyi rangban a Központi Hadseregcsoport elhárításának volt a főnöke. 1945-től foglalkozott magyar ügyekkel, 1949. július elején a Rajk-per forgatókönyvét előkészítő kihallgatók vezetőjeként érkezett Magyarországra. 1951 októberében cionista összeesküvés vádjával letartóztatták. 1953-ban szabadult. A szovjet titkosszolgálatától elbocsátották, 1954-ben a törvényesség megsértése miatt tábornoki rangjától is megfosztották. 1955–1980 között a Lihacsov Autógyárban dolgozott motorkezelő lakatosként, szerelőként, ellenőrként, főmérnökként, kísérleti lakatosként, és próbajárművezetőként.

Edvard BENEŠ (1884–1948)

Cseh politikus, a csehszlovák állam egyik megteremtője, az ország második elnöke. Beneš 1945-ben Sztálin támogatásával térhetett haza, és a csehszlovák törvények értelmében elnökként kormányozhatott tovább. Politikáját a jogfosztó 1945. április 5-i kassai kormányprogram, majd a hírhedt Beneš-dekrétumok foglalták keretbe; az ő közbenjárására egyoldalúan háborús bűnösnek titulálták és telepítették ki a szudétánemeteket, ugyanakkor Csehszlovákia egyenlőtlen lakosságcsere-egyezményt kényszerített Magyarországra. Beneš, az első világháború utáni időkhöz hasonlóan, kollektíven bűnösnek és ellenségnek minősített minden nem-csehszlovák

³³⁶ Uo. 677.

állampolgárt. Bár elfogadta a kommunista térnyerést, hosszú távon Sztálin útjában állt, így 1948. június 7-én lemondásra kényszerült. Helyébe, Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetője, Klement Gottwald került. Visszavonulása után három hónappal, 1948 szeptemberében, 64 esztendősen hunyt el.

Vladimír BERNÁŠKA

Rudolf Slánský által magas pozícióba helyezett káder.

BEIDŘich BIEHELER (1908–1972)

A csehszlovák miniszterelnök irodájának alkalmazottja az 1950-es évek elején. A második világháború után rövid ideig dolgozott a *Východoslovenská pravda* főszerkesztőjeként, majd 1945 augusztusától Vilém Široký miniszterelnök-helyettes kabinetjének élére állt. 1948 júliusában visszatért a külügyminisztériumhoz, a gazdasági részleg latin-amerikai osztályához. Ismételten tagja volt a csehszlovák delegációnak az Egyesült Nemzetek Közgyűlésein. 1954 és 1958 között dolgozott a Csehszlovák Rádió külföldi adásainak vezető szerkesztőjeként, majd 1959 és 1963 között a Nemzetközi Politika és Gazdaság Intézet területén. Számos cikket publikált Latin-Amerikával kapcsolatban a *Nemzetközi Politika* című lapban. 1963-ban a Csehszlovák Tudományos Akadémia Történeti Intézetének világtörténelem részlegére került

Rudolf BULANDER (1896–1967)

1918-tól cseh legionárius. 1926–1928 között a párizsi katonai akadémián tanult. 1937-ben Bulgáriában, majd 1938-ban Romániában katonai attasé. A második világháború alatt külföldre disszidált. A külföldi emigráns kormány tagja, s mint kapcsolattartó tiszt a nyugati szövetségeseknek dolgozott. 1944-ben a szövetséges katonákkal együtt vonult be Párizsba. 1946-ban a Csehszlovák Hadügyminisztériumban dolgozott, és 1947-ben tábornoki rangot kapott. A miniszterelnöki kabinetiroda katonai részlegének vezetője volt egészen 1948 szeptemberéig. 1951-ben felmentették a szolgálat alól és elengedték a katonaságtól. 1953-ban 16 év börtönbüntetésre ítélték. 1958-ban felmentették, majd 1991-ben rehabilitálták.

Vladimír CLEMENTIS (1902–1952)

Szlovák kommunista, magyarellenes politikus. 1938-tól emigrációban élt. Masaryk halála után 1945–1948 között külügyminiszter. 1950-ben leváltották, és önkritika gyakorlására kötelezték. 1951-ben elfogták, a Slánský-perben elítélték és 1952-ben kivégezték.

CSERESZNYÉS Sándor

A spanyol polgárháború résztvevője. Újságíró, a *Világosság* külpolitikai rovatvezetője. 1947-től a BM sajtóosztályát vezette, előtte a BM külső munkatársa volt. 1949. május 24-én letartóztatták. Fogsága alatt együttműködött az államhatóságokkal, fogdaügynök volt. 1950. május 20-án hatévi kényszermunkára ítélték. 1955-ben szabadult, és 1963-ban rehabilitálták.³³⁷

Alexej ČEPIČKA (1910–1990)

Csehszlovák kommunista politikus és funkcionárius. A prágai Károly Egyetem jogi karán végzett, majd 1937 és 1941 között Ostravában jogászként munkálkodott. 1929-ben belépett a Csehszlovák Kommunista Pártba (KSČ). 1942-ben letartóztatták, és a háború végéig náci koncentrációs táborokban, Auschwitz-Osvienčimben és Buchenwaldban tartották fogva. A háború befejezése után pályafutása robbanásszerűen ívelt felfelé, feleségül vette a kommunista vezető, Klement Gottwald lányát. Apósa halála után csökkent a befolyása. 1963-ban kizárták a CSKP-ból.

Ivan ČERNOV

Szovjet tanácsadó.

Karel ČERNÝ, sz. Schwartz (1912?)

Az első világháború előtt jogot tanult. 1933-ban belépett a CSKP-ba. 1939-ben Franciaországba disszidált. 1946-ban a belügyminisztériumnál, az Štb-n belül szervezeti tanácsadóként dolgozott. A februári puccs idején több minisztérium épületét biztosította. 1948 végétől a Belügyi Államvédelmi Hivatal rangsorán a harmadik helyettes vezető, majd 1949 októberétől a Miniszterelnöki Osztály vezetője lett. 1950 októberétől a Nemzetbiztonsági Minisztérium nyolcas számú adminisztratív-gaz-

³³⁷ Uo. 686.

dasági szektorának a vezetője volt. Pozíciójából kifolyólag részt vett a biztonsági jogszabályok előkészítésében, és vezéralakja volt a minisztériumi tisztogatásoknak. 1951-ben elfogták és 1953-ban 16 év börtönre ítélték. 1956-ban kegyelmet kapott, és szabadon engedték.

DEMETER (Deutsch) György

Gépészmérnök. 1949. május 17-én letartóztatták. 1950. május 20-án tizenöt év börtönre ítélték, 1954-ben szabadult.³³⁸

Šimon DRGÁČ (1892–1980)

Csehszlovák legionárius, 1939-ben a Gestapo foglyul ejtette, a háború egész ideje alatt koncentrációs táborok foglya volt. 1949-ben tábornokká nevezték ki. 1951-ben elengedték a hadseregtől, bíróság elé került, 24 év büntetést kapott. 1958-ban szabadult, és 1963-ban rehabilitálták.

Vladimír DRNEC (1895–1986)

A tüzérség főparancsnoka. 1952–1958 között fogságban volt. 1963-ban rehabilitálták.

Allen DULLES (1893–1969)

Svájcban 1942–1945 között ő vezette az OSS nyugat-európai részlegét. 1953–1961 között az USA titkosrendőrségének munkatársa és a CIA igazgatója.

Gerhart EISLER (1897–1968)

Német politikus és újságíró. Édesapja osztrák nemzetiségű zsidó volt. Húga után ő is belépett az Osztrák Kommunista Pártba, majd 1920-ban Berlinbe is követte a húgát. A náci hatalomátvétel után a Szovjetunióba menekült. Egy ideig az USA-ban is tartózkodott. Eisler az NDK-ban a Szocialista Egységpárt Végrehajtó Bizottságának alkalmazottja és a Népi Tanács tagja volt. Az 1949. október 4-i végrehajtó bizottsági ülésen figyelmeztette kollégáit, hogy mint marxistáknak, tudniuk kell: *„Ha kormányt alakítunk, soha nem adjuk fel, sem választások, sem más módszerek révén.”* Az NDK kormányában 1953-ig a sajtó és a rádió irányításáért felelt. Szimpatizált a SED

³³⁸ Uo. 688.

pártvezetőjének, Walter Ulbrichtnak az ellenzőivel, ezért 1953-ban leváltották, végül 1955-ben rehabilitálták. 1968-as jereváni útja során halt meg.

Samuel (Samo) FALŤAN (1920–1921)

Partizán, politikus, történész. 1945-től Pozsonyban szerkesztőként dolgozott a *Partizán* és a *Bojovník* című lapoknál, magas politikai funkciókat töltött be, a Szlovák Partizán Szövetség főtitkára volt, vezette a KSČ KB osztályát és a Csehszlovák–Szovjet Barátság Szlovák Bizottságának a főtitkára volt. Aktívan részt vett ezeknek a szervezeteknek az irányításában, valamint a kommunisták politikai életében. Miután a CSKP 1948-ban átvette a hatalmat, az 1948-as választásokon bejutott a Szlovák Nemzeti Tanácsba. 1946 és 1970 között részt vett a Kommunista Párt Szlovákiai Központi Bizottságának ülésein. Tisztségeket töltött be az országos kommunista pártban is. 1968. szeptember 31-én Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságába kooptálták. 1962 és 1968 között a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének alkalmazásában állt.

Rudolf FEIGL

Csehszlovák kommunista funkcionárius. A Slánský-per elején fogták el, és az első között került bíróság elé. 1950-ben kémkedés vádjával 13 év börtönre ítélték.

Hermann FIELD (1910–2001)

Noel Field testvére. Öt év lengyelországi hatósági börtön után 1954-ben engedték szabadon. A cellatársával a börtönben két regényt írt. 2001. február 23-án Massachusetts állambeli otthonában Shirley-ben hunyt el.

Kate FIELD

Noel H. Field testvérének, Herman H. Fieldnek a felesége. Férje és sógora eltűnése után a követségeken keresztül próbált nyomukra akadni. A csehszlovák hatóságok folyamatosan félrevezették.

Zdeněk FIERLINGER (1891–1971)

Csehszlovák szociáldemokrata, később kommunista politikus. Fontos szerepe volt abban, hogy a szociáldemokrata párt egyesült a kommunista párttal. 1944–1946 között miniszterelnök. 1948–1953 között a Nemzetgyűlés elnöke.

Otto FISCHL (1902–1952)

A Csehszlovák Pénzügyminisztérium helyettes államtitkára volt. 1949 és 1951 között Csehszlovákia nagykövete Kelet-Németországban, majd a Slánský-per áldozata lett. A vád szerint a Rudolf Slánský-csoporttal kapcsolatos megbeszéléseken vett részt. A második világháború alatt Nagy-Britanniában száműzetésben élt. 1949. december elsejétől Csehszlovákia első diplomatája Kelet-Berlinben. 1951 márciusában visszavonták a kinevezését, majd ugyanebben az évben, júniusban letartóztatták és Rudolf Slánskýval együtt bíróság elé állították. Az ügy 1952. december elsején Fischl és tíz másik személy halálos ítéletével zárult. 1963-ban rehabilitálták.

FÖLDI (Bauer) Iván

Elektromérnök, 1949. május 17-én letartóztatták. Fogdaügynök volt, Geiger Imréről jelentett. 1950. május 20-án tizenhárom év börtönt kapott. 1955-ben szabadult, és még ebben az évben rehabilitálták.³³⁹

Jozef FRANK (1909–1952)

A csehországi Prostějovban született, zsidó származású. A 20-as évek végétől egy prostějovi ruhagyárban hivatalnokként dolgozott. Fiatal kora óta politikailag aktív volt, 1926-tól a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagja volt, majd négy évvel később belépett Csehszlovákia Kommunista Pártjába. Az 1930-as években különböző kommunista szervezetekben dolgozott (például a Včela szövetkezet központjában, és a Magánalkalmazottak Szövetségének elnöke volt). A háború alatt kommunista ellenálló csoportokban dolgozott Prostějov környékén, 1939 és 1945 között a buchenwaldi koncentrációs táborban raboskodott. A háború után a párton belül több szervezetben is magas funkciót töltött be. Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagjává választották a VIII. kongresszuson, majd a IX. kongresszus is megerősítette ebben a tisztségében. 1946 márciusa és 1952 januárja között a párt Központi Bizottságának elnökségi tagja volt (1948-ban az elnökségi tagok szűkebb körébe is bekerült). 1945 októberétől 1951 szeptemberéig a párt Központi Bizottságának titkára, majd 1949

³³⁹ Uo. 699.

májusától 1951 szeptemberéig, majd újra 1951 szeptemberétől 1952 szeptemberéig a párt szervezeti titkárságának tagja volt. 1946 áprilisa és 1951 szeptembere között a párt főtitkárhelyettese, majd 1951 szeptembere és 1952 januárja között a Központi Bizottság titkára lett. A legfelső törvényhozó testületben is helyet foglalt. Az 1948-as választáson a Jihlava választókerületben Csehszlovákia Kommunista Pártjának képviselőjeként került a Nemzetgyűlésbe. Politikai pályafutása 1952-ben hirtelen véget ért. 1952 márciusában eltávolították a Csehszlovákia Kommunista Pártjából. A Slánský-per egyik fővádottjaként halálra ítélték és kivégezték.

Ludvík FREJKA (1904–1952)

Siegfried Freund és Klára Lederer zsidó orvosok gyermeke. Szülei a második világháború idején a terezíni gettóban veszítették életüket. A német gimnázium elvégzése után 1922 és 1927 között a Berlieni Kereskedelmi Főiskolán közgazdaságtant tanult. 1925-ben a londoni Közgazdasági Iskolának is a hallgatója volt. Németországi tanulmányait az *Anglia gazdasági strukturális változásai a világválság kitörése óta* című disszertációjával zárta. 1919-ben belépett a Szociáldemokrata Ifjúsági Szövetségbe. 1922-től a Német Kommunista Párt tagja, majd 1923-ban átlépett a Csehszlovákia Kommunista Pártjába. 1927-ben rövid ideig önkéntes munkát végzett a libereci textilgyárban, majd Prágába ment, ahol 1930-ig a CSKP központi titkárságának nemzetgazdasági részlegét vezette. A harmincas években Ústí nad Labemben, Chomutovban és Teplicében dolgozott. 1935-től a prágai *Die Rote Fahne* német központi lap szerkesztője volt. 1945-től Ludvík Frejka volt a Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Gazdasági Bizottságának a titkára. 1948 júniusától Klement Gottwald köztársasági elnök elnöki hivatala gazdasági osztályának vezetője és a Központi Tervbizottság titkára lett. 1952. január 31-én letartóztatták és kihallgatták a Prága-Ruzyně-i börtönben. Ezzel a nappal megszűnt a munkaviszonya az elnöki hivatalban. Pszichikai és fizikai nyomás alatt elismerte, hogy a brit hírszerző szolgálat ügynökeként szabotálta a két- és ötéves terv teljesítését, és segített fenntartani a Csehszlovák Szocialista Köztársaság gazdasági függőségét a kapitalista államoktól. A Slánský-per keretében 1952 novemberében kémkedéssel, hazaárulással és szabotázzsal vádolták meg. Halálra ítélték, majd 1952. december 3-án, 5:05-kor kivégezték a pankráci börtönben. 1963-ban jogilag és párttagként is rehabilitálták. 1968 áprilisában posztumusz Köztársaság Érdemrenddel tüntették ki.

Eduard FRIŠ (1912–1978)

Zsidó családból származott. Apja, Armin Frisch ismert jogász volt, aki a második világháborúban koncentrációs táborban hunyt el. 1945 augusztusától a KSS Központi Bizottsága a propaganda és agitációs részlegének a titkára volt. 1945. április 8-án Csehszlovákia Kommunista Pártja Ideiglenes Központi Bizottságának tagja

lett. 1947 közepétől egészen 1951 végéig Friš a szlovák kommunista *Pravda* újság főszerkesztője volt. 1948 januárjában Viliam Široký helyett részt vett a szlovák és a cseh kommunista vezetők tanácskozásán, ahol megfogalmazták a szlovák hatóságok hatáskörét a tervezett új alkotmányban. 1945 és 1946 között Friš az SZKP képviselője volt az Ideiglenes Nemzetgyűlésben. Az 1946-os választásig maradt a parlament tagja. Az 1948-as választás után ismét a parlament tagja lett. A képviselői poszton 1954-ig maradt. Az 50-es években a CSKP frakcióharcának következtében politikai üldöztetésnek volt kitéve. 1963 májusában részt vett a Szlovák Újságírók Szövetségének kongresszusán, ahol a sztálinista idők politikai pereiről tárgyaltak. A kongresszus eredménye, hogy kiálltak az üldözött kommunista párttagok, például Eduard Friš vagy Gustáv Husák mellett, akiknek lehetővé tették, hogy ezután nyilvánosan megvédjék saját nézeteiket. Egyúttal bocsánatot kértek az elszenvedett sérelmekért.

Vítězslav FUCHS (1915–1993)

Zsidó családból származott. A párt belső osztályharcának köszönhetően, a nyugati hadszíntéri szolgálata és tevékenysége, valamint a Kommunista Párt Központi Bizottságának vezető titkári pozíciója miatt került a Biztonsági Szolgálat (ŠtB) látókörébe. A neve az O. Šling és M. Švermová ellen folytatott vizsgálatokban merült fel. 1951 februárjában letartóztatták és kizárták a Kommunista Párt Központi Bizottságából, majd a pártból is. A felesége, Ema bírósági eljárás nélkül szintén börtönbe került, ahonnan két év múlva szabadult. A megtorlás a gyerekeikre is kiterjedt, hatéves fiukat, Milant gyermekotthonban helyezték el, míg a hároméves kislányuk, Jarmila egy Štb-tiszt családjába került. 1951 és 1954 között Fuchst a prágai Ruzyně-i börtönben többször kihallgatta az Štb, végül az úgynevezett Államellenes Összeesküvő Központ egyik mellékszervezete tagjaként sorolták be (H. Lomskýval, M. Landauval és E. Polákkal együtt). A pártapparátuson belül pedig a járási titkárokat vezető M. Švermovával került egy csoportba. Az ügyész Fuchst azzal vádolta, hogy az Ostravai-régióban a gazdaság területén kémkedett, s így gátolta a szocializmus vidéki építését. Veszélyesnek tartották a személyét, mert esetleg csatlakozhatott volna a „fehér sapkásokhoz”, azaz azokhoz a kommunista vezetőkhez, akik szkeptikusak voltak az orosz irányítás iránti hűséggel szemben. Végül államellenes bűncselekmények vádjával ítélték el, és 1954 januárjában M. Švermovával és társaival együtt 15 év börtönre, vagyonelkobzásra és becsületvesztésre ítélték. A Legfelsőbb Bíróság tanácsa 1955 júniusában 10 év börtönbüntetésre csökkentette, majd ugyanazon év októberében a Prágai Fellebbviteli Bíróság ötéves próbaidőre felfüggesztette a büntetését.

Szemjon N. GALKIN

Csehszlovákiában szovjet tanácsadó 1951–1953 között.

Bedřich GEMINDER (1901–1952)

Szülei Moric Geminder és Viktorie Lindenbergerová ostravai kereskedők voltak. A család a német anyanyelvű zsidók közé tartozott, így Bedřich német iskolákba járt. Az általános iskola befejezése után tanulmányait a Podmoklyban lévő reáliskolában, majd a szakiskolában folytatta. Reáliskolai tanulmányai alatt a zsidó ifjúsági túraegyesület, a Jüdischer Wanderbund „Blau-Weiss” tagja volt. Később eltávolodott a cionizmustól, a kommunista elvekkel szimpatizált. 1919 és 1921 között a Komszomol kommunista ifjúsági szervezet tagja volt. További tanulmányait a berlini Exportakadémián folytatta, majd 1920 novemberében kommunista tevékenysége miatt kiutasították Németországból. Ezután egy ideig Ausztriában és Magyarországon dolgozott, de itt is nemkívánatos személylyé nyilvánították. Az 1930-as évek közepén Moszkvába költözött, ahol különböző funkciókat töltött be a Komintern apparátusában, így újságíróként, propagandistaként és dezinformációk készítőjeként dolgozott. Dimitrov főtitkár titkára volt, később a sajtóosztály vezetője lett. A Komintern megszüntetése után, 1943-ban Geminder a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának nemzetközi információs részlegén dolgozott, majd a külügyi osztályon. Egészen 1946-ig az 205-ös számú intézet igazgatójaként a külföldi rádióadások területén tevékenykedett. Moszkvában végzett munkájáért Lenin-rendet, valamint a Németország elleni győzelemért és a Nagy Honvédő Háború idején végzett példamutató munkájáért járó érdemérmeket kapott. 1946 augusztusában hazatért a felszabadult Csehszlovákiába, ahol állampolgárságot szerzett, és a kommunista párt központi titkársága nemzetközi osztályának vezetőjévé nevezték ki. Feladata a hazai és a külföldi kommunista pártok közötti kapcsolattartás volt, valamint a Csehszlovákiában élő kommunista emigránsokkal való foglalkozás. 1951 szeptemberében eltávolították az nemzetközi osztály vezetői pozíciójából, majd a Csehszlovák Rádió külföldi adásainak vezetője lett. 1952. november 24-én letartóztatták. A Slánský-perben áruházzal és kémkedéssel vádolták. 1952. november 27-én halálra ítélték, majd 1952. december 3-án a pankráci börtönben felakasztották.

Eduard GOLDSTÜCKER (1913–2000)

Prágában, a Károly Egyetemen germán nyelvészetet tanult. 1939-ben mint fiatal kommunista az Egyesült Királyságba emigrált, ahol az emigráns Beneš-kormányban dolgozott. 1950-ben ő lett az első csehszlovák nagykövet Izraelben. 1951-ben a Rudolf Slánský ellen konstruált perben tanúként hallgatták ki. Goldstücker és a külügyminisztériumi dolgozók csoportja elleni perben (1953. május 25-26.) életfogytiglanra

ítélték. Büntetésének egy részét börtönben, másik részét a jáchymovi uránbányában töltötte. 1955-ben rehabilitálták, a Károly Egyetemen adott elő. 1958-ban habilitált, majd 1964-ben a prágai Károly Egyetem Bölcsészettudományi Kara Német Irodalom-történeti Tanszékének professzora lett.

Klement GOTTWALD (1896–1953)

Csehszlovák politikus, későbbi elnök. 1896. november 23-án Herolticében született. Az első világháború előtt Bécsben asztalosnak tanult, ahol részt vett a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomban. 1915 és 1918 között a császári és királyi hadsereg katonája volt. Harcolt a zborovi csatában az akkori cseh légióban szolgáló későbbi tábornok, Ludvík Svoboda és csapata ellen. 1918 nyarán elhagyta az osztrák hadsereget. A független Csehszlovákia megalakulása után két évig a csehszlovák hadseregben szolgált. 1920 és 1921 között Rousínovban asztalosként dolgozott. 1948 júniusában az államfő, dr. Beneš lemondása után Gottwaldot megválasztották Csehszlovákia elnökének. Felesége, Marta Gottwaldová mindig hű társa volt férjének, ennek ellenére sosem lépett be a CSKP-be. Egy lányuk született, Marta. Gottwald 1953. március 14-én hunyt el, testét a vítkovi mauzóleumban, Prágában helyezték el, ahol Leninhez hasonlóan 1953 és 1962 között a látogatók megtekinthették. Későbbi hamvasztását a személyi kultusz kritikájával összefüggő politikai döntés mellett a test bomlásának foka is befolyásolta.

GROMOV

1949–1952 között szovjet tanácsadó Csehszlovákiában.

Vavro HAJDU (1913–1977)

A csehszlovák hadsereg tagja volt, csehszlovák kommunista politikus, Csehszlovákia ENSZ-képviselője, Vladimír Clementis külügyminiszter helyettese. 1952. november 27-én Vavro Hajdut kémkedéssel vádolták meg, és életfogytiglanra ítélték. További 13 embert vádoltak meg árulással, kémkedéssel, szabotázzsal és katonai titkok elárulásával. Közülük 11 embert halálra ítélték. 1956-ban az ellene felhozott vádak alól felmentették, és az ügyész beadványa alapján rehabilitálták.

Jiří HÁJEK (1913–1993)

Csehszlovák politikus és diplomata, a prágai tavasz idején külügyminiszter volt. 1968 augusztusában az ENSZ-ben tiltakozott a szovjet invázió ellen, később a Charta 77 szóvivője lett.

Ladislav HOLDOŠ (1911–1988)

Szlovák nemzetiségű csehszlovák politikus, részt vett a spanyol polgárháborúban, egyházi ügyek megbízottja, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke, politikai fogoly és Csehszlovákia nagykövete Kubában 1969 és 1970 között. 1945-től a Csehszlovákia Kommunista Pártjának funkcionáriusaként tevékenykedett, 1948-ban az SZKP hadbizottságának elnöke és a Szlovák Nemzeti Front főtitkára volt. 1950-ben a Szlovák Egyházi Ügyek Bizottsága megbízott elnökeként dolgozott, ahol a vallásüldözésben játszott szerepet. 1951-ben letartóztatták és kizárták a Csehszlovákia Kommunista Pártjából. Az ún. burzsoá nacionalisták perében 1954-ben 13 év börtönre ítélték. A fogságban a kínzások hatására aláírta az „Együttműködési Nyilatkozatot a nyomozó hatóságokkal” című dokumentumot, amelyben kötelezte magát, hogy társaival kapcsolatban „tájékoztatja” a biztonsági szerveket. Több börtönnek is a foglya volt (Ruzyně, Koloděj, Pozsony, Leopoldov, Pankrác). A jáchymovi bányában kézzel válogatta az uránércet. Összesen hét évet töltött börtönben.

Milada HORÁKOVÁ (1901–1950)

Cseh jogász és politikus, aki a múlt század 50-es éveiben az első női áldozata volt a kommunista politikai pereknek.

Otokar HROMADKO (1909–1983)

Csehszlovák újságíró és tiszt volt. Ifjú kora óta küzdött a kommunista eszmékért, később viszont a kommunista tisztogatások áldozata lett és politikai menekültként élt. A belső párttisztogatások és harcok következtében 1951 februárjában letartóztatták és titkos tárgyaláson Antonín Svobodával és Bedřich Kopolddal együtt elítélték. Árulással, kémkedéssel és szabotázzsal vádolták. Három évig tartó előzetes letartóztatása után először a koloději, majd a Prága-Ruzyne-i börtönben tartották fogva. 1954 áprilisában 12 év börtönbüntetésre ítélték. A pankráci börtönben, majd később Leopoldovban és a rovnosti munkatáborban raboskodott. A jáchymovi uránbányában is dolgozott. Bár több mint három évig tartó kemény kihallgatásokat kellett elviselnie, soha nem ismerte el bűnösségét azokban a bűncselekményekben, amelyekkel vádolták. A desztalinizáció idején, 1956. április 30-án szabadon engedték, majd

később teljes mértékben felmentették. 1968-ban a Varsói Szerződés csapatainak bevonulása után Svájcba emigrált. 1983-ban hunyt el Yverdon-les-Bains-ban.

Gustáv HUSÁK, sz. Huszák Ágoston (1913–1991)

Szlovák kommunista politikus, 1975 és 1989 között Csehszlovákia államfője. Csehszlovákia felszabadulása után bekerült az SZKP KB elnökségébe, és különböző állami tisztségeket látott el Szlovákiában. Az 1946-os májusi választások után az Alkotmányozó Nemzetgyűlés tagja és a Megbízottak Testületének elnöke lett. 1948-ban – a kommunisták februári győzelme után – tovább erősödtek pozíciói a párton belül, s 1949-ben, a CSKP X. kongresszusán beválasztották a Központi Bizottságba. Karrierjét nem nézte jó szemmel Gottwald pártelnök, aki Husákban egyre inkább vetélytársat látott: 1950-ben eltávolította hivatalából, megfosztotta párt- és állami funkcióitól, a következő évben pedig elrendelte a letartóztatását. Ügye sokáig húzódott, végül 1954-ben bíróság elé állították, és „burzsoá nacionalizmus” koholt vádjával életfogytiglani börtönre ítélték. 1960-ban szabadult, majd három évig egy pozsonyi üzemben dolgozott. 1963-ban rehabilitálták. 1968-ig a közigazgatásban és – a Szlovák Tudományos Akadémia munkatársaként – a tudományos életben tevékenykedett. Újra beléphetett a pártba, de funkciót sokáig nem vállalt.

CHOZJANOV

A prágai szovjet nagykövetség hírszerző tisztje. A Chozjanov név több kutató szerint álnév lehetett.

Boris JESIKOV

Szovjet tanácsadó Csehszlovákiában 1949–1952 között. A szovjet tanácsadók ideiglenes vezetője Bojárskij visszahívása és Besčanov kinevezése között. Később Besčanov főtanácsadója.

JUNG Béla (Dr. Vojtech Jánčík³⁴⁰)

Ügyvéd, az ellenállás résztvevője, kommunista funkcionárius, káderügyekkel foglalkozott. 1937–1938-ban Csehszlovákia Kommunista Pártja prágai képviselőcsoportjának titkára volt. 1939 márciusában először Lengyelországban tartózkodott, majd Nagy-Britanniába költözött, ahol erdészeti munkásként dolgozott, és továbbra is

³⁴⁰ Zinner (2013) II. 845.

részt vett a pártmunkában. Az 1941. júniusi német támadás után az Oroszországi Csehszlovák Hadseregbe jelentkezett, és a háború végéig a nyugati fronton szolgált. Leszerelése után, 1945 augusztusában Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkárságán kezdett el dolgozni, ahol a nemzetgazdasági osztály káderügyeivel foglalkozott, majd a reorganizáció után a kádereket kereső és képző hivatal munkatársa lett. 1949 januárjában Pozsonyba került, ahol a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának káderosztályán a gazdasági kádereket kezelő referensként dolgozott. Ezt a pozíciót 1952 januárjáig töltötte be, amikor is letartóztatták. „Rudolf Slánský és társai” ügyében tanúként szerepelt. 1954. május 28-án 12 év börtönbüntetésre ítélték, állítólag ellenséges személyeket helyezett el állami és pártgazdasági szervezetekben. 1959 márciusában feltételesen szabadon engedték. Ezután raktárosként dolgozott Kassán. 1963-ban felmentették a vádak alól.

KÁLDOR Gyula (Dr. Kremer)

A második világháború alatt a londoni magyar klubban működött. Letartóztatásakor, 1949. július 21-én az Állami Ellenőrzési Központ főelőadója volt. 1952. február 3-án tíz év börtönre ítélték, 1954-ben felmentették.³⁴¹

KÁLMÁN András

Orvos, a Népjóléti Minisztérium egyik vezetője, 1949. május 26-án letartóztatták. 1950. május 20-án tizenöt év börtönt kapott. 1952. október 27-én öngyilkos lett.³⁴²

Evžen KLINGER (1906–1981)

Földműves családból származott (szülei a német megszállás idején koncentrációs táborban vesztették életüket). Érettségi után (1924) kezdett politikával és publicisztikával foglalkozni a CSKP szolgálatában. A Pravda szerkesztőjeként dolgozott, 1927-től a párt megbízásából Eperjesen, majd Zsolnán működött regionális titkárként. 1939 tavaszán Lengyelországon keresztül az Egyesült Királyságba disszidált, ahol a Čechoslovák című lap szerkesztőségében dolgozott. 1945-ben újra belépett a CSKP-be, állítólag a központi bizottság informátora volt. Aktívan dolgozott a publicisztikában (névtelenül), többek között a *Práce* és a *Tvorba* című lapoknak. 1948 márciusától a külügyminisztérium titkosszolgálati részlegét vezette. 1949 szeptemberében letartóztatták (majd felfüggesztették), végül 1951-ben kémkedésért elítélték, 1957-ben rehabilitálták.

³⁴¹ Uo. 859.

³⁴² Zinner (2013) I. 743.

Alice KOHN, sz. Alice Glasnerová (1905–1986)

Cseh kommunista volt, aki a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádok tagjaként Guadalajarán és Benicàssimban kórházigazgatóként működött. A második világháború alatt az USA-ban a Nemzetközi Munkásrend szlovák szekciójának alkalmazottja volt. Hazatérésekor, 1946-ban a kormányban dolgozott. A Slánský-perben Noel Fielddel való kapcsolata miatt ő is gyanúsított lett, végül kémkedéssel vádolták. Két időszakban volt bebörtönözve: 1949 júliusa és 1950 márciusa között, majd újra 1951 júniusától 1955 júniusáig. A bírósági ítéletét 1955. június 30-án érvénytelenítették.

Vladimír KOHÚTEK (1912–?)

Az Štb nyomozótisztje, 1950-ben csatlakozott a különleges szekcióhoz, amelynek feladata volt a párton belüli ellenség felkutatása. Doubekkel együtt az 1952–1954-es politikai perek vezető nyomozója volt. 1955-ben elfogták és 1957-ben elítélték.

KOJSZA Ilona

A magyar HM katonapolitikai osztályának munkatársa és a magyarországi USC vezetője volt. 1949. május 19-én letartóztatták, és 1950. május 20-án tizenöt év börtönre ítélték. 1955-ben szabadult, és 1963-ban rehabilitálták.³⁴³

Bedřich KOPOLD (1921–2007)

Járási titkár. 1947-ben a Honvédelmi Minisztérium Nevelési és Felvilágosítási Főosztályára (HSVO) helyezték át, ahol különböző pozíciókat töltött be, a referenstől a Politikai Főosztály helyetteséig. Ugyanebben az időszakban tagja volt a Csehszlovák Kommunista Ifjúsági Szövetség Körzeti és Központi Hadkiegészítő Bizottságának. 1951. január 21-én letartóztatták, és a „hadsereg-fejlesztés szabotálásával” vádolták meg. 1954. április 1-jén 18 év börtönbüntetésre ítélték, amit a jáchymovi és a příbrami uránbányákban, valamint a leopoldovi és a pankráci börtönben töltött. 1956. április 29-én az ügyész döntése értelmében a büntetés végrehajtását felfüggesztették, és még ugyanebben az évben a per felülvizsgálata után az eredeti ítéletet és vádat eltörölték. 1963-ban rehabilitálták.

³⁴³ Uo. 748.

Ladislav KOPŘIVA (1897–1971)

Csehszlovák politikus volt, a csehszlovák kormány minisztere és a kommunista párt képviselője az 1930-as és 1940-es években. Az 1950-es évek politikai folyamatainak egyik főszereplője, a politikai perek megszervezésében fontos szerepe volt.

Valter Germanovics KRIVICKIJ

(sz. Szamuil Gersevics Ginsberg, Podvolocsiszk, Galícia, Osztrák–Magyar Monarchia, 1899. június 28.– Washington, 1941. február 10.)

Szovjet hírszerző volt. 1941. február 10-én reggel fél 10-kor a szobalány holtan találta washingtoni szállodai szobájában. Halálának pontos oka nem ismert. Tartott egy esetleges merénylettől, így halála napján önvédelmi célból fegyvert vásárolt, amely végül a vesztét okozta. A hivatalos rendőri jelentés szerint öngyilkos lett (főbe lőtte magát), ezt a feltevést felesége és barátai egyértelműen elutasították. Szerintük Krivickijt az NKVD emberei megfenyegették, ha nem végez magával, akkor megölik a feleségét és a fiát. Hogy mentse a családját, inkább végzett magával.

Kurt MARKUS (1903–?)

A prágai kormány külkereskedelmi tárcájánál volt osztályvezető. Noel Fielddel való kapcsolata miatt elfogták és 1949-ben elítélték.

LAJOS Géza (Eisler)

A világháború alatt a londoni magyar klubban tevékenykedett. 1946–1948 között a Dunavölgyi Bank, majd a Kereskedelmi Minisztérium személyzeti osztályát vezette. Később a MASPED vezérigazgató-helyettese lett. 1949. július 5-én fogták el. 1952-ben 12 év börtönre ítélték, 1954-ben szabadult.³⁴⁴

Mikuláš LANDA, sz. Landau (1911–1994)

Csehszlovák politikus, Csehszlovákia Kommunista Pártja (KSČ) Ústí nad Labem megyei titkára volt. 1951-ben letartóztatták, majd 1954-ben elítélték azok között, akiket a CSKP apparátusának szabotálásával vádoltak.

³⁴⁴ Uo. 755.

Bohumil LAUŠMAN (1903–1963)

Szociáldemokrata politikus és a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt elnöke 1947–1948 között. 1949-ben külföldre emigrált. 1953-ban Ausztriában az Štb elrabolta és visszavitte Csehszlovákiába. 1963-ban gyanús körülmények között halt meg a ruzyne-i börtönben.

M. T. LICHAČOV

Szovjet tanácsadó a politikai perek első szakaszában 1949 és 1950 között.

Eugen LÖBL (1907–1987)

1939-ben a párt először Krakkóba, majd Londonba küldte, ahol a csehszlovák menekülteket segítő Czech Refugee Trust Fund segélyalapítványnál dolgozott. 1941-től a Czechoslovak-British Friendship Union titkára volt. 1943-tól tanácsadója volt Jan Masaryk csehszlovák emigráns külügyminiszternek, és az UNRRA segélyszervezet gazdasági és ügyviteli dolgait intézte. 1943 végén részt vett az UNRRA első konferenciáján Atlantic Cityben. Vezető tisztviselőként dolgozott az emigráns kormány gazdasági helyreállítási minisztériumában. Hazatérése után 1945-ben, Csehszlovákia első szabadon választott kormányában a Külkereskedelmi Minisztérium helyettes államtitkára volt. 1949-ben letartóztatták, majd három évig előzetes letartóztatásban tartották. Az egyik vádlottja volt a Slánský-pernek, amelynek során 1952 novemberében életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték árulás, kémkedés és szabotázs miatt. 1960-ban szabadult.

Hanuš LOMSKÝ

1954-ben a járási párttitkárok perében 15 év börtönre ítélték.

Artur LONDON (1915–1986)

1937–1939 között interbrigadistaként harcolt a spanyol polgárháborúban, 1939-től Franciaországban élt, ahol 1940-ben csatlakozott a német megszállókkal szembeni ellenállási mozgalomhoz, majd 1943–1945 között náci koncentrációs tábor foglya volt. A háború után Franciaországban és Svájcban élt. 1948-ban Csehszlovákiába költözött. 1949–1951 között a külügyminisztérium helyettes államtitkára volt. 1951-ben hamis vádak alapján letartóztatták. 1952-ben állítólagos államellenes összeesküvés vezetőjeként Rudolf Slánskýval együtt elítélték, életfogytiglani börtönre ítélték.

tönbüntetést kapott. 1956-ban szabadult. 1963-ban rehabilitálták, majd családjával Franciaországba költözött.

MAJOR Frigyes (Breiner Izidor)

A spanyol polgárháború résztvevője, 1939–1943 között internálótáborok foglya. Először az angol hadseregben harcolt, majd az OSS munkatársa volt. 1944 szeptemberében Bécsbe menekült, magyar szélsőjobboldali ügyvédek felderítésével foglalkozott. 1946 nyarától Magyarországon a Szabad Nép Lapkiadó Vállalat igazgatóhelyetteseként a terjesztéssel foglalkozott. 1949-ben az MDP Agitációs és Propaganda Osztályán dolgozott. 1949-ben letartóztatták, és tizenöt év börtönt kapott. 1956-ban szabadult, és még ebben az évben rehabilitálták.³⁴⁵

MAKAROV

Szovjet tanácsadó a csehszlovák politikai perek első szakaszában.

Rudolf MARGOLIUS (1913–1952)

Cseh jogász és közgazdász volt, a Csehszlovák Külkereskedelmi Államtitkárság helyettes államtitkára (1949–1952), és az 1952-es novemberi Slánský-per egyik vádlottja. 1952. január 10-én letartóztatták. Hónapokig tartó fizikai és pszichológiai kényszerítés után hamis vallomásra kényszerítették. Margolius azért került az összeesküvők közé, mert külkereskedelmi miniszterhelyettesként kereskedelmi megállapodásokat kötött a kapitalista országokkal. Moszkva és Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága előre eldöntötte, a bíróság halálra ítélte Margolius-t és tíz másik személyt, három ember pedig életfogytiglanit kapott. A *Times* 1952. november 28-án írta: „Az egyetlen meglepő dolog [...] az, hogy Margolius [...] nem azok között van, akik enyhébb büntetést kaptak.” 1952. december 3-án, a kivégzés során Margolius nem élt az utolsó szó jogával.

Valentin MARKIN

1933 és 1934 között a Szovjetunió kémműveleteinek illegális rezidense és igazgatója volt az Egyesült Államokban. Markin ebben az időszakban a szovjet katonai hírszerzés és a szovjet titkosrendőrség tevékenységét is irányította. Hede Massing tartótisztje.

³⁴⁵ Uo. 759.

MARSCHALL László

Kereskedősegéd, részt vett az 1936–1938-as spanyol polgárháborúban. A magyar zászlóalj párttitkára. 1945–1949 között ezredesi rangban a BM-nél dolgozott. 1949-ben letartóztatták, még ebben az évben halálra ítélték és kivégezték. 1954-ben rehabilitálták.³⁴⁶

Hede MASSING-TUNE, Hedwig Tune (1900–1981)

Osztrák színésznő, Bécsben és Berlinben szerepelt. Európában és az Egyesült Államokban az 1930-as és 1940-es években a kommunista hírszerzés munkatársa.

Paul MASSING (1902–1979)

Hede Massing férje, a kommunista és a szovjet hírszerzés munkatársa Európában és az Egyesült Államokban az 1930-as és 1940-es években.

MÁTYÁS László (Katz Márton) ezredes

1948-ban a BM nevelési alosztály vezetője 1949-ben pedig a Rendőr Akadémia parancsnoka. 1949-ben letartóztatták, és tizenöt évre ítélték. 1954-ben szabadult, és még ebben az évben rehabilitálták.³⁴⁷

Paul MERKER (1894–1969)

Aktív tagja volt Németország Kommunista Pártjának (KPD/Kommunistische Partei Deutschlands), majd politikusa a keletnémet kormányzó pártnak. 1955-ben kémkedés vádjával nyolc évre börtönbe került. Kevesebb, mint egy évvel később szabadult.

Ivo MILÉN (1911–?)

Az Štb munkatársa és nyomozótiszt a Slánský-féle perben. 1953-ban letartóztatták, és a legfelsőbb bíróság katonai szekciója 20 év börtönre ítélte. 1956-ban szabadláb-
ra helyezték.

³⁴⁶ Uo. 760.

³⁴⁷ Zinner (2013) II. 867.

MÓD (Oszkó) Péter

Az MKP káderosztályán dolgozott 1945–1947 között. Rajk László kabinetfőnöke és személyzeti csoportvezető volt. 1949-ben a párizsi magyar követségen a követ helyettese volt. Hazarendelték és 1949-ben letartóztatták. 1950-ben életfogytiglani börtönt kapott. 1954-ben szabadult, és rehabilitálták.³⁴⁸

František MORAVEC tábornok (1895–1966)

Csehszlovák legionárius, a Csehszlovák Hadsereg tisztje és a Főparancsnokság 2. osztályának (katonai hírszerző szolgálat) vezetője volt.

MOROZOV

Szovjet katonai tanácsadó.

Koloman MOŠKOVIČ (Moško) (1906–?)

Szlovák kommunista politikus, újságíró és a hazai ellenállás tagja. 1939–1945 között Angliába disszidált. Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára és tagja. 1951-ben leváltották, 1952-ben hazaárulás vádjával 12 év börtönre ítélték. 1956-ban szabadult, 1963-ban rehabilitálták.

Rudolf NEVEČERAL (áínevei: Rudla, Nováček)

Kettős ügynök, külföldön a csehszlovák hírszerzésnek is dolgozott. 1951-ben ő hozta Csehszlovákiába azt a levelet, amelyet a „nagy Sepregetőnek” írtak.

Václav NOSEK (1892–1955)

Cseh kommunista politikus és miniszter, 1941 és 1950 között Csehszlovákia Kommunista Pártja egyik kulcsfontosságú személyisége volt.

³⁴⁸ Zinner (2013) I. 858.

Vladimír NOSEK (1895–1964)

A prágai kereskedelmi akadémián végzett (tanára itt E. Beneš volt), majd Nagy-Britanniában folytatta tanulmányait, újságíróként is tevékenykedett. Az első világháború idején külföldi ellenállási akciókban vett részt, 1915 végétől többek között T. G. Masaryk személyi titkára volt, majd 1917. március 1-jétől 1918. október 31-ig a Csehszlovák Tájékoztató Hivatal vezetője Londonban. Csehszlovákia 1939-es megszállása után az állását átadta a németeknek, majd Brazíliában csatlakozott a csehszlovákok külföldi ellenállásához. Miután helyreállt a kapcsolat a brazil és a londoni csehszlovák emigráns kormány között, 1942 decemberében újból kinevezték csehszlovák ügyvivőnek Brazíliában. A háború után 1946 elején áthelyezték az államigazgatás központjába (mint vezető tisztviselőt), ahol a fegyelmi bizottság már vizsgálni kezdte hivatalának átadását a németeknek. A kommunista hatalomátvétel után elbocsátották a minisztérium szolgálatából. Illegálisan átlépte a határt, és visszatért Brazíliába, ahol a Szabad Csehszlovák Tanács helyetteseként tevékenykedett.

Jaroslav NOVÁK (1901–?)

1928-tól bíró, és 1948-tól a CSKP tagja. Először az állami bíróság, majd a legfelsőbb bíróság tagja volt. Bíró a Slánský-per során. 1958-ban nyugdíjba vonult.

Zdeněk NOVÁK (1891–1988)

A Csehszlovák Hadsereg tábornoka, a csehszlovák légió tagja, a Csehszlovák Köztársaság tábornoka, ellenálló volt. A második világháború alatt a Protektorátus területén működő Obrana národa ellenálló szervezet tagja. A háború után először hadosztálygenerálissá (1945. augusztus 1.), majd tábornokká (1946. április 1.) léptették elő, és év végéig Brünn 3. katonai területének parancsnoka volt. 1951. január 3-án letartóztatták, és ugyanebben az évben október végén elbocsátották a hadsereg szolgálatából, majd tartalékosná degradálták. 1954-ben államellenes tevékenység miatt 18 év börtönbüntetésre ítélték. 1956-ban elnöki kegyelemmel szabadult. 1967-ben rehabilitálták, és visszakapta katonai rangját.

Ladislav NOVOMESKÝ – Laco (1904–1976)

Szlovák író, 1926-tól a CSKP tagja. 1950-ben az SZKP kongresszusán „burzsoá nacionalizmussal” vádolták, és 1951. február 6-án Husákkal együtt letartóztatták. 1954-ben a törvényszék 10 év börtönbüntetésre ítélte. A börtönben 4000 verset írt cigarettapapírra, de többségét el is füstölte. 1955. december 22-én feltételesen szabadult.

Vilém NOVÝ (1904–1986)

Cseh, Csehszlovákia Kommunista Pártjának politikusa, tagja volt az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek, a Csehszlovák Nemzetgyűlésnek, valamint a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzetgyűlésének és a Szövetségi Gyűlés Népi Képviselőházának. 1946-1949-ig a *Rudé Právo* főszerkesztője. 1950-ben burzsoánacionalizmus vádjával elítélték, és 1954-ig börtönben volt.

PERCEL (Preiser) Károly

Az ÉVM-ben dolgozott főosztályvezetőként. 1949-ben letartóztatták, és 1950-ben életfogytiglan tartó börtönt kapott. 1954-ben szabadon engedték és rehabilitálták.³⁴⁹

Štěpán PLAČEK (1909–1992)

A politikai hírszerzés vezetőjeként együttműködött a szovjet hírszerzéssel. 1949-ben, mint „titóista ügynököt” elfogták és 15 év börtönre ítélték. 1957-ben szabadult.

POLÁK Ervin (1906–?)

A nemzetközi kommunista ifjúsági mozgalom tisztségviselője, belügyi miniszter-helyettes, a Kommunista Párt Szlovákiai (KSS) pozsonyi kerületi titkára volt. 1951. január 28-án, az ún. járási titkárok perében 18 év börtönbüntetést kapott. Később az ítéletet 15 évre csökkentették. Az elnök kegyelme alapján 1960-ban szabadon engedték.

Antonín PRCHALA (1923–1996)

Hírszerző, 1948–1949 között az Štb instruktora. Az Štb megszervezéséért felelt. Slánský elfogását koordinálta és vezette. 1952-ben a belügyminiszter helyettese. Hat év börtönre ítélték, majd 1956-ban felmentették.

Štefan RAIS (1909–1975)

Szlovák és csehszlovák újságíró, politikus, a kommunista párt tagja. A februári fordulat után 1950 áprilisában lett Antonín Zápotocký csehszlovák miniszterelnök kor-

³⁴⁹ Uo. 774.

mányának igazságügyi minisztere. Ebben a tisztségében javasolta az államfőnek, Gottwaldnak, hogy ne adjon kegyelmet Milada Horákovának. Ezen a poszton 1953 szeptemberéig maradt.

Bedřich REICIN (1911–1952)

Eredeti nevén Friedrich Reinzinger, csehszlovák katona, hadosztályi tábornok, NKVD-ügynök, az Obranné zpravodajství (OBZ) katonai elhárítás 5. osztályának parancsnoka, 1948 februárja után a hadügyminiszter helyettes államtitkára. A Rudolf Slánský elleni perben összeesküvésben való részvétel miatt kivégezték. Reicin feladata volt, hogy koncepciós bírósági eljárásokkal és provokációkkal börtönbe küldjön vagy kivégeztessen kommunizmusellenes csehszlovák katonákat. Személyesen adta ki az utasításokat a vádlottak fizikai és mentális kínzására. Részt vett az hadsereg megtisztításában, így Heliodor Píka tábornok halálra ítéelésében is.

Milan REIMAN (1906–1949)

Csehszlovák építőmérnök, a második világháborús ellenállás résztvevője, az Általános Ipari Szövetség főtitkára, a Szakszervezeti Központi Tanács Nemzeti Gazdasági Bizottságának tagja és elnöke, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Nemzeti Gazdasági Bizottságának tagja, az Ústřední Plánovací Komise tagja, a kormány elnökségi hivatalának vezetője, valamint a Nemzetgyűlés képviselője volt. 1949 november 24-én gazdasági területen elkövetett ellenséges tevékenység gyanúja miatt letartóztatták, majd december 6-án felakasztva találták a vizsgálati fogságban.

Hubert RIPKA (1895–1958)

A Csehszlovák Nemzetiszocialista Párt tagja, 1945–1948-ig külkereskedelmi miniszter volt. Az 1948-as hatalomváltáskor beadta lemondását, és külföldre disszidált.

SALA Sándor – Salamon Weis (1910–1988)

A világháború alatt a londoni magyar klubban tevékenykedett. Újságíró, 1949-ben letartóztatták és 1952-ben nyolc év börtönre ítélték. 1954-ben szabadon engedték és rehabilitálták. 1956–1973 között a Lapkiadó Vállalat vezetője volt.

SIMON Mózes

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezető jogtanácsosa volt. 1949-ben letartóztaták, és 1952-ben négy év börtönre ítélték. Azzal vádolták, hogy angliai tartózkodása alatt bomlasztó tevékenységet folytatott az oda menekült csehszlovákiai magyarok között. 1956-ban rehabilitálták.

André SIMONE – sz. Otto Katz (1895–1952)

Német anyanyelvű ausztriai zsidó, apja Edmund Katz sikeres gyártulajdonos. Az ifjú Otto szülei a Jistebnicében virágzó zsidó közösség részét képezték. Otto nagybátyja Leopold Katz történész és jogász volt, aki felfedezte a jistebnicei huszita zsoldáros énekeskönyvet. 1922-től a Német Kommunista Párt tagja volt. Mint szovjet ügynök Spanyolországban, Németországban, az USA-ban és Mexikóban tevékenykedett. 1946-ban visszatért Csehszlovákiába, ahol a párt újságjába írt és miniszteri tanácsadó volt. A Slánský-per során elfogták és halálra ítélték. 1952-ben kivégezték.

Richard SLÁNSKÝ (1904–1973)

Rudolf Slánský testvére. Újságíró, diplomata és egyetemi oktató volt. Iránban és Lengyelországban diplomataként dolgozott (1948 októbere és 1949 augusztusa között, majd 1949 decemberétől 1951 márciusáig). Később a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjévé nevezték ki. Testvére, Rudolf letartóztatása után 1951. november 23-án őt is letartóztatták, majd elbocsátották a külügyminisztérium szolgálatából. 1953. május 26-án több más diplomatával együtt 25 év börtönbüntetésre ítélték. 1958 augusztusában szabadult, majd 1963-ban rehabilitálták.

Spurný GRIŠA (1906–1978)

Újságíró a Rudé právo egyik szerkesztője, 1950–1953 között a belügyminiszter titkára. 1957–1961 között Bulgáriában követ.

SZMIRNOV

Szovjet tanácsadó.

Oto ŠLING (1912–1952)

Kommunista funkcionárius, interbrigadista, a Csehszlovákia Kommunista Pártjának Brünni Területi Bizottságának (KV KSČ) vezető titkára volt. Rudolf Slánský felhívására részt vett a Demokratikus Spanyolország Segélybizottságban, amelyet Emanuel Voska vezetett. 1936–1939 között részt vett a spanyol polgárháborúban. 1939-ben rövid időre visszatért Csehszlovákiába, végül a náci megszállás miatt száműzetésbe kényszerült. Nagy-Britanniába ment, ahol a Czech Refugee Trust Fund (korábban British Committee for Refugees from Czechoslovakia) segélyszervezet brit ágában dolgozott, valamint a baloldali ifjúsági szervezet, a Mladé Československo titkára volt. A háború után politikai titkárként (1945–1949) és a Kommunista Párt Brünni Területi Bizottságának vezető titkáráként (1949–1950) dolgozott. Egyidejűleg a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja volt (1946–1950), és a Nemzetgyűlés képviselője (1945–1950). 1950. október 6-án titokban letartóztatták, többek között az Egyesült Államok javára végzett kémkedéssel is vádolták. 1952. november 27-én a „Rudolf Slánský és társai” ellen folytatott perben halálra ítélték, majd 1952. december 3-án a prágai Pankrác börtönkórház udvarán kivégezték. 1963-ban rehabilitálták.

Ján ŠRAMEK (1870–1956)

Római katolikus pap, politikus, a cseh politikai katolicizmus alapító személyisége, többszörös csehszlovák kormányminiszter, és az emigrációs kormányok elnöke, hosszú évekig képviselője volt a Nemzetgyűlésnek és a Csehszlovák Néppárt elnöke volt. A kommunista állami puccs után, 1948 februárjában lemondott a képviselői mandátumáról, majd 1948 márciusában sikertelenül próbált külföldre szökni, aminek a vége életfogytiglan tartó internálás lett. 1956 áprilisában hunyt el.

Karel ŠVÁB (1904–1952)

A központi bizottság tagja. 1949-től vezetője annak a bizottságnak, amelynek feladata volt a pártban megbúvó belső ellenségek felkutatása. 1951-ben elfogták és a Slánský-perben, mint a fővádoltak egyikét halálra ítélték és kivégezték.

Mária ŠVERMOVÁ sz. Švábová (1902–1992)

Cseh és csehszlovák kommunista politikus volt, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, valamint a Csehszlovák Nemzetgyűlés utáni időszak képviselője, a központi bizottság elnökségi tagja. 1951 februárjában kizárták a központi bizottságból. Ezt követően letartóztatták, kizárták a pártból és 1954-ben koholt vádak alapján a „kerületi titkárok elleni perek” keretében életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Börtönben öt évet töltött.

Jarmila TAUSSIGOVÁ-PTUČKOVÁ (1914–2011)

Kommunista funkcionárius, 1948–1951 között a kommunista párt ellenőrző bizottságának vezető egyénisége. Rudolf Slánský titkárságának vezetője (1947–1948 volt). 1951 júliusától novemberéig még részt vett a Nemzetgyűlésben, majd 1951. november 24-én letartóztatták és kizárták a pártból. 1954. január 28-án titkos tárgyaláson 25 év börtönre ítélték, amelyet a pankráci és a pardubicei börtönben töltött. Az ítélet kihirdetése után sikertelenül próbált meg öngyilkosságot elkövetni 1960-ban feltételesen szabadlábra helyezték.

Toni DRITENBAS (Antonie, Dobó Jánosné)

Éveken át egy zürichi könyvkereskedés eladójaként dolgozott. Tagja volt a Svájci Kommunista Pártnak. Élettársával, a magyar kommunista Dobó Jánossal, későbbi férjével, Budapestre költözött, és magyar állampolgárrá vált. Dobó Jánosnét (ahogy ettől kezdve hívták) 1946 végén, 1947 elején beszervezte az Államvédelmi Hatóság. Jelentéseiben beszámolt a Magyarországon működő svájci segítség-szervezetek tevékenységéről, magyar „reakcióso”k” ellenzéki kijelentéseiről, továbbá a svájci kolónia összejöveteleiről. Dobó Jánosnét 1949 májusában fia születése után letartóztatták. A Rajk-per egyik mellékperében államrend elleni izgatással vádolták meg. 1950-ben 6 év börtönre ítélték. A cukorbetegségben szenvedő Dobó Jánosné 1954. január 9-én meghalt a börtönben.

TYIHONOV

Szovjet tanácsadó.

Arnošt UNGÁR (1905–?)

Fogorvos, kommunista funkcionárius. 1949. november 7-én előzetes letartóztatásba került, ahol három nappal később öngyilkosságot kísérelt meg. Ungár letartóztatását azzal indokolták, hogy barátaival, néhány kommunista funkcionáriussal (például Evžen Klingerrel, Závíř Kalandrával), orvosokkal és a hadsereg képviselőivel találkozott, vagyis olyan személyekkel, akiket „trockizmussal” vádoltak. A tizenegy hónapos előzetes letartóztatás alatt szinte semmilyen bűncselekményt nem sikerült rábizonyítani, annak ellenére sem, hogy mentális és fizikai kínzásnak vetették alá. Végül mégis bíróság elé került, és 1951. december 7-én mint felbujtót két év börtönbüntetésre ítélték.

Jozef URVÁLEK (1910–1979)

A Slánský-per főügyésze, ügyész több kirakatperben.

VÁGI Ferenc (Weisz)

Újságíró, mint a „svájci csoport” tagját, letartóztatták. 1950. május 20-án halálra ítélték, 26-án kivégezték. 1955-ben rehabilitálták.

Oskar VALÁŠEK (1905–?)

Részt vett az antifasiszta ellenállásban, dolgozott az SZKP Központi Bizottságának káderosztályán, tagja volt a „biztonsági ötösnek”, az SZKP Központi Bizottságának biztonsági referense volt. Az „Oskar Valášek és társai” tízfős csoporttal szembeni perben ellenséges tevékenység miatt 1953. december 9-én 23 évi szabadságvesztésre ítélték. A per felülvizsgálása után 1958 októberében a büntetését 17 évre csökkentették. 1960 áprilisában amnesztiában részesült, majd három évvel később rehabilitálták.

VARGA Endre

A Népjóléti Minisztérium osztályvezetője. 1949-ben letartóztatták, 1950-ben életfogytig tartó börtönt kapott. 1955-ben szabadult, és 1956-ban rehabilitálták.³⁵⁰

Vlasta VESELÁ (1911–1950)

Orvos, a spanyol polgárháborúban a Vöröskereszt és a szociális segélyszervezetek tagja. 1942 októberében Svájcba szökött, ahol megismerkedett Noel Fielddel. A háború végén részt vett a háborúban érintett országok szociális segélyezésében, különböző szervezetek tagjaként folytatott humanitárius tevékenységet. 1945 szeptemberének végén visszatért Csehszlovákiába. A Csehszlovák Vöröskereszt Központi Bizottságának tagja lett, dolgozott a Mladá fronta és a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség üzemorvosi szolgálatában. 1949-ben letartóztatták, a háborúból fakadó lelki kimerültség és rossz egészségi állapota miatt 1950 júniusában a börtönben öngyilkosságot követett el.

³⁵⁰ Uo. 809.

Jindřich VESELÝ (1906–1964)

1948–1950 között a Nemzetbiztonsági Hivatal vezetője volt. Később a Szocialista Történeti Hivatal igazgatója. 1968-ban öngyilkos lett.

Juraj VIESKA (1913–1965)

Csehszlovák katonai ügyész, a katonai hírszerző szolgálat tisztje. A konstruált bírósági perek ügyésze volt. Aktív szerepe volt Milada Horáková meghurcolásában és más peres ügyekben, így Jaromír Nechanský ezredes és Karel Kutlvašr tábornok perében.

Emanule Viktor VOSKA (1875–1960)

Üzletember, részt vett az ellenállási mozgalomban. Amerikai katonai hírszerző tiszt, a szociáldemokrata párt tagja. A háború után az amerikai főhadiszállás kémelhárítási részlegének közép-európai osztályát vezette (1918–1919), tanácsadóként részt vett a Párizsi Békekonferencián az amerikai küldöttség tagjaként. 1936 és 1937 között ő vezette a Demokratikus Spanyolország Segélybizottságát. A megszállás alatt Törökországban mint kémelhárítási tiszt az amerikai Stratégiai Szolgálati Hivatal (OSS) és a Háborús Információs Hivatal (OWI) szervezetein belül dolgozott. A háború után csehszlovák állampolgár lett, tagja volt a szociáldemokrata pártnak, és a Spanyol Demokraták Baráti Szövetségének vezető tisztségviselője volt. Kapcsolatot tartott fenn az amerikai képviselőkkel, a katonai küldöttségekkel, valamint a csehszlovák kormány tagjaival, beleértve a kommunistákat is. Mint volt amerikai kém, a Biztonsági Rendőrség fókuszába került, és 1950. június 5-én letartóztatták. Közel négy év előzetes letartóztatás után 1954 márciusában tíz év börtönbüntetésre ítélték. Valdic, Leopoldov, Ruzyně és Pankrác börtöneiben raboskodott. Rossz egészségi állapota miatt az ítéletet 1959 decemberében, röviddel halála előtt felfüggesztették.

Osvald ZÁVODSKÝ (1910–1954)

A spanyol polgárháború és a francia ellenállás résztvevője, az Štb vezetője. 1948–1950 között az Štb osztályán dolgozott, ahol Jindřich Veselý első helyettese és a belső államvédelemi csoport parancsnoka volt. 1949. október 1-jén ezredessé nevezték ki. J. Veselý egészségügyi problémái miatt 1950 elejétől gyakorlatilag ő irányította az Štb-t, hivatalosan 1950. szeptember elsejétől nevezték ki annak vezetőjévé. 1951. január 27-én titokban letartóztatták, júliusban lefokozták, majd később vád alá helyezték „trockista tevékenységért”, „ellenséges elemek” becsmérléséért az ÁVH-ba és a „Slánský központ” ellenséges tevékenységének „fedezéséért”. A „Rudolf Slánský és

társai” elleni per fő tárgyalásán tanúként szerepelt. Halálra ítélték 1953. december 23-án, és hét másik magas rangú államvédelmi tiszttel együtt 1954. március 19-én kivégezték. Holttestét tömegsírba helyezték el. 1963-ban rehabilitálták.

Petr ZENKL (1884–1975)

Tanár, Prága polgármestere, miniszter, a Nemzeti Tanács képviselője, a Cseh Nemzeti Szocialista Párt elnöke, a náci- és kommunistaellenes ellenállás résztvevője. 1939. szeptember elsején, a második világháború kitörésének napján letartóztatta a Gestapo, és a háború végéig koncentrációs táborok foglya volt. A felszabadulás után újra a Cseh Nemzeti Szocialista Párt (ČSNS) elnöke lett (194–1948), ismét a prágai polgármesteri posztot töltötte be (1945–1946), képviselőként helyet foglalt a Nemzetgyűlésben (NS, 1945–1948) és a miniszterelnök-helyettes helyettese volt (1946–1948). Az 1948-as februári politikai válság során benyújtotta lemondását, majd a kommunisták államcsínye után 1948 augusztusában Nyugatra emigrált, később az USA-ban telepedett le.

ZSIGMONDI (Nágel) Endre

A világháború alatt a londoni „magyar klubban” tevékenykedett. Magyarországon a Lapkiadó Vállalat vezetője volt. 1949-ben letartóztatták, és 1952-ben nyolc év börtönre ítélték. 1954-ben szabadult, és még abban az évben rehabilitálták.

ZSIGMONDI (Nágel) Endréné (Salgó Éva)

A világháború alatt a londoni „magyar klubban” tevékenykedett. Magyarországon az államvédelem külső segítője, hálózati tag volt. 1949-ben letartóztatták, 1952-ben nyolc év börtönt kapott. 1954-ben szabadult, és még abban az évben rehabilitálták.³⁵¹

³⁵¹ Uo. 817.

**hankiss
ágnés
intézet**

HK **HATALOM
ÉS KULTÚRA**